UNIVERSAL
LIBRARY
OU_228735
UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. خ-س-س ۴۹۱۵۴ Accession No. ۱۷۰۳۴

Author سید حسن شاہ

Title ضربتہ الامثال

P. 17034

This book should be returned on or before the date last marked below.

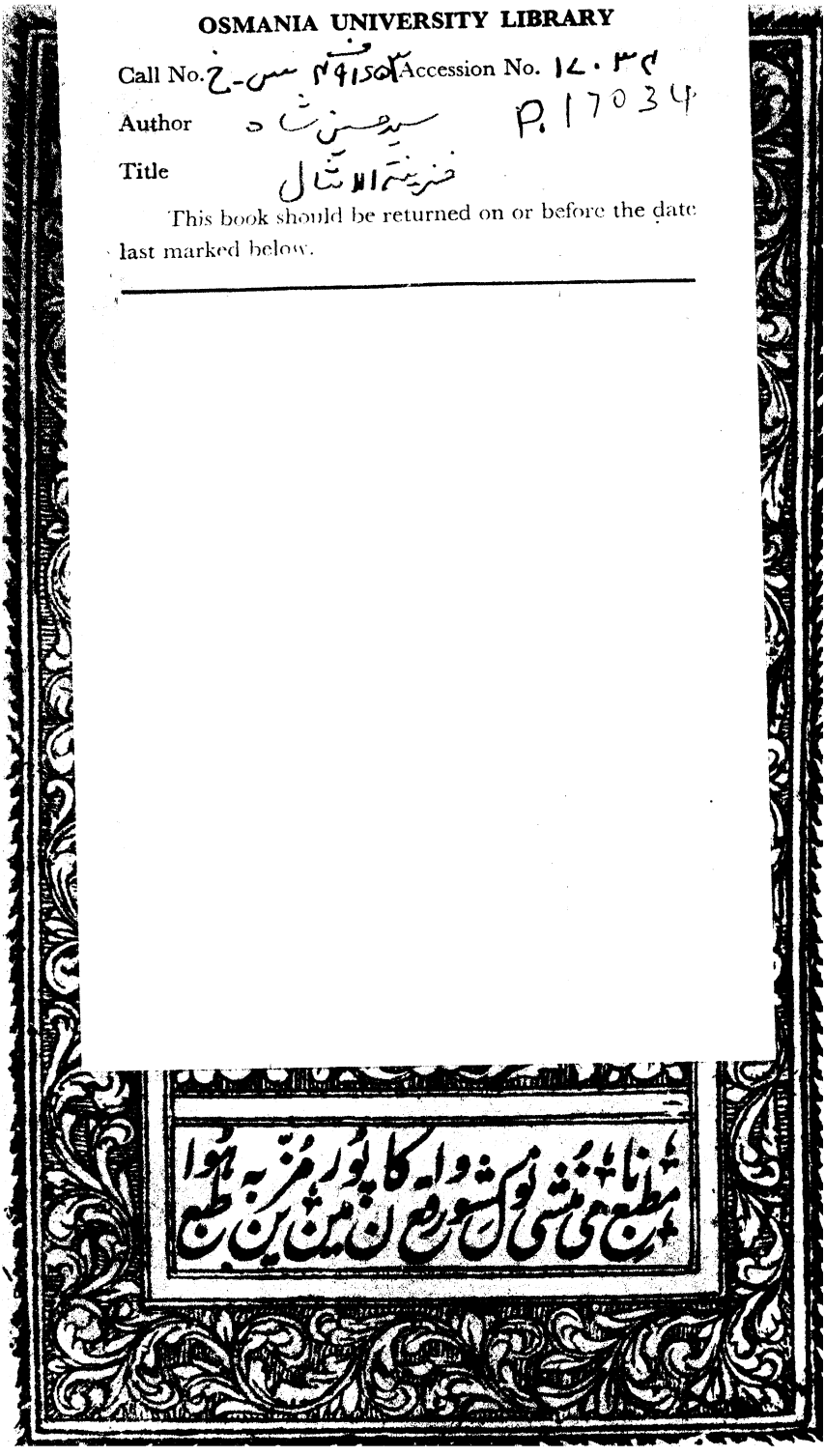

اطلاع اس مطبع میں ہر علم وفن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے جسکی فہرست مطبوع ہر ایک شائق کو چھپا پہ خانہ سے مل سکتی ہے جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہیں قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحے جو سادہ ہیں اون میں بعض کتب دینیہ وغیرہ اہل اسلام کی درج کرتے ہیں تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہے اوس فن کی اور بھی کتب موجودہ کا رخانہ سے قدردانوں کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب فقہ ودینیہ مذہب اہل اسلام

راہ نجات مسائل صوم وصلوٰۃ مصنفہ حافظ محمد علی صاحب

مفتاح الجنۃ - مؤلفہ مولوی کرامت علی صاحب

حقیقۃ الصلوٰۃ - مع رسالہ بے نمازان نماز روزہ کے فضائل واجر وثواب

درمختار ترجمہ اردو - فتاوی فقہ کا مترجمہ مولوی خرم علی بلہوری ومولوی محمد احسن بریلوی مرادآبادی -

کشف الخباث یعنے مالابد منہ اردو ومترجمہ مولوے محمد نورالدین -

ہزار مسئلہ - مجموعہ ہفت رسالہ ذیل مولفہ عبداللہ

ہفت رسالہ - ۱ - ہزار مسئلہ - ۲ - مسائل ثمانیہ - ۳ -

صد ونہی مسئلہ - ۴ - مناجات باری تعالیٰ - ۵ -

حلیہ شریف - ۶ - نورنامہ - ۷ - چہل مسائل -

شرع محمدی منظوم عقائد اہل سنت وجماعت ومسائل

نماز روزہ مؤلفہ محمد خان قندھاری -

تنبیہ الغافلین مسائل دین مصنفہ مولوی سید محمد و

محمد حسین ومحمد نقی -

تبصرۃ الفتیہ - مسائل متکلمہ کے سوال وجواب امتحانی

مؤلفہ سید ابراہیم حسینی -

جوابیہ السائلین - مولفہ مولوی لعل محمد -

اظہار الحقیقۃ - بعضے مسائل فقہ کو نقل کیا ہے -

تحفۃ المومنین - تصنیف مولوی حسبان علی -

نور الہدایہ - ترجمہ شرح وقایہ درسی فقہ حنفیہ کی کتاب

جلدین اولین عبادات میں مترجمہ مولوی وحید الزمان

ایضاً - جلدین آخرین معاملات میں -

کنز الدقائق - اردو مسمی بہ تحفۃ الحجم مصنفہ مولوی سلطان

احسن المسائل - ترجمہ کنز الدقائق مترجمہ مولوی محمد احسن

رسالہ چار باب - کا ترجمہ مسائل فقہیہ مصنفہ ومترجمہ جناب

مولوی کفایت اللہ -

چہل مسائل - فقہ - مصنفہ مولوی محمد ابراہیم حسینی بنگلور

جواہر اشرف - مولفہ مولوی اشرف علی خان -

صراط الاسلام - وصراط النجاۃ مسائل فقہ حنفیہ -

متفرقات دینیہ

تنبیہ احمدی - سراپای خاتم المرسلین کا بیان مؤلفہ

جمال الدین حسین خان -

مثنوی زائر - دعوت قبائل قریش مصنفہ نواب

شیر علیخان -

دوازدہ مجلس یعنی بہ ریاض الاتہار فی احوال سید ابرار

مولفہ مولوی جیہ الدین محمد رضوی -

اسرار کربلا - حالات معرکہ کربلا مع مؤلفہ منشی محمد ظہیر الدین بلگرامی

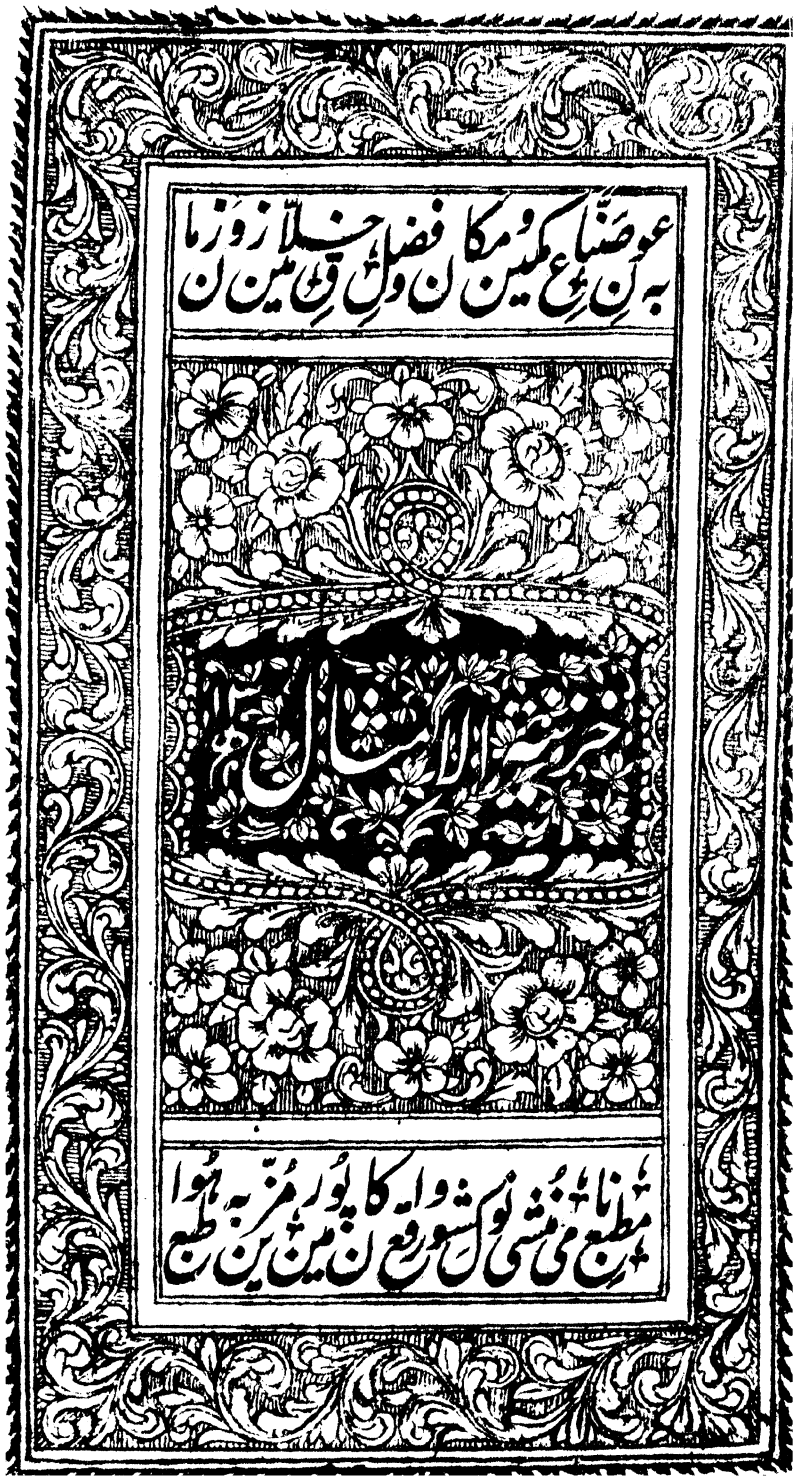
بہ عونِ صنّاعِ مکین و مکان فضلِ خدا از دو زمان
خزینۃ الامثال
مطبعِ نامی منشی نول کشور واقع کانپور مزیّن بہ طبع ہوا

فہرست مضامین خزینۃ الامثال

نمبر	مضامین	صفحہ
۱	حمد و نعت	۴
۲	سبب تالیف	۵
۳	خزینہ اول در امثال حرف الف	۶
۴	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۵	گنجینہ دوم در مثلہای پارسی	۳۲
۶	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۳۷
۷	خزینہ دوم در امثال حرف	۴۳
۸	گنجینہ اول امثال عربیہ	〃
۹	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۴۶
۱۰	گنجینہ سوم در مثلہای ہندیہ	۴۸
۱۱	گنجینہ چہارم در مثلہای حرف بھا	۵۱
۱۲	خزینہ سوم در امثال حرف ہای فارسی	۵۲
۱۳	گنجینہ اول در امثال فارسی	〃
۱۴	گنجینہ دوم در مثلہای ہندیہ	۵۳
۱۵	گنجینہ سوم در مثلہای حرف چھا	۵۵
۱۶	خزینہ چہارم در امثال حرف تا	〃
۱۷	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۱۸	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۵۹
۱۹	گنجینہ سوم در مثلہای ہندیہ	۶۰
۲۰	گنجینہ چہارم در مثلہای حرف تھا	۶۲
۲۱	گنجینہ پنجم در مثلہای حرف ٹا	〃
۲۲	گنجینہ ششم در مثلہای حرف ٹھا	〃
۲۳	خزینہ پنجم در امثال حرف ثا	〃
۲۴	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۲۵	گنجینہ دوم در مثلہای فارسیہ	۶۴

نمبر	مضامین	صفحہ
۲۶	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۶۴
۲۷	خزینہ ششم در امثال حرف جیم	〃
۲۸	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۲۹	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۶۶
۳۰	گنجینہ سوم در مثلہای ہندیہ	۶۷
۳۱	گنجینہ چہارم در مثلہای حرف چھا	۶۹
۳۲	خزینہ ہفتم در مثلہای حرف چیم فارسی	〃
۳۳	گنجینہ اول در امثال پارسیہ	〃
۳۴	گنجینہ دوم در مثلہای ہندی	۷۱
۳۵	گنجینہ سوم در مثلہای حرف چھا	۷۲
۳۶	خزینہ ہشتم در امثال حرف حا	۷۳
۳۷	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۳۸	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۷۷
۳۹	گنجینہ سوم در مثلہای ہندیہ	۸۸
۴۰	خزینہ نہم در مثلہای حرف خا	〃
۴۱	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۴۲	گنجینہ دوم در مثلہای فارسیہ	۸۱
۴۳	گنجینہ سوم در مثلہای ہندیہ	۸۳
۴۴	خزینہ دہم در مثلہای حرف دال	۸۴
۴۵	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۴۶	گنجینہ دوم در مثلہای فارسیہ	۸۶
۴۷	گنجینہ سوم در مثلہای فارسی	۸۹
۴۸	گنجینہ چہارم در مثلہای دھا	۹۱
۴۹	گنجینہ پنجم در مثلہای حرف ڈال	۹۲
۵۰	گنجینہ ششم در مثلہای حرف ڈھا	〃

نمبر	مضامین	صفحہ
۵۱	خزینہ یازدہم در مثلہای حرف ڈال	۹۲
۵۲	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۵۳	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۹۴
۵۴	گنجینہ سوم در مثلہای ہندیہ	״
۵۵	خزینہ دوازدہم در مثلہای حرف را	״
۵۶	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۵۷	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۹۹
۵۸	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۰۰
۵۹	خزینہ سیزدہم در مثلہای حرف زای معجمہ	۱۰۲
۶۰	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۶۱	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۰۴
۶۲	گنجینہ سوم در امثال ہندی	۱۰۵
۶۳	خزینہ چہاردہم در مثلہای حرف سین مہملہ	״
۶۴	گنجینہ اول در امثال عربیہ	۱۰۶
۶۵	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۱۰
۶۶	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۱۱
۶۷	خزینہ پانزدہم در مثلہای حرف شین معجمہ	۱۱۵
۶۸	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۶۹	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۱۸
۷۰	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۱۹
۷۱	خزینہ شانزدہم در مثلہای حرف صاد مہملہ	۱۲۰
۷۲	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۷۳	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۲۳
۷۴	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۲۴
۷۵	خزینہ ہفدہم در مثلہای حرف ضاد معجمہ	״
۷۶	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۷۷	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۲۶
۷۸	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۲۶
۷۹	خزینہ ہیجدہم در مثلہای حرف طای مہملہ	״
۸۰	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۸۱	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۲۸
۸۲	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	״
۸۳	خزینہ نوزدہم در مثلہای حرف ظای معجمہ	״
۸۴	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۸۵	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۲۹
۸۶	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۳۰
۸۷	خزینہ بستم در مثلہای حرف عین مہملہ	״
۸۸	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۸۹	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۳۵
۹۰	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۳۶
۹۱	خزینہ بست ویکم در مثلہای حرف غین	۱۳۷
۹۲	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۹۳	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۳۸
۹۴	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۳۹
۹۵	خزینہ بست ودوم در مثلہای حرف فا	״
۹۶	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۹۷	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۴۲
۹۸	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۴۳
۹۹	خزینہ بست وسوم در امثال قاف	״
۱۰۰	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״
۱۰۱	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۴۷
۱۰۲	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	״
۱۰۳	خزینہ بست وچہارم در مثلہای حرف کاف	۱۴۸
۱۰۴	گنجینہ اول در امثال عربیہ	״

نمبر	مضامین	صفحہ
۱۰۵	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۱۵۵
۱۰۶	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۵۶
۱۰۷	گنجینہ چہارم در امثال حرف کھا	۱۵۹
۱۰۸	خزینہ بست و پنجم در مثلہای حرف کاف فارسی	۱۶۰
۱۰۹	گنجینہ اول در مثلہای فارسی	〃
۱۱۰	گنجینہ دوم در امثال ہندیہ	۱۶۱
۱۱۱	گنجینہ سوم در امثال حرف گھا	۱۶۲
۱۱۲	خزینہ بست و ششم در مثلہای حرف لام	۱۶۳
۱۱۳	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۱۱۴	گنجینہ دوم در مثلہای فارسیہ	۱۷۴
۱۱۵	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۷۵
۱۱۶	خزینہ بست و ہفتم در مثلہای حرف میم	۱۷۶
۱۱۷	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۱۱۸	گنجینہ دوم در مثلہای فارسیہ	۱۹۲
۱۱۹	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۱۹۵
۱۲۰	خزینہ بست و ہشتم در مثلہای حرف نون	۱۹۸
۱۲۱	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۱۲۲	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۲۰۱
۱۲۳	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۲۰۲

نمبر	مضامین	صفحہ
۱۲۴	خزینہ بست و نہم در مثلہای حرف واو	۲۰۴
۱۲۵	گنجینہ اول در امثال عربیہ	〃
۱۲۶	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۲۰۷
۱۲۷	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۲۰۹
۱۲۸	خزینہ سی ام در مثلہای حرف ہا	〃
۱۲۹	گنجینہ اول در امثال عربیہ	۲۱۲
۱۳۰	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۲۱۵
۱۳۱	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۲۱۶
۱۳۲	خزینہ سی و یکم در مثلہای حرف یا	〃
۱۳۳	گنجینہ اول در امثال عربیہ	۲۱۹
۱۳۴	گنجینہ دوم در مثلہای فارسی	۲۲۰
۱۳۵	گنجینہ سوم در امثال ہندیہ	۲۲۱
۱۳۶	خاتمہ از مصنف	۲۲۲
۱۳۷	مقدمہ در بیان استخراج	〃
۱۳۸	در بیان کنایات و مصطلحات فارسی	۲۳۳
۱۳۹	در بیان بعضی از نعمات فارسی	۲۴۳
۱۴۰	در تصحیح الفاظیکہ غلط مشہور اند	۲۵۳
۱۴۱	تمت	

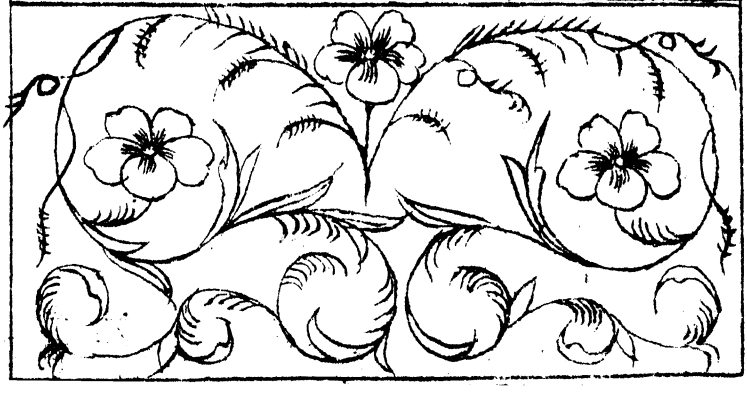

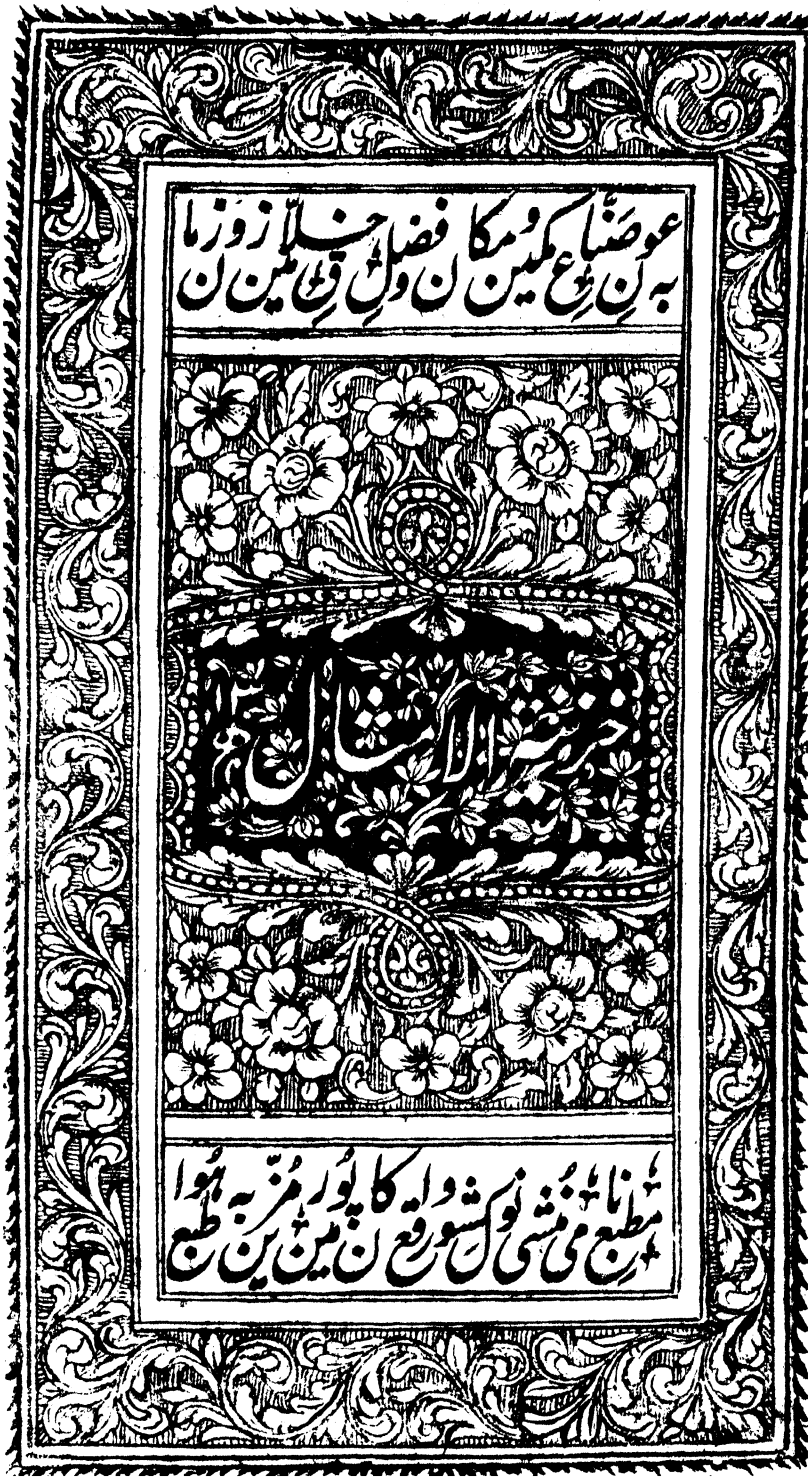
بہ عونِ صنّاعِ مکین و مکان و فضلِ خلّاقِ مین
خزینۂ الامثال
مطبعِ نامی منشی نول کشور واقع کانپور مین مزیّن بہ طبع ہوا

حمد	بسم اللہ الرحمن الرحیم	نعت

خزینۃ الامثال نام کتاب تصنیف عالم باعمل فضیلت پناہ جناب سید حسین شاہ مرحوم اور تخلص حقیقت سے ہے یہ بزرگ بڑے یادگار صاحب تصنیفات ہوئے ہیں چنانچہ کئی کتاب حضرت مرحوم کی طبع ہوئیں سید محسن علی صاحب مرحوم جنکا تذکرہ آسمان سخن نام مشہور و معروف ہے حضرت مصنف خزینۃ الامثال کے خلف الرشید تھے جنکی تصنیفات سے یہ کتاب یادگار ہے توجہ بزرگوار حضرت سلیمان عبدالرحمن خانصاحب مہتمم مطبع نظامی زمانہ شاہی میں یہ کتاب باہتمام مطبع ہوئی تھی اور بوجہ عدم قدردانی رواج وقت کے ایسی چھپی تھی کہ کہیں طبع ہوئی چونکہ فی الحال زمانہ فیض تعلیم سرکار دولت انگلشیہ میں ہر ایک فن اور علوم کی قدردانی قدر ہوئی ہے اسلیے بنظر ترویج مدارس و عامۂ شائقین علوم کی نظر سے یہ کتاب اس مطبع میں باضافہ چند لطیفہ و اشعار لغات آداب مجلس میں طبع ہوئی خاتمہ دیباچہ مجرہ مکرمی مولوی عبدالرحمن خانصاحب تخلص شاکر ذیل میں سطور کردیجے دیتا ہوں

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ لَہٗ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَھُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِیْمُ لَہُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰی فِیْ مُوْرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِیْمِ لَیْسَ کَمِثْلِہٖ شَیْءٌ فَلَا تَجْعَلُوْا لِلّٰہِ اَنْدَادًا لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ وَلَا نَصِیْرَ لَہٗ اَمَّا لَا وَاَوْلَا فَلَا نَضْبِطُ مَحَامِدَہٗ وَمَحَاسِنَہٗ حَقَّ الْاِنْضِبَاطِ حَتّٰی یَلِجَ الْجَمَلُ فِیْ سَمِّ الْخِیَاطِ

زیت جواہر عبارات رنگین تبرصیع لغت ادبی خزینہ بلاغتست کہ در صنایع بدیعہ کلامش عقول جوہریان بازار معانی دوشادوش حیرانی ست وحسن فقرات لنشین تسلیمچ ثنای گنجینہ فصاحتست کہ در بدایع صنعہ مقالش مدارک افہام لقاوان جادوسخنکہ رانی معترف بقصور و نادانی اگر وجود باجود مصرف زبانی نقطۂ انتخاب دیوان اصطفا علیہ التحیۃ والثنا شیرازہ بندی دیوان کائنات نمودی اوراق مجموعۂ موجودات بصر صرعدم پریشان منتشر و پراگندہ بودی شعر ہرکہ در وصفش بدعوی دم زند ✦ روعن از ریگ بیابان میکشد ✦ سبب طبع کتاب بمثال مسمی بہ خزینۃ الامثال صاحبان فہم و ذکا و ارباب عقل رسا پر ظاہر و ہویدا موے کہ اس عجم زبان ژولیدہ بیان سراپا نادانی بلد کوے ہیچمدانی معترف بخطا و قصور عبدالرحمن شاکر بن حاجی محمد روشن خان مغفور کو مدت سے بہت منظور تھا کہ کوئی کتاب حسن ادب جامع زبان ہندو فارس و عرب مفید منشیان عالی فطرت نافع نثاران نثر درفت اگر ہاتھ آوے تو واسطے نفع مبتدیون اور فائدہ منتہیون کے چھاپکر پھیلائی جاوے چنانچہ بہ فرمایان اہل علم سے جو ملتا تھا اس سے یہ ہیچکارہ فرمائش کرتا تھا حسن اتفاق سے

ایک روز خلاصۂ دودمان مصطفوی زبدۂ خاندان مرتضوی شرافت پناہ نجابت دستگاہ مشفقی
و کرمی سیدی و معظمی سطرح عنایات ازلی جناب سید محسن علی صاحب سلمہ اللہ العلی ملاقات کو آئے
اور بر سبیل تذکرہ ذکر کمالات اور تصنیفات اپنے والد بزرگوار کا درمیان مین لائے مطلی بیان مین فرمایا کہ ایک
رسالۂ بمثال جامع امثال عرب و فارس و ہند تصنیفات قبلہ گاہ مرحوم سے مسمّی بہ خزینۃ الامثال میسر ہی
کہ آج تک نظر نہین آیا یہ سنتے ہی مین نہایت مشتاق ہوا اور وعدۂ انکا بھیجنے گھڑی بھر کا بسبب فرط
اشتیاق کے نہایت شاق ہوا جب کتاب موصوف نظر آئی تو سننے سے زیادہ پائے کمال علمی
مصنف مرحوم کا نام نامی انکا سید حسین شاہ اور تخلص حقیقت اس کتاب سے آشکار ہی ہمیشہ بعہدۂ
بخشی ریاست مندر اس سرفراز رہے علم و فضل انکا مشہور ہر دیار ہی ایسے کام نمایان
انسے ظاہر ہوئے کہ آج تک اولاد انکی اس سرکار سے تنخواہ پاتی ہی تصنیف آٹھ کتابین ہین
یہ تیسری چھاپی جاتی ہی لیکن جو امثال عرب کتاب مین داخل تھین اور سمجھنا انکا ہر ایک کو مشکل تھا
خیال مین آیا کہ اگر انکا ترجمہ ہو جاوے تو بآسانی وجوہ سبکی سمجھ مین آوے اسواسطے مافی الضمیر اپنا
خدمت مین حضرت جہاں المحققین نحریر المدققین یکتائے ماہران فنون عقلی یگانۂ داناان علوم
نقلی ادیب بے بدیل فلسفی فقید المثیل حکیم حکمت مصطفوی متبع سنت سنیۂ نبوی لوذعی علمائے
روزگار المعی کملائے امصار مورد فیوضات نامتناہی لم یزل مولانا بالفضل والکمال اولانا جناب
مولانا ابوالبرکات رکن الدین محمد الشہیر بمولوی تراب علی لازالت شموس افاداتہ تابتہ
و ماجت اقمار افاضاتہ ساطعۃ عرض کیا جناب معظم الیہ بالقابہ نے برحسب پذیرائی التماس
اعراب اور ترجمہ اور مورد استعمال امثال عرب لکھا بلکہ جس جا محل مطلب ترجمہ سے بخوبی نہ ہوا
وہان توضیح حاشیے پر چڑھائی اور جو مثل پوری کتاب مین نہ تھی وہ یہ تحریر باقی کامل فرمائی حق یہ ہے
وصف فضائل جناب معظم الیہ بالقابہ خارج وہم و خیال ہی تحمیل مثل انکی تحریر مورد استعمال
کہ محال ہی انکے کمالات سے ادنے کمال ہی اب مبتدیون کو فائدہ عام ہوگا جب کتاب
اسطرح سے طیار ہوئی پھر اسکو چھپوایا یعنے واسطے دعاے مغفرت اور مصنف اور
مترجم ممدوح کے وسیلۂ معقول بنایا اب امید دیکھنے والون سے یہ ہی کہ جب اس سے فائدے
اٹھاوین مصنف اور مترجم اور احقر اور جو لوگ کہ معین ہین سب کو بدعاے خیر یاد فرماوین

خزینۃ الامثال

خطبہ از مصنف

بسم اللہ الرحمن الرحیم

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ تَنَزَّہَ عَنْ سِمَاتِ النَّقْصِ تَعَالٰی وَلَہُ الْعِزَّۃُ وَالْعَظَمَۃُ

ستایش مر خدائراست کہ پاک از نشانہاے نقصان و برترشد مراورا غلبہ و برزرگی

وَالْکِبْرِیَاءُ وَالْمِثَالُ الْاَعْلٰی عَلٰی مَا خَصَّ النَّاسَ مِنْ بَیْنِ خَلْقِہٖ بِالتَّکْلِیْفِ

و برزرگی و شان بلند بر انچہ خاص کرد مردمان را ازمیان مخلوق خود بہ تکلیف

وَلَمْ یُکَلِّفْ نَفْسًا اِلَّا طَوْقَہَا × وَضَرَبَ لَہُمُ الْاَمْثَالَ وَلَمْ یَسْتَحْیِ

و تکلیف نداد جانے را مگر مقدار طاقت وے و بیان کرد براے ادشان داستانہا و شرم نہ کرد

اَنْ یَّضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوْضَۃً فَمَا فَوْقَہَا × فَوَعَدَ لِلَّذِیْنَ اسْتَجَابُوْا

از انکہ نہ زند داستانے بپشہ و بالاتر ازان × پس نوید داد براے آنان کہ قبول کردند

لَہُ حُسْنَ الْمَاٰبِ × وَاَوْعَدَ لِمَنْ لَّمْ یَسْتَجِیْبُوْا لَہُ بِسُوْءِ الْعَذَابِ

مراورا نیک بازگشت را و بترسانید مر آنانرا کہ قبول نہ کردند مراورا بعذاب بد

پس ازحمد چنین معبودی کہ بے شبہ و بمثال ست ہنگام نعت رسول ست کہ مثلش نیز بیرون

از عالم خیال ست رباعی آن خواجہ کہ قرب حق بود مایۂ او ✣ معراج بود پست ترین پایۂ او

بے خط وزدہ بر ہمہ دیان خطِ نسخ ✣ بے سایہ وکائنات در سایۂ او ✣ و

صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ

رحمت کاملہ نازل باد بوے و بر اولاد و یاران او سلام

بندۂ نامہ سیاہ حسین شاہ متخلص بہ حقیقت عفا اللہ تعالیٰ عن سیئاتہ درگذرد خداے تعالیٰ از گناہان او

فِیْ یَوْمِ الْقِیٰمَۃِ صاحبان سخن کی خدمت مین ملتمس ہے کہ ایک روز غریب خانہ مین

مجمع اُن دوستان موافق اور یاران صادق کا مانند عقد پروین کے تھا جو ہر ایک

اُنمین سے سخن فہمی و نکتہ شناسی بذلہ گوئی و لطیفہ سنجی مین ضرب المثل اہل سخن کا تھا

سب شکل بلبل نغمہ سرا اور طوطی شکر ین نوا کے چہچہے بھر رہے تھے اور باہم چرچا ہر ایک فن کا اور
تذکرہ شعر و سخن کا کر رہے تھے اتفاقاً بر سبیل مذکور ذکر امثال کا درمیان آیا سب نے مکرر بان
ہو کر بندے کو فرمایا کہ دفتر کے دفتر انواع علوم سے آراستہ ہین اور اقسام فنون سے پیراستہ
مگر ایسی کتاب جو مجمع امثال ہو نظر نہین آتی اگر تو ہمارے پاس خاطر سے موافق اس مثل کے
بیکار مباش کچھ کیا کر امثال پریشان کو جمع کرے تو خالی لطف از فائدے سے نہو گا ہر چند
بندہ اپنے تئین مرد اس میدان کا نہ جانتا تھا لیکن دوستون کے کہنے سے اس وادی پر خطر مین
گام زن ہوا اور بعونہٖ تعالیٰ بہت سی محنت اور مشقت کر کے ایک مدت مدید اور عرصۂ
بعید مین امثال عربی اور فارسی اور ہندی کو کہ زبان زد خواص اور عوام کے تھین
جمع کین اور ہر مثل مواضع اور مواقع لائقہ مین مانند دانہ سبحہ موتی کے منتظم اور منسلک
کر کے موسوم بہ خزینۃ الامثال کیا تو بھلا جو لانگاہ سخن سنجی مین پانچون سوارون مین
شامل ہون اور لہو لگا کر شہیدون مین داخل اب امیدواری جناب باری سے
یہ ہے کہ اس نسخۂ بے نظیر کو مقبول خاطر اہل سخن کا کرے نہ ہدف تیر ملامت عیب
جویان طعنہ زن کا فائدہ اب اتنا معلوم کیا چاہیے کہ بنا اس خزانۂ عامرہ کی
بترتیب حروف تہجی اکتیس خزینے پر ہوئی اور بنا ہر خزینے کی کئی گنجینے پر اور لکھنے مین
کہ اولون کی رعایت دوسرے بلکہ تیسرے حرف کے بھی واسطے سہولت نکال لینے
مثل کے کی گئی مثلاً یہ مثل اختلاط زیادہ بر آشنائی باعتبار دوسرے حرف کے
الف اور نے کے ساتھ لکھے گئے اور اس کہاوت کو کہ ایک تو میان تھے ہی تھے
اور دوسرے کہائے ننگ الف مع الیا کے مقام پر لکھا اور اول جس مثل عربی کے
کہ الف لام تعریف سے مثلاً یہ مثل کہ اَلْمَکْتُوْبُ نِصْفُ الْمُلَاقَاتِ ۵
حرف میم مین اسکو لکھا نہ حرف الف مین اسی طرح سب کہاوتون پر قیاس کیا چاہیے اب
یہ بھی دریافت کرنا ضرور ہے کہ مثل کیا ہے کہ جس سے احوال گذشتہ معلوم ہوتا ہے کہ اس کہاوت کو کسی وقت

ظاہر ہوئے کسی حادثہ کے یا واسطے مثال دینے کے ایک حال کے ساتھ حال دوسرے کے
ایک لطف و غرابت کے ساتھ وضع کیا ہو تو جسوقت ویسا ہی ساتھ ظاہر ہو اُس مثل کو کہین
تا سننے والون کو شی مخیل محقق ہو جاوے اور متوہم بصورت مستیقن کے نظر آوے یا غائب بمنزلہ
مشاہد کے دکھائی دے اور کچھ پردۂ حقیقت مین اُس چیز کے نہ رہے اور اگر ساتھ موقع کے
کسی عبارت مین کوئی کہاوت درج کیجائے وہ کلام لاکلام ایک خوبی اور عجیبی لطافت اور
ملاحت بہم پہونچائے کہ سلف کے لوگ کہتے ہین اَلْمَثَلُ فِی الْکَلَامِ کَالْمِلْحِ فِی
الطَّعَامِ یعنے کہاوت کلام مین جیسے نمک ہے طعام مین خزینۂ اول امثال الف مشتمل بر سی و

گنجینۂ اوّل در امثال عربیہ

اَاَخُوْکَ اَمِ الذِّئْبُ × اَخِرُ الدَّوَاءِ الْکَیُّ × اُخْدُ الْیَرَعَ حَتّٰی یَقَعَ

آیا برادر تست گرگ پسین علاج داغست × میگیرم بے عیب را تا اینکہ واقع شود

اَلنَّطَفُ × اَفَۃُ الْجَمَالِ الْخَبَلُ × اَفَۃُ الْمَرْءِ خُلْفُ الْمَوْعُوْدِ × اَفَۃُ الْمُلُوْکِ

آلودگی لعب × آفت خوبصورتی تباہی اعضاست × آفت مرد خلاف کردن وعدہ است × آفت بادشاہان

سُوْءُ السِّیْرَۃِ × اَفَۃُ الْوَزَرَاءِ خُبْثُ السِّیْرَۃِ اَفَۃُ الرَّعِیَّۃِ مُفَارَقَۃُ الطَّاعَۃِ

بدی عادت است × آفت وزیران پلیدی عادتست × آفت رعیت جدا شدن طاعت است ×

اَفَۃُ الْعُلَمَاءِ حُبُّ الرِّیَاسَۃِ × اَفَۃُ الرُّعَاءِ ضَعْفُ السِّیَاسَۃِ × اَفَۃُ الرِّیَاسَۃِ

آفت عالمان دوست داشتن سرداریست × آفت نگاہ داشتگان سستی رعیت داریست × آفت مہتری

ضَعْفُ السِّیَاسَۃِ × اَفَۃُ الْقُضَاۃِ شِدَّۃُ الطَّمَعِ × اَفَۃُ الْعُدُوْلِ قِلَّۃُ

سستی رعیت داریست × آفت قاضیان امید سخت است × آفت عادلان کمی

آلبرع × آفة الجند مخالفة القادة × آفة الكرام مجاورة اللئام ×

پرنیه گاریست × آفت لشکر مخالفت کشندست × آفت جوان مردان همسایگی بخیلانست ×

آفة العلم النسيان × آفة الاحسان المن × آفة المذنب حسن

آفت علم فراموشی ست × آفت احسان منت نهادنست × آفت گنهگار حوبے

الطين × الف من غراب عقدة × الف من حمام الحرم × امن من

گمانست × دوستی گیرند ترست از داغ نخلستان × دوستی گیر ندرست از کبوتر حرم ابی بیمست ×

من حمام مكة × الان حصحص الحق × الان كما كان × الان قد تلد

از کبوتر مکه × اکنون هویدا شد حق از باطل × اکنون ست چنانکه بود × اکنون البته پیدا شود

ما ينفع الندم × امخل من قادش × ابدأ هم بالصراخ

وحال اینکه نفع نمیدهد اندیشمانی × بخیل ترست از مادر × ابتدا کن آنها را باد از سمت

يفرقوا × ابرد من مخلج × ابرد من عصرس × ابرد من عبقر × ابرد من

جدا شوند گفت × سرد تراز یخ بچه × سرد تراز تگرگ سرد ترست

عين قره × ابرد من ماء همدان × ابرد من قشرية × ابرد من عمس × ابرد من

از خنکی چشم × سرد تراز آب همدان × خاطر تراز پوست × خنکتر از عمس × آبا هست

ما قرونا × ابصر من كلب × ابطأ من فند × ابلغ من سحبان

بخیلتر از زن دزد × بینا تراز سگ × آهسته تراز کوه بزرگ × بلیغ تراز سحبان

ابلغ من قس × ان الفقيه نصف الفقيه × انك ان بوحك

بلیغ تراز قس × پسر فقیه نیمه فقیه است × پسر تو پسر ذات تست ×

اتبع السيئات بالحسنات × اتبع السيئة الحسنة تمحها

پس روی کن بدیها را نکوئیها × پس روی کن بدی را بنکوئی محو کند نکوئی بدی را

أَتَتْكَ بُحَائِنٌ جُلَاةٌ × لِتَحْمِلَ اللَّيْلَ حَمَّالَةَ دِرْكِ × أَتَحْمِلُ ذُو كَ

آمد ترا خیانت کننده هر دو پای او × بگیر شب را تا تو ترا خواهی دریافت × بگیرند او را

فَعَبِّدِ الْحَاجَاتِ أَنْزِلْ وَاقْرِهَا × أَتْعَبُ مِنْ رَائِضِ مُهْرٍ أَصْهَبَا

شتر جوان حاجتها × بگذار و خوش باش × مانده تر از ریاضت کننده بچه اسپ × پیشتر کرده

مَوَاضِعَ التُّهَمِ × أَتَمِيمِيًّا عَرَبَةً وَتَيْسِيًّا أُخْرَى × أَيْتُمْ مِنْ

از جایهای تهمتها × آیا تمیمی یکبار دیگر × همچنان تر از

الْمُرْتَشِّ أَثْبَتُ مِنْ أَصَمَّ دَأْسٍ × أَثْقَلُ مِنَ الْكَانُونَيْنِ

مرتشی × ثابت تر × از کر سرد × گران تر از کانونین

أَثْقَلُ مِنْ تَمْلَانَ × أَثْقَلُ مِنْ هَيْضَةٍ × أَثْقَلُ مِنْ رَقِيبٍ بَيْنَ

گران تر از سهلان × گران تر از هیضه × گران تر از کسبان میان

الْمُحِبِّينَ × أَجْبَنُ مِنْ صَافِرٍ × أَجْبَنُ مِنْ صَفْرٍ × أَخْبَنُ مِنْ

دو دوست × بدول تر × از صافر × بدول تر از صفر × بدول تر از

الْمُتْرَفِ ضَرَطًا × أَجْدَى مِنْ تَفَارِيقِ الْعَصَا أَحْدَثُهُ بِحَرِيٍّ

مترف از روی گوزیدن × نافع تر از تفاریق چوب سختی پاداش دادم او را بکارهای خود ×

وَبُجَرِيٍّ أَحْرَزُوا أَيْنَعَ النَّوَافِلِ رَاجِعْ كُلَيْبَ يَتْبَعْكَ أَجْلَبُ

وکارهای بزرگ خود × آیا متاع سن و بیچ غنیمتها را × گرسنه وار سگ خود را پس روی نخواهد کرد کلیب ×

بِالرَّكْبِ وَبِّي مَجِيدٌ أَجَلُّ النَّوَالِ مَا وَصَلَ قَبْلَ السُّؤَالِ × أَجْمَلُ

بشتر سواران و بی مجید × بزرگ تو بخشش چیزیست که پیوندد پیش از سوال × بزرگتر

مِنْ ذِي الْعِمَامَةِ × أَجْنَاؤُهَا أَجْوَدُ مِنْ حَاتِمٍ أَجْوَدُ مِنْ هَرِمٍ

از صاحب دستار × گناه کنندگان آن سرای بوران کردن بنا کنندگان آن سرای × سخی تر از حاتم × جوانمرد تر از هرم

أَجْهَلُ النَّاسِ مَنْ قَلَّ صَوَابُهُ وَكَثُرَ عَجَابُهُ أَحَبُّ النَّاسِ مَنْ أَخَذَ

نادان ترین مردمان کسیست کہ کم باشد راستی و بسیار باشد خود بینی او × دوست ترین مردمان کسیست کہ بگیرد

بِغَيْرِ حَقٍّ وَأَعْطَى غَيْرَ مُسْتَحِقٍّ × أَحْبَبْ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ

بدون حق و بدہد غیر مستحق را × دوست دار ان برای مردمان انچہ دوست میدارے برای خود

أَحَدُ لَيَالِيكَ فَهَيِّئْ هَيْئَةً × إِحْدَى خُطَّيَاتِ لُقْمَانَ أَحْرَصُ

یکے از شبہای تو × پس رفتن من × یکی از نیرنگہای بی پیکان لقمان × حریص تر

مِنْ عَمَلٍ أَحَرُّ مِنَ الْجَمْرِ × أَحَرُّ مِنْ دَمْعِ الْمُقَلَاتِ أَخْوَفُ مِنَ الْحَوَبَاءِ

از مورچہ × گرم تر از شرارہای آتش × گرم تر از اشک پیہ بای درون پستم × ہولناک تر از اژدہا × پرست ×

أَحْزَمُ مِنْ قُرَيْشِيٍّ × أَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ أَحْسِنْ إِلَى

ہوشیار تر از قریشی × نکوئی کن چنانکہ نکوئی کرد خدا بجانب تو × نکوئی کن بسوے

اَلْمُسِيءِ سُدَّةً × أَحْسَنُ مِنَ النَّارِ × أَحْسَنُ الْأَشْيَاءِ كَلَامٌ

بدی کنندہ سردار از خواہی شد × نیکو تر از آتش × نیکو تر از چیزہا کلام حسن

صَحِيحٌ مِنْ لِسَانٍ فَصِيحٍ فِي وَجْهٍ صَبِيحٍ × اَلْإِحْسَانُ صَنِيعَةٌ

صحیح از زبان فصیح × در روے خوب × نکوئی کردن ہنر

اَلْإِنْسَانِ × اَلْإِحْسَانُ يَقْطَعُ اللِّسَانَ × أَخْشَفُ وَسُوكَيْلَةٍ

انسان ہست × نکوئی کردن سے بردن زبان را × آیا بدترین خربارا دبیمانہ را

أَحْشَكَ وَتَرُوثُنِي × أَحَقُّ الْخَيْلِ بِالرَّكْضِ الْمُعَارُ × أَحْمَرُ

گیاہ خشک میدہم تراد سرگین میدہی مرا × سزاوار تر اسپان برای تاختن اسپ عاریت × خوار تر

مِنْ قُلَاهَةَ × رَاحِلَبْ حَلَبًا شَطْرُهُ × أَحْمَقُ مِنْ هَيْنَقَةَ أَحْمَقُ

از چرگینی اندام × بدوش دوشیدنی برای تست نصف آن × بی عقل تر از ہینقہ × کودن تر از

مِنْ عَجَمِیٍّ × اَحْمَقُ مِنْ حَمِیْدَۃَ × اَحْمَقُ مِنْ دُعْنَۃَ اَحْمَقُ مِنْ رُجْلَۃَ اَحْمَقُ

از عجمی × گول تراز خمیده × گول تراز دغه × بیعقل تراز ترہ خرفہ × بی عقل تراز

مِنْ جَهِیْزَۃَ × اَحْمَقُ مَا یَتَوَجَّهُ × اَحْمَقُ مِنَ الَّذِیْ یَمْتَخِطُ بِکُوْعِهٖ

از جهیزه × گول تراز کسیکه بجوبی غائط می ارد × بے عقل تراز کسیکه بینی خاند از کوع خو ×

اَلْاَحْمَقُ مِنْ قَطَعَهُ الْعُجْبُ عَنِ الْاِسْتِشَارَۃِ وَالْاِسْتِبْدَادُ

احمق کسیکه ببرد اورا انکبر از مشورت خواستن × منفرد

عَنِ الْاِسْتِخَارَۃِ × اَحْمٰی مُجِیْرِ الطَّعْنِ × اَحْنَاکَهَا مُحَاسَّهَا × اَحَنُّ

از نکوئی خواستن × نگاه دارنده تر × از پاداش دهنده × گرداگرد های دهن آن شتر بفضتای آن شتر است × نالان تر

مِنْ مَثَارِفٍ × اَحْیَرُ مِنْ بَقَّۃٍ فِیْ حُقَّۃٍ اُخْبُرْ نَقْلَهُ × اِخْتَلَطَ الْحَابِرُ

از ناقه بکلان سال × حیران تر از پشه در حقه × بیا زمائی تا دشمن گیری آمیخت شیر عصیرات گشته

بِالزُّبَادِ × اِخْتَلَطَ الْحَامِلُ وَالنَّابِلُ × اِخْتَلَطَ الْمَرْعِیُّ بِالْهَمَلِ اَخْدَعُ

یا شیر آمیخت تار دیده × آمیخت شتر چریده با چرانیده × با چوپانشتر چریده با چرانیده فریبنده تر

مِنْ ضَبٍّ × اَخَذَ الْبَرِیَّ بِالْجَرِیِّ اَخَذَ الْعَزِیْزُ بِفَضْلِ ثَوْبٍ

از سوسمار × گرفت بے گناه را بعوض وکیل × گرفت قوی ضعیف را بفرو نی جامه

اَلْمُعْسِرُ × اَلْاَحَدُّ سُرَیْطِیٌّ وَالْقَضَاءُ ضُرَیْطِیٌّ × اَخْرَاجُ الْعَیْنِ

در وقت گرفتن قرض فروخوردن لقمه است دوقت او اکدن گوزن است × بیرون آوردن چشم

عَلَی الْمُدْخِلِ اَسْهَلُ مِنْ خَرْجِ الْعَیْنِ فِیْ غَیْرِ الْمُدْخِلِ × اَخْرَقُ

بر مدخل آسان تر است × از خسته کردن چشم × در غیر مدخل × گول تر ×

مِنْ صِبْیٍ × اَخْرَقُ مِنْ حَمَامَۃٍ × اَخَرُّ مِنْ حَمَالَۃِ الْحَطَبِ اَخْرٰی

از کودک × گول تراز کبوتر بردے × افتنده تر از زن بردارنده هیزم × رسواتر از

مِنْ ذَاتِ النَّحْيَيْنِ × اَخْشَنُ مِنْ لِيفَةٍ × اَخْطَأَتْ اِسْنَةُ الْحُفْرَةَ

از زن صاحب دو مشک × دروغن × درشت تر از پارهٔ پوست خرما × خطاکرد سنگ حفره مغاک را

اَلْاَخُ فَخٌ × اِخْفَاءُ الشَّدَائِدِ مِنَ الْمُرُوَّةِ × اَخَفُّ مِنْ جَوْفِ حِمَارٍ

برادر دامست × پنهان داشتن سختیها × از جوانمردیست × تهی تر از جوف حمار ×

اَخْلَفُ مِنْ شُرْبِ لَمْكُمُونٍ × اَخْلَفُ مِنْ عُرْقُوبٍ × اَلْاَخْلَافُ

دهن بوی گیرنده تر از نوشیدن زیره × خلاف وعده کننده تر از عرقوب × خلفا

كُنُوزُ الْاَرْزَاقِ × اَخْنَثُ مِنْ دَلَالٍ × اِخْوَانُ هٰذَا الزَّمَانِ

گنجهای روزی ها × سست تر از دلال × برادران این زمان

بَوَاسِنُ الْعُيُوبِ × اَحْوَكُ مِنْ وَاسَاكَ فِي الشِّدَّةِ اَحْوَكُ

جوندگان عیبها اند × برادر تو کسیست که غمخواری تو کند در سختی × برادر تو

مَنْ وَاسَاكَ فِي النَّشَبِ لَا مَنْ سَاقَاكَ فِي النَّسَبِ × اَحْوَكُ مَنْ

کسیست که مساوی کند تو در مال نه کسیکه همسری تو کند در نسب × برادر تو کسی ست

صَدَقَكَ لَا مَنْ صَدَّقَكَ اَخْيَلُ مِنِ ابْنِ مُدَّاَلَةَ × اَخْيَبُ صَفْقَةً

که راست کند ترا نه کسیکه راست گوید ورا × متکبر تر از ابن مداله × نومیدتر از روی صفقه

مِنْ شَيْءٍ مَفْهُوٍّ × اَدَاءُ الدَّيْنِ مِنَ الدِّينِ × اَدَبُ الْمَرْءِ خَيْرٌ مِنْ

از چیز سهو × ادا کردن قرض از دین ست × ادب مرد بهتر است از

ذَهَبٍ × اَدْرِكْنِي وَلَوْ بِاَحَدِ الْمُغْرَفَيْنِ × اُدْعُ اِلَى طَعَامِهِ

زر × دریاب مرا اگرچه بیکی از دو تیر باشد × بخوان بسوی طعام خود

مَنْ يَدْعُوكَ اِلَى جَفَاءٍ × اِدْفَعِ الشَّرَّ بِعُجَرِهِ وَبُجَرِهِ × اَدَقُّ مِنْ

کسی را که میخواند بسوی بدی کردن ترا × دور کن بدی را بانباز گشتن یا بستون خانه × باریک تر از

خَيْطِ بَاطِلٍ اِذَا آتَاكُمْ كَرِيْمُ قَوْمٍ فَأَكْرِمُوْهُ ✕ اِذَا انْتَهَى الْأَمْرُ

سراب ✕ وقتیکہ کہ بیاید شما را عزیز قوم پس گرامی کنید او را ✕ وقتیکہ بغایت رسید امر

اِلَى الْكَمَالِ عَادَ اِلَى الزَّوَالِ ✕ اِذَا انْتَهَتِ الْمُدَّتُ لَمْ يَنْفَعِ الْعِدَّةُ

بسوے کمال باز گردد بسوی نقصان ✕ وقتیکہ بغایت رسد مدت نفع نہ کند سامان ✕

اِذَا اَدْبَرَ الدَّهْرُ عَنْ قَوْمٍ كَفَى اَعْدَاءَهُمْ ✕ اِذَا اَلْقَيْتَ جَلْبَابَ

چون پشت دہد زمانہ از قومی کفایت کند دشمن آن قوم را ✕ وقتیکہ افگندے چادر

اَلْحَيَاءِ فَقُلْ مَا شِئْتَ ✕ اِذَا اَرْبَحَكَ سَاصِيًا فَارْفَعْ يَدَيْكَ ✕ اِذَا اَفْقَرَ

شرم را پس بگو آنچہ خواہی ✕ وقتیکہ غالب شوی شامی را پس بردار دست را ✕ چون محتاج گردد

اَلْيَهُوْدِيُّ نَظَرَ فِيْ حِسَابِ الْعُنُقِ ✕ اِذَا اصْطَلَحَ السُّنُّوْرُ وَالْفَأْرُ خَرِبَ بَيْتُ

یہودی بنگرد در حساب مال ✕ وقتیکہ بر صلح کنند گربہ وموش خراب شود

دُكَّانُ الْبَقَّالِ ✕ اِذَا اسْتَبَدَّ الْاِنْسَانُ بِرَأْيِهٖ عَمِيَتْ عَلَيْهِ الْمَرَاشِدُ

دوکان بقال چون مستقل شود آدمی بمزد خود پوشیدہ بردی شود میان الہما

اِذَا اصْطَنَعْتَ الْمَعْرُوْفَ فَاسْتُرْهُ ✕ اِذَا اصْطَنَعَ اِلَيْكَ فَانْشُرْهُ ✕

چون نکوئی کنند مرد مشہور را پس بپوش او را ✕ وقتیکہ نکوئی کردہ شود بسوی تو پس مشہور کن او را

اِذَا اَرَادَ اللّٰهُ شَيْئًا هَيَّأَ اَسْبَابَهٗ ✕ اِذَا اسْتَشَرْتَ الْجَاهِلَ

ہرگاہ بخواہد خدا چیزے را پس آمادہ کند اسباب او را ✕ ہرگاہ مشورت خواہی از جاہل

اِخْتَارَ لَكَ الْبَاطِلَ ✕ اِذَا بَلَغَتْ بِالسِّنِّيْنَ فَاقْتُلْ بِالسِّكِّيْنِ ✕

اختیار کند برائے تو ناحق را ✕ چون برسد بشصت پس بکش بکارد

اِذَا تَكَرَّرَ تَقَرَّرَ ✕ اِذَا تَمَّ اَمْرٌ بَدَا نُقْصَانُهٗ ثُمَّ الْعَقْلُ نَقْصَ

چون مکرر شود قرار گیرد ✕ ہرگاہ تمام شود امرے ظاہر شود نقصان او چون کامل شود عقل کم شود

الکلام × اذا تم الفقر فهو الله × اذا تخاصم السارقان

کلام چون کامل شود فقر پس آنگه خداست چون باهم جنگ کنند دو دزد

ظهر المسروق × اذا تغیر السلطان تغیر الزمان × اذا جاء القضاء

ظاهر شود دزدیده چون متغیر شود بادشاه متغیر گردد زمانه × چون بیاید قضا

عمی البصر × اذا جاء اجلهم لا یستأخرون ساعة ولا یستقدمون ×

نابینا شود بینائی × وقتیکه بیاید میعاد ایشان تاخیر نکنند یک ساعت و نه سبقت کنند

اذا جاء لضفدع البیر منیته یعتصم بجبل الحیة × اذا جاء

چون بیاید برای غوک چاه مرگ چنگ زند بر سن مار × چون بیاید

اجل البعیر حام حول البیر × اذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال

مرگ شتر بر گرد چاه × چون بیاید احتمال باطل شود دلیل

اذا جاءت الحین جاءت العین × اذا حاق القضاء ضاق

چون بیاید هلاکی بیاید چشم × چون فرود آید قضا تنگ گردد

القضاء × اذا حلت المقادیر ضلت التدابیر × اذا حمل علی الثور

جای فراخ × چون فرود آید اندازها ضائع شود تدبیرها × چون برداشته شد دهر نور

عقد الذرة جاد یناطق الجوزاء السرطان × اذا خرج الحیة

گره قریا لائق ست بکمر بند جوزا سرطان چون بیرون آید

من حجر قتلت بالحجر × اذا ذکرت الذئب فاعدله القضیب

از سوراخ گشته شود بسنگ × چون کرده شود گرگ را پس آماده گردان برای او تیغ برآن را

اذا ذهب الحیاء حل البلاء × اذا ذهب الوفاء نزل الملاء

چون برود شرم فرود آید مصیبت × وقتیکه برود وفا نازل شود محنت

إِذَا زَلَّ الْعَالِمُ زَلَّ بِزَلَّتِهِ الْعَالَمُ إِذَا سَالَ اللِّئَامُ بَادَ الْكِرَامُ

چون بلغزد عالم بلغزد بلغزش او جہان × چون سر دار شدند ناکسان ہلاک کردن کریمان

إِذَا سَادَ السَّفِلُ خَابَ الْأَمَلُ × إِذَا سَمِعْتَ بِسُرَى الْفِيلِ فَاعْلَمْ

چون مہتر شوند ناکسان نومید گردد امید × چون اشنوی در شب رفتن آہنگ را پس بدانکہ

إِنَّهُ مُصِيبٌ × إِذَا سَكَتَّ عَنْ جَاهِلٍ فَقَدْ أَوْسَعْتَهُ جَوَابًا أَوْ جَعَلْتَ

بتحقیق او باصابت کنندہ است × چون خاموش شدی از جاہل پس البتہ فراخ گرفتہ ای او را در وی جواب و در نگاہ داشتہ او را

عِتَابًا × إِذَا ضَحِكَ الْقِرْدُ يُبْكِي اسْتَهُ × إِذَا ضَاقَ الْأَمْرُ اتَّسَعَ إِذَا

از روی خصہ × چون بخندد بوزنہ بگرید کون او × چون تنگ شود امر فراخ شود × چون

طَرَتْ قَعَ قَرِينًا × إِذَا طَمَعَ السَّهْيَلُ قَطَعَ السَّيْلُ × إِذَا عَزَّ

پرواز کردہی پس یافت قرین × چون طلوع کند سہیل بریدہ شد آب روان × چون غالب شود

أَخُوكَ فَهُنْ × إِذَا عُرِفَتِ الْحُوبَةُ قُبِلَتِ التَّوْبَةُ × إِذَا فَاتَ الشَّرْطُ

برادر تو پس نرمی کن × چون شناختہ شود گناہ قبول کردہ شود توبہ × وقتیکہ فوت شود شرط

فَاتَ الْمَشْرُوطُ × إِذَا قَلَّتْ لَهُ زِنْ طَأْ رَأْسَهُ وَحَزَنَ إِذَا قَلَّتْ

فوت گردد مشروط × چون بگفتی مر او را بسنج فرود کند سر خود را غمگین شود وقتیکہ اندک شود

الْعُقُولُ كَثُرَتِ الْفُضُولُ × إِذَا قَامَتِ الْقِيَامَةُ تُعْلَمُ الثَّوَابُ

عقلہا زیادہ شود بیہودہ گیہا × چون قائم شود در قیامت شمارہ کردہ شود علمہای ثابت

شِعْرٌ إِذَا كَانَ الْغُرَابُ دَلِيلَ قَوْمٍ × سَيَهْدِيهِمْ طَرِيقَ

چون باشد زاغ رہنمای گروہ × نزدیک است کہ ہدایت کند آنہا را راہ

الْهَالِكِينَ × إِذَا كُنْتَ كَذُوبًا فَكُنْ ذَكُورًا × إِذَا لَمْ تَجْدِبْنِي

ہلاک شوندگان × وقتیکہ شوی بسیار دروغ گو پس باش نیکو یادگیرندہ × وقتیکہ نیابی مرا

خزینۃ الامثال

لَمْ تَجِدْنِي × إِذَا لَمْ تَسْتَحِي فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ × إِذَا لَمْ تُغْلَبْ فَاخْلُبْ

تا زیانہ ترنی مرا × چون شرم نہ کنی پس بکن ہر چہ خواہی × وقتیکہ غالب نہ شوی پس فریب کن

إِذَا مَا لَقِيَ الْعِتْرِيسَ أَبَاهُ إِذَا مَا تَلَقَّى مِنْهُمْ فَمَاوِلُهَا وَنَاوِلُهَا

وقتیکہ قارط عنتری باز آید وقتیکہ ملاقات کنی از اندوہ پس قصد کن آنرا و دریاب آنرا ×

إِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا × إِذَا مَاتَ الِاعْتِصَامُ عَاشَ لِانْتِقَامٍ ×

وقتیکہ بگذرد بسوی لغو بگذرد در حالیکہ کرام اند × چون بمیرد چنگ زدن زندگانی کند عوض گرفتن

إِذَا مَكَّرَ اللَّهُ بِبَلْدَةٍ جَعَلَ حَاكِمَهَا فَرِقَةً × إِذَا مَلَكَ الْأَرَاذِلُ

وقتیکہ بیارزاند خدا شہرے را گرداند حاکم آنرا بوزنہا × چون مالک شوند دونان

هَلَكَ الْأَفَاضِلُ مَا إِذَا مَلَكْتَ فَاسْجُحْ × إِذَا نَزَلَ الْقَدَرُ بَطَلَ

ہلاک شوند فاضلان × چون مالک شوی پس آسانی کن × چون فرود آید حکم خدا باطل شود

الْحَذَرُ × إِذَا وَافَقَ الْهَوَى الْحَقَّ أَرْضَيْتَ الْخَالِقَ وَالْخَلْقَ لَا

نہ رسیدن × چون موافق شود خواہش حق را راضی کنی خالق را و مخلوق را وقتیکہ

وَافَقَ هَوَاكَ رَشَادَكَ فَقَدْ أَحْرَزْتَ مَعَادَكَ × إِذَا وَجَدْتَ

موافق شود خواہش تو راہ یابی ترا پیش تحقیق فراہم کردی × آخرت را چون بیابی

الْقَدَرُ مَجَّا فَادْخُلْ فِيهِ × إِذَا هَبَّتِ الرِّيَاحُ فَاغْتَنِمْهَا فَإِنَّ لِكُلِّ عَاصِفٍ

فبر رانگان پس داخل شود دران × چون بوزد بادہا پس غنیمت دان آنہا را کہ تحقیق ہر بادے

رُكُودًا × إِذَا أَيْسَرَ الْإِنْسَانُ طَالَ لِسَانُهُ × أُذْكُرْ عَاثِرًا تَرَهُ × أُذْكُرْ

ایشاں دست × وقتیکہ نا امید شود آدمی بسیار کرد و زبانش باو کن غائب را بینی آنرا × یاد کن

غَائِبًا تَقْرُبْ × أَذَلُّ مِنْ لُطَاةٍ أَذَلُّ مِنْ جَنِيبٍ أَذَلُّ مِنْ ذِمِّيٍّ

غائب را نزدیک شوی خوارتر از بادکشان × خوارتر از مسافر × خوارتر از ذمی

أَذَلُّ مِنْ وَتَدٍ بِقَاعٍ × أَذَلُّ مِنْ أُمَوِيٍّ بِكُوفَةَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ

خوار تراز میخ جایہا × خوار تراز اموی در کوفہ روز دہم محرم

اَلْأُذُنُ تَعْشَقُ قَبْلَ الْعَيْنِ أَحْيَانًا × وَإِذَا وَرَدَتْ مَاءً لَمْ تَصْدُرْ

گوش عاشق میشود پیش از چشم بعضی اوقات چون وارد شوی اب را اول ورنہ آئی

أَرَاكَ مِنْ أُمِّ الْحُوَيْرِثِ بِحَوَارِهَا × إِرَادَةُ اللّٰهِ غَالِبٌ عَلَى إِرَادَةِ

مہربان تراز ناقہ بہ بچہ خود ارادۂ خدا غالب است بر ارادہ

اَلنَّاسِ أَرَاكَ بَشَرٌ مَا أَحَارَ مُسْتَغْفِرٌ أَرْبَابُ اللَّوَائِمِ مُسْتَهْتَرُونَ

مردمان × نمود ترا روی جبش نکرد ولب × صاحبان دولتہا الہام کردہ میشوند ×

أَرَدْتُ عُمَيْرًا وَأَرَادَ اللّٰهُ خَارِجَةَ × أَرْسَبُ مِنْ رَصَاصَةٍ × أَرْسَلَ

خواستم عمیر را وخواست خدا خارجہ را × بتہ نشیند تر از سنگ سخت بفرست

حَكِيمًا وَلَا تُوصِهِ × اَلْأَرْضُ الطَّيِّبُ تُخْرِجُ نَبَاتًا حَسَنًا وَالَّذِي

حکیم را ووصیت کن × وا زمین پاکیزہ بیرون می آرد گیاہ خوب را وچیز یکہ

خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا × أَرَقُّ مِنَ النَّسِيمِ وَمِنَ الْهَوَاءِ × أَرَقُّ

پلید ست بیرون نمی آید مگر زشت × نرم وتنگ تراز باد نرم باد ہوا × تنگ تو ×

مِنْ ذِي الْقَرَامِ مُطَلَّةً × أَرَقُّ مِنَ النَّسِيمِ × أَرِنَهَا عَزَّةُ أَرَاهُمْ

از بین فراسطہ × نرم تراز صاحب نزادہ × بتمام را آنرا از سیہ بنمایم ترا آنرا بارندہ

أَرْوَى مِنَ النَّعَامِ × أَرْوَى مِنَ الْفَالُوذَقِ × أُرِيهَا السُّهَى × وَيُرِيهَا الْقَمَرَ ×

سیراب تراز شتر مرغ × سیراب تراز غوک مینمایم اورا سہار ومینمائی مرا ماہتاب

أَزْنَى مِنْ هِرٍّ × أَزْنَى مِنْ سَجَاحَ × اَلْأَزْوَاجُ ثَلَاثَةٌ زَوْجٌ بَرٌّ وَزَوْجٌ

زانی تراز گربہ × زانی تراز شیر شوہر آن سہ اند شوہر کہ روشن چشم وشوہر

دَهْرٌ وَزَوْجُ مَهْرٌ اَسَاسُ الْكَرِّ مُوَافِقَةُ النَّفْسِ اَسَائِرِ

زمانہ و شوہر مہر × بنیاد نصر موافقت کردن نفس است ای سیر کنندہ

الْيَوْمَ وَقَدْ زَالَ الظُّهْرُ اَسَالَ مِنْ فَلْحَسِ اِسْتَاْهِلِ اَهَالِيَ

روز و بتحقیق زایل شد وقت ظہر × خواہند ترا از فلحس × خرایہ کن پیہ مرا

وَاحْسِنِي اِيَالَتِي اِسْتُ الْحَالِبِ اَعْلَمْ اِسْتَامَلَ اللّٰهُ شَفَقَتَهُ

نکوئی کن سیاست مرا × کون دوشندہ شیر دانا تراست ببر و خدایچ اورا ×

اِسْتَرَاحَةُ النَّفْسِ الْيَاسِ مِنْ اَيْدِي النَّاسِ اِسْتِرَاحَ مَنْ

آسایش جان ورنا امیدی است × از دستہای مردمان × آرام یافت کسی کہ

عَقَلَهُ اُسْتُرْ سَوْءَةَ اَخِيكَ لِمَا تَعْلَمُ اَنْتَ اَنَّهَا فِيكَ الْاِسْتَارَةُ

عقل مرا ورا × بپوش عیب برادر خود را بنا برانچہ میدانی تو کہ البتہ آن عیب در تست مشہور گردن

عَيْنُ الْهِدَايَةِ اِسْتَعْبَدَ الْاِنْسَانَ اِحْسَانٌ اِسْتَعِينُوا عَلَى

عین رہنمونی است × بندہ گرفت انسان را نکوئی × مدد خواہید بر

حَوَائِجِكُمْ بِالْكِتْمَانِ اَلْاِسْتِعَارَةُ مِنَ الْمُسْتَعِيرِ كَالسُّؤَالِ مِنَ الْفَقِيرِ

حاجتہاے خود پنہان داشتن × عاریت گرفتن از عاریت گیرندہ مانند سوال کردن است از محتاج

اَلْاِسْتِقَامَةُ فَوْقَ الْكَرَامَةِ اِسْتَقَدَمَتْ رِحَالُكَ اِسْتَبْكَرَتْ نُوقُ

استقامت بالای کرامت است پیش رفت زین چرمہاے تو × بزرگواری بداشت آوردہ ہاے

قَارِبْ اِسْتَنُوقَ الْجَمَلُ اِسْتَنَّتِ الْفِصَالُ حَتَّى قَرْعَاءَ اَلْاِسْتِئْنَاسُ

پس بربست × ناقہ شد شتر × بر جست شتر بچہ از مادر جدا شدہ آنکہ شتران ابلہ برآمدہ است گرفتن

مِنْ عَلَامَةِ الْاِفْلَاسِ اَسَدٌ حَطُوطٌ خَيْرٌ مِنْ مَلِكٍ مَحْشُومٍ

از نشان افلاس است × شیر شکنندہ یعنے شیر زبردست است از بادشاہ ظالم

أَسْرَعُ مِنْ نِكَاحِ أُمِّ خَارِجَةَ × أَسْرَعُ مِنْ لَحْسِ الْكَلْبِ أَنْفَهُ × أَسْرَعُ

شتاب تر از نکاح ام خارجه × شتاب تر از لیسیدن سگ بینی خود را × شتاب تر

مِنْ رَكْفَةِ عَيْنٍ × أَسْرَعُ مِنَ السَّيْلِ إِلَى الْحُدُورِ × أَسْرَعُ مِنَ النَّارِ

از برهم زدن چشم × شتاب تر از رفتن آب بسوی جای نشیب × شتاب تر از آتش

تُذْفِي مِنَ الْحُلْفَاءِ × أَسْرَعُ إِلَى الْقُلُوبِ مِنَ النَّارِ إِلَى الْيَرَاعِ أَسْرَقُ

کز نزدیک کرده شود از گیاه × شتاب تر از بسوی دلها از آتش بسوی چوب × دزدنده تر

مِنْ زَبَّايَةٍ × أَسْرَقُ مِنْ سِنْظَاطٍ × أَسْرَقُ مِنْ عَقْعَقٍ سَعْدُ الرِّعَاءِ مِنْ سَعْدٍ

از موش × دزدنده تر از شنظاط × دزدنده تر از عکه نیکبخت ترین نگهبان کسی است که نیکبخت تر

بِهِ رَعَيَانُهُ أَسَعْدٌ أَمْ سُعَيْدٌ اِسْقِ أَخَاكَ النَّمِرِيَّ يَضْرِبُ إِسْقِ

بسبب وی رعیت او را آیا سعد است یا سعید × سیراب کن برادر خود را که نمریست تو نیز سیراب کن

رَقَاشِ لَمَّا سَقَايَهُ × اِسْمَعْ جُعْجُعَةً وَلَا تَرَى طِحْنًا اِسْمَعْ مِنْ سَمِعَ

رقاش را که بحقیق او بسیار آب دهنده است × می شنوم آواز آسیا را و نمی بینم آرد را تو نیز آواز بزرگ گر

أَسْهَلُ مِنْ جُلَّذَانٍ أَشْأَمُ مِنَ الْغُرَابِ أَشْأَمُ مِنْ مُنْتَئِمٍ أَشْأَمُ

نرم تر از جلدان × بدفال از زاغ × بدفال تر از منتئم × بدفال تر

مِنْ قَاشِرٍ × أَشْأَمُ مِنْ خَوْتَعَةَ أَشْأَمُ مِنْ طُوَيْسٍ أَشْأَمُ مِنَ الْبَسُوسِ

از قاشر × بدفال تر از خوتعه × بدفال تر از طویس بدفال تر از بسوس

أَشْأَمُ مِنْ دَاحِسٍ × أَشْأَمُ مِنَ السَّقْرَاءِ عَلَى نَفْسِهَا أَشْبَهُ شَيْءٍ

بدفال تر از داحس × بدفال تر از شقراء بر ذات خود مانا شد ترح

شَرَحْ جَالُوا أَنَّ أَسِيمَرَ اِشْتَرَى الْمُؤْنَانِ وَلَا تَشْتَرِ الْحَيَوَانَ × اِشْتَرِ

شرح را اگر بحقیق در خان سیمره خرید کن مرده راه فرید کن حیوان را

لِنَفسِكَ وَلِلسُّوقِ × اَلاِشتِغَالُ بِمَافَاتَ تَضِيعُ الاَوقَاتِ ×

برای ذات خود و برای بازار یعنی تجارت × مشغول شدن بانچه فوت شد ضایع کردن وقتهاست ×

اَشَدُّ الغُصَصِ فَوتُ الفُرَصِ × اَشَدُّ العُقُوبَاتِ عُقُوبَةُ الفِرَاقِ

سخت ترین غصه ها در گذشتن فرصت هاست × سخت ترین عذابها عذاب جدائی است ×

اَشَدُّ عَصَبِيَّةٍ مِنَ الجُحَافِ × اَشَرُّ السَّلَاطِينِ مَن خَافَهُ البَرِيُّ

سخت تر از روی حمایت از کوه × بدترین بادشاهان کسی است که ترسد او را بیگناه

وَيُعتَمَدُ عَلَيهِ الجَرِيُّ × اَشرَفُ الغِنَى تَركُ المُنَى × اَشتَغِل مِن ذَاتِ

واعتماد کند بر وی دلیر × بزرگتر توانگری گذاشتن آرزوهاست × مشغول تر از زن صاحب

النِّحَابَيْنِ × اَستَقرَانِ يَتَقَدَّمُ يُخرَوَانِ يَتَاَخَّرُ وَيَعقُرُ اَشكَرُ مِن بَرُوقَةَ

دو شتک × شتر سرخ مو اگر پیش شود ذبح کرده شود اگر پس آید خسته کرده شود × شاکرتر از برقعه

اَشهَرُ مِن قِفَانَبُكِ × اَشهَى مِن قُبَيلِهِ العَذَارِ × اَلاَشيَاءِ تَتَبَيَّنُ

مشهور تر از قفانبک × خواهان تر از بوسه رخسار × چیزها هویدا می شود

بِاَضدَادِهَا × اَصبَحَ اَمِيرًا وَاَمسَى اَسِيرًا × اَصبَرُ مِن ذِي ضَاغِطٍ

بضدهای خود × صبح کرد درحالیکه امیر است و شام کرد درحالیکه قید اسیست صابرتر از صاحب سمار

اَصبَرُ مِنَ الاَثَافِي عَلَى النَّارِ × اَصحَبُ مِنَ السُّلطَانِ بِالحَدَثِ × اَصدَقُ

صابرتر از دیگ پایها بر آتش مصاحب شود × بادشاه را بخوف × راست تر

المَقَالِ مَا نَطَقَت بِهِ صُورَةُ الحَالِ × اَصرَدُ مِن عَينِ الحِربَاءِ × اَصرَدُ

سخن آنکه گویا شود بوی صورت حال × نافذ تر از خشم آفتاب پرست × نافذ تر

مِنَ العَينِ الحِربَاءِ × اَصعَبُ الاَشيَاءِ المَشيُ بِالاَقدَامِ × اَصغَرُ

از دیدهٔ آهوخارش وار × دشوار ترین چیزها رفتار کردن است بقدمها × خرد ترین

خزینہ ۱	۲۰		امثال الف

اَلْقَوْمُ شَفَرَتُهُمْ × اَصْفٰی مِنْ عَیْنِ الدِّیْكِ اَصْفٰی مِنْ عَیْنِ الظَّبْیِ

گروہ خادم ایشان است صاف تر از چشم خروس × صاف تر از چشم آہو

اَصْفَرُ الْوَجْنَتَیْنِ كَالْمُنَافِقِ × اَصْنَعُ الْمَعْرُوْفِ فِیْ لَوْمِ الْكَلْبِ

زرد تر از برد و رخسار مانند منافق × کمتر نکوئی اگرچہ بسوی سگ باشد

اَصْنَعُ مِنَ النَّحْلِ الْاَصِیْلِ لَا یُخْطِیْ اِضْبِطْ مِنْ عَائِشَةَ

صانع تر از مگس شہد × اصیل خطا نمی کند × نگاہ دارندہ تر از عائشہ ×

اِضْرِبِ الْبَرِیْءَ حَتّٰی یُعْتَرَفَ السَّقِیْمُ × اَضْرَعُ مِنْ كَلْبٍ اَضْرَعَتْنِیْ

بزن بے گناہ را تا اقرار کند گنہگار × خوار تر از سگ خوار کرد مرا

اَلْحُمّٰی لِاِضْطِرَارٍ یُذْهِبُ الْاِخْتِیَارَ × اَضَلُّ مِنْ سِنَانٍ اَضَلَّ

تب بیقراری می برد اختیار را × گمراہ تر از شیر نر گمراہ تر

مِنْ قَارِظٍ عَنْزَةً × اَضَلُّ مِنْ مَوْءُوْدَةٍ اِضْمَارُ الْغَضَبِ عَلٰی مَنْ قَدْ

از نیفتادہ برگ سلم از قبیلہ عنزہ × گمراہ تر از دختر زندہ در گور کردہ شد نہان داشتن خشم بر کسیکہ البتہ

مَكَّنَ مُهْلِكَهٗ × اَضْیَعُ مِنْ عَمَلٍ بِغَیْرِ نِیَّةٍ اَضْیَعُ مِنْ یَدٍ فِیْ رَحِمٍ

قدرت یافتہ ہلاک کنندہ است × ضایع تر از بیام بدون نیت ضایع تر از دست در زہ دان

اَضْیَقُ مِنْ سَمِّ الْخِیَاطِ × اِطَالَةُ الْكَلَامِ مُقْضٍ اِلَی الْمَلَالِ

تنگ تر از سوراخ سوزن × دراز کردن سخن رسانیدہ است بسوی اندوہ

وَالْاِبْرَامِ × اَطْرَقَ كَرَمٍ اِنَّ النَّعَامَةَ فِی الْقُرٰی × اَطْلَبُ مِنْ حَیْثُ

وانقطاع × خاموش باش ای کردان البتہ شتر مرغ در دیہا محبوس است × بیجویم از جائے کہ

یَطْلُبُوْنَ وَلَیْسَ × اَطْلُبُ الْخَیْرَ عِنْدَ حَسَنِ الْوُجُوْهِ اَطْمَعُ مِنْ اَشْعَبَ

می جویند مردمان و نیست مطلوب حاصل × بجویم نیکی را نزد یک خوبرویان طمع تر از اشعب

گنجینہ ۱	۲۰		امثال عربیہ

أَطْوَلُ صُحْبَةً مِنْ نَخْلَتَيْ حُلْوَانَ × أَطْوَلُ مِنْ فَرَاسِخِ دَيْرِ كَعْبٍ أَطْيَشُ

دراز تر از روی صحبت از دو درخت خرمای سلوان × دراز تر از درخت فرسخهای دیر کعب × سبک تر

مِنْ طَائِرٍ أَطْيَشُ مِنْ فَرَاشَةٍ أَظْرَفُ مِنْ زِنْدِيقٍ × أَظْلَمُ

از کیک × سبک تر از پروانه × ظریف تر از زندیق × ظالم تر

مِنَ الشَّيْبِ أَظْلَمُ مِنْ صَبِيٍّ × أَظَلُّ سُمُنٍ حَجَرًا أَظْمَاءُ مِنْ مَالِ أَظْمَاءَ

از پیری × ظالم تر از کودک × سایه تر از گنار × تشنه تر از مال ظماء

الْغِنَى مِنَ الشُّكْرِ أَظْهَرُ مِنَ الشَّمْسِ وَأَيْنُ مِنَ الْأَمْسِ الْاِعْتِلَافُ

تونگری از شکر است × ظاهر تر از آفتاب و هویدا تر از روسے × او بگذشتن

بِنَابِ الْفِيلِ أَسْهَلُ مِنَ التَّعَلُّقِ بِبَابِ الْبَخِيلِ × أَعْدَى

بدندان پیل آسان تر است متعلق شدن بدروازهٔ بخیل × از خدد رگذرنده تر

مِنَ الشَّنَفْرَى × أَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ أَعْدَلُ

از شنفرے × دشمن تر دشمن تو نفس تست آنکه درمیان هر دو پهلوست بمنصف تر

مِنَ الْمِيزَانِ أَعْذَرُ مِنْ آنَدَ أَعْرَى مِنَ الْمِعْزَلِ × أَعْرَضَتِ الْفِرْقَةِ

شناسا تر از فرو شونده تبک چاه به کون کشند آب از چاه × نادر تر از کلیب دائل × نا درتر از

أَعْرَفُ مِنَ الْمَائِحِ بِاسْتِ الْمَائِحِ × أَعَزُّ مِنْ كُلَيْبٍ وَائِلٍ أَعَزُّ مِنَ

بیضهای ناقه ها × نادر تر از الحق یار دار × نادر تر از انیکه نوکر بازدی او سفید باشد

بَيْضِ الْأَنُوقِ أَعَزُّ مِنَ الْأَبْلَقِ الْعَقُوقِ × أَعَزُّ مِنَ الْغُرَابِ الْأَعْصَمِ ×

نادر تر از ام فرقد × بدکان را بسیار نداده داده شد بنده یا رچه را پس طلب کرد دست را

أَعَزُّ مِنْ أُمِّ فَرْقَدٍ × أَعْطِ الْقَوْسَ بَارِيَهَا × أُعْطِ الْعَبْدَ كُرَاعَ ظَبْيٍ عَاظَ

أَعَقُّ مِنْ صَبِيٍّ ✕ اِعْلَمُوا أَنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ لَا أَعْمَالَ بِغَيْرِ النِّيَّاتِ الْأَعْمَى

نافرمان تراز سوسمار ✕ بدانید که البته خدا سخت ترست عذاب او هر اعتبار عملها بنیاتهاست نیست عمل

بِالنِّيَّاتِ ✕ الْأَعْمَالُ أَثْمَارُ النِّيَّاتِ ✕ أَعْمَرُ مِنْ مُعَاذٍ ✕ أَعْمَرُ مِنْ بَصْرِيٍّ عَنْ صُبْحٍ تَرَشَّقَ

بنیت باست ✕ عملها بارهای نیاست ✕ دراز تراز معاذ ✕ دراز تراز بصری از صبح تیر انداخت

أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الْقَضِيَّةِ الْمَعْكُوسَةِ ✕ أَعْوَرُ عَلَيْكَ وَالْحُجَرُ ✕ أَعْيَى مِنْ بَاقِلٍ ✕ أَعْيَى مِنْ بَاقِلٍ

پناه میگیرم بخدا از قضیه تبدیل کرده شده ✕ یک چشم شد چشم تو دوخته شده ✕ عاجز تراز باقل ✕ عاجز تر از بیماری

اَلدَّوَاءُ ✕ أَعْيَبُ مِنْ بَغْلَةِ أَبِي دُلَامَةَ ✕ أَعْيَيْتَنِي يَا شَرِيفُ فَكَيْفَ بِكُدْرٍ

دوا را ✕ معیوب تراز استر ابو دلامه ✕ عاجز کردی مرا به تیزی دندان پس چگونه بر آبرامد دندان ✕

أَغْدَرُ بِقَيْنَةٍ أَوْدَعَ ✕ أَغْدَرُ مِنْ صَقْرٍ ✕ أَغْرَرُ مِنْ ظَبْيٍ مُقْمِرٍ ✕ أَغَرُّ مِنْ

بیوفائی کن ✕ کنیز سرود گوی یا گذارد بیوفا تر از جغ ✕ فریبنده تراز آهوی ستب قمر ✕ فریبنده تراز

سَرَابٍ ✕ أَغْزَلُ مِنْ فَرْعَلٍ ✕ أَغْزَلُ مِنْ إِصْرِئِ الْقَيْسِ ✕ أَغْلَى فِدَاءً مِنْ

نمایش آب ✕ عاشق تراز بچه گفتار ✕ غزل گوینده تراز امرء القیس ✕ گران تراز روی بها از

حَاجِبِ ابْنِ زُرَارَةَ ✕ أَغْلِقِ الْأَبْوَابَ أَيُّهَا الْبَوَّابُ ✕ أَغْنَى الصَّبَاحُ

حاجب پسر زراره ✕ بندکن درها را ای دربان ✕ بی نیاز کرد صبح

مِنَ الْمِصْبَاحِ ✕ أَغْنَى مِنَ النَّفَّاثِ عَنِ الرُّقْيَةِ ✕ أَفْتِ صُرَدَكَ تَعْلَمْ عَجْزَ

از چراغ بی نیاز تر از دمنده از گاه ✕ بگشا گوشه مخود را بدانی عیبهای خود

أَفْتَكُ مِنَ الْبَرَّاضِ ✕ أَفْحَشُ مِنْ فَاسِيَةَ ✕ أَفْرِحْ رَوْعَكَ ✕ أَفْرَصُ

دلیر تراز براض ✕ بیهوده تراز فاسیه ✕ بیرون کن ترس خود را ✕ داناتر

مِنْ مُلَاعِبِ الْأَسِنَّةِ ✕ أَفْرَسُ مِنْ عَامِرِ بْنِ الطُّفَيْلِ ✕ أَفْرَغُ مِنْ

از بازی کننده نیزه ها ✕ داناتر از عامر بن طفیل ✕ فارغ تراز

حجام ساباط × آ فصحر هذا ام انتم لا تبصرون × افشاء الاسرار البس

حجام ساباط × آیا بین جادوی ست این شمائی بینید × هویدا کردن رازها بس است

من سنن الاحرار × افضل الزهد اخفاءوه × افضل الناس من لم تفسد

از روش شهامت × بهترین پوشیدن ویست بهترین مردمان کسی ست کو تباه نکند

الشهوة دینه افضل البر ما لا من فیه ولا مطل × افضل المعروف

خواهش نفس دین او اد × بهتر نکوئی او کو احسان نباشد دران ونه رنگ × بهترین نکوئی

اعانة الملهوف × افضم من جبقة فی خلقة افیلم لا ینذی صفاتم

مدد کردن نکوئی است × رسوا تر از نادان در جماعت × او ست مرکسیرا که جوانمردی نکرد صفتهای

امثال

اقلت وله حصاص × اقلت واخص الذنب × اقلت فلان

او برجست وحال آنکه مرا در گلو زدن ست × وحال آنکه بریده شدم × برجست فلان

بجریعة الذقن × افواهها مجاسمها × الافواه مقدعة الکون الاقارب

بجرعه زنخ × دهنهای شتر منخرهای اوست × دهنهای مقدمه وجود ست × نزدیکان

کالعقارب × اقبح الکلام مدح اللئام × اقبح من قردة × افتلوني

مانند کژدم ها ست × زشت ترین سخن ستائش نا کسان ست × زشت تر از بوزنه ها × بکشید مرا

ومالکا × اقدر من حیضة × اقری من حابی الذهب × اسقی

ومالک را × پلید تر از × حیض × مهمانی کننده تر از دهنده زر × سخت تر از

من الحجر × اقطف من ذرة × فی اللفظ من لا شئ فی لعدد اقل

سنگ × نیک برنده از مورچه × کمتر در گفتن کسیست که نیست چیزی در شمار × کمتر

من هذا بقرع سار به × اقل التانی اجل من الذرة العجلة اقلل

از بین میزند کنار لب خود را × کمتر توقف بزرگ تر از بیشتر شتافتن × اندک کن

طَعامُكَ تَحمِلُ مَتاعَكَ الأَقلامُ مَطايا الأَفهامِ × اُكتُب وَعدَكَ

طعام خود را ستائش کنی خواب خود را اندیشه‌ها سوار بهاد انش باشد × بنویس انچه وعده کرده‌ای

عَلَى الجَمَلِ أَكثَرُ مَصانِعِ العُقولِ تَحتَ بُروقِ الأَطماعِ × أَكثَرُ

بر شتر × بیشتر سراعمای عقلها زیر برقهای طمع است × بیشتر

الظُّنونِ مُيونٌ × أَكذَبُ مِنَ ذِئبٍ وَدَرَجٍ × أَكذَبُ مِنَ الهَيلَمِ

گمانها دروغ است × دروغگوتر از گرگ و سیاه × دروغگوتر از سراب ×

أَكذَبُ مِن سُهَيلَةَ × أَكذَبُ مِنَ الهُلبِ بنِ أَبي صُفرَةَ × أَكذَبُ

دروغگوتر از سهیله × دروغگوتر از هلب پسر ابو صفره × دروغگوتر

مِن فاخِتَةَ × أَكذَبُ مِن سِجاحٍ × أَكذَبُ مِن أَبي ثُمامَةَ أَكذَبُ

از فاخته × دروغگوتر از سجاح × دروغگوتر از ابو ثمامه × دروغگوتر از

مِن صَبِيٍّ أَكرَمُ مِن حاتِمٍ × أَكسَفُ أَو إِمساكاً × كُسِيَ مِن بَصَلٍ

کودک × جوانمردتر از حاتم × آبا تر شردتی با بخل × بیشتر لباس پوشیده از پیاز

أَكفَرُ مِن حِمارٍ × أَكفَرُ مِن ناشِرَةٍ × أَكلٌ وَحَمدٌ خَيرٌ مِن أَكلٍ وَذَمٍّ

کافرتر از حمار × کافرتر از ناشره × خوردن و ستودن بهتر است از خوردن و نکوهیدن ×

أَكلُ اللَّحمِ عَشِيَّةً وَغُدوَةً يُورِثُ القَلبَ غِلظَةً وَقَسوَةً × الأَكلُ

خوردن گوشت شبانگاه بامداد پیدا می‌کند دل را درشتی و سختی × خوردن

مِنَ الدِّينِ × أَكلُ الدَّهرِ عَلَيهِ وَشُرِبَ × أَلَيسَ مِن قِشَّةٍ × لَئِيمٌ

از دین است × خورد زمانه بر وی و نوشیده دانا تر از قشه × لئیم تر

مِن رَاضِعٍ × أَلأَمُ مِن مادِرِهِما × أَلأَمُ مِن صُنعَا فِي العَتَبِ × أَلأَخطِيئَةَ

از راضع × ناکس تر از مادر اگر بستم ما بر پس بحقیق عمل میکنم باندازه دانش خود اگر مست بود

فلا اکیة ✻ التقت حلقتا البطان بالتقی البطانِ والحقت ✻ الحن

پس نیست تقصیر ✻ باهم پیوستند دو حلقه تنگ ستور ✻ باهم پیوست تنگ ستور و تنگ لان شتر نکو تر از ابر دو

من الجراد تین ✻ الحن من قینتی یزید ✻ الحم ما اسدیت الذم من اغفل

از دو جراده ✻ نیکو تر از روی سرود از دو کنیز سرود گوی یزید ✻ پرورکن چیز را که یافتی ✻ لذیذ تر از خفقن

الفجر ✻ الذم من الامن ✻ الذم من الغنیمة الباردة الذم من المنی ✻ الرق

فجر ✻ لذیذ تر از امن ✻ لذیذ تر از غنیمت خنک ✻ لذیذ تر از آرزو ها متصل ستود ✻

التنور ما دام حارا الص من کندش ✻ الص من شظاظ ✻ القی

تنور را تا وقتیکه گرم است ✻ دزد نده تر از کندش ✻ دزد نده تر از شظاظ ✻ بیفگند

عصاه ✻ القِ دلوک فی الدلاء ✻ اللهم زد ولا تنقص الله جمیل

عصای خود را ✻ بیفگن دلو خود را در دلوها ✻ بار خدایا زیاده کن کم مکن ✻ خدای خوبست

ویحب الجمال ✻ الله بس ما بقی هوس الیس الصبح بقریب الیک

و دوست میدارد جمال را ✻ خدا کافیست آنچه باقی ماند هوس ✻ آیا نیست صبح نزدیک ✻ بسوی

یساق الحدیث ✻ المحل من الدهات الامرد کالنساء ✻ اضرع

رانده می شود حدیث ✻ بیشتر از روی فریب از باطلها ✻ امرد مانند زنان است ✻ گیاه ناک شد

وادیه واخنی حلبه ✻ امرعت فانزل ✻ الامر فوق الادب الامر

واودیه و کامل شد گیاه او بفراوانی آب و علف رسیدی ✻ حکم بالای ادب است ✻ حکم

بالشی نهی عن ضده امش بدائک ما مشی بک ✻ ام فرسنت

بچیزی منع است از ضد وی ✻ برد بهاری تا وقتیکه برود آن بتو ✻ آیا انگندی

فانا مت ✻ امتنع من ام قرفه ✻ امتنع من لبدة الاسد الامور

پس من مردم ✻ مانع تر از ام قرفه ✻ مانع تر از لبده شیر کارها گردکرده شده

بأوفائها × الأمين أمين والخائف خائن × أنا بن جلا × أنا الغريق فما

بوفنهای خود × امانت دار بی هم شونده است وترسنده خیانت کننده است من پسر جلا ام ومن غریق لیم پست

خوفي من الليل × أنا بالنهار خطيب وفي الليل أطيب × أنا عن ببل و

ترس من از شبها × من در روز خواستنده زن ام ودر شب نکاح کننده ام × من ستمگارم

وأنت رغد يدك وبيننا بون بعيد × أنا في مفارقة من أريد و

و تو نرسنده مستی وميان ما جدائی ودرست × من در جدائی کسیکه اراده میکنم و

صحبة من لها مرد كواجد ما لا يشتهي ومشتة ما لا يجد × أنا كلف

صحبت کسیکه اراده نمی کنم مانند یابنده چیز یکه نمیخواهد وخواهنده چیزیکه نمی یابد من مانند

وأنت صلف فكيف أنا تلف × أنا منه فالج بن خلاوة × أنا منه

و تو لاف گو پس چگونه الفت گیریم × من از ان فالج بن خلاوه ام × من از وے

كحافن الإهالة × أنا نذير لكل فتى وثق بامرأة × إنا وجدنا آباءنا

مانند داخل کننده پیاه گداخته ام × من ساننده ام برای هر جوانی که اعتماد کرد بزن × بتحقیق ما یافتیم

على أمة وإنا على آثارهم مقتدون × إن احسنتم احسنتم

بر گروهی وبتحقیق ما بر نشانهای ایشان پیروی کننده ایم اگر نکوئی کردید نکوئی کردید

لأنفسكم × إن أعيى البعير فزده نوطا إن أردت المحاجرة

برائے ذاتهای خود × اگر ماند شود شتر پس زیاده کن اورا نوط × اگر اراده کشی مصاحبرا

فتقبل المناجزة × إن الله مع الصابرين × إن الله لا يضيع أجر المحسنين

پس پیش از مقاتله × بتحقیق خدا با صابران است × بتحقیق خدا ضایع نمیکند مزد نکوئی کنندگان

إن الله غفور رحيم × إن الله يحب معالي الأمور × إن الله يحب

بتحقیق خدا بسیار آمرزش کننده است بسیار مهربان بتحقیق خدا دوست میدارد کارهای بزرگ را × بتحقیق خدا دوست میدارد

اَلتَّجَاعُ ۔ اِنَّ اَوَّلَ نَاسٍ اَوَّلُ نَاسٍ ۔ اِنَّ اٰثَارَنَا تَدُلُّ عَلَيْنَا ۔ اِنَّ الْبَيْعَ

دلیر را ۔ بتحقیق اول مردمان اول مردمانند ۔ بتحقیق آثار ما دلالت میکنند ۔ بتحقیق بیع

مُرْتَحِصٌ وَغَالٍ ۔ اِنَّ الْبُعَاثَ بِاَرْضِنَا الْاَكْبَرُ ۔ اِنَّ الْبُعَاثَ بِاَرْضِنَا

ارزان ست وگران ۔ بتحقیق بعاث در زمین ما بسیار بزرگتر ست بتحقیق بعاث در زمین ما

لَكَبِيْرٌ ۔ اِنَّ الْبُعَاثَ بِاَرْضِنَا تَسْتَنْسِرُ ۔ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوْقًا ۔

بزرگ است ۔ بتحقیق بعاث در زمین ما کرگس میشود ۔ بتحقیق باطل بود نیست ۔

اِنَّ الْجَوَادَ عَيْنَيْهِ قَرَارُهُ ۔ اِنَّ الْحَدِيْدَ بِالْحَدِيْدِ يُفْلَحُ ۔ اِنَّ الْخَبَرَ

بتحقیق جواد در چشمش قرار دست ۔ بتحقیق آہن باہن میشود ۔ بتحقیق خبر

يَحْتَمِلُ الصِّدْقَ وَالْكِذْبَ ۔ اِنَّ الدَّوَاهِيَ فِي الْاٰفَاقِ تَهْرُسُ

احتمال صدق دارد راستی و دروغ را ۔ بتحقیق مصیبتها در عالم میگردد ۔

اِنَّ الرَّوِيَّةَ تُعْطِي اَمْنَ الْاٰفِيْنَ ۔ اِنَّ الشَّقِيَّ وَاقِدُ الْبَرَاجِمِ ۔ اِنَّ الصَّبْرَ

بتحقیق درم می بوشد حماقت احمق را ۔ بتحقیق بدبخت رسول براجم ست ۔ بتحقیق صبر

رَاحَةٌ ۔ اِنَّ الْعِلْمَ بَاقٍ لَا يَزَالُ ۔ اِنَّ الْعَوَانَ لَا تُعَلَّمُ الْخُمْرَةَ

آسائش ست ۔ بتحقیق علم باقی ست دور نمیشود ۔ بتحقیق میانہ سال تعلیم کردہ نمیشود نماز

اِنَّ الْعَصَا قُرِعَتْ لِذِي الْحِلْمِ ۔ اِنَّ الْفِتْنَةَ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۔ اِنَّ الْفِرَارَ

بتحقیق عصا کوفتہ شد برای صاحب علم ۔ بتحقیق گرفتن فتنہ است ترست از کشتن ۔ بتحقیق گریختن

بِقَرَابٍ لَكِيْسٌ ۔ اِنَّ الْقَصِيْرَةَ قَدْ تَطُوْلُ ۔ اِنَّ لِلْقِيَامَةِ اَلْفَ هَوْلٍ

با قراب زیرکی ست ۔ بتحقیق زن کوتاہ قامت گاہی بحیہ دراز می تنیند ۔ بتحقیق برای قیامت ہزار ہول ست

اَهْوَنُهَا الْمَوْتُ وَلِلْمَوْتِ اَلْفُ هَوْلٍ اَهْوَنُهَا فِرَاقُ الْاَحِبَّةِ اِنَّ كَرِيْمَ

آسان آنہا مرگ است ۔ برای مرگ ہزار خوف ست آسان آنہا جدائی دوستان ۔ البتہ جوانمرد

لَوْ دُعِيَ إِلَى الطَّعْنِ الْأَحْبَابُ إِنَّ الْمَعَاذِيرَ قَدْ تَنُوبُ بِالْكَذِبِ

اگر خوانده شود سوی طعنه کردن دوستان × بتحقیق عذرها گاهی می آمیزد بدروغ ×

إِنَّ الْمُقَدَّرَةَ تَذْهَبُ الْحَفِيظَةَ × إِنَّ الْمُوصَيْنَ بِنِسْوَانِهِمْ إِنَّ

بتحقیق توانائی می برد خشمت را × بتحقیق وصیت کنندگان بپسران غافل اند × بتحقیق

نَفْسَكَ قَائِدَةٌ بِالسُّوءِ × إِنَّ الْهَدَايَا عَلَى مِقْدَارِ مُهْدِيهَا × إِنَّ بَيَاضَ

نفس سر آمیزه بسیار حکم کننده است بدی × بتحقیق هدیه ها باندازه هدیه دهنده اند × بتحقیق سفیدی

بِغَيْرِ تَوْتِيرٍ × إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ × أَنْتَ سَوْلَةُ النَّاصِحَةِ × أَنْتَ

بدون توتیر × بتحقیق بعضی گمان گناه است × تو شوله هستی نصیحت کننده × تو

الشِّعَارُ دُونَ الدِّثَارِ × أَنْتَ تَتَّقِي وَأَنَا مَيِّقٌ فَكَيْفَ نَتَّفِقُ × أَنْتَ

شعار هستی نه دثار × تو شناسنده هستی بدی وگریان ام پس چگونه متفق شویم × تو

كَصَاحِبَةِ النَّعَامَةِ × أَنَتْنَ مِنْ جِيفَةٍ × إِنْتَفِخِي تَحْرَكِ إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ

مانند زن مالک شتر مرغ هستی × بدبو تر از مردار × آماسیده بیش سینه تو انتظار کردن گشایش

عِبَادَةٌ × إِنْتِظَارُ أَشَدُّ مِنَ الْمَوْتِ الْجَدُّ مِنْ رَأَى حَضَنَ الْبَوْ

عبادت است × انتظار سخت تر از مرگ × در آمد بیخ کسیکه دید حضن را × دفاکر خر

مَا وَعَدَ × أَنْجَبُ مِنْ أُمِّ الْبَنِينَ × أَنْجَبُ مِنْ بِنْتِ الْحَرِّ تَنْجَبُ

انچه وعده کرد × بزرگتر از ام بنین × بزرگتر از دختر خرشب × بزرگتر

مِنْ أُمِّ حَبِيبَةَ إِنْ حَزَّ حَزَّ الْعُودَ فَرَدَّهُ وَقَرَّ × إِنْ أَحْلَلْتَ عُقْدَةً تَحْكُمُ أَنْدَمُ

بزرگتر از ام حبیبه اگر آواز کند عود پس زیاده کن آنرا اگر انی × کشاده شد گره ایشان × شرمنده تر

مِنَ الْكُسَعِيِّ × إِنَّ دُونَ الظُّلْمَةِ خَرْطَ قَتَادٍ × إِنَّ دَوَاءَ السُّوءِ أَنْ تَحْفُوَ

از کسعی × بتحقیق نزدیک تاریکی مالیدن درخت خوار دار است × بتحقیق دوا دی گفتنی اینکه بدرود آزار

اَنْزِلِ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ × اِنْ سَرَقَتْ فَاسْرِقْ دُرَّةً وَاِذَا زَنَيْتَ فَازْنِ

فرود آر مردمان را در مرتبه‌های ایشان × اگر دزدی کنی پس بزرگی مروارید را و چون زنا کنی پس زنا

بِحُرَّةٍ × اَلْاِنْسَانُ مُرَكَّبٌ مِنَ السَّهْوِ وَالنِّسْيَانِ اَلْاِنْسَانُ عَبِيدُ

بزن حره × انسان مرکب است از غفلت و فراموشی × انسان بندهای

اَلْاِحْسَانِ اَلْاِنْسَانُ مِرْاٰةُ اَلْاِنْسَانِ اَلْاِنْسَانُ مَعَ النِّسْيَانِ × اَلْاِنْسَانُ

احسان ست × انسان آئینهٔ انسان است × انسان با فراموشی است × انسان

حَرِيصٌ × عَلٰى مَا مُنِعَ × اَلْاِنْسَانُ يُسَاوِقُ السَّهْوَ وَالنِّسْيَانَ × اَلْاِنْسَانُ

حریص است بر آنچه باز داشته شده × انسان همعنان میشود غفلت و فراموشی را × انسان

رَبِيئَةُ اللِّسَانِ × اَلْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ بَصِيرَةٌ × اَنْشَطُ مِنْ ظَبْيٍ مُقْمِرٍ

هلاکت وی زبان است انسان بر ذات خود بینا است × شادان تر از آهوی شب روشن

اَلْاِنْصَافُ اَحْسَنُ الْاَوْصَافِ × اَنْصَفُ الْفَارَّةِ مَنْ رَمَاهَا اَنْصَرُ

انصاف نیک ترین صفتها است × انصاف کرده در حق موش کسیکه تیر انداخت سوی وی یاری کن

اَخَاكَ ظَالِمًا اَوْ مَظْلُومًا × اُنْظُرْ اِلٰى مَا قَالَ وَلَا تَنْظُرْ اِلٰى مَنْ قَالَ اُلْطُفْ

برادر خود را در حالیکه ظالم باشد یا مظلوم × بنگر بسوی کسیکه گفت × آسانی کن

عَلٰى نَفْسِكَ × اِنْ غَلَا اللَّحْمُ فَاصْبِرْ اِلٰى تَخْيِيضِهٖ × اِنَّ فِي الْمَعَارِيضِ

بر ذات خود اگر گران شود گوشت پس صبر کن بسوی ارزانی وی بتحقیق در تعریضها

لَمَنْدُوحَةً عَنِ الْكَذِبِ اِنَّ فِي نَفْسِ الْجَمَالِ مَا لَيْسَ فِي نَفْسِ اَنْفٍ

هر آئینه گنجائش است از دروغ × بتحقیق در ذات خوبی چیزیست که نیست در نفس بینی

فِي السَّمَاءِ وَاسْتٌ فِي الْمَاءِ اَنْفُكَ مِنْكَ وَاِنْ كَانَ اَجْدَعَ اِقْطَعْ لَسْلَا

در آسمان است دکون در آب × بینی تو از تست اگرچه باشد بریده × مقطع تند سلا

فِي الْبَطْنِ انْقَطَعَ قَوِيٌّ مِنْ فَادِيَةٍ × إِنْ كَانَ الْكَذِبُ يُنْجِي فَالصِّدْقُ أَنْجَى

در شکم منقطع شد زور آور از جماعت اندک اگر هست دروغ که نجات میدهد پس راستی پشیمانگاه دهنده

إِنْ كُنْتَ رِيحًا فَقَدْ صَادَفْتَ إِعْصَارًا × إِنْ كُنْتَ ذَا طِبٍّ فَطُبَّ لِعَيْنِكَ

اگر هستی باد پس بتحقیق بابی گردباد را × اگر هستی طبیب پس علاج کن برای چشم خود

أَنِكَحَنَا الْفَرَافِصَةَ × إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ × إِنَّكَ لَا تَجْنِي فِي اسْتِكِ الْغَيْبَ

نکاح کنانیدم گورخر ابن شبیب را × بتحقیق مکر شما بزرگ است × تحقیق تو نمی چینی در مقعد خود

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ × إِنَّكَ فِي وَادٍ وَإِنَّانِي وَادٍ إِنْ لِلَّهِ جُنُودًا مِنْهَا

بتحقیق تو مردہ هستی و بتحقیق ایشان مردہ اند × بتحقیق تو در وادیست و من در وادی × بتحقیق خدا را لشکرهاست از

الْعَسَلَ إِنَّ لِكُلِّ عَامٍ طُعَامًا × إِنْ لَمْ تَغُصَّ عَلَى الْقَدَى لَمْ تَرْضَ بِالْبَانِ اللَّبَنِ

شهد × بتحقیق برای هر سال خوردنی سنت × اگر خاموش نشوی بر خاشاک راضی نشوی همیشه اگر زنباشد

وِفَاقٌ فِرَاقٌ × إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِيمِ إِنَّمَا هُوَ كَبَائِعٍ × أَلَا رُوَيْدًا إِنَّمَا

موافقت پس جدائی است × جزاین نیست که عملها بخاتمهاست × جزاین نیست که او مانند تجار نیست × جزاین نیست

أُلَايِيدِي بِأَصَابِعِهَا وَالْمُلُوكُ بِصَنَائِعِهَا × إِنَّمَا سُمِّيَتْ هَذَا نِيًّا لِنَهْنَاكَ إِنَّمَا لِلْمَرْءِ

که دستها بانگشت با خود هست و ملکها بنزاکت خود × جزاین نیست که نامیده شدی نی گوارا شوی جزاین نیست که مرد

بِأَصْغَرَيْهِ قَلْبِهِ وَلِسَانِهِ × إِنَّمَا يُعَاتَبُ الْأَدِيبُ × إِنَّمَا أَنْتُمْ مِنْ

به دو خرد خود دست دل او در مرد بان × جزاین نیست که عتاب کرده میشود ادیب × جزاین نیست که گروه شما از

عِقَالٍ × إِنَّمَا يُضَنُّ بِالطَّعِينِ وَيُبَاعُ فِي الثَّمَنِ × إِنَّمَا النَّسْلُ مَعَ الْمَرْءِ إِنَّمَا

رسن شتر جزاین نیست که بخل کرده میشود بنیزه و بیع کرده میشود در گران بها × جزاین نیست که نسل از زن جزاین نیست

النَّشِيدُ عَلَى الْمَسَرَّةِ × إِنَّمَا يَهْتَمُّ كُلُّ طَيْرٍ بِشَهْقَةٍ × إِنَّمَا مِنَ الصُّبْحِ × إِنَّمَا مِنَ التُّرَاثِ

که سعی بر خوشی است جزاین نیست که می کشد هر پرنده مشاخود را بسخن جزاین نیست که صبح × بسخن جزاین نیست که از میراث

آنَمُّ مِنَ الدَّمْعِ × آنَمُّ مِنَ الزَّجَاجَةِ × آنَمُّ مِنَ النَّسِيْمِ × آنَمُّ مِنَ الرُّوْحِ

سخن چنین تر از اشک × سخن چنین تر آبگینہ × سخن چنین تر از بادِ سحر × سخن چنین تر از جیسی ×

اَنَمُّ مِنَ اللِّسَانِ × اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا × اِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا × اِنَّ مِنَ الْكَلَامِ حِكْمَةً

سخن چنین تر از زبان × تحقیق با دشواری آسانی است × تحقیق بعضی بیان ہر آئینہ جادو × تحقیق بعض کلام حکمت ہے تحقیق

مِنَ الْكَلَامِ مَا هُوَ اَمْرَعُ مِنَ الْغَيْثِ وَمَا هُوَ اَقْطَعُ مِنَ السَّيْفِ × اِنَّ

بعضے از کلام چیز ہست کہ او نافع تر است از باران و چیز کہ او نرندہ تر است از شمشیر × تحقیق

مَنْ لَا يُصْلِحُهُ الْخَيْرُ يُصْلِحُهُ الشَّرُّ × اِنَّ مَلَكَتِ الْمُلْكَ قَلَّكَ الْفُلْكَ

کسی کہ صالح نکند او را نیکی × صالح کند او را بدی × اگر مالک شود ملک را ایس برای تست کشتی ×

اِنْ هِيَ اِلَّا فِتْنَتُكَ × اِنَّهُ لَكَذِبٌ يَا لُقَيْعُ × اِنَّهُ لَسَرَابٌ يَا لُقَيْعُ × اِنَّهُ لَعَجَبٌ

نیست آن مگر آزمایش تو × بتحقیق او دروغ است × اے لقیع × بتحقیق او البتہ آب نما شندہ است × اے لقیع × بتحقیق او

اِنِّي لَكَ لَاَطُوْعُ مِنْ حِذَائِكَ × وَاَوْفَى مِنْ غُدَائِكَ × اِنِّي لَكَ لَاَنْبَعُ مِنْ ظِلِّكَ

بتحقیق من برائے تو ہر آئینہ مطیع ترام از نعل تو × و موافق ترام از غذای تو × بتحقیق من برائے تو ہر آئینہ پس تر ام از سایہ

وَاَطْوَعُ مِنْ نَعْلِكَ × اَوْدَى الْغَيْرِ لَاَضْرَطَا × اَوْسَعُ مِنْ دُحْلَةَ اَوْ فِي

و فرمانبردار ترام از نعل تو × ہلاک شد غیر گوزیدہ × وسیع تر از دجلہ × بیشتر وفع کنندہ ×

مِنَ الْحَارِثِ بْنِ ظَالِمٍ × اَوْفَى مِنَ السَّمَوْلِ × اَوْفَى مِنَ الْحُكَيْمِ × اَوْغَلُ مِنْ

از حارث پسر ظالم × بیشتر وفا کنندہ از سموئل × بیشتر وفا کنندہ از حکیم × بیشتر در آینده بگوہ از

غُفْرٍ × اَوَّلُ النَّاسِ بِالنَّوَالِ × اَنْهَدُهُمْ فِي السُّؤَالِ × اَوَّلُ الْحَرْمِ الْمُشَوِّرَةُ

غفر × نزدیک ترین مردمان بخشش × بے رغبت ترین ایشان در سوال × اول بیاری مشورت است

اَوْهَنُ مِنْ بَيْتِ الْعَنْكَبُوْتِ × اِهْتَزُّوْا تَبَخْتَرُوْا × اِهْدَاءُ مِنْ يَعْمُوْصٍ

سست تر از خانہ عنکبوت × شتابی کنید در × ہدیہ خود × رہنما تر از یعموص

الرَّحِلُ اَهْلَكَ مِنْ بَقَطَا اَهْلِ الْبَيْتِ اَدْرِي بِمَا فِيهِ اَهْلُ طُوسٍ بِقَرٍ

رحل × رہنما از قطا مردم خانہ دانہ تر است بآنچہ دران خارست × مردم طوس گاؤند

اَهْلَكَ مِنْ تُرَّهَاتِ الْبَسَابِسِ اَهْوَنُ مِنْ بَبَالَهٗ عَلَى اَجْلَاحٍ اَهْوَنُ مِنْ

ہلک تر از بابلہائے بسابس × وخوار تر از ببالہ بر حجاج × خوار تر از

قُعَيْسٍ عَلَى عَمَّتِهٖ × اَهْوَنُ مَطْلُوبٍ سِقَاءٍ مَرْوَبٍ × اَهْوَنُ السَّمِّ السَّرِيعِ

قعیس بر خواہر پدر خود × خوار ترین ستم زدہ گان مشکیزہ کہ دران جفرات کردہ شود آسان بر تن آبلہ دار

اَيْأَسُ مِنْ غُرَيْقٍ اِيَّاكَ اَعْنِي فَاسْمَعِي يَا جَارَةُ × اِيَّاكَ وَمَا يَعْتَذِرُ مِنْهُ

نا امید تر از غریق خاص ترا ارادہ میکنم پس بشنو ای زن ہمسایہ نگہدار خود را از انچہ عذر خواستہ شود از آن

اِيَّاكَ اَنْ يَضْرِبَ لِسَانُكَ عُنُقَكَ × اِيَّايَ وَالْمِزَاحَ اَيْئَسُ مِنْ قِدْحٍ

نگہدار خود را از انکہ بزند زبان تو گردن ترا × نگہدارم مرا از خوش طبعی خشک تر از دوال ×

اَيْبَسُ مِنْ صَخْرٍ اِيمَانُ الْمَرْءِ يُعْرَفُ بِاَيْمَانِهٖ × اَلَا اِنَّاسٌ قَبْلَ اَلَا اَيْسَرُ مِنْ اَنْ يُرْوَحَ الْجَانُّ

خشک تر از سنگ × ایمان مرد شناختہ میشود بسوگند ہائے وے × انس دادن پیش از ہا سکر آسان تر

مِنْ دِوَارِ سُلَيْمَانَ × اَيْنَ هُوَ اَيْنَ اَنْتَ اَيْنَ اَنَا اَيْنَمَا اَتَوَجَّهُ اَتَوَسَّعُ اَيْ يَمِينٍ مِنْ اَيْمُنٍ

از دفتر سلیمان × کجا او کجا تو کجا من × ہر جا کہ متوجہ شوم وسیع بینم کہ کدام دست راست گیرم

گنجینۂ دوم در مثلہائے پارسی

آب آمد تیمم برجاست × آب ندیدہ موزہ کشیدہ × آب و آتش را چہ آشنائی × آب چو

از سر گذشت چہ یک نیزہ چہ یک دست × آب بے بجام خوردہ است × آب بر سیمان مے بندد ×

آب کہ جاے بسیار میماند گندہ میشود × آب تیز در خانہ در آید بہ از انکہ دولت تیز برود ×

آب دریا بکیل شست مے پیاید آب دریا می نخندد × آب کین بجا صلان یکسر بدریا مے رود آب شیرین و مشک

گنده ٭ آب راند که آبادی بجاست ٭ آب از غربال بخش میکند ٭ آبی درین ناری شد ٭ آتش چه
در پنبه افتد تر و خشک نداند ٭ آتش دوست و دشمن نداند ٭ آتش بدست خود زد ٭ آتش پاره را
خس پوش نسازد ٭ آتش بزمستان از گل سوری به ٭ آتش زن در انخانه که دود ش کسی نبیند
آتش نشاندن و انگار گذاشتن دافع کشتن و بچه اش نگاهداشتن کار خردمندان نیست آخر سایه
کاه فروشی ست ٭ آخر گدر پوست به دبّاغ است ٭ آخر پیری وداع عمر ست ٭ آخر آبی بجوی
خواهد رفت ٭ آخر بخیال میرود عمر ٭ آدم خوش سودا شکر ٭ آدم ٭ آدم
میرسد کوه بکوه نمیرسد ٭ آدم را گندم بهشت نساخت ٭ آدمیان گم شدند ما خدا خرگرفت
آدمی آخر شیر خام خورده است آدمی جائز الخطا است ٭ آدمی را آدمیت لازم ست ٭ آدمی را
گربه نباشد هیزم است ٭ آدمی که شکم دیگران را پر نکند حیوانی باشد سگ شکم ٭ آرزو عیب نباشد
آری طریق دولت چالاکی ست و چستی ٭ آزاد مرد خداست آزادگان نمی دستند ٭ از روان
دل دوستان جهل ست ٭ و کفارت یمین سهل ست ٭ آزرده دل آزرده کند انجمنی را آزموده
چه آزمائی ٭ آزموده کار بازی نمیخورد ٭ آسوده کسی که خریدار ندارد ٭ آسوده
آسان گردد هر انچه همت بستی ٭ آشنا را حال بیگانه نیست وای بر بیگانه ٭ آشنائی ما را با بتی
آش مردان دیر می پزد ٭ آشتی در راه است و گواهی در کار ٭ آفرین باد برین همت ٭ آفتاب
آفتاب را بگل نمیتوان اندود ٭ آفتاب لب بام ٭ آفتاب خرج لحم ٭ آفت همسایه بهسایه
میرسد ٭ آلو چه بالو نگر در رنگ برآرد ٭ آمدن بارادت و رفتن باجازت ٭ آمد و آمدیم
گناه ماست ٭ آمین برای اجابت دعاست ٭ آنانکه غنی ترانند محتاج ترند ٭ آن بالا بنوکه
از بالا بود ٭ آن آتش فرو نشست ٭ آن دکان برچیده شد ٭ آن دفتر را گاو خورد آنرا
عیان ست چه حاجت به بیان است ٭ آنرا که خبر شد خبرش باز نیامد ٭ آن را که چنان کند
چنین آید بپیش ٭ آنرا که حساب پاک است از محاسبه چه باک ست ٭ آنرا که بدادند بدادند بدادند

آنرا که ندانی نسب و نسبت حالش ٭ ویرا نبود هیچ گواهی چو فعالش ٭ آن سر شوریده از هم گسست
آن شب قدری که گویند اهل خلوت امشب است ٭ آن قدح بشکست و آن ساقی نماند ٭ آنکه
شیر از اکندرو به مزاج ٭ احتیاج است احتیاج ٭ آنکه در علم ست کلید خیبر هم
ادست ٭ آن گریه که ما کردیم یعقوب نکرد ٭ آن صبر که ما کردیم ایوب نکرد ٭ آن ورق برگشت ٭
آنهم گذشت اینهم گذشت ٭ آواز دهل شنیدن از دور خوش ست ٭ آواز سگان کم نکند رزق
گدا را ٭ آواز گدا رونق بازار کریم ست ٭ آوازه مرگ زود میرسد ٭ آه در جگر ندارد ٭ آهسته گو که
دیوار هم گوش دارد ٭ آهن کهنه را بجلوده ٭ آهن سرد میکوبد ٭ آئینه داری در مجلس کوران ٭
ابر بیجا بهندستان خانه ویران گوشود ٭ ابر را بانگ سگ ضرر نکند ٭ ابر گر آب زندگی
بارد ٭ هرگز از شاخ بید برنخوری ٭ ابروی هلال بوسه آسمان سبز نشود ٭ ابله
گفت و دیوانه باور کرد ٭ ابلیس رفت و خباثت بگذاشت **اجل** سگ که رسد نان بچوبن
میخورد ٭ اجل سگ که آید بمسجد خواب کند **احمق** ریش راست کند عاقل
محاسن ٭ **اختلاط** زیاده بر آشنائی ٭ اختیار بدست مختار ٭ **ادب** آب حیات
آشنائی ست ٭ **ارزان** بعلت گران بکلفت ٭ **ازانجا** رانده و درازنجا مانده ٭ از آسیا
که برون رفت تا باسیر و نیم سیر چه کار ٭ از آسمان هرچه آمد زمین برداشت ٭ از آتش او
گرم نشدم و از دودش مردم ٭ از ابر سیه باشد افزونی بارانها ٭ از اسپ فرود آورده
برخر نشاند ٭ از بیضه خاکی چوزه نزاید ٭ از بیوه گیر گدائی از بدقمار هرچه ستانی شتل بود ٭ از برای
یک شکم سنت دو کس نتوان کشید ٭ از بیم باران بر ناودان میگریزد ٭ از بای لنگ چه گیرد
از پا بچه شما هویداست از تو حرکت از بارکت ٭ از تو نازی و از من نیازی ٭ از جمع عثمان
سمع ابوجهل را چه علم ٭ از چشمه آفتاب جز تشنگی حاصل نشود ٭ از چاه بیرون آمد و در چاه افتاد
از حلوه شیرین تر جنگ در خانه دیگران ٭ از خدا شرم دار و شرم مدار ٭ از خس معلی بست ٭

ازغروان خطاو ازبزرگان عطا ۰ ازخاشاک پل جیحون میسازد ۰ ازخیال پری دیوی بگذرد
ادمی را بچشم حال نگر ۰ ازدوست یک اشاره و ازبابسر دویدن ۰ ازدل بردو هرانچه
ازدیده برفت ۰ ازدست گرسنه چه خیر ۰ ازدام چوآزاد شوم درقفس افتم ۰ ازدور دست
برآتش میگزارد ۰ ازریگ روغن میکشد ۰ ازریش کند وبربروت بست ۰ ازسوزن گر
زبان خموشی نکوبود ۰ ازضعف بهرجاکه نشستم وطن شد ازفریادخرکسی نرنجد ۰ ازفلفل
آهن نمیتوان خرید ۰ ازسایه خودرم میکند ۰ ازسودای نقدبوی مشک می آید ازضدیان
زباوزنجبیل سردی مطلب ۰ وزمردم نادرست مردی مطلب ۰ ازکوزه همان برون تراود که در
اوست ۰ ازکفرابلیس مشهورترست ۰ ازکاه وجوشن خبرندارد ۰ ازکیسه خلیفه بخشش میکند
ازکفچه مارحلوانتوان خورد ۰ ازکجااین سرخرپیداشد ۰ ازکرامات شیخ ماچه عجب، گرشتر
وگفت باران است ۰ ازگریه ماتم گل سوری نزدید ۰ ازگره اوچه میرود ۰ ازگوشه بامی که
پریدیم پریم ۰ ازلقلق[۵۱] سگ دریا مروارنمی شود ۰ ازمعاطفه باد جزخاک برنخیزد ۰ ازمکافات
عمل غافل مشو ۰ گندم ازگندم بروید جوزجو ۰ ازمردی تانامردی یک قدم است، ازناکشیدن
ازشما بکشیون ۰ ازماست کربرماست ۰ ازتوکیسه دام مخواه ۰ ازنقش ونگارده دیوارشکست
آثارپیداست صناد[۵۲] ید عجم راه ۰ ازنی بوریاشکرنه خوری ۰ ازهرجاکه سنگ آید بالانک آید
ازهرچه بگذرد سخن ازیارخوشترست ۰ ازیکدست صدابرنخیزد ۰ اسپ وزن شمشیر
وفادارکه دید اسپ خریدم اشتربرآمد اسپ نقارچی شده است ۰ اسپ وزفربی نهند
اسپ دارو غه جونمیخورد ۰ اسپ چوبین راه نمیرود ۰ اسپ بددیدن آخوریادمی کند ۰
اسپ دورکابه دادبخشی ۰ استخوان سوخته راسگ نبوسد ۰ اشتررا گفتند پدرت
کیست گفت مادارم اسپ است اشتر که کاه میخورد گردن وراز میکند ۰ اشتهای مردان بروبان
اشتهانیست جان من مرض است ۰ اصالت تاب بی حوصلتی ندارد اصفهان

نصف جهان ٭ اصل بداز خطا خطا نکند اطلس ٭ هر چند کهنه شود یا نه کمی شود ٭
افزونی نور ماه برای سپری شدن ست اگر خط از رجال افتد از ین سه انس گیری ٭
یکی افغان دوم کمبوسوم بد ذات کشمیری ٭ اگر یار اهل ست کار سهل ست ٭ اگر ساقی
تو باشی می توان خورد ٭ اگر همه آتش شوی خود را بسوزی ٭ اگر مور چیره بر سلیمان رود عشق نکند
اگر دل خونابه باشد دیده تبر اهد ٭ اگر مولی نظر سازد بهای بی بها گردد ٭ اگر صد سال
مستکی کنی دوغ ٭ همان دوغ همان دوغ همان دوغ ٭ اگر من بیمار شوم می میرم ٭
اگر قاروره پاک ست از طبیب چه باک ٭ این بار جان برم ز غمت باد دیگرم عاشقی
هوس نبود ٭ اگر با ور کنم عقلم نباشد ٭ اگر خرمنی بود قاضی شد ٭ اگر نان گندمی سیت نان
مردمی چه شد ٭ اگر بشکار شغال بروی سامان شیر کن ٭ اگر سوی خورشید تیز بینی چشمت تار از
زبان داده نه خورشید را ٭ اگر فی المثل در فشاندن ندانی ٭ همه حال دزدیدن آخر توانی ٭ اگر اندک باند
شبی دیگر نمی ماند ٭ اگر هوس ست همین قدر بس ست ٭ اللهم یک یک امروز را قدر ای
در پیش ست ٭ امروزی بخور غم فردا مخور امید بهتر از خوردن انتظار بدتر از مرگ ست
انچه پیر در خشت بیند جوان در آئینه ٭ انچه ما در کار داریم اکثر در کار نیست ٭ انچه در طبع تو
نیاید راست ٭ تو قصیده مگو که خطاست ٭ انچه ما کردیم با خود هیچ نا بینا نکرد ٭ انچه در بغداد ست
گرد سر خلیفه ٭ انچه در دل ست بر زبان می آید ٭ انچه عوض دارد گله ندارد ٭ انچه دیدی از دست
رفت ٭ انچه آدم میکند نوزینه هم ٭ انچه کنی بخود کنی ٭ گر همه نیک و بد کنی ٭ انچه نصیب ست
بهم میرسد ٭ کرنشانی رستم میرسد ٭ اندرین باغ چو طاؤس بکار ست نگس اندکی جمال به
از بسیاری مال ٭ انصاف شیوه ایست که بالای طاعت ست ٭ انگشت کاسب کلید روزیست ٭
دوست بی هنر کفچه گدائی ٭ انگشت عسل بدیوار میکشد ٭ انگشت بجای
حلق بیست ٭ انگشت اگر در گوش کنی بسر گین نمیرسد ٭ انگور ز انگور هم گیرد رنگ ٭

او و اندوکار او داند ٭ اوقات مکن ضایع و تنہا مشتہین اوقات شریف بین کہ چون سکندر ٭
اول بہا مشک بہا ٭ اول خویش بعدہ درویش ٭ اول طعام بعدہ کلام ٭
اول بسم اللہ غلط ٭ اول دم نقد مبلغ را ٭ اول بخش بعد ازان گو بی نمک ست ٭
اندیش وانگہے گفتار ٭ پای پیش آمدست و پس دیوار ٭ اول باخر نسبتے دارد ٭ اول
میکشد مفلس چراغ خویش را ٭ اول کسیکہ لاف محبت زد منم ٭ اول پیالہ درد ٭ ایاس
حد خود بشناس ای باد صبا اینہمہ آوردہ تست ٭ ای بسا آرزو کہ خاک شدہ ٭ ای تو
مجموعۂ خوبی زکدام گویم ٭ ای بران سر کہ در و مغز و فا نیست ٭ ای در بتو می گویم
دیوار تو ہم بشنود ٭ ای روشنی طبع تو بر من بلا شدی ٭ ای زفرصت بیخبر در ہر چہ باشی
زود باش ای زبردست زیردست آزار کرم تا کجا ماند این بازار ٭ ای گل بتو خرسندم
تو بوی کسی داری ٭ ایلچی راچہ زوال ٭ اینہمہ از پی آنست کہ زر بیخواہد ٭ اینہم اندر عاشقی
بالای غمہای دگر ٭ اینہم آثار پیریست ٭ این را بکسی گو کہ ترا نشناسد ٭ این گل دیگر شگفت ٭
این کار از تو آید و مرد ان چنین کنند ٭ اینک من و تو ہر انچہ دانی سکین ٭ اینک بسر راہ
برو خوش بسلامت این سبو گر نشکند امروز فردا بشکند ٭ این دست را مبادا بہانہ ٭ احقا
این تخم و این زمین ٭ این گوی این میدان ٭ این چاہ و این ریسمان ٭ اینجا موش بصد راہ میرود
اینجا مقام دم زدن جبرئیل ٭ نیست ٭ اینجا حسب نگنجد و اینجا نسب نباشد ٭
این کار دولت ست کنون تا کرا رسد ٭ اینجا نہ تمام آفتاب ست ٭ این دعا از من و از جملہ
جہان آمین باد ٭ این دخل دوشان کہ می بینی ٭ مگساتند گرد شیرینی ٭ این ہ سبد ارزیست
یارب یا بخواب ٭ این کشتی غرق شو منم ہمجنم ٭ ای وقت تو خوش کہ وقت ما خوش کردی ٭

تجنیس سوم در مثال ہندیہ

آبرو جگ مین رہی تو جان جانا پشم ہی آبلہ گلے پڑا ٭ آپیل مجھے مار یا جاد آپیل مجھے بھکوس نہین تو بجھہ

آپڑوسن لڑین ۔ آپڑوسن مجسے ہو ۔ آپ کاج مہا کاج ۔ آپ ہی میان مانگتے اور باہر کھڑے
درویش ۔ آپ ہی ناک چوٹی گرفتار ہین ۔ آتے کا نام سہما اور جاتے کا نام مکتا ۔ آتے بھے کہ جائے
آٹے کا چراغ گھر رکھو تو چوہا کھائے ۔ باہر رکھو تو کوا لے جائے ۔ آٹے کے ساتھ
کھین گھن نہ پس جائے ۔ آما بنڑا اور بوجا سنڈکا ۔ آٹھون گانٹھ کمیت ۔ آج موکل
دوسرا دن ۔ آج ہی سو کل نہین ۔ آج تک پڑے ہینگ نہ گمتے ہین ۔ آج کل تو تمہارے ہی
ناؤن کمان چڑھتی ہے ۔ آج برس کر پھر برسون ۔ آدمی آدمی انتر کوئی ہیرا کوئی کنکر ۔
آدمی کا شیطان آدمی ۔ آدمی سا پکھیرو کوئی نہین ۔ آدمی نے آخر کیا دودھ پیا ہی ۔
آدھا نیتر آدھی ٹیر ۔ آدھا اب گھر آدھا سب گھر ۔ آدھے گاؤن والی آدھے گاؤن پہاگ
آدھے قاضی قدوہ آدھے بابا آدم ۔ آدھے بن گئے تو ہو موسیٰ موسیٰ آدھے کا تہاؤ آدھے
کو چھوڑ سارکیو نہین دوڑتے ۔ آدھی رات کو جمہائی آوے شام سے منھ پھیلاوے ۔ آرزو عیب ہے
آسمان سے گرا کھجور مین اٹکا ۔ آفتاب پر تھوکو اپنے ہی منھ پر پڑے ۔ آگ لگنی
جھونپڑا جو نکلے سو لابہہ ۔ آگ کا جلا آگ ہی سے اچھا ہو ۔ آگ کھائے سو انگار ہگے
آگ لگائے پانی کو دوڑے ۔ آگ لگائی تماشا دیکھے ۔ آگ لگی منڈھی بجڑ پڑے پراتے ۔
آگ کہتے منھ نہین جلتا ۔ آگے دوڑ پیچھے چوڑ ۔ آگے ناتھ نہ پیچھے پگہا ۔ آگر روک پیچھے ٹھونک ۔
آم کے آم گٹھلی کے دام ۔ آم بوؤ آم کھاؤ املی بوؤ املی کھاؤ ۔ آم کھانے سے کام کہ
کہ پیڑ گننے سے ۔ آم مچھلی بھٹبا ہوے رہتا ہی ۔ آپنی رآپنے چھوڑ پرائی آس
آنسو ایک نہین کلیجہ ٹوک ٹوک ۔ آنکھ آگے ناک سوجھے کیا خاک ۔ آنکھ کا پانی ڈھل
گیا ہی ۔ آنکھ پھوٹی پیر گئی ۔ آنکھ پھوٹیگی تو کیا بھوون سے دیکھینگے ۔ آنکھ اوجھل
پہاڑ اوجھل ۔ آنکھ کا اندھا اور گانٹھ کا پورا ۔ آنکھ بچائی اور وہی پرانی ۔ آنکھون مگھر کرتا ہے آنکھو نکا

کاجل چُرا تا ہی ۔ آنکھو نمین چربی چھائی ہی ۔ آنکھون کے اندھے نام شیخ روشن ۔ آنکھو کے اندھے
نام نین سکھ ۔ آنکھون کے ناخون لوڈالو ۔ آنکھون دیکھا بھٹ پڑا کہ مین کا لون سنا ۔
آنکھو نمین خاک ڈال آئے ۔ آنکھین ہوئین چار دل ہین آیا پیار ۔ آنکھین ہوئین اوٹ من مین
بڑی کھوٹ ۔ آؤ سیر گھر کا بھی لیجاؤ ۔ آہ مردان نہ اُوہے زنان ۔ آئے کی شادی نہ
گئے کا غم ۔ آئیگا کتا تو پانٹیگا ٹکا ۔ آئے میر بھاگے پیر ۔ آئی ہی جانکے ساتھ جاویگی
جنارے کے ساتھ ۔ آئی تو روزی نہین تو روزہ ۔ آئی تو رہائی نہین تو فقط جارہائی ۔ آئی پہ
چوکیے نہین ۔ آئی نہ گئی کو لے لاگے گا بھن ہوئی ۔ آیا بندہ آئی روزی گیا بندہ گئی روزی ۔ آیا تو توس
نہین تو فراموش اب بھی پیر امردہ تیرے زندہ پر بھاری ہی ۔ اب پچتائے ہوت کیا جب
چڑیان چگ گئین کھیت ۔ اب تو پتھر کے نیچے ہاتھ دیا ہے ۔ اب سے آئے
گھر سے آئے ۔ ابھی ہونٹون کا دودھ نہین سوکھا ۔ ابھی کچے گھڑے پانی کے بھرتی نہین
اپنا دام کھوٹا پرکھنے والے کو کیا دوس ۔ اپنا گھر مگ بھر پرایا گھر تھوک کا ڈر ۔ اپنا گھر دور سے
سوجتا ہی ۔ اپنا لال گنوا ئی کے در در مانگے بھیک ۔ اپنا لینا کیا ۔ پرایا دینا کیا ۔ اپنا دے
اور لڑائی مول لے ۔ اپنا نکال مجھے ڈالنے دے ۔ اپنا تو کہین نہین گیا ۔ اپنا کوئی نہین
اپنا سو تیرا بگانا سو ڈھیٹینگرا ۔ اپنے نین مجھے دے تو بہلاتی پھر ۔ اپنے موتی
رام نہین ۔ اپنے بچے کو ایسا مارون کہ پڑوسن کی چھاتی پھٹے ۔ اپنے اپنے قدح کی
سبھی خیر مناتے ہین ۔ اپنے پانوٗن مین آپ کلہاڑی مارتے ہین ۔ اپنے ہاتھون اپنی قبر
کھودتا ہی ۔ اپنے ہی منھ سے دھنیا یائی ۔ اپنی ران کھولیے اور آپ ہی لاجون مریے ۔ اپنی اپنی کھاتے
سبھی ست ہین ۔ اپنی چھاچھ کو کوئی کھٹا نہین کہتا ۔ اپنی بچھریا کے دانت کوسون سے
معلوم ہوتے ہین ۔ اپنی بیر کو بھولم گھا لا ہمری بیر بھوکم پھاکا ۔ اتم کھیتی مدھم بان
نکشٹھ سیوا بھیک ندان ۔ اتنا جھوٹ بولو جتنا آگے مین لون ۔ اتنا پکاؤ کہ باسی تھکا

اتنی بھی عقل اجیرن ہوتی ہے اٹاویکے کاریگر ہ اجارا اُجاڑا ہ اجیرن کو اجیرن
ہی ہ بھٹیلی نہین سر جونپی کھیلی ہ اچھا کیا خدا نے برا کیا بندے نے ہ اچھے ہین پر خدا
کام نہ ڈالے ہ اتھے گھر سجا نہ دیا ہ احسان لیجیے جہان کا نہ احسان لیجیے شاہجہان کا
احمد کی پگڑی محمود کے سر ہ ادھر قبلہ قطب اُدھر فتیحہ مولی کدھر ہ آدھی کے بیر بھی کوئی
اُسکے ہاتھ سے نہ کھاوے ہ اڑھائی دن کی سقّے نے بھی بادشاہی کرلی ہے استاد
بیٹے پاس کام آوے راس ہ اُستاد حجام نائی ایک مین میرا بھائی ہ اس سر اہین جو
یاویگا اسی لڑکے کو ماریگا ہ اس سے تو تنکے کی ناک نہ کٹے ہ اس سے اچھا خدا کا نام ہے
اسے تو پتھر مارے موت نہین ہ اسکی گردن وہان مارے جہان پانی نہ ملے ہ اسکی دوا لقمان
کے یہان بھی نہین ہے ہ اس گھر کا بابا آدم نرالا ہی ہ اسے چھپاوا اُسے دکھاؤ
اسی لیئے اسی برس کی عمر اور نام میان معصوم اکھکھ اجگ سی ہرا ہ اگلے پانی پیچھے
کیچ اگھن چوطھے ادھن ہ الالون بلالون صحنک سر کا لون ہ ال بل خدا بل ہ الف
الف اللہ الف کی ناؤن ختک نہین جانتے ہ اللہ دے اللہ دلاوے ہ اللہ بندہ مراوے
اللہ ری مین ہ اللہ ری تیری دید کی صفائی ہ اللہ اللہ کر اللہ سے خیر مانگو ہ اللہ کا نام تو
اللہ ہے تو کیا غم ہے ہ اللہ کی چوری نہین تو بندے کا کیا ڈر ہ امانی آبادانی ہ
اناڑیکا سونا بارہ بانی ہ ان بچاروں نے سینگ کہان پائی ہ ان بھجے ڈنڈہ سے
کتے ہو سو پیر جیریگے ہ ان تلون مین تیل نہین ہ انٹری مین روپ اور کچی نین جیبھ
انٹریان قل ھو اللہ پڑھ رہی ہین ہ انت بھلے کا بھلا ہ ان دیکھا چور سالی برابر ہ اندر ان کا
پھل دیکھنے ہی کا ہی ہ اندھا کیا چاہے دو انکھین ہ اندھا بی ایمان ہ اندھا اچہ چوپٹ نگری
اندھا مانٹے پھر پھر انیون ہی کو وہ دے ہ اندھا آنکھ پائی ہی پتیا ہی ہ اندھا نیوتا دو جنے ائین ہ
اندھا لالٹوئی نسیت اندھا چہاتوتے ہی دھان ہ اندھا کیا جانے لالی کی بہار ہ اندھے کا

نام نین سکھ ۔ اندھے کے ہاتھ بٹیر لگی اندھی مچھلی کیجے جوی ۔ اندھے کی جورو کا اللہ رکھوالی
اندھے کی داد نہ فریاد اندھا مار بیٹھے گا ۔ اندھے کے آگے روئیے دونوں دیدی کھوئیے ۔ اندھی ماں
پوتو نکا نج سنھ دیکھے ۔ اندھوں نے گانون مارا دڑیو بڑ لنگڑو ۔ اندھون مین کانا راوت ۔
اندھا دھند منوہر اگائے ۔ اندھیاری گئی کہ چور ۔ انڈے سیوے ۔ کوئی بچے لیوے کوئی انڈیکا
شہزادہ ۔ ان پایا کوہ کھایا ۔ نین کا یہی بسیکھ یہ بھی دیکھا وہ بھی دیکھا ۔ ان ملے کی کسل انوکھے
گاؤن اونٹ آیا ۔ انی کے تلے ہزار برس اوپر چھایا یا نجھا بھیتر بلائن گا بجھا ۔ اوتاد لاسوا ولا
اُترا شحنہ مردک نا دن اُترا گھائی ہوا مائی ۔ اُٹھاؤ چولھا ۔ اوٹھکر پہلے نہین بھوتی ۔
اوچھی پونجی خسمے کھائے ۔ اوچھے سے پیت نہ کریے ۔ اوچھے کی پیت بالو کی بھیت ۔
اوچھے کی بیل گری ۔ اوچھے کے گھر آئے بندر دے پانی پی پی ہوے پدوڑے ۔ اودھلن ہار ہو
بلبندی مین سانپ دکھاوے ۔ اودھو کا لین نہ مادھو کا دین جوتے ہی ۔ اور مزا خین
پھول گئی میری پیسن آئیو ۔ اور رنگ لا گلہری ۔ اوڑی اوڑی طاق بیٹھی ۔ اوڑتی چڑیا کو
ہم پہچانتے ہین اوڑھنیر سا دن آیا اوڑی چادر ہوئی برابر ۔ اوسر چوکی ڈومنی گاوے
آل بتیال اُسکی گرہ کا کیا جاتا ہی ۔ اُسکی جڑین تو بتال کو پہونچ گئی ہین ۔ اُسکی نالکن اُسکے
گلے مین ۔ اوٹے کا کھائے نکمے کا نہ کھائے اوکھلی مین سر دیا تو دھمکون سے کیا ڈر ۔ اوکھلی مین
گیا مسرا بائی باپ بسرا ۔ اوٹے چور کتوالی ڈانڈے ۔ اولتی کا پانی بلبندی سے نہین جاتا ۔
اونٹھ کے منھ مین زیرہ ۔ اونٹ رے اونٹ تیری کونسی کل سیدھی ۔ اونٹ چڑھے
بونٹ مانگے ۔ اونٹ چڑھے کتا کاٹے ۔ اونٹ جب پہاڑ تلے آئے تب ہی معلوم ہوا اونٹ لیا
لیگئی ہان جی ہان جی لیگئی ۔ اونٹ کی چوری اور جھکے جھکے ۔ اونٹ ڈوبین بھیڑ رین پناہ
مانگین اونٹ بہ جائین مکوڑا کہی مجھے تھاہی نہین ۔ اونٹ سا قد بڑھایا ہی شعور ذرا نہین
اونٹ بڑ بڑ آتا ہی لادتے ہین ۔ اونٹ کے ہی کو بھاگتا ہے ۔ اونٹ پادنہ مین کا

نہ آسمان کا ۔ اونٹ نے نہ پادانہ پادا پادا تو پھسس ۔ اونٹ داغ ہوتے تھے مگر بھی داغ ہونے کو آئے ۔
اونچی دوکان اور پھیکا پکوان ۔ اُنگلے پگڑتے پہونچا پکڑ لیا ۔ اونگھتے کو ٹھیلنے کا بہانا ۔
اہیر کی دھینڈی مہتیا سر خورد ۔ اہیر دیکھا کڈر یا مستانا ۔ اُپتر کے گھر تیتر باہر باندھے کہ
بھیتر ۔ اے تیرا کاٹا نہ جیے ۔ اے تیری قدت کے کھیل بی چھچھوندر کی سریں چنبیلی کا تیل ۔
ابدی غیری فصل بیڑی ۔ ایسر سے بھیڑا دلدر سے بگاڑ ۔ ایسے ایسے چھٹے براتی جائیں نو نو
پتری بھاتیں کھائیں ۔ ایسے پرتیں حرف بھیجتے ہیں ایسی مینھ ماری کہ پار نکل گئی ۔ ایسا
جیسے روپئے کے ٹکے بھنائے ۔ ایک پنتھ دو کاج ۔ ایک تو میاں تھے ہی تھے دوجے کھائی بھانگ ۔
ایک تو کریلا دوسرے نیم چڑھا ۔ ایک تو کانے بیٹے جائے دوسرے جان پوچھیں ہارن کھائے ۔
ایک تو بدنی تھی ہی گھر دوسری آئی ڈولی چڑھ ۔ ایک تو موا ان بھاتا تھا دوسرے سہی سانجھ
آتا تھا ۔ ایک پڑے لوٹتے ہیں دوسرے چوکھے مانگتے ہیں ۔ ایک چنے کی دو دال ۔ ایک کی دارو
دو ۔ ایک دن کا مہمان دوسرے دن مہمان تیسرے دن بلائے جان ۔ ایک غریب کو مارا تھا نو من
چربی نکلی تھی ایک کو سائی ایک کو بدھائی ۔ ایک جو کی سو لر روٹی بھگت کھائیں بھگتائیں
کھوٹی ۔ ایک کا منھ شکر سے بھرا جاتا ہی سو کا منھ خاک سے بھی نہیں بھرا جاتا ہی ۔ ایک ہنسے
ایک دکھ ۔ ایک خطا دو خطا تیسری خطا مادر بخطا ۔ ایک تو شیر دوسرے بگتر پہنے ۔ ایک نہیں
شر بلاتا تی ہی ۔ ایک درمند ہزار درکھلے ۔ ایک دم ہزار امید ۔ ایک تندرستی ہزار نعمت ۔
ایک ایک مشکل کے ہزار ہزار آسان رکھے ہیں ۔ ایک نور آدمی ہزار نور کپڑا ۔ ایکدم میں ہزار دم ہی
ایک جورو تو سارے کنبے کو بس ہے ۔ ایک تو سبزا دُوں ہیچ نا ہو میں ہاں ۔ ایک پنچایا مورے پے
کون نیوتی ہو لی چلی ۔ ایک مچھلی گندی سارے جل کو گندہ کرتی ہے ۔ ایک گھڑی کی بچیائی سائے
دن کا ادھار ۔ ایک ہاتھ تالی نا ہیں باجتی ایک توے کی روٹی کیا چھوٹی کیا موٹی ۔ ایک
سُوزنا چینا بھاؤ نہیں چھوڑتا ۔ ایک حمام میں سب ہی ننگے ۔ ایک ہاتھ لینا ایک ہاتھ دینا ۔ ایک

اور ایک گیارہ ہوتے ہین ایک ہاتھ ذکر پر ایک ہاتھ فکر پر ای میرے کریم جہان تو دن تہان نرم ہو ای میرے پہلے اینچا کھینچا وہ پھرے جو برائی بات مین پڑے اینٹ کی لینی اور تھپر کی دینی اینٹ کی اینٹ دم مدار اینٹ کا گھر مالی کیا خزینہ دوم در امثال حرف با مشتمل بر چہار گنجینہ

گنجینۂ اول در امثال عربیہ

بَاءَتْ غرار بکحل ۔ اَلْبَاحِثُ عَنْ حَتْفِهٖ بِظُلْفِهٖ اَلْبَادِیْ اَظْلَمُ

گشتہ شد غرار عوض کحل ۔ کاونده ازمرگ خود بسم خود ۔ آغاز کننده ستمگار تر

بِاُذُنِ السَّمَاءِ سَمِعْتُ بَاقِعَةً مِنَ الْبَوَاقِعِ ۔ اَلْبَاقِیْ عِنْدَ التَّلَاقِیْ

بگوش شنوا ای شنیدم ۔ سخنی از سخنہا ۔ باقی نزد ملاقات ۔

بِالْاِنْ تَسْعَدُ ۔ بَالُ حِمَارٍ فَاسْتَبَانَ جَمْرَةً ۔ بِالْاَفْضَالِ تُسْلَمُ الْاَقْدَارُ بِالْمَنِّ

سر خر نیکبخت شود ۔ بیشتاب کرد فرس پدید شد لفظ زمین بسبب بزرگی کردن پس می گیرند ۔ بالا بسبب نیکوئی

لِیَتَعَبَّدِ الْحُرُّ بِالْاِفَاءِ وَالْبَنِیْنَ ۔ بِالسَّاعِدِ یَبْطِشُ الْکَفُّ

بندہ گرفتہ میشود حر ۔ بکرام و پسران ۔ بجہت بازو جملہ میکند پنجہ ۔

بِالشُّکْرِ تَدُوْمُ النِّعَمُ ۔ بِالْعَدْلِ قَامَتِ السَّمٰوٰتُ بِالْغَدَاةِ قَامَ

بجہت شکر ہمیشہ میماند نعمتہا ۔ بجہت انصاف قائم شدند آسمانہا ۔ بامداد قصہ گو بندہ است ۔

بِالْعَشِیِّ سَمَاصٌ ۔ اَلْبَحْرُ لَا یَخَافُ مِنَ السَّرِقِ ۔ بِحَمْدِ اللّٰهِ لَا بِحَمْدِكَ

دلیل بانگاہ نکندہ است ۔ دریا نمی ترسد ۔ از دزدے ۔ بحمد خدا نہ بحمد تو ۔

اَلْبَخِیْلُ عَدُوُّ اللّٰهِ وَلَوْ کَانَ زَاهِدًا ۔ اَلْبَخِیْلُ لَا یَدْخُلُ الْجَنَّةَ

بخیل دشمن خداست اگرچہ باشد بے رغبت از دنیا ۔ بخیل داخل نمیشود بہشت را

اَلْبَدْرَةُ مِرْاٰةُ الْعَیْنِ ۔ یُذْکِیْ اُعْوَرَ ۔ بَدَنٌ وَافِرٌ وَقَلْبٌ کَافِرٌ

بدرہ آئینۂ چشم ست بدل ناقص و بدن کامل و دل کافر

خزینہ ۱		۴۴	امثال با

مع الباء

اَلْبَرَايَا اَهْدَافُ الْبَلَايَا × بِرُّ الْوَالِدَيْنِ سَلَفٌ × بَرْدُ غَدَاةٍ اِعْتَنَا

مخلوقات نشانہائے مصیبتہاست × نکوئی پدر و مادر سلف ست × سردی بامداد عزیز ترست

عِنْدِي مِنْ ظَمَاءِ الْبَرْدِ دَافِعُ الْبَلِيَّاتِ بِرٌّ قِ مَنْ لَا يَعْرِفُكَ بَرْقٌ

نزدم از تشنہ شدن × نکوئی دفع کنندۂ بلایاست ، تیز نگر کسے را کہ نمی شناسد ترا × برق

لَوْ كَانَ لَهُ مَطَرٌ × بَرَكَةُ الْعُمْرِ فِي حُسْنِ الْعَمَلِ بِرُّكَ لَا تُبْطِلْهُ بِالْمِنَّةِ

اگر باشد مراورا باران × برکت عمر در خوبی عمل ست × نکوئی خود باطل مکن از ابراحسان

بَرِئَتْ قَائِبَةٌ مِنْ قُوبٍ × اَلْبُسْتَانُ كُلُّهُ كَرْفَسٌ لَيْسَ الْكَرْفَسُ بِالْحَقِيقَةِ

جدا شد بیضہ از چوزہ × باغ ہمہ آن کرفس ست × بدتر شرد نی کہ مسمّی بحقیقت

لَوْ لَمْ يَخْتِمْهُ بِالدَّقِيقَةِ × بَشَاشَةُ الْوَجْهِ عَطِيَّةٌ ثَانِيَةٌ لِلْبَشَرِ

اگر ختم کردہ نشود بہ دقیقہ × تازہ روے بخشش دوم ست × مژدہ دہ

نَفْسُكَ بِالظَّفَرِ بَعْدَ الصَّبْرِ × بَشِّرْ مَالَ الْبَخِيلِ بِحَادِثٍ أَوْ وَارِثٍ

ذات خود را بہ پیروزے بعد صبر × مژدہ دہ مال بخیل را بہ مصیبت یا وارث

بَطْنُ الْمَرْءِ عَدُوُّهُ × اَلْبِطْنَةُ تَأْفِنُ الْفِطْنَةَ × بِعِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ

شکم مرد دشمن اوست × پری شکم سست میکند زیرکی را × بفروش دنیا را عوض آخرت

تَرِحَ بَعِيرُ جَارِي وَلَمْ أَبِعْ دَارِي × بَعْدَ كُلِّ خَيْرٍ لَيْسَ بَعْدَ خَرَابٍ

سود مند شوی × فروختم ہمسایہ خود را و نفروختم سرائے خود را × پس از ہر نکوئی خرابی نیست بعد از آبادان شدن

اَلْبَصْرَةُ بَعْدُ يُورِثُ الصَّفَا خَيْرٌ مِنْ قَرْحٍ يُورِثُ الْجَفَا × بَعْضُ الشَّرِّ

بصرہ × دروے کہ پیدا کند صفائی را بہ نکوئی است از نزدیکی کہ پیدا کند ترا × بعضے بد

أَهْوَنُ مِنْ بَعْضِ الْبِقَاعِ أَيْمَنُ مِنْ بَعْضٍ × بِعْلَةِ الْوَرْشَانِ يَأْكُلُ

سکبر ست از بعضے × بعضے مکانہا × مبارک ترست از بعضے × بجلہ ورشان میخورند

مع التاء

مع الثاء

مع الطاء والعين

گنجینہ ۳		۳۵	امثال عربیہ

فرنیہ ۲				امثال با

رُطَبُ المُتَّانِ × اَلبَغلُ الهَرِمُ لَا یُفرِحُهُ صَوتُ الجَلجَلِ بِغَنِیہ

خرمائے مشان ۱۲ استر نہایت پیر نے ترساند اورا آواز جرس × دردہانش

اَلتُّلبُ وَالحَجَرُ وَالکُتلُ × بِقَطِیہ بِطِیلَک × بُوقٌ تَعلِیلَک

خاک وسنگ وسنگریزہ ہا × درکین آزادبہ تدبیر خود × دور کن ہر دو تعلل خود را

وَابذُل قَدَمَیک × بَقِیَّۃُ العُمرِ لَا قِیمَۃَ لَھَا بِکُلِّ عَیشٍ نَاعِمٍ

دبخش کن ہر دو قدم خود را × باقی زندگی نیست نیمے مرآنرا × بہمہ باران نشانہای جہد آن

بَلَاءُ الاِنسَانِ مِنَ اللِّسَانِ وَسَلَامَتُہ فِی حَبسِ اللِّسَانِ اَلبَلَاءُ مُوَکَّلٌ

بلائے آدمی از زبان است وعافیت او در بند کردن زبان × بلائے گذاشتہ شدہ است

بِالمَنطِقِ اَلبَلَاءُ بِالوَلَاءِ کَالنَّھبِ لِلذَّھَبِ اَلبَلَاءُ الاَشَدُّ المَعرُوفُ

بگفتن × بلائے بجہت بادشاہے مانند شعلۂ آتش ہست برائے زر × بلائے کہ سخت ست نکوئی

وَالصَّنِیعَۃُ عِندَ الاَحرَارِ وَدِیعَۃٌ × بَلَغَ الحِزَامُ الطَّیِّبِینَ بَلَغَ

وکار او نزد شرفا امانت است × رسید تنگ ستور ہر دوستان را × رسید

اَلسَّیلُ الرَّبِّی × بَلَغَ السِّکِّینَ العَظمَ × بُلُوغُ الاَمَالِ فِی رُکُوبِ

سیلاب پشتہ ہارا × رسید کارد استخوان را × رسیدن امیدہا در سوار شدن

الاَھوَالِ لِبَلِیَّۃٍ × اِذَا عَمَّت طَابَت × بِمِثلِ جَارِیَۃٍ فُلَانٍ الزَّانِیَۃِ

ترسہاست × بلائے چون عام شود پاکیزہ شود مانند کنیز ست پس باید کہ نہ نامند زانیہ

سِرًّا وَّعَلَانِیَۃً × بَنَا قَصرًا وَھَدَمَ مِصرًا × بُوعٌ لِتَسِعَ فَعَلَ کَلِمَۃِ

نہان و آشکارا × بنیاد کرد کوشکے را و ویران کرد شہرے را × چوع کن برائے دراں عمل کلمہ

بَیتُ × الزَّھرَۃِ مِیزَانُ الطَّرَبِ × بِئسَ الفَقِیرُ عَلَی بَابِ الاَمِیرِ

خانۂ زہرہ × ترازوے خوشی است × بد فقیرست بردر امیر

گنجینہ ۱				ومثال عربیہ

وَنِعْمَ الْأَمْلُ عَلَى بَابِ الْفَقِيرِ × بِئْسَ الْمَالُ الْقِلْعَةُ × بِئْسَ الْاِسْتِعْدَادُ

خوب امیدست بر در فقیر × بد مال عاریت ست × بد استعداد

الْاِسْتِعْدَادُ × بِئْسَ الْمَاءُ غِسْلِينَ الذُّلِّ تَكْسِبُهَا × بِئْسَ الْخُلَّةُ

اصرار است × بد خوشا آنست که نهنگام خواری حاصل کنیم آنرا × بد خوست

اَنْ يَمْنَعَ الْخَلِيلُ خُلَّهُ لِأَجْلِ خِلِّهِ × بَيْضَاءُ لَا يُدْجَى سَنَاهَا الْعَظِيمِ

آنکه منع کند دوست دوستی را بجهت سر که خود دهد آفتابی است که تاریک نمیکند روشنی او را بشبهای

بَيْضَةُ الْعُقْرِ بَيْنَهُمْ عِظْمٌ مُنْشَمٌ × بَيْنَ جَبْهَتِهِ وَبَيْنَ الْأَرْضِ مِنْهَا

اول تخم ماکیان × در میان ایشان عظم منشم ست × میان پیشانی او و میان زمین پشتانه ست ×

گنجینه دوم در مثلهای فارسی

الف

با ادب باش تا بزرگ شوی × با ادب باش گر تو زاده ناس × با تنگ ظرفان نشستن عمر ضایع کردن × با خدا کار ست ما را نا خدا در کار نیست × با دوستان تلطف با دشمنان مدارا × بر در کشان هر که در افتاد بر افتاد × با در و کسی رسد که در وی دارد × با دو نجان بد آفت نبرسد × با دو نجان ارزان ست لیکن خرجکی دارد × با داز دامنش بیرون رفت × بارها گفته ام و بار دگر میگویم × باری بهر خاطر خود شاد میکنم × بازی بازی بریش ما با هم بازی × اگر آزاری چنان آزاری که باو آری × بازه بر بدن از دست برانیدن × باز گرد با صل خود هر چیز × با سیه دل چه سود گفتن و عظ با غبان را وقت میوه گوش کر می باشد × باغ سبز می نماید × باقی داستان شب فردا × با کافر مسلمان بنشین و صلح کل کن × بالا تر از سیاهی رنگ دگر نباشد × بازار باز دار بودن به چغد چغد سار بودن به × بازار مصطفی خرید ار خدا بازاری را نیازاری × بالای باد میگردد × باندازه گلیم باد دراز کن × با همه کج کلاه با ما هم

باهمه بازی بگیر باهم بازی ۰ با هیچ دلاور سپر تیر قضا نیست ۰ باهر که راست آید از چپ و
راست آید ۰ باید متاع نیکو از هر دکان که باشد ۰ باین ریش و فش ببال دیگر پرواز
میکند ۰ بام بلند دست بر آسمان نتوان رسانید بپوشین مردم افتاده ۰ بت
پرست را در کعبه دیو گیرد ۰ بچه در شکم مادرش مظفر ۰ بچه تا نگرید مادر شیر ندهد ۰ بخت بد
با کسیکه یار بود ۰ سگ گردگرشتر سوار بود ۰ بخت گر یاری دهد دندانت سندان بشکند ۰
بخت گر برگردد از پا بوده دندان بشکند ۰ بخت داری برو به پشت بخواب بخت که برگردد
اسپ تازی خرگردد ۰ بخشنده آب ست که هر چه بیابد ترکند بدخواه کسان بهیچ مقصد
نرسد ۰ بدروز هم روزی می خورد ۰ بدرو بی درمان گرفتارست ۰ بدعای گربه باران نمی بارد ۰
بدگهر با کسے وفا نکند ۰ بدی را بدی سهل باشد جزا ۰ اگر مردی احسن الی من اساء ۰
برات عاشقان بر شاخ آهو ۰ بر اسپ چوبین سوارست ۰ برین مژده گر جان فشانم
رواست ۰ که این مژده آسایش جان ماست ۰ برای ما سر خری بهم رسید ۰ برای نهادن
چه سنگ چه زر ۰ برای کوری ابلیس سایه گرد رسول نگردد ۰ براحتی نرسید آنکه محنتے نه کشید ۰
بربی بدل چگونه گزیند کسی بدل ۰ پرخدر باش که سری شکند دیوارش ۰ بر رسولان بلاغ باشد
وبس ۰ بر سر فرزند آدم هر چه آید چه گذرد ۰ بر صراط مستقیم ای دل گمراه نیست ۰
برعکس نهند نام زنگی کافور ۰ برق زده را کافور چه سود ۰ برگ سبز ست تحفه درویش ۰ بمیخ
وعسل روزنے خداداد ست ۰ بزرگی بایدت بخشندگی کن ۰ بزرگی طفل از ادب ست ۰
بزرگی بعقل ست نه بسال ۰ بزرگان خورده بر خوردان نگیرند ۰ بزرگش نه خوانند اهل خرد ۰
که نام بزرگان بزشتی برد ۰ بزراغم جان ست و قصاب را غم بیه ۰ صیرے که بهاری آید
بزکه گرگین شده گله بدر باید کرد ۰ نر مرده و شاخ زرین ۰ بزیاهای نره بسر زلف سخن
میگوید بسیار سفر باید تا پخته شود خامی ۰ بشنود با نشنود من گفتگوی میکنم بشنو که ند

توپ را د بشہر خویش ہر کس شہریار ست ٭ بشہر خود روم و شہر یار خود باشم بعد از سر سن
کن فیکون شد شدہ باشد ٭ بعد خرابی بصرہ ٭ بعد از رنج راحت ست ٭ بعیب خود بنیا باش
بقدر مال باشد سرگرانی ٭ بکن کرمت لیکن منت منہ ٭ بگفتن آتش دہن نمی سوزد ٭
بلای طویلہ بر سر سیمون ٭ بلبلان مژدہ بہار بیار ٭ خبر بد بہ بوم شوم گذار ٭ لقمان حکمت اموزی
چہ حاجت ٭ بلند پروازی میکند ٭ بلی میوہ ز میوہ رنگ گیرد ٭ بمرگش باید گرفت تا بہ تب
راضی شود بندگی باید پیر زادگی منظور نیست ٭ بندگی کن ترا بحکم چہ کار ٭ بندگی بیچارگی
بندہ درگاہ تا بخانہ ہمراہ ٭ بنشین کہ گدائی کنم در پیش تو آرم ٭ بنگر کہ چہ میگوید منگر کہ کہ میگوید ٭
بود ہم پیشہ باہم پیشہ دشمن ٭ بوزنہ را با درود گرے چہ کار ٭ بوزینہ بہ نقل آدم انسان نشود ٭
بہ پیغام راست نیاید ٭ بوسہ بعد از ال نمی باشد ٭ بوی مشک پنہان نمی ماند ٭ بہار باغ دل
آسودہ را بکار آید ٭ بہانہ بچہ مادر میخورد ٭ بہ بین تفاوت رہ از کجا ست تا بکجا ٭ بہ تمنائے
گوشت مردن بہ ٭ کہ تقاضای زشت قضا بان ٭ بہر یک گل منت صد خار می باید کشید ٭
بہر نامش کہ خوانی سر بر آرد ٭ بہر کار یکہ ہمت بستہ گردد ٭ اگر خارے بود گلدستہ گردد ٭
بہشت در پای مادر ٭ بہشت آنجا کہ ازرای نباشد ٭ کسی را با کسی کارے نباشد ٭ بی
بال و پر شدہ ٭ بی پیر مرد تو در خرابات ٭ ہر چند سکندر زمانی ٭ بیتاب عشق ہر چہ کند ٭
حق بدست اوست ٭ بیخش در آب ست ٭ بیدل نیم ہنوز بہ نیم چہ میشود ٭ بید دولت اگر بجا
آدینہ بساز د ٭ بیطاق فروافتد یا قبلہ کج آید ٭ بی دف دنی میر قصد ٭ بی زری کرد بہ من،
ہر چہ بقارون زر کرد ٭ بے زر بے پر ٭ بیکدست دو ہندوانہ نگیرد ٭ بیگانہ
از درہ عمر نباید ترسید ٭ بی می مست ست ٭ بی نان توان زیست و بے آب نتوان

گنجینہ سوم در مثلہاے ہندی

باپ نہ مارے پڑی اور بیٹا تیر انداز ٭ باپ نہ دادے مار خواوے ٭ باپ کرے

باپ کے آگے بیٹا کرے بیٹے کے آگے آئے ۔ باپت پوت پتا پر گھوڑ بہت نہین تو تھوڑا تھوڑا ۔
بات کی بات خرافات کی خرافات ۔ بکری کے سینگون کو چرکٹی بیری کی پات ۔ بات رہ جاتی ہے
وقت نہین رہتا ۔ بات پر بات یاد آئی ۔ بات کسی اور پر ائی ہوئی ۔ باٹ پوچھے بات کا
بچھن پوچھے ۔ بات جو چاہے آپنی تو پانی مانگ نہ پی ۔ باتین اگلی کرتین خوار ۔ باقی ہاتھی
پائی اور باقی ہاتھی پائے ۔ بارہ بات اٹھارہ پنیڈی ۔ بارہ برس پیچھے گھورے کے بھی دن پھرے ۔
بارہ برس سیئی کاشی مرنیکو گھر کی پاٹی ۔ بارہ برس دلی مین رہے محصول نہین دیا کیا کرتے تھے
بھاڑ جھونکتے تھے ۔ باڑہ ہی جب کھیت کو کھائے تو رکھوالی کون کرے ۔ بازار کی مٹھائی
جس نے پائی تس نے کھائی ۔ باسی بچے تو کتا کھائے ۔ باسی کڑھی اُبال آیا ۔ باسی پھولون
باس نہین پردیسی بالم تیری آس نہین ۔ باقی کا مارگا نون اور آگ کا مارا جو لھا ۔ باگ
بگری کو ایک جگہ پانی پلایا ہی ۔ بال کی کھال کھینچتے ہین ۔ بال باندھا چور ۔ بال باندھے کوڑی مارتا ہے
بامہن سے دان مانگتی ہین ۔ باندھ کھیسے حیصہ ۔ باگ تجوٹی شیطان کی لنگوٹی ۔ بانچ بیانی
سونٹھ اڑانی ۔ بانس ڈوبین پورین تھاہ مانگین ۔ باندے کے آگی باندی منھ گنے نہ آندھی
باؤ نہ بتاس تیرا آنچل ڈولا پوت نہ بھتار تیرا دھنیڈا کیونکر پھولا ۔ باہر کے کھا جائین
گھر کے گیت گائین ۔ باکی بچ گئی بتیس دانت کی بھاکھا خالی نہین جاتی ۔ بجادے
ننیاڈھولکی کہ میان خیر سے آئے بچ بی جا آندھی آئی نہ کچھ اڑا کھونٹے کی بل ناچتا ہی ۔ بچھو کا
منتر نجانے سانپ کے بل مین ہاتھ ڈالے ۔ بخت اُڑ گئے بلندی رہ گئی ۔ بخت دین
یاری تو کر گھوڑے اسواری ۔ بخت ندین یاری تو کر کھا چوری داری ۔ بختاور کا آٹا
گیلا ۔ کبخت کی دال گیلی ۔ بخشو بی بی بلائی چوہا لنڈا ہو کے جیگا ۔ بخشی کے دیگڑ
بداؤن کی للا ۔ بدلی مین دن نہ دیسی پھوہر بیٹھی پیسے برا بیٹا کھوٹا پیسا کام ہی آرہتا ہی ۔
برائی کنارے ہو جائینگے کام دوھاؤ لھن ہی سے آپڑتا ہے ۔ بریلی روپا دیلی ۔ بڑا بول قاضی کا

پیادہ بڑا ہی پاپی ہی ۔ بڑھیا دوانی ہوئی پرائے برتن اُٹھانے لگی ۔ بڑھو کھبس لگا ہے ۔
بڑون کی بات بڑی ۔ بڑے میان تو بڑے میان چھوٹے میان سبحان اللہ ۔ بڑبول کا سر نیچا ۔
بڑے گھر ٹریے تھر تھو دھو مرے ۔ بڑی بہو کو بلاؤ گھر مین نون ڈالے ۔ بڑی بوا بیچ کہتی تھین
بس کر میان بس کر مین دیکھا تیرا لشکر ۔ بسم اللہ کے گنبد مین بیٹھے ہین ۔ بغل مین لڑکا شہر
مین ڈھنڈورا ۔ بکری نے دودھ دیا مینگنیون بھرا ۔ بکرے کی ماں کب تک خیر منائیگی
بگانی کارن لولی توڑی تان ۔ بگانے مال پر جھین گر بزار ہو بیٹھا ۔ بگانی آرسی نت اوپاس ۔
بگڑی لڑائی بگڑ پوشون کے سر ۔ بگلا مارے پنکھ ہاتھ ۔ بلّی خما تیری دھج ۔ بل تو اپنا ہی
بل نہین تو جاوے جل ۔ بل جای راج کو موتی لگے پیاز کو ۔ بلّی بھی لڑتی ہی تو منھ پر پنجہ دھر لیتی ہے
بلّی خدا کے لیے چوہا نہین مارتی ۔ بلّی کو چھیچھڑون کا خواب ۔ بلّی لاکھ کرآئی ہے ۔ بلّی کے
بختون چھینکا ٹوٹا ۔ بن بلائے ڈومنی لڑکے بالون ساتھی آئی ۔ بن بلائے احمق تی دوڑی
صحنک ۔ بن بھوت پریت نہین ۔ بن بکھاج بن مال ناچے ہی ۔ بن چوچی لڑکے کو رکھتی ہی ۔ بندر نے
ہاتھ مین ناریل بندر کی آشنائی کیا ۔ بندر کا گھاؤ ۔ بندر کی آشنائی جی کا زیان ۔ بندر کیا جانے
ادیگا سواد ۔ بندہ عاجز ہی ۔ بندی جب شادی کرتی ہی تب ایسی ہی کرتی ہے ۔ بن روئے
لڑکا بھی دودھ نہین پاتا ۔ بن لاگ کھیلے جو جو آج نہ سو اکل سوا ۔ بن مارکی توبہ ۔ بن مانگے دود
برابر مانگے ملے پانی ۔ بن ہونی ہونی اور ہونی ہو ورن ہار ۔ بنی تو بنی نہین تو دادو خان پیٹی
بنی تو بھائی نہین تو دشمنائی ۔ بنیائی کی بات ری اودھو ۔ بنیائی کی فقیری بھلی ۔
بنیا تولتا ہے نہین کہتے ہین پورا تول ۔ بنیا گوڑ چھپا ہی کے کھاتا ہی ۔ بنیا مارے جان کو
ٹھک مارے ایمان کو ۔ بنیے کا بیٹا کچھ دیکھ ہی کے کرتا ہی ۔ بنیے سے سیانا سو دانا ۔
بوچا سب سوا اونچا ۔ بور کے لہ وکھائے سو پچتائے نہ کھائے سو پچتائے ۔ بوڑھا چوچلا جانے کیا
ساتھ ۔ بوڑھا جانے کیا بالا جانے ہیا ۔ بوڑھا بالا برابر ہوتا ہے ۔ بوڑھا بنیا اور سیر چنے جائے

خزینۃ الامثال ۔ مصنفہ اردو کی ۱۲

بوڑھے منہ مہاسے آئی لوک تاسی ہ بوڑھے کلانوت کی کون سُنی ہ بوڑھے تو تے بھی کہین پڑھے ہین ہ
بوڑھے بارے خلق دوارے ہ بوڑھی گھوڑی اور لال لگام ہ بوڑھی جورو انام خسیسہ ہ بوگئی کوکار
اور رہی کھال کھال بول تو بی بی میری نہین تو در کار بھی نہین تیری بوند کا چوکا گھر دن
ڈھلکایا ہ بویا نہ جوتا مفت کا پوتا بہت اتیت منڈھی خراب ہ بہت گئی تھوڑی رہی
تیتے دریا مین ہاتھ دھولو ہ بہرے آگے گانا اور گنگے آگے گل اندھے آگے ناچنا تینوں کال بابل ہ بھوکا
دس گھر گھالے ہ بیاہ نہین کیا برات تو دیکھی ہی ہ بی بی ہین بھرمالی کان پتر کی بالی ہ بی بی
خیلا دو چٹے ایک میلا ہ بی بی وارے باندی کھائے گھر کی بلا باہر جائے ہ بی بی نیکبخت
دمڑی کی دال تین وقت ہ بٹیا مرلو پر تسیر نہ پڑیو ہ بٹیا بنکے کھاتے ہین باپ بنکے نہین کھاتے ہ
بٹیا چمار کی اور نام رکھا جگ جیتن ہ بیج بیج میری بجنی کا بیاہ ہ بیحیائی کا برقع منہ پر لیا ہے
بے درد قصائی کیا جانے پیر پرائی ہ بے دل لوکر دشمن برابر ہ بید کرے بیدائی اور جنگا کرے خدائی
بیدہی کے چادلون نیت پر بیسی کھیسی ہ بیکار مباش کچھ کیا کر ہ بیل نہ کودا کودی گون یہ
تماشا دیکھے کون ہ بیل کا مارا بیول تلے بیول کا مارا بیل تلے

گنجینہ چہارم در مثلہاے حرف بھا

بھات ہوگا تو کوے بہت آرہینگے ہ بھات چھوڑا جاتا ہی سات نہین چھوڑا جاتا
بھاری پتھر دیکھا چوم کر چھوڑ دیا ہ بھاگل پور کے بھگیلیے اور کھل گاؤں کے ٹھگ پٹنے کی دو والیے
تینون نامزد ہ بھائی ایسا دوست نہین اور بھائی ایسا دشمن نہین ہ بھائی بھاوکرے تل مارے
اور جاؤ کرے ہ بھائی مس کھائیے بھتیجے مس بچیے بھوٹ پڑے وہ سونا جس سے ٹوٹے کان ہ
بھجے ڈنڈی آپکے کہے دیتے ہین ہ بھرا سو ہرا ہ بھُس مین چنگاری ڈال جمالو دور کھڑی ہو
بھلا کر بھلا ہوے سو دا کر نفع ہوئے ہ بھلے کا بھلا ہ بھلے گھوڑے کو ایک چابک بھلے آدمی کو
ایک بات ہ بھلے کا زمانہ نہین ہ بھلے کی بھلائی اور بُرے کی جنوائی ہ بھنگیان در باغ رفتند

پیر کٹھلی سب ہوا بھوانی نبل بکری سبل ۔ بھوکی بیر اگھانے گانڈا تسپر کھائین مولی کا کھانڈا
بھوکے ہو تو ہرے ہرے رو کھر دیکھو ۔ بھوکے سر کہا دوا اور دوا کیا کہا چار روٹیان بھوکا بیچے
جوے اگھانا کہے مجھے اُود ھار دے ۔ بھوکا بنگالی بھات بھات پکارتے بھوک کو بھوجن کیا اور
نیند کو بھیونا کیا ۔ بھوک گئے بھوجن ملے جاڑا گئے قبائی جوبن گئے ترایلی منیون دیو بھائی ۔ بھوکے باتھن
گائین کھائین اب کھائین تو رام ڈہائی ۔ بھول گئے دن ڈٹھرا منڈولی باندھا سیر ۔ بھول
گئی نار سینگ ڈال دی بھات مین ۔ بھول گئے راگ رنگ بھول گئے ڈکریان تین باتین
یاد رہین تون تیل لکڑیان بہن کا گلہ آنکھ کے سامنے ۔ بھوئین پڑے ساہ کی دولی بھیاجی کے
ڈنڈ ملو بھیاجی بھدا ڈنڈ پلوائین بندے پہلوان نہین بننے کے ۔ بھیاجی کے گھوڑے بھیڑ ہا دھسان
بھیک اور بھیجوڑ ۔ بھیگی مرغی بھینس کے آگے بین بجائے بھینس جگالی کرے ۔

خزینۂ سوم در امثال حرف بائے فارسی مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینۂ اول در مثلہائے پارسی

پاجی بطواف کعبہ حاجی نشود ۔ پار بودی قطبک و امسال گشتی قطب دین سال دیگر ربانی قطب دین
خیدشوی ۔ پای پیش آیدست دپس دیوار ۔ پای چنار بست ۔ پای استدلالیان چوبین بود ۔ پای چوبین
سخت بی تمکین بود ۔ پای در زنجیر پیش دستار ۔ بہ کہ بابیگانگان در بوستان ۔ پای چراغ تاریک میباشد
پختہ نپیرد نان خیر ۔ پدر کش بادشاہی را نشاید ۔ دگر نشاید بخر نشش مہ نباید پراگندہ روزی پراگندہ
دل ۔ پر تو نیکان نگیرد ہر کہ بنیادش بد است ۔ پر چشمی غربیل از بہر دلی آسیاست ۔ پر دستی چرغ
بسبب تشنی دیگرست ۔ پرستار زادہ نیاید بکار ۔ اگرچہ بود زادہ شہریار ۔ پس از سی سال اہنمے بحق شد
بخاقانی کہ بوراز نیست باد بخان و باد بخان ست بورانی ۔ پسر بد گہر افتد پدر چکار ۔ پسر نوح

بابدان نشست + خاندان نبوتش کم شد ٭ پس ماندۂ گاو را آخر باید داد ٭ پس ماندہ سگ
ہم سگ را شاید ٭ پس ماندہ سگ قابل طہارت نیست ٭ **پشت** بام رندان و دزدی ٭
پشت را نقرہ باشد لیکن نقرہ را پشت نباشد ٭ پشم از خایہای رندان کم ٭ پشمی در کلاہ
ندارد ٭ پشہ چو پر شد بزند پیل را ٭ پنج انگشت برابر نیست ٭ پند پدر مانع نہ شد رسوای
مادر زاد را **پوست** کندہ میگوید **پہلوان** زندہ خوش ست **پیچش** مار از کجروی اوست ٭
پیران نمی پرند مریدان پرانند ٭ پیر شو بیاموز ٭ پیری و صد عیب چنین گفتہ اند ٭ پیر نابالغ
پیر من حس ست اعتقاد من بس ست ٭ پیر من ہر چہ کند عین عنایت باشد ٭ پیر یکدم نہ عشق زند
بس غنیمت ست ٭ از شاخ کہنہ میوہ نورس غنیمت ست ٭ پیش زبان کوتلے نیست ٭ پیش کسے رو کہ طلبگار
نیست ٭ ناز بران کن کہ خریدار ست پیش طبیب مرد کار آزمودہ برو ٭ پیش ازین من ہم درین
باغ آشیانی داشتم ٭ پیش از عید مصلا میرود ٭ پیش از مرگ واویلا ٭ پیش ناظم ناثر و پیش
ناثر ناظم و پیش ہر دو ہیچ و پیش ہیچ ہر دو ٭ پیش دروغ گو ہر کس لاجواب ست ٭
پیمبر اول دعا برای خود کند ٭ پیر درگل ماندہ را شہ پیل باید تا کشد ٭ پیمانہ اش پر شدۂ

گنجینۂ دوم در مثلہای ہندی

الف

پاپی کا مال پراپت جائے ڈانڈ بھرے یا چور لیجائے ٭ پاپی کی ناؤ ڈوبے پر ڈوبے ٭
پادشاہون کا اور دریاون کا کس نے پھیر پایا ہی ٭ پاسا پڑے اناڑی جیتے ٭ پاک رہیگا کہ
پال پال تیرے جی کا ہوگا کال ٭ پانچون انگلیان گھی مین ٭ پانچون انگلیان برابر نہین ٭
پانچون سوارون مین ہم بھی ہین ٭ پانچوین پنڈت چھٹے نرائن ٭ پانچ تین نو تیرہ بتلائے
پانچ میت پچاسی ٹھاکر ٭ پانچے ہی نکلی پڑتی ہین ٭ پانڈے جی پچتاؤگے بھیر چنے کی
کھاؤگے ٭ پانڈے جیو ہے تیا ئین پانڈے دود دین سے گین پانی پکو ذات پوچھتے ٭

پانی پیجے پچھان کے اور پیر کیجے بنان کے ۔ پانی کا ہگا منھ پر آتا ہی ۔ پانی سے پتا کرو الا پانی
کا سا بلبلا ۔ پاؤن تلے کی زمین سرکی جاتی ہی ۔ پتا کھڑکا بندہ سرکا ۔ پتھر کو جونک نہین
لگتی ۔ پٹھارے بندر رکھنے کے لائق ہین ۔ پٹھان لڑائی مارین بنے داڑھی پھٹکارین ۔ پٹھان کا
پوت گاہی اولیا گاہی بھوت ۔ پچھلی ٹکیا کھاے پچھلی عقل آئے پرانے ہی چاولون مین ۔
مزا ہوتا ہی ۔ پرانے مردے اوکھیرتے ہین ۔ پردیلی بی بی اور چٹائی کا لنگا ۔ پردہن جگو ہن سو کھ
پرکی گائین کلیندی کھائی دھائی دھائی مہوی تیر جائے ۔ پرکی کھیتی پرکا گائین وہ پاپی جو بردہن ۔
جائین ۔ پرکو کنوان کھودی اور اور آپ ہی ڈوب ڈوب مرے ۔ پرگھر کو دین موسل چندہ
پر موئی ساسو ایسوان آئی آنسو ۔ پڑوسی کی مینھ برسے گا تو ہمارے بھی پھوار آرہے گی ۔ پڑھیا
موں کی بھینس گھتونا ۔ پسنہاری کے پوت کو چیپنا لابھ ۔ پکا پھوڑا ہو رہا ہے ۔
پکی پیر کے تلے کے مرنے والے ہین ۔ پگڑی رکھ گھی چکھ ۔ پگڑی پھیر رکھی ہی ۔ پگڑی اٹکی ہے ۔
پنچ مل خدا خدا مل ۔ پنچ مل کہین بلی تو بلی ہی سہی ۔ پنچ مل کر کیجے کاج ہاری جیتے ۔
آئی نہ لاج ۔ پوت پتروتی کا کنتھ سوہاگن کا چومنی والی کا منھ چھائی ۔ پوت فقیر لی کا
چال چلے اھدیون کی ۔ پوت ہو میٹھ بھتر ہو میٹھ کریا کہہ کی کھائے ۔ پوچھتے پوچھتے دہلی
چلے جاتی ہین ۔ پوستی کی آنچ اوپر اوپر نہین جانے کی ۔ پوس کونی گھوس پولی پولی آنچ ہی ۔
پون بھائی ہریالا بنا ۔ پہلی ہی بسم اللہ غلط ۔ پہلی چوری گال کاٹا ۔ پہلے گھر مین تو پیچھے مسجد
مین ۔ پہلی پیری جوگی بیچ مین پیری پھوگی پچھے پیری روگی ۔ پہلی بوہنی اللہ میان کی آس ۔
پیادی پیادی پوئش کیا ۔ پیاسا کنوین پاس جاتا ہے کنوان پیاسے پاس نہین آتا ۔
پیٹ کی ریت ہی نرالی ہی ۔ پیٹ مین پڑی بوند نام رکھا محمود ۔ پیٹ کوئی سنھ سوئی
پیٹ بھرے رزالی اور بھوک بھلے آدمی سے ڈرے ۔ پیٹ بھر یکی کھوٹی چالین ۔ پیٹ مین پڑا ہوا تو کودنے لگا
بچارا ۔ پیٹ مین پڑیان روٹیان تو سب ہی گلھیان موٹیان ۔ پیٹ مین چوہے پڑ گئے پیٹ سی

پاؤن نکالے ہین ۔ پیٹ بھر میٹھا لادو ۔ میٹھے میٹھے پادشاہ کو بھی برا کہتے ہین ۔ بیچ پلاؤ ہزار نعمت کھائی ۔ پیر آپ ہی ماندے شفاعت تسلی کرین ۔ پیر کونہ شہید پہلو نکٹی کو چھپایا ۔ پیر چڑھے یون ہی دکھائی دیتا ہے ۔ پیسا پیسا چپنی بھر اٹھایا ۔ پیس لون تو پیٹون پیس موتی پکارتی آئے لوٹے کھا گئی ۔ پیسے پر دھر کے بوٹیان اڑاؤن تو بھی نہ ورد آوی ۔ پی تو سو آندھر کر سرون سنگ ۔

گنجینۂ سوم امثال حرف پھا

پھاٹک ٹوٹا گڑھ لوٹا ۔ پھاوڑیکا نام گل صفا ۔ پھاوڑا نہ کودار بڑا کھیت ہمارا پھٹ واکا جینا جوگی پرائی آس پھرے گھوڑے یہین سے ۔ پھر بانہ ساری بڑی سو بہا ہماری پھل پاتی سہالی پائی ۔ پھوٹی سہین آنکھین نہ سہین پھول چڑھے تو پھل لگے ۔ پھوٹے بدن مین نہیں سماتے ۔ پھونک پھونک کے قدم رکھتے ہین ۔ پھوئیون پھوئیون تال بھرتا ہے ۔

خزینہ چہارم در امثال حرف تا مشتمل بر شش گنجینہ

گنجینۂ اول در امثال عربیہ

اَلتَّاجِرُ الْجَبَّانُ لَا یَرْبَحُ وَلَا یُحْسَرُ ۔ اَلتَّاجِرُ الْجَبَّانُ مَحْرُوْمٌ

بازرگان بدول سود مند نشود در زبان کار نمیشود ۔ بازرگان بدول محروم است ۔

اَلتَّاجِرُ یَخْرُجُ مِنْ کَسْبِهٖ هَجْمُ الذُّبَابِ عَلٰی طَبَقٍ وَلَا یَنْقُصُ مِنْهُ

بازرگان بیرون می آید از کسب او کاسہ گمس یعنے سرش بر طباق و کم نمیشود ازان

رَأْسُ بَقٍّ ۔ تَاخِیْرُ الْاِسَاءَةِ مِنَ الْاِحْسَانِ ۔ اَلتَّاخِیْرُ مِنَ الرَّحْمٰنِ

سر پشہ ۔ تاخیر بدی کردن از احسان است ۔ تاخیر از خدا است

وَالتَّعْجِیْلُ مِنَ الشَّیْطَانِ ۔ اَلتَّاسِیْسُ خَیْرٌ مِنَ التَّاکِیْدِ

وشتابی کردن از شیطان است ۔ سخن نو آوردن بہتر است از تاکید ۔

مع الباء والجيم

تَأكُلُ الكُمَّثرَى وتعنُدُ الخِلافَ ✽ تَأكِيدُ المَوَدَّةِ بالحُرمَةِ تَأمُرُنِي

میخوری امرودرا ودشمن بیداری خلاف دارد استوار کردن دوستی که بزعیبت است حکم میکنی مرا

بِالاستِقامَةِ وأنتَ تَعوَجِينَ ✽ تَأمُلُ فِي أفعالِكَ تَبلُغُ آمالَكَ

براستی وحال انکه توکج میشوی ✽ امیدوار درفعل های خود بوی امید های خودرا

تُبصِرُ العَواقِبَ تُؤمِنُ المَعائِبَ تَبِعَهُ قِيادُ الحَبِيبِ تَجاوَزَ

ببین که انجامهای کار را بی خوف میشوی از ختم کننده پس رود کرد او را زشت محبوب ✽ تجاوز کرد

الرَّوضُ إلى القاعِ الفَرقِ ✽ التِّجارَةُ يَنبُوعُ الأموالِ تَجرِبَةُ المُجَرِّبِ

باغها سوی بیابان هموار ✽ سوداگری چشمه مالهاست ✽ آزمودن تجرب

تَضِيعُ العُمرِ ✽ التَّجرِبَةُ مِرآةُ العَقلِ تَجَشَّأ لُقمانُ مِن غَيرِ شِبَعٍ

ضایع کردن زندگانی ست ✽ تجربه آئینه عقل ست تکلف اردع داد لقمان بدون سیری

تَجُوعُ الحُرَّةُ ولا تأكُلُ ثَدْيَيها ✽ تَحمِدُوهُ حِمارُ الحاجاتِ

گرسنه میشود زن حره نمیخورد پستان خودرا ✽ بیرانداز آزا خر حاجتها

تَحسَبُهُم جَمِيعاً وقُلُوبُهُم شَتَّى تَحسَبُهُم حُقَفاءَ وهِيَ باخِسَةٌ

گمان میکنی ایشان را مجتمع وحال آنکه دلهای ایشان پراگنده انگمان میکنی ایشان را احمق وحال آنکه ایشان بهکار

تَحمِرُهُ وَبِيئاً ✽ تَحَلَّكَتِ العُقرُبُ بالأعفى ✽ تَخَلَّصَتْ فائِبَةٌ

خوار میدانند اورا وحال آنکه بلند میشود دیراه کاوید کزدم ماررا جدا شد بیضه

مِن قُوبٍ ✽ تَدارَكْ فِي آخِرِ العُمرِ مافاتَكَ فِي أوَّلِهِ تَربَصْ

ازحوزه تدارک کن در آخر عمر انچه فوت شد ترا در اول عمر ✽ امید میداری

تَجرِبَةٌ وتَرتَقِي وَسطاً ✽ التَّرحِيمُ عَلَى الأشقِياءِ ظُلمٌ عَلَى السُّعَداءِ

تجربه را وبالا میروی وسطرا ✽ مهربانی کردن بر بدبختان ستم است بر نیکبختان

مع الباء والحاء

تَرْكُ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ عِبَادَةٍ × تَرْكُ الذَّنْبِ أَيْسَرُ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ

گذاشتن دنیا سر دار ہر عبادت است × گذاشتن گناہ آسان تر است از طلب کردن توبہ

تَرْكُ الْقُبَحِ ظِلُّهُ × تَرْكُ الشَّرِّ صَدَقَةٌ × تَرْكُ الْعَادَةِ عَدَاوَةٌ

گذاشت آہو سایہ خود را × گذاشتن بدی صدقہ است × گذاشتن عادت دشمنی است

تَرَكْتُهُ عَلَى مِثَالِ لَيْلَةِ الصَّدْرِ × تَرَكْتُهُ مِثْلَ مَقْرَفِ الصَّمْغِ تَرَكْتُهُمْ

گذاشتم اورا مانند شب بازگشت حجاج × گذاشتم اورا مانند جایے کہ برکندند صمغ عربی گذاشتم آنرا

فِي حَيْصَ بَيْصَ × تَرَكْتُ الرَّأْيَ بِالرَّسِيِّ × تَرَكَ الْفِتْيَانَ كَالنَّخْلِ وَمَا

در تنگی و سختی × گذاشتم اعتقاد را بدید ارنیک × می بینی جوانان را مانند درخت خرما و کدام چیز

يُدْنِيكَ مَا الدَّخَلُ × تَزَاوَرُوا وَلَا تَحَاوَرُوا وَتَسَائَلُوا بُرْمَتَيْنِ

آگاہ کرد کہ عیب دخل × ملاقات کنید و محاورہ نکنید × سوال بکنید مراد دو دیگ

سَلْهَا تَسْمَعْ بِالْمَعِيدِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَرَاهُ × تَضَرَّعْ إِلَى الطَّبِيبِ

خبر را × شنیدن تو سعید را بہتر است از دیدن تو او را × زاری کن بسوے طبیب

قَبْلَ أَنْ تَمْرَضَ تَطَاطَ لَهَا يَحُطَّكَ × تَطَبَّبْ أَثْرَابَ عَيْنٍ

پیش از نکہ بیمار شوی × سر پست کن برائے وے فرود آید ترا × بجوشان را بعد شخص

تَطَبَّبِ الْمُثَابَ شَرُّ الْمَعَائِبِ × تَعَاشَرُوا كَالْأَقَارِبِ وَتَعَامَلُوا كَالْأَبَاعِدِ

جستن عیبہا بدترین عیبہاست × آمیزش کنید مانند نزدیکان و معاملہ کنید مانند دوران

تُعْرَفُ الْأَشْيَاءُ بِأَضْدَادِهَا × تَعْرِيفُ الْمَجْهُولِ بِالْمَجْهُولِ التَّعْرِيفُ بِالْحَسَنِ

شناختہ میشود چیزہا بہ ضدہاے خود × تعریف نا معلوم بہ نا معلوم × تعریف خوبتر است

مِنَ التَّوْضِيحِ التَّعْظِيمُ × عَلَامَةُ النِّفَاقِ تَغَافُلٌ عَنِ الْمَكْرُوهِ

از توضیح تعظیم × نشان نفاق است × غفلت کن از مکروہ

تو فرد × تغافل کانک واسط × تفاءل بالخیر تنلہ تفرقوا ایدی سبا

تو فرد کردہ شوی × غافل شو گویا کہ تو باشندہ واسط ہستی × فال بہ خیر بگیر تا بابا اور اتفرق شدہ سبا

تفکر ساعۃ خیر من عبادۃ ستین سنۃ × التقادیر

تفکر یکساعت بہتر است از عبادت شصت سال × تقدیر ہا

تبطل التدابیر × التقدیر یضحک علی التدبیر تقصد الطریق

باطل میکند تدبیر ہا را × تقدیر می خندد تدبیر را × نزدیک جوراہ را

فی زیارۃ الحبیب تقلدھا طوق الحمامۃ × تکبروا مع المتکبرین

در ملاقات محبوب × قلادہ بیندازد در گردنش طوق حمامہ را × تکبر کنید با تکبر کنندگان

وتواضعوا مع المتواضعین × تکرار القلم یبطل الخطر تکلموا الناس علی قدر

وفروتنی کنید با فروتنی کنندگان × تکرار قلم باطل میکند خطر را × کلام کنید مردم را باندازہ

عقولھم × تلدغ العقرب بطبعھا تلدغ العقرب وتصی تلطف

عقلہای شان × میگزد کژدم از روے طبیعت × میگزد کژدم و آواز میکند × نرمی کردن

الکلام یخدع الکرام × تلف المال خلف العمر تلک الامثال نضربھا

سخن می فریبد جوانمردان را × ہلاک شدن مال پس عمر است × آن داستانہا یان میکنیم آنہا را

للناس تلک الرسل فضلنا بعضھم علی بعض تمام الربیع الصیف

براے مردمان × آن رسولان بزرگی دادیم بعض اوشان را بر بعضے × تمام ربیع گرماست

تمتعی استھلی لک × الممتع فی ایام طویلۃ یوجد بالصبر علی ایامہ

برخوردی گیر بخواہم مرترا × برخوردار باش یافتن در روزہاے دراز یافتہ میشود بصبر بر روزہاے

قلیلۃ × تمجھا حقا × تمرد مارد وعزا الابلق × التمر بالتسویف لم یبلغ

اندک می اندازی آنرا از روے حمایت × سرکشی کرد مارا و غالب شد ابلق × خرما بعوض نسیہ خواہندہ است

وَالنَّاظُورُ غَيْرُ مَانِعٍ × تَنْهَانَا أُمُنَّا مِنَ الْغَيِّ وَتَعَدُّ وَفِيهِ تَوَا صَنَعْ

و با غبان نیست مانع × نهی میکند ما را مادر ما از گمراهی و نجاد میکند و سے وان گمراهی ۴ و زشتی

اَلْمَرْءُ يُكْرَمُهُ × تَوْبَةً نَصُوحًا × تَوْبَةُ الْجَانِي اعْتِذَارُهُ × تَوَقَّرْ يُحْمَدْ

مرد بزرگ میگرداند او را × توبه کردن خالص × توبه گنهکار عذر خواستن اوست × بسیار ادب محمود میشود

تَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ يَكْفِكَ × هَادُوا تَحَابُّوا × تَهْنِيَةُ التَّوَالِ مِنَ الْمَوْلَى

اعتماد کن بر خدا کفایت کند ترا × هدیه دهید یکدیگر را × تا دوست دارند یکدیگر را × مبارکباد بخشش ها سوال است

گنجینه دوم در امثال فارسیه

تا به بینم که از غیب چه آید بیرون × تا بدکان خانه برگردی × هرگز ای خام آدمی نشوی × تا نزائی

از اعراق آورده شود مارگزیده مرده شود × تا تو آدم شده من خرشده ام × تا تر بمن مهر سے سن بخدا

میرسم × تاج محمد قرة العین مهیاست × تا خود فلک از پرده چه آرد بیرون × تا ندانی که جهان خیر است کرد کار چیست

تا ورزسد و عده هر کار که هست × سودی نکند یاری هر یار که هست × تا ریشه در آب هست

امید ثمرے هست × تا تاریکی و اشاره ابرو × تا تاریکی شب سرمه چشم کور موش است × تا پیری

و پود مرگ یک هست × تا سال و گردی که خورد زنده که ماند × تا شب نروی روز بجائی نرسی

تا صدف قانع نشد پر در نشود × تا مرد سخن نگفته باشد × عیب و هنرش نهفته باشد × تا مار

راست نشود بسوراخ نرود × تا نباشد چیزکی مردم نگوید × چیزها تا نفس باقیست ژاله زندگی

همو ارنیست × تا یار کرا خواهد و میلش بکه باشد × تا چه روزگار خورده است × تبدیل فاقه

مضائقه ندارد × تخته تخته تابوت × تراز وی زهره از گرانی × سگان نشکنند × تراز هر دو سه

قلب × تراز خسیس است که هر سو زیادت یافت × سر فرود آرد × ترا آب می برم و تشنه می آرم

تربیت نا اهل را چون گردگان بر گنبد است × ترسان دل را چه پری و چه عفریت × ترکی هست

ترکی تمام شد تشنہ در خواب آب می بیند تصنیف را مصنف نیکو کند بیان
تعریف زیادہ بد تر از دشنام است تعظیم کارگران معاف تعظیم صاحب خانہ کردن
پنبہ از زیش حلاج بر داشتن ست تعظیم پارینہ بکار نیاید تکبر عزازیل را خوار کرد تکیہ وجائے
تکیہ بر جائے بزرگان نتوان زد بگزاف تندرستان را نباشد در دریش تنور تا گرم
است نان توان پخت تنہا پیش قاضی روی راضی آئی تواضع گردن فرازان
نکوست تواضع دو سر دارد تواضع کم کن و بر مبلغ افزا توبہ فرمایان چرا خود توبہ کمتر کنند
توبہ برای شکستن ست توبا ک باش برادر مدار از کس باک توان و کاریت تو کار زمین را
نکو ساختی کہ با آسمان نیز پرداختی ✣ تو کہ این قدر از خواب محظوظی چرا نمی میری تو مرد
دہ خود لیری بین روبہ خویش خران و شیر ے بین تو نگری بدل است نہ بمال تہی دست و روسیاہ
تیر چرخ را کمان چرخ باید تیر چون ترشود کمان گردد تیر آخر بگیر کافر تیشہ را بانرانش کار
خواہ عود پیش آید خواہ چوب تیشہ گر مقبل ست در سن تاب مدبر بتیغ کج را نیام کج باشد

گنجینہ سوم در مثلہای ہندی

الف تا روز بھری رات تا دی مانگھ کی ترکی تراش بائی تاش پر موج کا بجنا تالی دو کر باجے
تا نبا دیکھے چپٹینا اور کھو دیکھے بھ ارہ تانت باجی اور راگ بوجھا تانی گھاٹ کہ بانی گھاٹ
تائین تائین پھس تتا نچہ مارے منھ لال رکھتے ہین تتری نے دیا جنم جلی نے کھایا
تعجب جلی نہ سوا دیا تتی تھوڑی گھی نہ پیا ایکا سیا لا یون ہی گیا تجھسے تو حاضر و رمین
تجھ بھی پانی نہ رکھواؤن تجلی کو تکرار نہین تجھے پرائی کیا پڑی کیا اپنی نیڑ تختی پر تختی
تیان جی کہ آئی کمبخت ترت دان مہاپن ترکش مین دو تیر شرما شرمی لڑائی مین تر ک ہوے
تو بہنا تر کی تمام ہوئی پڑا چلتر جانے کوئی خسم مارکے ستی ہوئی تر تیا کہ بچون کو پہونچ گئی

تکلے کا سابل نکل گیا تل گھیرا اوپر سہارا تلوون سے لگی ہے ۔ تلی سانک اوپر ٹانگ تلی کے دانت
تلی اور اوپر کے اوپر رہ گئی تم بھی کہو گی کہ مجھ کوئی جورو کرے ۔ تم روٹھے اور ہم چھوٹے ۔ تم کاٹو
ناک اور کانی مین نچھوڑون اپنی بانی ۔ تم کیون پھاٹے مین پاؤن دیتی ہو ۔ تمے اوڑائین ہمنے
بھون کھائین تمھاری منھ کا اگال ہماری پیٹ کا ادھار ۔ تمھاری لڑکے بھی کبھو پاؤن
چلین گے ۔ تمھارے ماتھون کی قسم ہے ۔ تمھارے پچھواڑ کیا کوریا لگائی ہے ۔ تمھاری
برابری وہ کرے جو ٹانگ اُٹھا کر موتے ۔ تمھاری برابری وہ کرے جو ہرن کو کیڑے ۔ تن
تا جا تو قلندر راجا ۔ تنکی کی اوجھل پہاڑ تنگ سی بل تس مین بنوڑی ۔ تنگی گئی فراخی آئی ۔
توبہ کر بندی اس گندی روزگار سے ۔ توتی بالین چوتی اور عشقی بالین لال کبوتر بالین چوٹے
جو تکین پرایا مال ۔ تو چاہے میری جان کو مین چاہون تیری کھاٹ کی پائی کو ۔ تو چھوٹی کہ مین
موئی ۔ تو توڑ ڈال تاگا تو کس بھروسے کہ منھ لاگا ۔ تو سی کیتی رام جنی تو اسی کرینگے رام جنا ۔
تو کون موکو ے چولھے مین جھونکو ۔ تو کون بناؤن تیرا بھیا اور بلاؤن ۔ تو کھول دی میرا لکنا مین
گھر سنبھالون اپنا ۔ تو میرا لڑکا کھلا مین تیری کچوری کھاؤن ۔ تو میری بالی کو چاہے تو مین تیرے
بوڑھے کو چاہون ۔ تو مجکو تو مین تجکو ۔ توی پر کی بوند ۔ تیتر کے منھ لچھی تیرا سو میرا میرا سو مین
تیرا تھا سو میرا ہوا برای خدا تک دہمین دے ۔ تیرا اپنیا مین بھرون اور میرا بھرے کہا ۔ تیرے
جیتب کتا نہ جیے ۔ تیری کان کی تیری گسائین کی ۔ تیری گود مین بیٹھون اور تیری ہی
داڑھی کھسوٹون ۔ تیر نہ کمان کا ہے کا پٹھان ۔ تیر کمان میرے چچا خوب لڑی ۔ تیر کمان
سیان کا اللہ نگہبان ۔ تیر تہہ گئے منڈا آئی سدھ ۔ تیسرے دن مردا بھی حلال ہوتا ہے ۔ تیل دیکھو
تیل کی دھار دیکھو تیل نلون ہی سے نکلتا ہے ۔ تیل جلے گھی جلے گھی جلے تیل ۔ تیلی کے بیل کو گھر ہی کو ٹجلس
تیلی خسم کرکے رو کھا کھائے ۔ تیلی کا کام تنبولی کرے چولہین آگ اُٹھے ۔ تیلی تیل مسودھی کھلی ۔ تین
ٹانگ میان بگائن تلی ۔ تین پیر کائن کی میان ۔ تین نمین تین گناہ خدا بھی بخشتا ہے ۔ تین مین تیرہ مین

نہ سیر بھر ستلی ہین نہ مٹکا بھر سرسون ہین تین تین ہزار ہین بھی ہین تینون تلوک دکھائی دیتے ہین ؛

گنجینہ چہارم در امثال حرف تھا

تھا سوچ جو کچھ اول آخر وہی پیش آیا ؛ تھالی پھوٹی نہ پھوٹی جھنکار تو سنی تہکا اونٹ سراہی کو تلتا ہے ؛ تھوڑا کھانا جوانی کی موت ؛ تھوڑا کھانا اور بنا رس کا رہنا ؛ تھوریسی بچھیا اور بڑی سی ہتیا ؛ تھوک داڑھی پہٹے منہ ؛ تھوک کر چاٹتے ہین ؛ تھوکون ستو نہین سنتے ؛

گنجینہ پنجم در مثلہای حرف ٹا

ٹانگ کے نیچے سے نکال دیا ٹپکے کا ڈر ٹٹی کی اوٹ شکار کھیلتے ہین ؛ ٹسر کھولون نکھنو آئے ؛ ٹنگ جیا تو پھر کیا ؛ ٹکڑے مانگ کھانا ؛ نیچے گنٹھ بندھنا ؛ ٹکیا روٹی اب لے کہ تب لے ٹکے کی لوگ بنی کھاے یہ گھر رہے کہ جاے ؛ ٹکے کی مرغی چھ ٹکے محصول ؛ ٹلہ نویسی کیا کرتے ہین ٹوٹی بانہہ گل جنڈری ؛ کمان ڈرین توجی ؛ ٹیم ٹام کی پکڑی باندھے وہ بھی صدقہ جو روکا نیک پاک کا چوکا دینا گوہر گائین گورو کا ؛

گنجینہ ششم در مثلہای حرف ٹھا

ٹھیرے ٹھیرے بدلائی کیا ؛ ٹھکری کا سکہ خرچی کا دکھ ٹھین گی ٹھام لبیدی حلمر

خزینہ پنجم در امثال حرف ثا مشتمل بر سہ گنجینہ ؛

گنجینہ اول در امثال عربیہ

ثاطہ مدت بماء ؛ الثالث بالخبر ثبات الملک بالعدل ثبات

لای مدکرد شد باب ؛ سوم بخبر ست بہ جای بودن ملک باانصاف ست بجای بودن

اَلنَّفْسُ بِالْغِذَاءِ وَتَثْبُتُ بِالرُّوحِ بِالْغِنَاءِ × ثَلِّثِ الْعَرْشَ اَوَّلًا ثُمَّ

نفس بسبب غذا است و برجائے بودن روح بسبب سرود است × ثابت گردان عرش را اول بار

اَنْقُشْ × اَلتَّزْيِيدُ فِي الطَّعَامِ كَالْمِثْلِ فِي الْكَلَامِ ثَقْ اَلْحَجَرَ

نقش کن × تزید در طعام مانند مثل ست در سخن × سوراخ سنگ

لَيْسَ كَثَقْبِ الدُّرِّ × اَلتَّثْقِيلُ اِذَا تَخَفَّفَ صَارَ الطَّاهُونَ ×

نیست مانند سوراخ مروارید ها × گران وقتیکه سبک شود گردد آسیا ×

اَلثَّكْلَى تُحِبُّ الثَّكْلَى × ثَلٰثَةٌ لَا اَمَانَ لَهَا اَلْبَحْرُ وَالنَّارُ وَالسُّلْطَانُ

زن بے فرزند دوست میدارد زن بے فرزند را × سه چیز اند که نیست امان از انها دریا آتش و پادشاه

ثَلِّمْ عَرْشَهُ × ثَمَانِيَةٌ اَلْحِرْصُ لَا يَسُدُّهَا اِلَّا التُّرَابُ × ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ

ویران تخت او را × زشت حرص بند نمی کند آنرا مگر خاک × باز تبدیل کردیم بجائے

اَلسَّيِّئَةِ اَلْحَسَنَةَ × ثَمَانِيَةٌ اَلْجُبْنُ لَا يَجُرُّ وَلَا خَيْرَ × ثَمَرُ الْعُجْبِ الْمَقْتُ

بدی نیکی را × میوه ها بد دلی است سود دران و زیان × میوه ها تکبر دشمن گردانیدن است

ثَمَرَةُ الْعُلُومِ الْعَمَلُ بِالْمَعْلُومِ × ثَنَاءُ اللَّئِيمِ اَقْبَحُ الْكَلَامِ لِلرَّجُلِ

میوه علمها عمل کردن است موافق معلوم × ستائش لئیمان زشت ترین کلام است ستایش مرد

عَلٰى مُعْطِيهِ مُسْتَزِيدٌ × ثَنَاؤُكَ بِالْاِعْتِذَارِ اَشْبَهُ بِهَجْوِي

بر بخشنده اش زیاده خواهنده است × دو ثناء تو بعذر شبیه تر است بهجو من

لِغَرَائِبِ اَلْاَوَابِدِ × ثَوَابُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ مِنْ نَعِيمِ الدُّنْيَا × ثَوْبُ السَّدَا

مر غریبان جانوران وحشی را × ثواب آخرت بهتر ست از نعمت دنیا × جامه سیلا نی

لَا يُبْلِي ثَوْرَ الدَّوْلَابِ × ثَنَاطِيحُ جَدَّا × اَلثَّوْرُ يُحْيِي نَفْسَهُ بِرَوْثِهِ وَقِيلَ

کهنه نمی شود گاو دولاب × شاخ میزند بز غاله را × گاو تر نگاه میدارد بینی خود را بسبب خود گوبر

جسدہ لا یذرع × ثہلان ذو الہضاب ما یحلل التیہ عجالۃ الراکب

بدنش کشیدہ نمیشود × کوہ صاحب پشتہ ہائے نمی جہند زن بیوہ عجالہ سوار

گنجینۂ دوم در امثال فارسیہ

ثابت شدن بدست قاضیست ثابت قدم نگفت کسی بد نمیشود × ثانی اثنین عوج بن عنق

ثانی از اول ہم ثواب راہ نجانہ صاحب خودمی برد × گنجینۂ سوم در مثلہای ہندی

ثابت قدم کو سب جگ ٹھاؤن × ثابت کرت منھ مین مار × ثابت لوگ سر نارہم لوگونسے نیارے

ثابت نہیں کان بالیون کا ارمان ثواب نہ عذاب کمر ٹوٹی سو مفت × گنجینۂ چہارم در مثلہای عربیہ

گنجینۂ اول در امثال عربیہ

جاء بما ساءی وصمت × جاء یقری حمار × جاءت جنابہ جاء

آورد چیزیرا کہ آزار کرد و خاموش بود × آورد دو شاخ حمار را × بلا × آمد

فلان ینقص مذرویہ × جاء ناشرا ذنبہ جاء یضرب اصدیہ

فلان در حالیکہ می افشاند سرہای کان خود را × آمد در حالیکہ افراشتہ بود دو گوش خود را

الجار ثم الدار × جاعت النواخم حتی کادوا یاکلون البر × جاور

ہمسایہ باز خانہ × گرسنہ شدند گرسنہا تا آنکہ نزدیک شدند کہ خورند گندم را × ہمسایگی کن

مکیا او بحرا جاور الحرام الطیبین × جبلت القلوب

بادشاہ را یا دریا را تجاوز کرد تنگ ستور × ہر دو یعنی ان را × پیدا کردہ شدند دلہا

علی حب من احسن الیہا وبغض من اساء الیہا × الجد ثانی المطلوب

بر دوستی کسے کہ نکوئی کرد بسوے آنہا و دشمنی کسے کہ بدی کرد بسوے آنہا × کوشش آیندہ مقصود

جد بما تجد مجدا بالکثیر واقنع بالقلیل × جدع مارن انفہ

بخشش کن بانچہ می یابی × بخشش کن بسیار و قناعت کن باندک × بر بید زرہ بینی خود را

گنجینۂ امثال عربیہ | ۶۴ | امثال عجم

بکفه جرحات السنان لها التیام ✻ ولا یلتام ما جرح اللسان

بر پنجه خود ۔ خستگی ہا ۔ نیزہ مرا نسبت راست پوشیدگی وبستگی میپذیرد ۔ اما آنچہ خستہ کرد زبان ۔

الجراحة تخیر من الجبن ✻ جرح الکلام اصعب من جرح الحسام

جراحت بہتر ست از بزدلی ۔ خستگی سخن در شمار ست از خستگی شمشیر ۔

الجوع ارودی فی الرشف انفع ✻ جری المذکیات غلاء حمی منجری

ایشام خوردن آب سیراب ست وگمیدن ایبیا خستگی ست ۔ وتفاضل میان بقدر تیر ہای پرتاب مسافت ست جاری شدگان مقام

الدود جری البادی لطمة علی القری جزاء مقبل الاست

دوانہ ۔ جاری شدن دود پس رفت زدن بر دیہا ۔ پاداش پیش آرندہ گوں

الصرط جزاء السیئة سیئة مثلها ✻ الجزع عند البلاء ام اللحمة

گوگردن ست ۔ پاداش بدی بدی ست اندآں ۔ ناشکیبائی نزدیک بلا آخر محنت ست ۔

جزی جزاء سنمار ✻ جعلته دبر اذنی الجفاء فی عین امه

جزا دادن مانند جزای سنمار ۔ گردانیدم آنرا پیش گوش خود ۔ ستم در چشم مادر ست

حسن ✻ جف القلم بما هو کائن ✻ جلت الهاجن عن اولد جلة الهجن

خوب ست ۔ خشک شد قلم باآنچہ او شونده ست ۔ حقیر شد ہاجن از جمت فربہ ۔ حقیر شدہا جن

عن الرفد ✻ جلیس الشر شیطان ✻ جلیس الخیر عنقاء ✻ جلیس

از جمت قلیح بزرگ ۔ ہمنشین بدی شیطان ست ۔ ہمنشین نیکی عنقا ست ۔ ہمنشین

المرء مثله ✻ جمال المرء فی الحلم والجمال فی اللسان حتفه بنانه

مرد مانند او ست ۔ خوبی مرد در حلم ست ۔ خوبی در زبان ست ۔ بستہای زبان زبان خونریز ست

الجنة تحت اقدام الوالدین ✻ حنة ترعاها حنادیس الجنس

بہشت زیر قدمہای پدر ومادر ست ۔ اشتر کہ میچراند در میان حوکہا را ۔ نحس اجنس

اَلْمَیْلُ × اَلْجِنْسُ مَعَ الْجِنْسِ مُیَاخٍ × اَلْجُنُوْنُ لَهُ فُنُوْنٌ اَلْجَوَادُ قَدْ یَغْثُرُ

راغب ترمست با جنس × با جنس ایذا بنده است × جنون برای وی اقسام ست واسپ پیلو گاهی میخورد

اَلْجُوْدُ بِالْمَوْجُوْدِ غَایَةُ الْجُوْدِ × جَوْدَةُ الْکَلَامِ فِی الْاِخْتِصَارِ × جُوْعٌ

بخشش به موجود نهایت سخاوت ست × خوبی سخن در اختصار ست × گرسنه دار

کَلْبُکَ یَنْفَعُکَ × اَلْجُوْعُ خَیْرٌ لَکَ مِنَ الْخُضُوْعِ × جَوْلَةُ الْبَاطِلِ سَاعَةٌ

سگ خود را تا پس روی کن ترا گر سنگی بهتر ست از فروتنی × جولانی باطل یک ساعت ست

جَوْلَةُ الْحَقِّ اِلَی السَّاعَةِ × جَهْدُ الْمُقِلِّ کَیْدُ جَمْعٍ بِهِ مِنْ جَمْعِکَ

جولانی حق تا قیامت کوشش مقل بسیار ست × بیا آنرا از تمام کوشش خود ×

گنجینهٔ دوم در مثلهای فارسی

الف

جامه باندازهٔ تن باید دوخت × جامه ندارم دامن از کجا آرم × جانا سخن از زبان من میگوئی جان گرد جامه گرد × جان داده ام که گشته بمیرد وصال دوست × جاهل بلبس اشتری ست زیر جه × جائیکه حسین علیه السلام تشنه بمیرد اگر بریزید باران لعنت بارد جائی از آن ادرد جائیکه شاهنشه جنگ زند پای کیک برقص برنخیزد × جای استاد خالی × جای نشین که برنخیزی × جای گل گل باش و جای خار خار × جای خربستن تو اینجا نیست × جای خود را گرم کرد × جگر جگر ست و دوگرد گرد × جل بر گاو بست × جاق بی منت خلق جنس از جنس متاذی نیست × جنسیت علت ضم است × جنگ زرگری مکن × جواب دست ای برادر این نه جنگ ست × جواب جاهلان باشد خموشی × جواب ترکی ترکی × جو بشکن و طالع بین × جو فروش گندم نما × جوهر که آب مروارید در پیش خود آمده باشد مروارید را کی بیند جویده یابنده × جوی طالع زر داری هنر به × اگر طالع نداری بر هنر ره جهان دیده بسیار

گوید دروغ × جہد نماتا کہ بجائے رسی × درد بکش تا بدوائے رسی ×

گنجینۂ سوم در مثلہای ہندی

الف

جا بدھر رکھے رام تا ہے بدھر رہے × جادو برحق کرنے والا کا فر × جاکو پیانت اُٹھ جاہین وہ ہی سہاگن × جاکو نوہ تاکو سوہ × جاکے کارن پہنی ساری وہی ٹھاون اگھاری × جاکے سوکا جے سو سورے × جاگتی چوٹ × جان ہی تو جہان ہی × جان پہچان کی خالہ سلام جانے بچارا قلندر جسکا پھوٹے لچکول × جاوے لاکھ رہے ساکھ × جب باپ مرینگے تب بیل بٹینگے × جب پھینکو تب پانچے تین × جب چنے تھے تب دانت نہ تھے دانت ہوئے تو چنے نہین × جب دیکھو تب حافر میان تھو کا اٹالا × جب سے جمے بال تب سے یہی احوال جتنا گور ڈالو اُتنا میٹھا ہوئے × جتنا اوڑھنا اتنا پاؤن پھیلانا × جتنا چھوٹا اتنا کھوٹا جتنا اوپر اُتنا نیچو × جتنا سانپ لینا اُتنی گوہ چوڑی جتنے کا اُتنے میرے باپ کے سالا جٹھانی کا بھینسا اگڑ دھگڑ جد ہر ب اُدھر ب جد ہر مولا اُدھر دولا × جد ہر جکتا دیکھین ہر تا پین × جس تن لاگے وہ ہی جانے جس کا ہی کھائیے اُسی ہین چھید کریے × جسکا کام اسی کو چھاجے اور کرے تو ٹھینگا باجے جسکا کھائیے اُسیکا گائیے × جسکا چوگا سو چھولیگا × جیکا جاوے وہی چور کہاوے × جسکے ہاتھ ڈوئی اُسکا سب کوئی × جسکے ہوئین اسی اوہ کرے غصی × جسکے نہ گئی ہو ہوائی کیا جانے پیر پرائی × جسکے دھی نہین اُسکے دہلی ہی دھی ہی × جسکے ماں باپ جیتے ہین اُسے حرامزادہ نہین کہتے جسکی بی بی سے کام اُسکی لونڈی سے کیا کام × جسکی گود مین بیٹھے اُسیکی داڑھی کھسوٹے × جسکی محل مین میتا مانگے پیسا لے روپیا × جسکی لاٹھی اُسکی بھینس × جسکی تیغ اُسکی دیغ × جسکو رکھے سائیان مار نہ سکے کوئی × بار نہ بیکا کر سکے جو جگ بیری ہوئے × جس گھر بوڑھا نہ بڑا وہ گھر گھر ہوگا جس گھر سنت نہین تا سی بھلا بدیس جنے بیٹی ماں سنے کیا رکھا × جسے دیکھ تاپ نہ آوے وہ ہی مجھے بیماں آوے ×

جسے دے اُسے مولا ہ جُگ پھوٹا اور نرد موئی ہ جگر جگر ہی اور درد گر ہی ہ جُلاہے کا تیر نہو ہ
جلی بلی غجائب سر مونڈی پٹیون غائب ہ جلے پاؤن کی بلی ہ جلے پرائی دھی اور سنہین
بٹاؤ لوگ ہ جلے گھر کی بلیٹڈی ہ جن پائن پنہی نہین تنہین دیت گجراج ہ بس دیت
بکھانے سو بڑے غریب نواج ہ جن جائے اُنھین لیجاہی ہ جن ڈھونڈھان پائیان گہرے
پانی پیٹھ ہ مین پائن ڈوبن مری ہی کنارہی بیٹھ ہ جنگل مین مونا چاکسنے دیکھا ہ جنگل مین منگل ہ
جنم نہ دیکھا بوریا اور سینچ آئی کھاٹ ہ جنھین چاؤ گنھیرے اُنھین دُکھ بہتیرے ہ جن ہاتھ جرو
سو کیسے حرین پیار ہ جنی نہ بیائی موئی ڈیری نہ ستائی ہ جوان درا دیکھا گرے بوڑھا ڈرا دے
مرنے سے ہ جوانون کو چلا چلی بوڑھیا کو بیاہ کی پڑی ہ جوانزار سے گا سوگنے کی راہ رکھ دیگا ہ
جو بولی سو گھی کو جائے ہ جو بانمھن کی جیب مین سو بانمھن کی پوتھی مین جو تو سو تو کیون دانت پیسے
جو تمھارے دال نہ پکے گی تو ہم ننگے ہی سو رہینگے ہ جو تل زیادہ سے بڑھا سو سا ہوا ہ جو تیون دال بکی ہ
جوت جوت مرین بیلوا ہ بیٹھے کھائین نترنگ ہ جو بگا دیگا اُسی کا لڑکا کھیلیگا ہ جو دیکھنا سو
بیکھنا ہ جو دھن دیکھی جاتا آدھا دیجے بانٹ ہ جوڑی برجوزدار ہی ہ جوڑ جوڑ مرجاویگا مال جنوالی
کھاویگا نہین تو خاک سے لگ جاویگا ہ جو سولے اُسکی پڑیا جو جاگے اُسکا پڑوا ہ جوگی کسکی میت
جوگی جگت جانے نہین کپڑے رنگے تو کیا ہوا ہ جوگرا کھائی کے اندر سو پڑا بھرے مین
جو گوڑ کھائے سو کان چھدائے ہ جولاہے کی جوتی سپاہی کے جوڈھری پرانی ہوئی جولون
نہ دیکھون اپنے نینا تو لون نہ بچون گرکی بنیا ہ جہان سے سوا چاہے سو ڈائن کہلاوے
جو سن بین سے سو سینچ مین دے ہ جون جون کملی بھیگے تیون تیون بھاری ہووے ہ جو نہادے
سو پھل پاوے ہ جو نکی کاران گدڑی نہین چھوڑی جاتی ہ جو باندی مین ہوگا سو ڈولی مین
نکل آویگا جہاز کا کوا ہ جہان دولہا تہان رانی ہ جہان دیکھے تو رات وہان گاوے
ساری رات ہ جہان سیر وہان سوائی ہ جہاز کا مردہ تہان کی گور ہ جہان دکھ نہین وہان نیند

روکھی ۔ جہان دُروبان یارون کا گھر جہان دل ٹھان پادل ۔ جہان جای بھوکا تھان پڑے سوکھا ۔ جہ رارکھے کرتار واد کو بار نہ نکو جای ۔ جیسا ۔ کھیلے بھاگ مو اسو لیکھے لاگ ۔ جیب مین نہین کھلی کی ڈلی چھیلا پھرین گلی گلی ۔ جیتے جی سنیا موئے دھرا دھر پیٹا د چاب چاب موی داب داب ۔ جیتے کا گھر موی کی قبر ۔ جیتو آسا موئی نراسا ۔ جیتی مکھی نہین نگلی جاتی ۔ جیٹھ کے بھوسی پیٹ ۔ جیسا منھ تیسی تھپیڑ جیسا سوت ویسی پھینٹی جیسی مان ویسی مینج ۔ جیسا دیس تیسا بھیس ۔ جیسا کاچھ کا چھیے ویسا ناچ نچیے ۔ جیسا اونٹ بنے تیسا کاٹھ ۔ جیسے کرنی ویسی بھرنی ۔ جیسے روپ ویسے رستے ۔ جیسے داری دوالی تیسا بھڑوا د ہر ۔ جیسی مت تیسی برکت ۔ جیسے تیر کمان ویسا موبنا ۔ جیسے کنتھا گھر رہے ویسے رہے بدیس ۔ جیسے جس تیسے بس ۔ جیسے برگن گاتیسے مین بجائے ۔ جیسے ساجن آئے تیسو بھوجن بھائے ۔ جی کہین لگتا نہین جیو کہین لگائے ۔ جیسو تیسو بھائی گھر گھر کھوجائی ۔ جیسے نرمانی پتر اوسو کرے راڑھ

گنجینہ چہارم در امثال حرف جھا

جھاڑ بجھائی کا ملی اور رہے نماذ سو ۔ جھڑ بیری کا کانٹا جھوٹا کوئی کھاتا ہی تو ٹیڑھے کر لاہے ۔ جھوٹ بولون تیرے مُکھ پر ۔ جھوٹ بولنا اور گوہ کھانا برابر ہی ۔ جھوٹ کہنا تو صرفہ کیا ۔ جھوٹے کے ہاتھ سے کتا نہین مارتے جھوٹے کے آگے سچا رو مرتا ہی ۔ جھوٹے جگ پیار ۔ جھوٹے مرگے گلو تب بھی نہ آئی ۔ حرف ہفتم در مثلہائے حرف جیم فارسی مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینہ اول در امثال فارسیہ

چارہ نیست درین واقعہ الا تسلیم ۔ چاش خور بد تر از میراث خور ست ۔ چاہ کن را چاہ در پیش ۔ چاہکن ہمیشہ در چاہ است ۔ چاہ بیژن از زندان ضحاک کہ نیست چرا کارے کند تا کی بآید

چراغ وقت مردن خانه روشن میکند ۔ چراغ روشن مراد حاصل ۔ چراغ مفلسان بوری ندارد ۔
چراغ مقبلان ہرگز نمیرد ۔ چراغ مرده کجا شمع آفتاب کجا ۔ چراغ کسی تا صباح نسوزد ۔ چراغ را
نتوان دید جز بنور ۔ چراغ چربی از سنگ برنمی آید ۔ چرم گاو بدندان میکرد ۔ چشم فلک در میان
سرست چشم مور و پای مار و غیر ممسک را که دید ۔ چشم دریده است ۔ چشم در راه دارد ۔ چشم بهود
چشم گر بینا بود در روز محشر ست ۔ چشم از روی دوستان روشن شود نه از باغ و بوستان ۔ چشم
دوستان روشن مکن مگس را کل بدتر از خار ست ۔ چنان نماند و چنین نیز هم نخواهد ماند ۔ چندین هزار
شکل برای کل چو احمق در جهان باقی ست مفلس در نیماند ۔ چو از قومی یکی بیدانشی کرد ۔ نه که را
منزلت ماند نه مرا ۔ چو هر گرد فلک گلگول سازد تاج شاهی را ۔ چوب هر چیده سنگین ست
باب فرو نرود ۔ چقدر کاشتم زردک برامد ۔ چکنم تا نکند مصلحت خویش تباه ۔ چکنم چشم
آسمان کور ست ۔ چو تیر از کمان رفت ناید بشست ۔ چو تیره شود مرد را روزگار ۔ همه آن کند
کش نیاید بکار ۔ چو چل آمد فرو ریزد پر و بال ۔ چو شست آمد نشست آمد بدیوار ۔ چو شد زهر
حاوث مضرت نه بخشند ۔ چو فردا رسد کار فردا کنم ۔ چو کفر از کعبه برخیزد کجا ماند مسلمانی ۔ چو کار از دست
رفت ندامت چه سود ۔ چو سه به هاله نشیند دلیل باران ست ۔ چو سیدان فراخ ست گوئی بران
چو میر و مبتلا سیر چو خیزد مبتلا خیزد ۔ چو نام سگ بری چوبی بدست آر ۔ چو نرمی کنی خصم گردد دلیر
چون قضا آید طبیب ابله شود ۔ چون معانی جمع گردد شاعری آسان بود ۔ چون از گلو فرو رفت چه حلو
و چه زهر ۔ چون گوش رونده دارد الله اکبر ست ۔ چون کار ز دست رفت فریاد چه سود ۔ چون چرا در میان شان
نیست چون بر عیس زار و زبد آید در کشت عطار و خوشه چیند ۔ چون سنگ را معرفت باشد در
پیش او سر فرود آرد ۔ چهار پا را چهار روز آزمایند و دو پا را دو روز ۔ چه باک از موج بحر آنرا
که باشد نوح کشتیبان ۔ چه توان کرد این چنین افتاد ۔ چه توان کرد مردمان اینند ۔ باچنین
مردمان بباید ساخت ۔ چه خوش گفته است سعدی در نجا ۔ الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها

چہ خوش بود کہ برآید بیک کرشمہ دو کار ۔ چہ خوش مرا نباشد ۔ چہ علی خواجہ ۔ چہ خواجہ علی
چہ کند بینوا آہین دارد ۔ چہ گویم کہ ناگفتنم بہتر ست ۔ چہ مسکر دان کہ این کند ۔ چہ مردی بود
کہ زنے نکوبود ۔ چہ نسبت خاک را با عالم پاک ۔ چیزے کہ نمی یابی مجو ۔ بلد در دکشتی را
چیزے مگو درویش را ۔ چینی شکستہ صدائی کند ۔ بین ارد بمیتوان درید

گنجینۂ دوم در مثلہای ہندی

چاٹنے کو لیے اور گھاد رائی کا ۔ چارون کی آیان اور سونٹہ لیسا ہن جائیاں جاہ دونگی
چمار چہ بس ۔ چار دن کی چاندنی اور پھر اندھیرا پاکہ ۔ چاکری مین آکری کیا ۔ چاک کے آگے کواور
کو کرکے آگے پٹیکار ۔ چاکر کو عذر نہین کوکر عذر ہی ۔ چالیس سیری بات کہتے مین
چام کے دام ۔ چاندی مارگئی ۔ چاہنے کے نام سے گدھے بھی کھیت کھانا چھوڑ دیا تھا ۔ چاہ
کرن پیار کرون چور تلے انگارے دھر دن چل جاے تو نین کیا کرون چیٹری اور دودھ چینی بھر
بالی مین ڈوب مرو ۔ چٹ منگنی پٹ بیاہ ۔ چٹھی نہ پروانا مار کھائین ملک بگانا ۔ چیا ہی
بنا کر چھوڑا چیڑھے پر چڑھا ر دسر دکھے نہ پاؤن ۔ پڑھی بارگاہ ۔ چڑیا اپنی جان سے گئی اڑکا توتن بنا
چڑیا کرے کھیت کا چڑا کرے نوچا ۔ چڑیان مرن گنوار ہانسی ۔ چڑیمار کا تو لا بھانت بھانت کا جانور
بولا ۔ چکنا دیکھ پھسل پڑی ۔ چکنا گھڑا ۔ چلتے چور لنگوٹی لا بھلے ۔ چل چھاؤنین آتی ہون
جملہ پیر منا تی ہون چل میرے چرخے چرخ چون کہانکی پڑ میا کہانگا تو ن چل سکون میرا
کودن نام ۔ چلی چلی کہان گئی سوت کی نہیر ۔ چلی چلی کہون آئین چمار کر عرس پر بھی بیگار
چماروں کے کوسے ڈھور نہین مرتے ۔ چمڑی جاے دمڑی نجاے چنبیلی چاہ مین آئی
بختیار اڑ یوڑیان بانٹے ۔ چنبیلی چاہ مین آئی لڑکے بالے ساتھی لالی ۔ چینی چاہ کی شہنائی
بجاؤ ۔ چینے کا مارا آدمی مرجاتا ہی ۔ چوبے گئے تھے چھینے ہوکر دوبے آئے ۔ چوٹڑے کا کان کٹے تو نین موتی کیتیا

خلیبون کی رکھوال چوکیون مین ہار ڈھونڈھتے ہین ۔ چور چوری سو گیا کیا سیر بھیر سے بھی گیا ۔ چور چور موسائت بھائی ۔ چوری کر گیا موسلون ڈھولون بجاؤ ۔ چور ڈھور دونون حاضر ہین ۔ چور سو کہین ۔ دس ساہ سو کہین جاگ ۔ چور کا شاہد چراغ ۔ چور کا بھائی گٹھ کترا ۔ چور کا من نچے ہین ۔ چور کے گھر مین مور ۔ چور کی داڑھی مین تنکا ۔ چور کی مان کوٹھی مین سر دیکے رووی ۔ چور کو چوری ہی سوجھی ۔ چور کو چور ہی بچائی ۔ چور کو پکڑیے گانٹھ سے چھنال کو پکڑیے گھاٹ سے ۔ چور گٹھری لگیا بیگاریون کو چھٹی ہوئی ۔ چوری اور سرزوری ۔ چوری اور سرنگی ۔ چور بکا گور میٹھا ۔ چنا چوچی دہی یہ تینون بنگالی نہین چونی بھی کو مجھ کبھی سو کھاؤ ۔ چوہا بل مین سمانا نہ تھا پیچھے باندھا جھاج ۔ چوہا بجاوے جینی اور ذات جتاوے اپنی ۔ چوہے بل ہی کھودیگا ۔ چوہے فی ہلدی کی گرہ بانی پنساری ہو بیٹھا چینہ ۔ راکے آپنے چونن گالی دے چیل کے گھونسلے مین بانس ڈھونڈھتے ہین ۔ چیونٹیون کا موت کا ریلا بس ہے ۔ چیونٹیون گھرت نام چیونٹی کا مل نہین ملتا کہان چیونٹی کی موت آتی ہے تو پر نکلتی ہین ۔ ۲ ۲ ۲

گنجینۂ سوم در امثال حرف چھا

چھاتی پر مونگ دلتے ہین ۔ چھاتی کا جم ۔ چھاج بولے تو بولے چھلنی کیا بولے جسمین بہتر چھید ۔ چھاون چھاپانی پڑتا ہی ۔ چھاجا بابا جا کیس یہ تینون بنگالی دیس ۔ چھٹی بی بی گنتے دیکھی ۔ چھپر پر پھوس نہین رہا ۔ چھپے رستم ہین چھٹی نہ جلا ۔ سوا حرامی پلہ ۔ چھٹی کے بولے تو بولے اب تک نہین سو لے چھٹی کا دودھ یاد آوے ۔ چھٹی گھوڑی بھسوے کھڑی چھری بھلی نہ کٹاری ۔ چھری دم لوہ چھری پاتا ہون تو آپکو نہین پاتا ہون آپکو پاتا تو چھری نہین پاتا ۔ چھوا اور موا ۔ چھوٹا منھ بڑی بات چھوٹا گھر بڑا سدھیانہ ۔ چھوٹے گھاگ بڑے ڈرآوین ۔ چھوڑ بی بی بلائی چہا لنڈا ہی ہو یہ جیسے گا چھوڑ جٹ بگانی گھٹ کھوٹ و آسائین آیا ۔ چھوڑے گاؤن نے ناکیا ۔ چھوڑا دے موہے

دُوبن دے، چھونکو لینڈ بگھارو لینڈ پھروہی لینڈ کالینڈ، چھ چاول اور نو بگھال بانی
چھپیلی چھالی تیاسی، پھیلے چار بگھارے پانچ، چھینکے پاون بلینڈی بانی اور اوپر خالی
چھینکے ہی ناک کٹنی اور چھینکے نہائے چھینکے پر گھر بجائے، خزینہ ہشتم در شکہائے حرف حا مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینہ اول در امثال عربیہ

اَلْحَادِی وَلَیْسَ لَهٗ بَعِیْرٌ ۔ حَارَ بَعْدَ مَا کَارَ ۔ اَلْحَازِمُ مَنْ حَفِظَ

سر دو گوینده شتر ۔ و نیست مراورا شتری ۔ گم گردید بعد زیاده شدن ۔ هشیار کسیکه نگاهدارد

مَا فِیْ یَدِهٖ ۔ وَلَمْ یُوَخِّرْ ۔ شُغْلَ یَوْمِهٖ لِغَدٍ ۔ حَاصِلُ الْاَهْلِ اللَّیْسَ

آنچه در دست اوست و سوخو گند ۔ شغل امروز خود برای فردای خود ۔ حاصل کرن مرد نیست

بِبَحْثِ السَّهْلِ ۔ حَافِظْ عَلَی الصَّدِیْقِ ۔ وَلَوْ فِی الْحَرِیْقِ ۔ حَالُ الْحَرِیْضِ

بحث آسان ۔ حفاظت کن بر یار ۔ اگرچه باشد وی آتش ۔ حائل شد غصه

دُوْنَ الْقَرِیْضِ ۔ حَالُ الْقَدِیْرِ دُوْنَ الْوَطَرِ ۔ اَلْحَائِكُ اِذَا صَلَّی

نزدیک شعر ۔ حائل شد قدر نزدیک حاجت ۔ تورباف وقتیکه نماز خواند

رَکْعَتَیْنِ فَانْتَظِرِ الْوَحْیَ ۔ حُبُّ الدُّنْیَا دَاءٌ وَلَا دَوَاءَ لَهٗ ۔ حُبُّ

دو رکعت پس منتظر شو وحی را ۔ دوستی دنیا بیماریست و نیست دوای مر او را ۔ دوستی

اَلْوَطَنِ مِنَ الْاِیْمَانِ ۔ حَبَّةُ بُرٍّ فِی الدَّارِ خَیْرٌ مِنَ الْبَلَدِ الْمُسْتَعَارِ

وطن از جمله ایمان ست ۔ یک دانه گندم در خانه بهتر ست از سرو آزاد عاریت گرفته شد

حُبُّكَ الشَّیْءَ یُعْمِیْ وَیُصِمُّ ۔ حَبْلُ عَلَی غَارِبِهٖ ۔ حُبُّهٗ صَیَّدٌ وَاِنْ کَانَ

دوست داشتن تو چیز را کور گرداند و کر ۔ رسن من بگردن من ست دوستی او شکار ست اگرچه باشد

قَیْدًا ۔ اَحَدٌ تَوَارَثَتْ ۔ حَتّٰی اِذَا فَرِحُوْا بِمَا اُوْتُوْا اَخَذْنَاهُمْ

قید ۔ دوستی متوارث میشود تا آنکه چون شادان شدند بآنچه داده شد ندگرفتیم ایشان را

بَغْتَةً × حَتّٰى يَرْجِعَ الدَّرُّ فِي الضَّرْعِ × حَتّٰى يُسَالِمَ ذِئْبُ الشَّلَّةِ

ناگهان × تا آنکه بازگردد شیر در پستان × تا آنکه صلح کند گرگ گوسپند

الرَّاعِي × حَتّٰى يَسْتَنِيبَ الْغُرَابُ × حَتّٰى يَؤُوبَ الْمُسَلَّمُ × حَتّٰى يَؤُوبَ

پراگنده راه × تا آنکه سپید شود زاغ × تا آنکه باز آید مسلم × تا آنکه باز آید

الْمُنْهَلَ × حَتّٰى يَؤُوبَ الْقَارِظَانِ × حَتّٰى مَنْ يَكْرَعُ × وَلَا يَبْضَعُ

منهل × تا آنکه برگردد پرنده چلنده × تا آنکه کسی آب می نوشد و سیراب نشود

حِذَاءَ حِذَاءٍ وَرَاءَكَ تُنْدُقُهُ × حَدَّ الْعَفَافِ إِذَا مَا الْكَفُّ

ای حذاء × حذاء پس تو بندقه است × حد پارسائی راضی نبودن است بزور گرفتن

حِدَّةُ الْمَرْءِ قَتْلُهُ × حَدِيثٌ عَنِ الْبَحْرِ وَلَا حَرَجَ × حَدِيثٌ عَنِ الْفَضْلِ

تیزی مرد هلاک میکند او را × خبر ده از دریا باکی نیست × خبر ده از فضل

وَلَا حَرَجَ × حَدِيثٌ عَنْ مَعْنٍ وَلَا حَرَجَ × الْحَدِيدُ يُفْلَحُ بِالْحَدِيدِ

وباکی نیست خبر ده از معن ونیز باکی × آهن شکافته می شود بآهن

الْحَذَرُ أَشَدُّ مِنَ الْوَقِيعَةِ × الْحَرْبُ خِدْعَةٌ × الْحَرْبُ

ترسیدن سخت تر است از فتنه × جنگ فریب است × جنگ

أَيِّمَةٌ × الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الضُّرُّ وَالْعَبْدُ عَبْدٌ وَإِنْ مَلَكَ الدُّرَّ

رئیسه است × مرد است اگرچه در گیرد آزار سختی × وبنده است اگرچه مالک باشد مروارید

حِرْفَةُ الْمَرْءِ كَنْزُهُ × حُرْقَةُ الْأَوْلَادِ مُحْرِقَةٌ × لِلْأَكْبَادِ × الْحِرْمَانُ

پیشه مرد گنجینه اوست × سوزش فرزندان سوزاننده جگرهاست × بی نصیب

مَوْتٌ × حَرَامٌ الْوَفَاءُ عَلَى مَنْ لَا أَصْلَ لَهُ × حُرُوفُ الْقُرْآنِ

مرگ است × حرام است وفا بر کسیکه نیست اصل مردار × حرفهای قرآن

سُیُوفُ لِقَتْلِ الشَّیْطَانِ ۞ اَلْحَرِیصُ فَقِیرٌ وَاِنْ مَلَکَ الدُّنْیَا

شمشیرہا ست برای کشتن شیطان ۞ حریص محتاج ست اگرچہ مالک شود دنیا

اَلْحُرِّیَّةُ فِی رَفْضِ الشَّهَوَاتِ حَرِّرْ تَحْتَ حَارَّةٍ مِنْ کُوعِهَا

حریت در گذاشتن خواہشہا ست ۞ رخنہ افگند بریدگی از کوع دے

اَلْحُزْمُ سُوءُ الظَّنِّ حَسْبُکَ مِنْ غِنًی شَبِعَ وَرَوِیَ اَلْحَسَدُ

ہشیاری بدگمانی ست ۞ بس ست ترا از تونگری سیری و سیرابی رشک

تُقْتَلُ الْحَاسِدَ قَبْلَ اَنْ وَصَلَ اِلَی الْمَحْسُودِ اَلْحَسَدُ لِلصَّدِیقِ مِنْ

میکشد حاسد را پیش از رسیدن حسد سوی کسی ۞ کہ حسد کردہ شکار رشک بر دوستان

سُقْمِ الْمُرُوَّةِ حُسْنُ الْاَدَبِ سَیِّئُ قَبِیحُ النَّسَبِ ۞ حُسْنُ الْخُلُقِ

بیماری مردی ست ۞ خوبی ادب می پوشد زشتی نسب را ۞ خوبی خلق

غَنِیمَةٌ حُسْنُ الْخُلُقِ یُوجِبُ الْمَوَدَّةَ ۞ حُسْنُ الذِّکْرِ کَثْرَةُ الْعُمْرِ

غنیمت ست ۞ خوبی خلق واجب میکند دوستی را ۞ خوبی ذکر بسیار عمر ست

حُسْنُ الصَّبْرِ طَلِیعَةُ الظَّفَرِ ۞ حُسْنُ نَبَاتِ الْاَرْضِ مِنْ کَرَمِ

خوبی صبر طلایہ پیروزی ست ۞ خوبی روئیدگی زمین از جوانمردی

اَلْبَدْرُ ۞ حُسْنُ الصَّوْتِ وَالْعَقْلُ لَا یَجْتَمِعَانِ ۞ اَلْحُسْنُ اَحْضَرُ

نخست ۞ خوبی آواز و عقل فراہم نمی شوند ۞ خوبی سبز ترست

حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَیِّئَاتُ الْمُقَرَّبِینَ ۞ اَلْحَسَنَاتُ یُذْهِبْنَ

نیکی ہای نیکان و بدیہای مقربان ۞ نیکیہا می برد

اَلسَّیِّئَاتِ اَلْحُسُودُ مَهْمُومٌ ۞ حَشْرُ الرِّیَاحِینِ کَنَشْرِ الْاَسَانِینِ

بدیہا را ۞ حاسد محکمین ست ۞ جمع کردن ریحان مانند بوی خوش

مع الظاء والفاء مع القاف مع الكاف مع اللام

حَظُّ اَجْزَلُ بَيْنَ شَلٍّ فِي ضَيْغَمٍ × حَظُّ وَافِقُ كَلِمَةَ حَظٍّ حَسَنٍ

بهرهٔ بزرگ میان دو لنگ در بهن شیر × بهرهٔ موافق خود سخنی را نیک گرداند

اَنَهَمْ حَفِظَ اللّٰهُ لِحْيَةَ هَارُوْنَ مِنْ حِيَلَةِ مُوْسٰى اَحَقٌّ مَرْءٌ

آنهم خدا ریش هارون را از تدبیر موسی است × سخن راست محتاج

حَقٌّ يُضِرُّ خَيْرٌ مِنْ بَاطِلٍ يَسُرُّ اَلْحَقُّ يَعْلُوْ اَوْ لَا يُعْلٰى اَلْحُكْمُ

سخن راست گزند رساند بهتر است از دروغ که شاد کند × سخن راست بالا می شود و یا کسی بر او غلبه نمی کند

لِلّٰهِ وَالْمُلْكُ لِلّٰهِ اَلْحِكْمَةُ مِفْتَاحُ السَّعَادَةِ اَلْحِكْمَةُ يَمَانِيَةٌ

خدا را است و سلطنت مر خدا را است × حکمت کلید سعادت است × حکمت منسوب است سوی یمن

اَلْحُكَمَاءُ الْجُهَّالُ رُسُلُ عِزْرَائِيْلَ لِلْاِسْتِئْصَالِ حَلَاوَةُ

حکیمان نادانان رسولان عزرائیل اند برای نشانی × شیرینی

اَلدُّنْيَا لِلْجُهَّلَاءِ وَمَرَارَتُهَا لِلْعُقَلَاءِ حَلَاتُ حَالِبَتِهَا لِلْجُهَّالِ وَمَرَارَتُهَا لِلْعُقَلَاءِ

دنیا برای نادانان ست و تلخی دنیا برای عاقلان × دوشیدن گوشت را از برای نادانان و دور کردن گوشت را از برای عاقلان

حَلَّتْ فُلَانٌ الدَّهْرَ اَشْطُرَهُ × حَلَّ بِوَادٍ ضَبَّةٌ كَمُوْنٌ

دوشید فلان دانا زمانه را پاره پاره × فرود آمد در رود سوسمار پنهان

حَلَّ بِوَادٍ غَيْرِ ذِيْ زَرْعٍ × حَلَّتِ الدَّهْرَ شَطْرَهُ حِلْمُ الْمَرْءِ

فرود آمد در سوی که نیست صاحب کشت × فرود آمد زمانه را پاره آنرا × حلم مر

عَوْنُهُ × اَلْحِلْمُ وَالْمُنٰى اَخَوَانِ × اَلْحِلْمُ مِنْ عَوْضِ جَوْهَرِ الْمَنْطِقِ

مدد گار اوست × حلم و آرزوها هر دو برادرانند × حلم از متاع جوهر گویائی ست

اَلْحِلْمُ حِجَابُ الْاٰفَاتِ × اَلْحِلْمُ اَجَلُّ مِنَ الْعَقْلِ حُلِيُّ الرِّجَالِ

حلم پرده آفتهاست × حلم بزرگتر ست از عقل × پیرایه مردان

اَلْاَدَبُ وَعَلَی النِّسَاءِ الذَّهَبُ × حُلِیَتْ صُرَّةٌ بِمِرْحَارٍ نُزِلَتْ

ادب ست و بیرایه زنان زر ست × دوشیده شد همراه سرخ ست که فرود آمدی

عَنْهُ لَا تَنَالُ مَنْ یَرْکَبُهُ × اَلْحِمَارُ یَعْرِفُ طُرُقَ الْعَلَفِ حُمْرَةٌ

از آن باک مدار کسی که سوار شود آزاد × خرمی شناسد راه کاه را × سرخی

اَلْخَدُّ جَمَالٌ وَحُمْرَةُ الْعَیْنِ اِعْتِلَالٌ حُمْرَةُ الْحَجَلِ تَحْلَی لِصَفَرَاءَ

رخساره خوبی ست و سرخی چشم بیماری ست × سرخی شرمنده حکایت میکند برای زرد

اَلْوَجَلُ حُمْرَةُ الرِّیحِ مِنْ دِمَاءِ اَلْحُمْقُ دَاءٌ لَا دَوَاءَ لَهُ حُمُوضَا

ترسنده یعنی هر دو مشابه آمدند × سرخی مرتبه از خونست × ادانی بیماریست نیست دوا برای او ترشی

اَلطَّعَامُ خَیْرٌ مِنْ حُمُوضَاتِ الْکَلَامِ اَلْحَنِیُّ اَضَرُّ عَسَلِکَ

خوردنی بهتر ست از ترشیهای × سخن تو تلخ خوار کرد مرا برای او

حَنَّ قِدْحٌ لَیْسَ مِنْهَا × اَلْحُوتُ لَا یُمَدُّ بِالْغَرَقِ × جَوْرٌ

بانگ کرد تیر نیست ازان × ماهی نرسانیده نمیشود بغرق × نقصان

فِی مُحَارَةٍ × حَیَاءُ الْمَرْءِ سِتْرُهُ × اَلْحَیَاءُ یَمْنَعُ الرِّزْقَ اَلْحَیَاءُ جُبْنٌ

در نقصان ست × شرم مرد پرده او ست × شرم منع میکند روزی را و شرم بد ست

کُلُّهُ × اَلْحَیَاءُ جُزْءٌ مِنَ الْاِیمَانِ × حَیْثُمَا کُنْتَ فَاَنَا

همه او بد × شرم حصه ایست از ایمان × هر جاکه باشی پس من

صَدْرُهَا × حَیْثُمَا سَقَطَ لُقْطٌ × اَلْحِیلَةُ اَنْفَعُ مِنَ الْوَسِیلَةِ

سردار آن هستم × هر جاکه بیفتد گرفته شود × حیله سود مند تر ست از وسیله

گنجینه دوم در مثلهای فارسی

حاجت مشاطه نیست روی دلآرام را × حاجی را در مکه می بیند حاصل تحصیل ما

تحصیل حاصل بودہ است ۔ حاکم تمام گوش می باید ۔ حالا تختہ بر سر استاد می زند جذا

اگر خانہ خود تمام گلشن ہست ۔ جبّذ وطن از ملک سلیمان خوشتر ۔ حرام خوردن و شلغم ۔ حرارتش فرو نشست ۔ حرف را پوست کندہ باید گفت ۔ حرف بد بر زبان بد باشد حرفِ حق بر زبان شود جاری ۔ حریف باختہ خود بہ شیشہ و جنگ ست ۔ حریف حریف را شناسد حریف حریفِ خود را می داند حساب دوستان در دل حسن چون بے پردہ شد زنہار گردد او مگرد ۔ حق بحق دار میرسد ۔ حکایت از مثل بمثل شود ۔ حکم حاکم مرگ مفاجات ۔ حکمت شنیدن از لقمان صواب ترست ۔ حلوا بکسے بدہ کہ محنت کشید ۔ حلوا گفتن دہن شیرین حلوا خوردن را روی باشد ۔ حوران بہشتی را دوزخ بود اعراف + از دوزخیان پرس کہ اعراف بہشت ست حیف دانا مردن و افسوس نادان زیستن ۔ حیلہ جوزا بہانہ پسیار ست ۔ حیلہ رزق بہانہ موت

گنجینہ سوم در امثال ہندیہ

الف ۔ حاتم کی کور پر لات ماری ۔ حاضر کو حجت نہین ۔ حاضر کے میلے مین کوئی ہو ۔ حاضر گیدو در جہنی ۔ حال مین فال وہی ہین موسل ۔ حال گیا احوال گیا دل کا خیال نہ گیا ۔ حال کا نہ قال کا ٹکڑا روٹی کا مجہ بھر دال کا ۔ حج کا حج بنج کا بنج ۔ حرام کھانا اور شلغم ۔ حرصی ٹٹو ۔ حساب جو بخشش سو سو ۔ حساب نت نبیا حق حق ہے اور ناحق ہے ۔ حق کا راضی خدا ہی ۔ حق کر حلال کر ایک دن مین ہزار کر ۔ حق نام اللہ کا ۔ حلق کا نہ تالو کا یہ مال میان لالو کا ۔ حلق کے دربان + حلق رووے جیب ہنووے ۔ حلوائی کی دکان اور دادا جی کی فاتحہ ۔ حلوائی کی جائی سودے ساتھ قصائی حمامتی کی گھوڑی عراقی کو لات ماری ۔ حور بھی سو گن کو ڈائن سے بری ۔ حوض بھرے تو فوارہ چھوٹے ۔ خزینہ نہم در امثلہای خرف خاشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینہ اول در امثال عربیہ

خَالِطُوا النَّاسَ وَزَايِلُوهُمْ × خَالِفْ نَفْسَكَ تَسْتَرِحْ × الْخَالُ

آمیزش کنید با مردمان و مزاولت کنید ایشان را و مخالفت کن نفس خود را تا راحت یابی × خال

وَبَالُكَ × اَلْخَائِنُ خَائِفٌ × اَلْخَائِنُ فِي الْمَنْدُورِ كَالْخَائِنِ فِي الْمَوْقُوفِ

گران ست × خیانت کنندہ ترسان ست × خائن در کاشتہ شدہ × مانند خائن ست در وقف

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ × خُذِ الْأَمْرَ بِقَوْلِهِ × خُذِ الْقَلِيلَ

زنان پلید × برای مردان پلید اند × بگیر کار را بہ قابلہای او × بگیر اندک را

مِنَ اللَّئِيمِ وَذِمَّتِهِ × خُذِ اللَّصَّ قَبْلَ أَنْ يَأْخُذَكَ × خُذِ النَّفْسَ

از ناکس و ذمت کن آنرا × بگیر دزد را پیش از ینکہ بگیرد ترا × بگیر نفس را

قَبْلَ أَنْ تَأْخُذَكَ × خُذْ دَرِيجَ الضَّبِّ × خُذْ مَا صَفَا دَعْ مَا كَدِرَ

پیش از انکہ بگیرد ترا × بگیر راہ سوسمار × بگیر انچہ صاف شد بگذار انچہ تیرہ شد

خُذْ مِنَ الرَّضْفَةِ مَا عَلَيْهَا × خُذْ مِنْ جَذَعٍ مَا أَعْطَاكَ × خُذْهُ آخُذْ

بگیر از رضفہ انچہ بر وی ست × بگیر از جذع انچہ دارد دیرہ × بگیر آرمندگرفت

سَبَعَهُ × خُذْهُ وَلَوْ بِقُرْطِ مَارِيَةَ × خَرْقَاءُ وَجَدَتْ صُوفًا

شیر دارہ × بگیر آنرا اگرچہ باشد بدو گوشوارہ ماریہ × خرقا یافت پشم گوسپند را

خَرْقَاءُ ذَاتُ نِيقَةٍ × خَزَائِنُ الْبِحَارِ يَسْتَفِيضُ مِنْ قَطَرَاتِهَا

خرقا صاحب آبستنی × خزانہ ہای دریاہا استفاضہ میکنند از قطرہای

الْأَمْطَارِ × خَيْرُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ × الْخِضَابُ شَبَابُ ثَانٍ

باران × دیا نکار شدن در دنیا و آخرت × خضاب جوانی دوم ست

اَلْخُضُوعُ عِنْدَ الْحَاجَةِ رُجُولِيَّةٌ × الْخَطَأُ عَقَالُ الْعَقْلِ خَفِّ

فروتنی کردن نزدیک حاجت مردانگی ست × بستن رسن عقل ست بترس

خزینه ۸	۸۰		امثال عا

اَللّٰهُ نَاصِرُ مَنْ غَيْرُهُ × خَلَاكَ اَقْفَى لِحَيَائِكَ خَلَا اَنْتَ الْجَفَا

از خدا جاهی خوف شوی از غیر او مد × تنها بودن تو نگاه بان نرست برای حیای تو مه سبان تو جو ست

اِقْبِضْ وَ اَفْرِحْ × حَلَّ الْفَقِيْرُ لَدَا الْاَكَابِرِ بِالْمَنِّ السَّدِيْدِ الْخَلَّةَ

قبضه کن و شاد شود × خاص شد محتاج نزد یک بزرگان باحسان ابدک × مرد درویشی

تَدْعُوْا اِلَى السَّلَّةِ × خَلِّ سَبِيْلَ مَنْ وَهَى سِقَاؤُهُ وَ مَنْ هَرَقْ

بخواند سوی دزدی × بگذار راه کسیکه شکافته خمه مشک او و کسیکه ریخته شد

بِالْفَلَاةِ مَاؤُهُ × خُلُوْصُ وُدٍّ مِنْ حُسْنِ الْعَهْدِ × خُلُوْصُ

در بیابان آب او × خالص شدن دوستی از خوبی پیمان ست × خالص شدن ا

اَلنَّيِّلَةِ خُلَاصَةُ الْعَطِيَّةِ × خُلُوُّ الْقَلْبِ خَيْرٌ مِنْ مَلَاءِ الْكِيْسِ

دوست مرد نشان دانش ست × خالی شدن دل بهتر ست از پری کیسه

خَلِيْلُ الْمَرْءِ دَلِيْلُ عَقْلِهِ × اَلْخَمْرُ اُمُّ الْخَبَائِثِ اَلْخَمْرُ مَطِيَّةُ كُلِّ

دوست مرد نشان دانش ست × شراب اصل پلیدی است × شراب سواریست برای هر

خَطِيَّةٍ × خُمُوْلُ الذِّكْرِ اَسْنَى مِنَ الذِّكْرِ الذَّمِيْمِ اَلْخَوْفُ يَحْرُجُ

گناه × نهان گردیدن ذکر بهتر ست از ذکر × ترجمه ای تنگ

اَلْوَرَقُ × خَوَاصُّ الْاَشْيَاءِ حَقٌّ × خَوْفُ اللّٰهِ يُجْلِي الْقَلْبَ

نیت خلاصه بخشش ست × خواص چیز ها ثابت ست × ترس خدا روشن میکند دل را

خَيْرُ الْاَصْحَابِ مَنْ يَدُلُّكَ عَلَى الْخَيْرِ × خَيْرُ الْاُمُوْرِ اَوْسَطُهَا

بهترین یاران کسی ست که رهنمونی کند ترا بر نیکی × بهترین کار ها میانه آنهاست

خَيْرُ الْاَشْيَاءِ جَدِيْدُهَا وَ خَيْرُ الْاِخْوَانِ قَدِيْمُهَا × خَيْرُ الرُّفَقَاءِ

بهترین چیز انو آنهاست × وبهتر برادران قدیم آنهاست × بهترین رفیقان

گنجینه ۱	۵ ج		امثال عربیه

أَرْبَعَةٌ × خَيْرُ الرَّفِيقِ فِي الطَّرِيقِ خُبْزُ الدَّقِيقِ أَوِ السَّوِيقِ × خَيْرُ

چهار اند × بهتر رفیق در راه نان آرد دست یا ست × بهتر

الزَّادِ التَّقْوَى × الْخَيْرُ عَادَةٌ × خَيْرُ الْغِنَى الْقُنُوعُ وَشَرُّ الْفَقْرِ الْخُضُوعُ

توشه پرهیزگاری ست × نیکی عادت ست × بهتر توانگری قنوع ست و بدتر خفت فروتنی ست ×

الْخَيْرُ فِي مَا وَقَعَ × خَيْرٌ قَلِيلٌ يُبَلُّ فَضَحَتْ نَفْسِي × خَيْرُ الْكَلَامِ مَا قَلَّ

خیر در چیزیست که واقع شده × خیر قلیل بوی رسوا شد نفس من × بهتر کلام آنکه اندک باشد

وَدَلَّ × خَيْرُ الْمَوَاهِبِ الْعَقْلُ × خَيْرُ الْمَنَاكِحِ الْأَبْكَارُ × خَيْرُ الْمَالِ

و دلالت کند × بهترین بخشش ها عقل ست × بهترین زنا بکر است × بهتر مال

سِكَّةٌ مَأْبُورَةٌ أَوْ مُهْرَةٌ مَأْمُورَةٌ × خَيْرُ الْمَالِ عَيْنٌ سَاهِرَةٌ

رشته قربان کرده شده یا کره ماده اسپ برکت یافته شده در رسل × بهتر مال چشم بیدار ست

لِعَيْنٍ نَائِمَةٍ × خَيْرُ الْمَالِ عَيْنٌ حَرَّارَةٌ فِي أَرْضٍ خَوَّارَةٍ × خَيْرُ

برای چشم خوابنده × بهتر مال چشمه ایست بسیار روان در زمین خرما بن بسیار بار × بهترین

النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ × خَيْرُ النِّسَاءِ سَوَافِرُ × خَيْرُ النِّسَاءِ

مردمان کسی ست که نفع کند مردمان را × بهترین زنان کشاده روی اند × بهترین زنان

الْوَدُودُ الْوَلُودُ × الْخَيْلُ أَعْلَمُ بِفُرْسَانِهَا

نهایت دوست زاینده × اسپ داناتر ست بسواران خود ×

گنجینهٔ دوم در مثلهای فارسی

الف

خاک از تودهٔ کلان بردار × خاک در عزیزان آسایش دیدهٔ مشتاقان × خاک

عمل از عبیر معزولی به × خاک غربیل را نشاید و خشت آسیارا × خاکش از خونش بهتر ×

خالی دست روسیاه × خاموشی زبان سوسن غماز آزادگی اوست × خاموشی

علامت رضاست ٭ خانهٔ درویش را شمعی بهاز مهتاب نیست ٭ خانهٔ تنگ و روزی فراخ ٭ خانه خالی دیو میگیرد ٭ خانه دوستان بروب و دور دشمنان بکوب ٭ خانه پر شیشه را سنگی بس ست ٭ خانه جدا گور جدا ٭ خانه ویران میشود چون طفل گردد خانهٔ دار ٭ خانے در خانه ورائی دریا ذار ٭ خیر حضری همه معتبر ٭ خدا با خلق و خلق با خدا ٭ خدا ند ٭ سلیمان کی دهد خدا که میدهد نمیپرسی که کیستی ٭ خدا ذا ندیده اند بعقل شناخته اند ٭ خدا واری چه غم داری ٭ خدائیکه دندان دهد نان دهد ٭ خدائیکه بالا پست آفریده زیر دست هر دست دست آفریده ٭ خدای جهان را جهان تنگ نیست + یکیست مرا نیز پالنگ نیست ٭ خران را کسی در سری نخواند ٭ مگر آنزمان کاب و هیزم نماند ٭ خر از جل ملس پوشد خرست ٭ خر بکرایه گیرد از منت برآید خربار به از شیر مردم دربستن بهتر اگرچه در دا شنا باشد ٭ خربوزه بخوز ترا بفایز چه کار ٭ خربوزه شیرین نصیب بشتاب ست ٭ خربوزه شیرین کمبختی نفراید ٭ خر چه داند بهای قند و نبات ٭ خر خالی بر غه میرود ٭ خر خفته جو نیابد ٭ خر خواجه ترس خواجه خر را خدا شاخ نمیدهد ٭ خرس در کوه بوعلی سینا ست ٭ خر عیسی اگر بمکه رود + چون بیاید هنوز خر باشد ٭ خر عیسی باسمان نرود ٭ خرکه جو دید کاه نمیخورد ٭ خرگوش دم بریده را نمی خرند ٭ خرما بپوست به از مغز ٭ خروس بی هنگام ست ٭ خرهان ست و پالانش دگر ٭ خری بیفتاد خیکی بدرید ٭ خریکه از خرے بماند دم و گوشش باید برید ٭ خسته مرم ساق شرعی ست خس کم و جهان پاک ٭ خصم چون نیست و هیچ مگو خصم خصم خود را ایشناسد ٭ خفته را خفته کی کند بیدار ٭ خلاف رای سلطان رای سلطان را چاه سکن ٭ بخون خویش باید دست شستن ٭ خلعت خفتان گناه را پوشد ٭ خلق خدا ملک خدا ٭ خلوت از زمانه اغیار با ٭ خنده مردم از شادی باشد و خنده بوزنه از غم ٭ خنده کل گریه گلاب بار آرد ٭ خواب یک خوابست و باشد ٭ خواب تعبیر ما ٭ خواب آسایش جان ست ٭ خواب چهار پلو میکنند خواب خرگوش

سیکند ۔ خواجہ آنست کہ باشد غم خدمتگارش خواجہ داند بہائے شاخ نبات ۔ خواجہ سرا
اگر ولی ست مادر بخطاست ۔ خوب شد کہ بیل نبود ۔ خود فضیحت دیگر از نصیحت ۔ خود غلط
انشا غلط املا غلط ۔ خود کردہ را چہ درمان ۔ خود کشتہ را تعزیت نمیدارند خود پسندے
جان من برہان نادانی بود ۔ خود پسند پسند خلق نیست ۔ خوردہ نہ بردہ ای دگر گردہ
خوردہ ہمان بہ کہ تنہا خوری ۔ وای بران خوردہ کہ تنہا خوری ۔ خورشید روے ہمہ
سیاہ کند و روے ماہ سپید ۔ خوشی باکس ندارد دوستی ۔ خوش سخن باش تا آن
خوش حال کسانیکہ بہر حال خوش اند ۔ خوش حال کسیکہ یار از و یاد کند ۔ خوشوقت کسیکہ
خوش عیش آنکہ زن ندارد ۔ خوشخو خویش بیگانگان ست ۔ و بدخو بیگانہ ۔ خوشامد
ہر کرا گفتی خوش آمد ۔ خوشہ یکسر دارد ۔ خون حسین و حسن آدم الاخرین ست ۔ خون فلا
سرخ تر از خون فلانی نیست ۔ خون آب شوند خون را بخون نشویند ۔ خوی طبیعت گردد
نرود جز بوقت مرگ از دست ۔ خویشی بخویشی سوار رضا ۔ خویش کہ بر پدر ناست

گنجینۂ سوم در امثال ہندیہ

خارشتی کتیا مخمل کی جھول ۔ خاک چاٹ سکے بات کرو ۔ خاک ڈالی جاند نہیں چھپتے ۔ خا
دھول بکائر کے پھول ۔ خاک چھانتے اور بیر ملتے ۔ خالی مہمانی ہاتھ ڈان چپائی ۔ خالا نیری
خسری خالا کی آگن مولسری ۔ خالا کا پیٹ کنڈالا ہات جو ہونگا ایک لیوالا ۔ خالی گھر میں
قلندر بھیجے ۔ خالی بنیا کیا کرے اس گولی کو دھان اس گولی میں کرے ۔ خالی ریلی پر
خالی ہاتھ کیا جاؤن ایک سندیسا لیتا جاؤن ۔ خدا کا دیا سر پر خدا کا دیا کاندھے پر پنجون کا
دیا سر پر خدا کا گھر بھوٹے کیا ۔ خدا کی گھر سے پھر ہیں ۔ خدا کی غضب سے ڈرتے رہیے
خدا کے واسطے بلی بھی چوہا نہیں مارتی ۔ خدا کی باتیں خدا ہی جانے ۔ خدا لگتی کہنے میں نہیں

خدا کو دیکھا نہیں عقل سے پہچانا ہی ۔ خدا گنجے کو ناخون دیوے کہ سر کھجلاتی خدا دودھ سینگ دے تو وہ بھی سہی ۔ خدا دیتا ہی تو چھپر پھاڑ کے دیتا ہی ۔ خدا دیتا ہی تو نہیں پوچھتا کہ تو کون ہے خدا رزاق ہی بندہ قزاق ہے ۔ خدا لگتی کوئی نہ کہے منہ دیکھی سب کہیں خدا اگرچہ مہربان تو جگ مہربان خدمت سے عظمت ہی خراب خستہ نمک سستا ۔ خرید کیا کاٹھ کا ٹے ہی کٹے ۔ خربوزے کو دیکھ کے خربوزہ رنگ پکڑتا ہی ۔ خربوزہ چھری پر گرے تو خربوزے کا صدمہ جسم کا کھائیں پر چھری گرے تو خربوزے کا صدمہ جسم کا کھائیں پر بھیا جی کے حضرت ۔ خضری خبر سچی ہوتی ہی ۔ خلق کا حلق کسنے بند کیا ہی ۔ خنجر ڈاکے نے ٹک دم لیا تو پھر کیا ۔ خواب خرگوش مین ہی ۔ خوان بڑا خوان پوش بڑا کھول دیکھو تو آدھا بڑا خوان پاک خوان پوش پاک کھول دیکھو تو خاک ہی خاک خوب ہی گاڑھی چھنتی ہی ۔ خوب ہی دانت کھٹے ہوے ۔ خود بہی اور خدائی مین بیر ہی خوشامد کیا مٹھ کلا خوگیر کی بھرتی خیرات کے ٹکڑے اور بازار مین ڈکار ۔ خیر کی چوٹی خیرات کا ناڑا پڑھ لے لا اعقد اُدھار ۔ خیلا پانچہ ۔ خیلا جان بلا

اخر نیہ دہم در مثلہای حرف دال مشتمل بر شش گنجینہ

گنجینہ اول در امثال عربیہ

دَاءُ النَّفْسِ الْحِرْصُ ۔ دَارِ مَنْ جَفَاكَ بِجَعْلِ دَارَ الْأَمِيرِ مَامَنَ الْفَقِيرِ

بیماری نفس حرص است ۔ دعوت کن کسے را کہ ستم کرد ترا شرمندہ مشو ۔ خانۂ امیر جا کہ بے خوفی محتاج است

اَلدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ ۔ اَللّٰهُمَّ رَاحِمٌ ۔ اَللّٰهُمَّ اِرْحَمْهُمْ بِاللّٰهِ رَاحِمٌ

رہنمائید نیکی مانند کنندۂ نیکی است ۔ بخشیدہ ۔ در رہما بہ ادیم رہما

تُكْسَبُ ۔ دِرَّةُ عُمَرَ أَهْيَبُ مِنْ سَيْفِ الْحَجَّاجِ ۔ دَرْدَبُ لَمَّا عَضَّ

حاصل کردہ میشود ۔ دِرّہ عمر رضی اللہ عنہ ترساندہ تر است از شمشیر حجاج ۔ فرو تنی کن در ہر گاہ کہ گزیدترا

اَلثِّقَافُ ۸ اَلدِّرْهَمُ جُنَّةُ الْعُقَلَاءِ ۸ دَعْ مَا يَرِيبُكَ اِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ

ثقاف ۸ درم سپر دانا باشد ۸ بگذار چیزیرا که در شک افگند تو را سوی چیزی که در شک نکند تو را

دَعْوَادَعْوَةً كَوْكَبِيَّةً ۸ دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ مُجَابَةٌ دَقَّكَ

دعوت کردند دعوت کوکبی ۸ دعاے مظلوم مقبول ست ۸ کوفتن تو

بِالْمِنْجَازِ حَبَّ الْقُلْقُلِ ۸ دَلَّنِي فِي الْعِشْقِ مَنْ يَهْدِي السَّبِيلَ

بہاون دانۂ قلقل را ۸ رہنمونی کرد مرا در عشق کسی کہ ہدایت میکند راہ را

دَلْوُ السَّمَاءِ يُرَوِّي الظِّمْآنَ ۸ دَلِيلُ عَقْلِ الْمَرْءِ قَوْلُهُ وَدَلِيلُ

دلو آسمان سیراب نمیکند تشنہ را ۸ دلیل دانش مرد سخن اوست و دلیل

اَصْلُهُ فِعْلُهُ ۸ دِمَاءُ الْمُلُوكِ اَشْفَى مِنَ الْكَبِدِ مَشْوِيٍّ لِنَفْسِهَا

اصلش فعل اوست ۸ خونہای پادشاہان شفا ترست از جگر ۸ بریان کردہ برای خود

قَبِّلِ الْيَوْمَ مُصْطَحِعًا ۸ دُمْ عَلَى كَظْمِ الْغَيْظِ تَحْمَدْ عَوَاقِبَكَ

پیش از خوب در حالیکہ بپہلو خوابندہ ہستی ۸ نیستگی کن بر فرو بردن خشم تا پایان ادر عاقبتہا ے خود

اَلدُّنْيَا اَشْبَهُ شَيْءٍ بِاخْتِلَامِ النِّيَامِ وَظِلِّ الْغَمَامِ ۸ اَلدُّنْيَا

دنیا مانند چیز نیست بہ احتلام ۸ خوابندگان و سایہ ابر ۸ و دنیا را

اُمْنِيَّةٌ وَالْاَمْوَالُ عَارِيَةٌ ۸ اَلدُّنْيَا جِيفَةٌ وَطَالِبُوهَا كِلَابٌ اَلَا فَدُو

آرزو است و مالہا عاریت ۸ دنیا مردار ست و خواہندگان او سگان ۸ دنیا

زُورٌ لَا يَحْصُلُ اَلدُّنْيَا اِلَّا بِالزُّورِ ۸ اَلدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ

دروغ ست حاصل نمیشود مگر ۸ دنیا بدہ و بیغ ۸ دنیا قید خانہ مسلمان ست و بہشت کافر

اَلدُّنْيَا عَرَضٌ حَاضِرٌ يَاْكُلُ مِنْهَا الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ اَلدُّنْيَا لَنِيفٌ

دنیا متاعیست موجود ۸ میخورد از ان نیکو کار و بد کار ۸ دنیا پاے خانہ

آدم ٭ اَلدُّنیا مَزرَعَةُ الآخِرَةِ ٭ اَلدُّنیا داحَةٌ لَیسَ فیها فَرحَةٌ

آدم ست ٭ دنیا کشت آخرت ست ٭ دنیا نقشیست نیست دران آسایش ٭

اَلدُّنیا تَطلُبُ الهارِبَ وَتَهرَبُ مِنَ الطّالِبِ ٭ دُنیاکَ کُلُّها

دنیا همچو ید ٭ گریزنده را ٭ دارجوینده ٭ ۵ دنیا همه آن

وَقتُکَ الَّذی اَنتَ فیهِ ٭ دَواءُ الشَّقِّ اَن تَحوصَهُ ٭ دَوام

وقت تست آنکه تو دران هستی ٭ دوای گسستگی اینکه فراهم آوری آن را ٭ ۵ شکستگی

اَلسُّرورُ رُؤیَةُ الاِخوانِ ٭ اَلدَّواةُ اَنفَعُ الاَدواتِ ٭ دَولَة

خوشی دیدن برادرانست ٭ دواة سودمندترین ابزاست ٭ دولت

اَلاَشرارُ مِحنَةُ الاَخیارِ ٭ دَولَةُ الاَرذالِ اِفَةُ الرِّجالِ ٭ دونٌ بَیِّن

بدان آزمایش نیکان ست ٭ دولت دونان آفت مردانست ٭ نزد او ست بیضاء الحجر

اَلدُّرُّ دونَ ذاتِ النِّحیِ ٭ دُهدُرّینِ سَعدُ لَقَنِ ٭ دُنیا لِلشَّجیع

اندرون ٭ نزدیک ابن زبیر دفتر ٭ بکار شد سعد آهنگر ٭ دنیا بجبان تنگست

گنجینهٔ دوم در مثلهای فارسی

دانستن را قابلیت شرط نیست ٭ بلکه شرط قابلیت داد اوست ٭ دانسته آید بکار

گرچه بود زهر کار ٭ داغ بالای داغ ٭ دامن کشان میرود ٭ دامن کشان از بالا رود

راچه غم ٭ کاشفتگان عشق گریبان دریده اند ٭ دامن پاک را که باد دامن آلوده بند قبا

پاک هم پلید شود ٭ دانا باشارة ابرو کار کند ٭ دانا دران بزم چوگان نزند ٭ دانشمند را دست

کوتاه به ازدستار دراز ٭ دانه گندم از دانه مروارید قیمتی تر است ٭ اگر وقت

گرسنگی پیدا شود ٭ دایه مهربان تر از مادر ست ٭ دراز طمع مرغ و ماهی را بند

بدوزد شغره دیده هوشمند ٭ در بیشه گمان مبر که خالی است ٭ شاید که پلنگ خفته باشد

باشد همچو در برابر چو گوسپند سلیم ٭ در قفا همچو گرگ مردم در ٭ در بیابان نقیر سوخته را دشمن بخته
به که نقره خام در بلا بودن به بیم بلای ٭ در پای تو ریزم انچه در درست من ست ٭
در جنگ حلوا بخش نمیکند ٭ در خانه مور شبنمی طوفانست ٭ در خانه یکدخدای ماند همه چیز ×
در خانه اگر کس ست حرفیش بس ست ٭ در خانه آردنی و در کوچه دو تنور ٭ در خانه بے نوا
چیز هیچ و چه شش ٭ در خانه هر چه باشد همان بهر کرباشند ٭ در خانه خدا دائم باز ست ٭ درخت
کاهلی کفر آورد بار ٭ درختی که اکنون گرفته است پای ٭ به نیروی مردی برآید زجای ٭ درختے
که از وی بکسی نرسد ٭ بی آبی خشک به ٭ در در ا پیش درد مند بگو ٭ درد اکه طبیب صبر میفرماید ٭
این نفس حریص را شکر بباید ٭ در راه ابدوستان خود میدهد ٭ درد م از یار ست
و درمانیز هم ٭ در بکش تا دوای رسی ٭ در عاشق نشود به زمد دوای طبیب ٭ در طریقت
هر چه پیش سالک آید خیر اوست ٭ در عقولند ست که در انتقام نیست ٭ در دین اختیار معرا اختیار نیست ٭
در غور کی مویز شده ٭ در قصص انبیا مضاحک نگنجد ٭ در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست ٭
در که میکوبی و خانه که میپرسی ٭ در میان دریا گر زیخواهد ٭ در مقام تشنگی هزار مروارید بقطره
آبی نیرزد ٭ درمان بکسی رسد که دردی دارد ٭ در نیستی مردن به که حاجت پیش کسی بردن ٭
درویش برکجا که شب آمد سرای اوست ٭ درویش صفت باش و کلاه تتری دار ٭ درویشے
زوال بیند ٭ دروغ گو را تا لنگ نباید رسانید ٭ دروغ مصلحت آمیز به از راستی فتنه انگیز ٭ دروغگو را
حافظه نمی باشد ٭ درد و گرپی سرزنش کار نکند ٭ در دو گر تیسر برای خود میز ٭ در دروازه شهر
بتوان بست ٭ نتوان دهن مخالفت بست ٭ دیر کر بنگری بهمین داغ مبتلاست ٭ در
هشتاد سالگی مشق تنبور میکند ٭ در یک خانه دو مهمان نگنجد ٭ در یتیم ساهمکس مشتری بود ٭
دزد از خانه مفلس محمل آید بیرون ٭ دزد مشتاق تر از صاحب کالا باشد ٭ دزد باش سر
باش ٭ دزد و جوانمرد را بازرگان بخیل ٭ دزد ناگرفته سلطان ست ٭ دزد راهی ×

رود صاحب کالا راهی ۰ دزد و انا میکشد اول چراغ خانه را دزد من باخانه سیدزد دستاع خانه را ۰
دزدیده بود انچه باند بخداوند ۰ دست از همه چیز بسته ۰ دست بکاسه دشت بپیشانی ۰
دست بکار و دل بیار ۰ دست بی هنر کفچه گدائیست ۰ دست بر ترکش زده ۰ دست بالای چشم بسیار است ۰
از دست راست نمی شناسد ۰ دست خود دهان خود اگر نخوری زیان خود ۰ دست دست اول
است ۰ دست دست را نمی شناسد ۰ دست را دست میشوید و هر دو دست رو را ۰ دست زیر
سنگ را آهسته میباید کشید ۰ دست زور بالا ۰ دست شکسته و بال گردن ۰ دستش بر سنگ ست
دستش در کیسه خلیفه است ۰ دست کار دل نمی کند ۰ دل کار دست میکند ۰ دست کوته و کله
دراز ۰ **دشمن** اگر قویست نکهبان قوی ترست ۰ دشمن دانا به از دوست نادان ۰
دشمن توان حقیر و بیچاره شمرد ۰ دشمن چه کند چو مهربان باشد دوست ۰ **دعای** گوشه
نشینان بلا بگرداند ۰ **دلاکی** و استعفا ۰ دلا خوش باش نان مادر و غن افتاد ۰ دل بدست
آور کج اکبرست ۰ دل بدست آر دهر چه خواهی کن ✣ دل بدست آر تا کسی با شی ✣
دل تاریک را جان روشن نباشد ۰ دل دل را میخورد و رودهٔ جگر را ۰ دل را بدل رهی ست
درین گنبد سپهر ۰ از سوی کینه کینه واز سوی مهر مهر ✣ دل که افسرده شد از سینه بدر باید کرد ۰
دل نخواسته را عذر بسیار ۰ دلیر تیغ را کار فرماید و غزر زبان را ۰ **دم** عیسی ۱ درزندگانی در گیرد ۰
دنبه را بگرگ می سپارد ۰ دندان زدن شیر شغال را مبارک ست و آهو را شوم ۰ دندان
طمع کنده ۰ بدندان طمع تیز کرده ۰ دندان که در کند باید ش کند ۰ دنیا بیک قرار نیست ×
دنیا پنج روزه است ۰ **دوای** غضب خاموشی ست ۰ دو با مداد گر آید کسی بخدمت
شاه ✣ سوم بهر آئینه روی کند بلطف نگاه ✣ دو بار نیست کس را زندگانی ✣ دو
حرف درسبق به یاده کتاب در دستار ✣ دو دل یک شود بشکند کوه را ۰ دوست پشیمان
را بدل نیست ۰ دست جوانمرد برای دادن خوارد کف بخیل برای ستدن ۰ پراگندگی

آرد انبوہ را ۔ دورنگی سیب از سیہ دلی اوست ۔ دوران باخبر در حضور و نزد یکان بے بصر دور ۔ دوستاں را کجا کنی محروم ۔ تو کہ با دشمنان نظر داری ۔ دوستان در زندان بکار آیند کہ بر سفرہ دشمنان ہم دوست نمایند ۔ دوست آن باشد کہ گیرد دست دوست ۔ در پریشان حالی و درماندگی ۔ دولت نہ بہر خدائے کس را غلط ۔ دولت تیز را بقائے نیست ۔ دولت آنست کہ بخون ما آید بخارہ ۔ دولت دران سراست کہ از میان برخیزد ۔ دو مرغ جنگ کنند فائدہ بہ تیر گیرد ۔ دو زدہ با دوست کہ در باد کوہ را سہل گیرد ۔ دو دین خرگوش پسندیدم لیکن از کوشش بر سیدم ۔ دہ خراب خراج ندارد ۔ دہ درویش در کلیمی نجنبند ۔ دو باد شاہ در اقلیمی نگنجند ۔ دہ در دنیا ستر در آخرت ۔ دہ کجا در ختان کجا دہ بنی ۔ و فرسنگ می پرسی ۔ دہ مرد دہ مرد را احمق کند ۔ دہن سگ بلقمہ دوختہ بہ ۔ ذہن بے آب بانگشت باید دریدچنانکہ پستہ را از ناخن ۔ دہ ویران چراغ ندارد ۔ دیدہ را ناخنہ بہ از ناخن ۔ دیدۂ سخت را سخن سخت میشکند چنانکہ بادام را سنگ ۔ دیدی کہ چہ کرد اشرف او مظلمہ بر دوجانے بگذر ۔ دیدم ہمہ را و آزمودم ہمہ را ۔ دیدہ شنیدہ بچہ غربت علی ۔ دیدہ نشنید گواہ شد ۔ دیر آشنا و دیر رنج ۔ دیر آید درست آید دیر گیرد سخت گیرد دیر آمدن و شتاب رفتن ۔ دی رفتہ و پری رفتہ و روز امروز است ۔ دیگ شراکت بجوش می آید ۔ دیگ کرمش بجوش آمد بخارش با ہم رسید ۔ دیک سیہ جامہ سیہ میکند دیگدانش سیاہ شدہ ۔ دیوانش دو خنہ شد ۔ دیوانہ بکار خویش ہشیار ۔ دیوانہ راہوی بس است ۔ دیوانہ باش تا غم تو دیگران خورند ۔ دیوانہ ہمان بہ کہ بود اندر بند ۔ دیو از خدا خوشنود نباشد ۔ دیو بگریزد از ان قوم کہ قرآن خوانند ۔ دیو خوش خلق بہ از خورگرہ پیشانے ۔

گنجینۂ سوم در امثال ہندیہ

واتا کی ناؤ پہاڑ چڑھے ۔ واتا دے بھنڈاری کا پیٹ پھٹے ۔ واتا کی تین گن

دے نہ دے دیکے چھین لے ۔ دادی راج نہ کھالے پان نہ انت دکھاوے گی پران دال
نی ہو ۔ دام کرین کام ۔ دامو نکارو ٹھاباتون ہی نہین بنتا ۔ دانت کریدنے کو تنکا نہین بچا
دانت کا ئی روٹی ہے دانہ نہ کھائس پائی جھپ جھپ وقت دانے کو ٹاپے سواری کو
پادے ۔ دائی کے آگے پیٹ کیا چھپانا ۔ دائی جانے زچہ ہائی ۔ دائی جنیلی کے
مرزا موگرا ۔ دائی کے سر پان پھول دائی ہو بیٹھی دادا ہو بیٹھا سرگی کو جائے ۔
دائی دائی اونٹنی سو اگھڑ موتنی دیا نبیا پورا تولے ۔ دُبلے مارین شاہ مدار ۔ دُبھدا مین
دوڑ گئے ایا ملی نہ رام ۔ دبلے پر چیونٹی بھی کاٹتی ہے درزی کی سوئی کبھی ٹاٹ مین
کبھی تاش مین ۔ دریا مین رہنا اور مگر مچھ سے بیر ۔ دریا پر جانا اور پیاسے آنا دس
انگلی دس چراغ ۔ دس برس گھٹا ہی کے دیکھتے ہین ۔ دستار زفتار گفتار کردار سب کے
جُدے جُدے ہوتے ہین ۔ دسی رسمی ۔ دشمن کہان بغل مین ۔ دشمن سوئے نہ سوئے
دے دشمنون ہین یون رہیے جیسے تیس دانتو نمین زبان دکھن کہتے نہ باوڑھی ہے
چندیری چھاہ ۔ دُکھ بھرے فاختہ اور کوا میٹھے کھائے ۔ دکھیا دکھ روئے سکھیا ٹیگا
ٹوٹے دل پر دل آئینہ ہی ۔ دل کو دل سے راہ ہی ۔ دل کا مالک خدا ہی ۔ ڈلو کا دسہرا
دلی ہوون ہین ہی ۔ دلی کی دلوالی منھ چکنا پیٹ خالی ۔ دلی کی کمائی بارہ بنکی مین گنوائی
دمڑی بلبل ٹکا چھٹائی ۔ دمڑی کی بڑھیا ٹکا سر منڈائی ۔ دمڑی کی بچھیا بارہ بکے
ہتھیا ۔ دمڑی کی گھوڑی چھ پسری دانہ ۔ دمڑی کی ار ہر تو ساری رات گھر ۔ دمڑی کی نون
نو جنے پہنوان ۔ دمڑی کی ہانڈی لیتے ہین تو اُسے بھی ٹھونک بجا کے لیتے ہین ۔ دمڑی کا
آٹا اور بھنبا پایہ ٹاٹا ۔ دم غنیمت ہی ۔ دم کا کیا بھروسا آیا نہ آیا ۔ دم مین نمدہ باندھکے
چاندنی کو سونپ دیا ۔ دم ناک مین آیا ہی دن کو اونی اونی رات کو چرخہ پونی ۔ دن گیا
کہ رات ۔ دنیا جائے امید ہی ۔ دنیا ظاہر پرست ہی ۔ دنیا ہی اور خوشامد ہی دو انون کی

کیا سرنیگ ہوتے ہین ۔ دوا تیسے آنکھ نہین ملاتے ۔ دوا کے لیے دھوندھے تو نہین
ملتا ۔ دوالی کی کلھیا ۔ دو دل راضی تو کیا کریگا قاضی ۔ دودو کا جلا چھا چھ پھونک
سھونک پیے ۔ دودھی دھولا چھا چھ بھی دھولی ۔ دودھکا دودھ پانی کا پانی ۔ دودھ
دانت ابھی نہین ٹوٹے ۔ دودھ کا سا ابال آیا چلا گیا ۔ دودھ کی سی مکھی نکال کر پھینکدیا
دودھیل گائے کی دولاتین بھی سہتے ہین ۔ دور کے ڈھول سہانے ۔ دوڑ چلیے نگر ٹپے
دو قصائیون مین گائے مردار ۔ دو گاؤن مین باہی کتے مرے آبا جائی ۔ دو ملا مین
مرغی حرام دو مسلمانی تسمین بھی آنا کانی ۔ دونون ہاتھون پگڑی سنبھالنی پڑی ہے
گئے پانڈے ملوا لمانہ مانڈے ۔ دہ نوبش شلیتہ بھاری ۔ دہی بھات کا موسل ۔
دیا ہی آڑے آتا ہی ۔ دیا نہ باتی مُندو بھرے اتراتی ۔ دیا فاتحہ کو لگے لٹانی ۔ دیبی
مدار کا کون سات ۔ دیبی دکھ بیٹھین ۔ دیس چوری پردیس بھیک دیکھیے اونٹ کس
کل بیٹھے ۔ دیکھیے دیدار اور مار بے پیزار ۔ دیکھیے سانپ کی نظر کھلائے سونے کا نوالا
دیکھے بھالی شیخ جی اور چیڑے سید ہوئین ۔ دیکھے کا دوبر پاتر ان بچھل جینت ہی دیکھی پیر
تیری کرامات ۔ دیکھی تیری کالپی اور باون پورا اجاڑ ۔ دیکھا شہر بنگالا دانت لال منہ کالا
دیکھا تیرا چھند بند بیٹھا جامہ تین بند ۔ دیکھا سو کھایا یہ منہ پانون چوکا ۔ دیکھا نہ بھالا
صندوقچی خالا ۔ دیکھ بگانی چیڑ مت ترساؤ جی ۔ دنیا تھوڑہ ادلا سا بہت ۔ دنیے کے
ناون دروازہ نہین دیتے ۔ دیو بگا سو پاویگا بو دیگا سو لونی گا ۔ دیے کی تلے اندھیارا

گنجینہ چہارم در امثال حروف دھا

دھان پان ۔ دھاے دھاے کرم لکھا سو پاے ۔ دھم دھوسڑ کا ہی مونا کے

بچ نہ آوے لوٹنا ، دھنا سیٹھ بنے ہین ، دھن کا دھن گیا اور میت کی ہنسی گئی
دھنونتی کے کاٹنا چھپا دوڑے لوگ ہجار ، دھوبی کلا چھیلا آدھا اُجلا
آدھا میلا ، دھوبی روے دھلائی کو میان روین کپڑون کو ، دھوبی پٹیا چاٹے
ساسیٹی اور پٹاخ ، دھوے کی ٹٹی ، دھول کی رسی نہین بانٹی جاتی ، دھوئے
دو پاؤن دھوئے پڑے چار پاؤن وہی چھوڑ دا مادر پیارا ، دھیرا سو گھیرا ، دھیرا ہی
مین کہون بوہاری تو کان دے ، دھین دھونکڑا اندھیا نگر ، دھینک دھینک کا

گنجینۂ پنجم در مثلہاے حرف ڈال

ڈائن کھاے تو منہ لال نہ کھاے تو منہ لال ، ڈائن بھی دس گھر چھوڑ کر کھاتی
ہی ڈریے رنڈی تیرے دیدے سے ، ڈرین لوڑی سے اور نام دلبر خان
ڈوبا بنس کبیر کا جو اُبجے پوت کمال ، ڈوبے کنٹھ بھر دے تیرے ڈوبتی کو
تنکے کا آسرا بہت ہے ، ڈورے ڈالتے ہین ، ڈوم بنیا پوستی تینون بے
ایمان ، ڈومنی کی لونڈی ، ڈیڑھ پاؤ آٹا اور پل پر رسوئی ، ڈیڑھ چاول اینچ
جدا ہی پکاتے ہین ، ڈیڑھ اینٹ کی مسجد جدا ہی بناتی ہین ڈبل ڈول گنبد آواز دربش

گنجینۂ ششم در امثال حرف ڈھا

ڈھاک کے تین ہی بات ، ڈھاک تلے کے بھوڑی مہوے تلے سیگھڑ ڈھاک کے
بنگال کوڑی کے کنگال ، ڈھال تلوار سرپانے اور جوڑ بند بچانے ڈھونڈھ لا
تو بتا دین ، خزینۂ یاد ہم در مثلہاے حرف دال مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینۂ اول در امثال عربیہ

معرب الواو والکاف

ذِكْرُ الطَّاغِي فِي طُغْيَانِهِ ذِكْرُ الْعَيْشِ نِصْفُ الْعَيْشِ

بگزار طاغی را در طغیانش ۔ یاد کردن عیش نصف عیش ست ۔

ذِكْرُ الشَّبَابِ حَسْرَةٌ × ذِكْرُ الْوَحْشَةِ وَحْشَةٌ × ذِكْرُ الْمَوْتِ جِلَاءُ

یاد کردن جوانی حسرت ست × یاد کردن وحشت وحشت ست ۔ یاد کردن مرگ جلاء

الْقَلْبِ × ذَكَّرَنِي الطَّعْنَ وَكُنْتُ نَاسِيًا × وَذَكَّرَنِي حَمَارِي أَهْلِي ×

دل ست ۔ یاد داد می مرا طعن را و بودم فراموش کننده × یاد داد من مرا خر من اهل مرا ۔

معرب اللام

ذَلَاقَةُ اللِّسَانِ رَأْسُ الْمَالِ × ذُلُّ الْمَرْءِ فِي الطَّمَعِ × ذَلِكَ

تیزی زبان اصل مال ست ۔ خواری مرد در طمع ست ۔ ان بسبب

بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ × ذَلَّ مَنْ لَا سَيْفَ لَهُ × ذَلَّ مَنْ طَمِعَ

چیز نیست که پیش رسانی مردود ست تو ۔ خوار شد کسی که نیست شمشیر مر او را ۔ خوار شد کسی طمع کرده

اَلذُّلُّ مَعَ الطَّمَعِ × ذَلِيلُ الْفَقْرِ عَزِيزٌ عِنْدَ اللّٰهِ × ذَلِيلٌ عَاذَ

خواری با طمع است ۔ خوار حاجت گرای ست نزد × خدا × خوار پناه گرفت

معرب النون

بِقَرْيَةٍ × ذَنَبُ السَّرْحَانِ كَمَنِيَّةِ الْعَزَّالَةِ × ذَنَبُ عَقْرَبٍ

بدر رفت × دم گرگ مانند مرگ ست برای بزها ۔ دم عقرب

لِلنَّحْوِ سَاعَاتٌ × ذَنْبٌ وَاحِدٌ كَثِيرٌ وَأَلْفُ طَاعَةٍ قَلِيلٌ ×

نحو ستهاست ۔ یک گناه بسیار ست وهزار طاعت اندک ست ۔

معرب الهاء

ذُو الْأَمَانِ كَمُتَّكِلٍ عَلَى كَفِّ سُلَيْمَانَ × الدَّوْدَاءُ الدَّوْدُ

صاحب امان مانند حواله ست بر پنجه سلیمان × دود باد دود

إِلَّا ذَهَبَ آمِنٌ بِمَا فِيهِ × ذَهَبَ الدَّوْلَةُ بِبَوْلِكَ ×

نگذشت ۔ رفت وی با نچه در وی بود وی ۔ رفت دولت بر دختر ×

ذَهَبَ عَصِيرِي وَبَقِيَ شَجَرِي ✻ ذَهَبَ الْقَوْمُ تَحْتَ كُلِّ

رفت فشردهٔ انگور و ماند در دست من ✻ رفتند گروه زیر هر

كَوْكَبٍ ✻ ذَهَبَ مِنْهُ الْإِطْيَبَانِ ✻ ذَهَبَ رِيحُهُ ✻ ذَهَبَتْ

ستاره ✻ رفت ازان خوردن و جماع ✻ رفت بوی او ✻ رفت

هَيْفَ لِأَدْيَانِهَا ✻ اَلذَّهَبُ عَقْلُ الْأَحْمَقِ وَحُمْقُ الْعَاقِلِ

باد گرم برای عادتهای خود ✻ زر دانش نادانش دانائی

اَلذِّئْبُ أَدْعَمُ ✻ اَلذِّئْبُ أَعْلَمُ بِمَكَانِ الْفَصِيلِ الْيَتِيمِ

گرگی سیاه رنگ است ✻ گرگ دانا تر است بمکان شتر بچهٔ از مادر جدا شده کریم است

اَلذِّئْبُ لِلضَّبُعِ ✻ اَلذِّئْبُ يَأْدُو لِلْعَرَاءِ بِأَكْلَةٍ

گرگ برای گفتار است ✻ گرگ می فریبد آهو را برای خوردنش ✻

گنجینهٔ دوم در مثلهای فارسی

ذره را با خورشید چه نسبت ✻ ذکر عیش نصف عیش است ذوالفقار علی در نیام زبان سعدی در کام نباشد ✻ ذوق چمن ز خاطر بلبل نمیرود ✻ ذوق گلچین اگر داری سوی گلزار رو

گنجینهٔ سوم در امثال هندیه

ذات بهانت پوچھنے ناکو سے جنبوہین کے بانھن ہوسے ✻ ذات مدھ بیے معلوم ہوسے ✻ ذات خدا کی بے عیب ہی ✻ ذات کی بلاسے برابر بیٹھے کم ذات بلاسے بیچ بیٹھے ذوق مین شوق گھاتے مین اڑا کا خزینهٔ دوازدهم در مثلهای حرف را مشتمل بر سه گنجینه

گنجینهٔ اول در امثال عربیه

اَلرَّاجِعُ فِي هِبَتِهِ كَالرَّاجِعِ فِي قَيْئِهِ ٭ رَاحَةُ الْجِسْمِ فِي قِلَّةِ

باز گرنده در هبهٔ خود مانند باز گرنده است در قی خود ٭ آسایش بدن در اندک

الطَّعَامِ وَرَاحَةُ الرُّوحِ فِي قِلَّةِ الْكَلَامِ ٭ رَأْسُ السَّخَاءِ سَخَاءُ الرَّأْسِ

خوردن ست وراحت روح در اندک کلام ست ٭ سر جوانمردی جوانمردی سر ست

رَأْسُ الرِّيَاسَةِ تَهْذِيبُ السِّيَاسَةِ ٭ رَأْسُ الْمَعْرِفَةِ عِرْفَانُ

سر ریاست آراستن سیاست ٭ سر بازی شناختن

الْحَرِيفِ ٭ رَاعِ النَّفْسَ فِي غَلَبَاتِ النَّفْسِ ٭ رَاعِ أَبَاكَ يُرَاعِكَ

دشمن ست ٭ نگهدار دم را در غلبهٔ هوس نفس ٭ نگهدار پدر را تا ترا رعایت کند

أَبْنَكَ ٭ رَأْيُ الصَّادِرِ وَالْوَارِدِ ٭ رَأْيَانِ مِنْ وَاحِدٍ الرَّأْيُ

پسر تو ٭ جنبید بازگردند و آینده ٭ دو رای از یک رای بهتر ست

اَلسَّدِيدُ خَيْرٌ مِنَ الْأَيْدِ الشَّدِيدِ ٭ رَأْيُ الْعَلِيلِ عَلِيلٌ الرَّأْيُ

راست بهتر ست از توانائی سخت ٭ رای بیمار بیمار ست ٭ رای

قَبْلَ الشَّجَاعَةِ الشَّجَعَانُ ٭ الرَّأْيُ لَا مَجْهُولٌ ٭ الرَّأْيُ نَاصِرٌ وَ

پیش از دلیری دلیری ست ٭ رای حواله نمیکند ٭ رای خاینده است ٭

الْهَوَى يَقْظَانُ ٭ الرَّبَاحُ مَعَ السَّمَاحِ ٭ رَبِحَ أَخٌ لَكَ لَمْ تَلِدْهُ

خواهش بیدار ست ٭ سود با جوانمردی ست ٭ بسیار بر اندر مرتر آنکه ترا نزاید و است اورا

أُمُّكَ ٭ رُبَّ أُمْنِيَّةٍ ٭ رُبَّ أُكْلَةٍ تَمْنَعُ أُكَلَاتٍ

مادر تو ٭ بسیار آرزوست که بیشتر گرسنا ٭ بسیار یکبار خوردن باز بسیار دانه خوردنها ٭

رُبَّ آمِلٍ خَائِبٌ ٭ رُبَّ بَيْتٍ بَيْتِ شِعْرٍ خَيْرٌ مِنْ بَيْتٍ تَزُورُ

بسا امیدوار محروم ست ٭ بسا خانه سوی بهتر ست از خانه زر ٭ بسا

خَيْرٌ فِي شَرٍّ وَرُبَّ شِفَاءٍ فِي ضُرٍّ رَبَكَ الضَّأْنُ فَرِيقٌ رُبَّ

یکی در بدی ست و بسا شفا در گزیدست ۰ خاکستر کون شده پیش آمد کن سنمار او بسیار

رَبِيحٍ يُؤَدِّي إِلَى الْخُسْرَانِ ۰ رُبَّ رَأْسٍ حَصِيدُ لِسَانٍ رُبَّ

سود میرساند سوی زیانکاری ۰ بسیار سر درو کرده شده زبانست بسیار

رَجَاءٍ يُؤَدِّي إِلَى الْحِرْمَانِ ۰ رُبَّ رَمِيَّةٍ مِنْ غَيْرِ رَامٍ ۰ رُبَّ

امید میرساند سوی بی نصیبی ۰ بسا انداختن ست از غیر اندازنده ۰ بسا

سَاعٍ فِي مَا يَضُرُّهُ ۰ رُبَّ صَارِفٍ تَحْتَ الرَّاعِدَةِ ۰ رُبَّ صَنْعَةٍ

سعی کننده ست در چیزی که گزند میرساند او را ۰ بسا ابر بی باران چیز آواز کننده است ۰ بسیار صنعت

أَصْعَبُ وَمِنْ ابْتِدَائِهَا ۰ رُبَّ صَاعِدٍ لِلْقَاعِدَةِ ۰ رُبَّ طَمِعٍ أَدَّى

دشوارتر ست از آغاز او ۰ بسیار بالا برانیده هر آئینه نشیننده است ۰ بسا طمع رساند

إِلَى عَطَبٍ ۰ رُبَّ عَجَلَةٍ تَهَبُ رَيْثًا وَرُبَّ فَرْوَقَةٍ يُدَاعَى

سوی هلاکت ۰ بسیار شتابی می بخشد درنگ را و بسیار ترسنده خوانده می شوی

لِبَيَاضٍ رُبَّ عَيْنٍ أَنْضَرُ مِنْ لِسَانٍ ۰ رُبَّ عَتَبٍ تَحْتَ طَلَبٍ

شیر را بسا چشم تازه تر ست از زبان ۰ بسیار خشم زیر طلب ست

رُبَّ قُعْدَةٍ تَمْنَعُ قُعُدَاتٍ ۰ رُبَّ قَوْلٍ أَشَدُّ مِنْ صَوْلٍ

بسا یکبار نشستن باز میدارد چندبار نشستن ۰ بسا یک سخن سخت تر است از حمله کردن

رُبَّ كَلِمَةٍ يَقُولُ لِصَاحِبِهَا دَعْنِي ۰ رُبَّ لَائِمٍ حَلِيمٍ رُبَّ

بسا سختی ست که بگوید مرگوینده خرد را که بگذار مرا ۰ بسا ملامت کننده بردبار است بسا

مَلُومٍ لَا ذَنْبَ لَهُ ۰ مَمْلُوكٍ لَا يَسْتَطِيعُ فِرَاقَهُ ۰ رُبَّ

ملامت کرده شده نیست مر او را ۰ بسا بنده که طاقت داشته نمیشود جدائی او ۰ بسا

مُخَالِفَةٍ دَعَتْ اِلَى مُخَالِفَةٍ ۔ رُبَّ مَنِيَّةٍ تَحْتَ اُمْنِيَّةٍ ۔ رُبَّمَا

سوگند خوردن می خواند سوی مخالفتی ۔ بسا مرگ زیر آرزوی ست ۔ بسا

صَحَّتِ الْاَجْسَامُ بِالْعِلَلِ ۔ رُبَّمَا اَصَابَ الْاَعْمٰى رُشْدًا وَاَخْطَاَ الْبَصِيْرُ

تندرست شد بدنها بسبب بیماریها ۔ بساست که یافت نابینا رشد خود را خطا کرد بینا

قَصْدَهُ ۔ رُبَّمَا اَدْرَكَ الظَّنُّ الصَّوَابَ ۔ رُبَّمَا جَاعَ الْكَلْبُ فَقَتَلَ

مقصود خود را ۔ بساست که دریافت گمان صواب را ۔ بساست که گرسنه شد سگ پس کشت

صَاحِبَهُ ۔ رُبَّمَا كَانَ السُّكُوْتُ جَوَابًا ۔ رُبَّمَا يَاْتِي الْفَرَجُ

مالک خود را ۔ بساست که باشد خاموشی پاسخ ۔ بساست که می آید گشایش

وَسَطَ الشِّدَّةِ ۔ رُتْبَةُ الْعِلْمِ اَعْلَى الرُّتَبِ الدُّنْيَا تَظْفَرُ

میان سختی ۔ مرتبه علم برتر مرتبهاست ۔ گرسنی فرو نگذارد

اَلْغَضَبُ ۔ رَجَعَ بِخُفَّيْ حُنَيْنٍ ۔ رَجَعَ عَلَى حَافِرَيْهِ ۔ اَلرَّجُلُ

خشم را ۔ باز گردید بدو موزه حنین ۔ برگردید بر پاشنه خود ۔ مرد

اَلْمُتَجَاهِلُ عَاقِلٌ ۔ رَحِمَ اللّٰهُ عَلَى الْبَنَاشِ الْاَوَّلِ ۔ رَحِمَ اللّٰهُ

نماینده جهل دانا ست ۔ بخشش خدا باد بر بناش نخستین ۔ رحمت کند خدا

مَنْ هَدَانِي اِلَى عُيُوْنِي ۔ اَلرُّسْحُ تَعْلُو الثِّقَالَ ۔ رِزْقِي

کسی را که رهنمونی کرد مرا بسوی بیماریهای من ۔ آسیا بلند می شود بر گرانی ۔ روزی من

تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي ۔ رِزْقُكَ يَطْلُبُكَ فَاسْتَرِحْ ۔ اَلرِّزْقُ يَطْلُبُ

زیر سایه نیزه من ست ۔ روزی تو بجوید ترا پس آسایش کن ۔ روزی بجوید

اَلْعَبْدَ اَكْثَرَ مِمَّا يَطْلُبُهُ الْعَبْدُ ۔ اَلرِّزْقُ مَقْسُوْمٌ ۔ اَلرِّزْقُ بِالْجَدِّ

بنده را بیشتر از آنچه بجوید او را ۔ بنده ۔ روزی قسمت کرده شده است ۔ روزی بکوشش ست

لَا بَالْكَدِّ × رَزَمَهْ وَلَادَرَّةَ × رَسُوْلُ الْمَوْتِ الشَّيْبُ × رَسُوْلُ

معه السین

دیگوشش × آوازست ونیست گوئی × قاصد مرگ پیرست × قاصد

الْمَوْتِ لِوِلَادَةٍ اَلرَّشَفُ اَنْفَعُ × اَلرِّسْتُوْنَ رِيَاءُ الْحَاجَاتِ

معه الشین

مرگ زادنست × مکیدن آب نشاندنی × رشوت رسن حاجت هاست

اَلرِّضَا بِالْقَضَاءِ بَابُ اللّٰهِ الْاَعْظَمُ × رَضِيَ الْخَصْمُ وَلَمْ يَرْضَ

معه الضاد

پسندیدن حکم خدا × دروازه بزرگ خدا است × خوشنود شد دشمن وخوشنود نشد

اَلْقَاضِي × رَضِيْتُ مِنَ الْغَنِيْمَةِ بِالْاِيَابِ × رَضِيْنَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ

معه الطاء والظاء

قاضی × خوشنود شدن غنیمت بسبب باز گشتن × خوشنود شدیم از تقسیم کردن جبار

فِيْنَا × رُطَبُ الْحِجَازِ فِي لَبَنِ الشِّيْرَازِ × رُعُوْنَاتُ النَّفْسِ

معه العین والغین

درخت × خرمای × که در شیر × شیراز × رعونتهای نفس

تَنْعِيْمًا × فَاقْصِبْ × رَفَاهِيَةُ الْعَيْشِ فِي الْاَمْنِ × اَلرِّفْقُ

معه الفاء

مانده میکند از راه چرا بید بس کرده واشت جانور چه بنده نوشد آب × فراخی عیش در بی خواست × نرمی

مِفْتَاحُ الْحَاجَةِ وَالرِّزْقِ × رَفِيْقُ الْمَرْءِ دَلِيْلُ عَقْلِهٖ × اَلرِّفْقُ

معه القاف والکاف

کلید در وزیست × رفیق مرد دلیل دانش اوست × رفیق

ثُمَّ الطَّرِيْقُ × رَقَصُ الْبَعِيْرِ يُلَيِّقُ بِصَوْتِ الْحِمَارِ رَكِبَ

معه اللام والنون

پسرزاده × رقص شتر مزاوارست × بآواز خر × سوار شد

اَلْعَصَا تَصِيْرُ × رَكَضَ مَا وَجَدَ مِيَالَكَ × رَمَتْنِي بِدَائِهَا

معه الواو

برعصا تصیر × راندچیزی راکه یافت میدان ترا × انداخت مرابه بیماری

وَانْسَلَّتْ × رُوْعِي جَارِ وَانْظُرِي اَيْنَ الْمَفَرُّ × رُؤْيَةُ الْحَبِيْبِ

معه الیاء

میروون آمد × بترس ای گفتار ودیگر کجاست جای گریز × دیدن محبوب

جلاء العیان ۲ رویدا لعز ۲ و تمر ۲ ق رهبوت خیر ۲ من

سرمه چشم ست ۲ مهلت دو چهار تا بیرون بد بکه از شکم ۲ ترس بهتر ست از

رحموت ۲ الریاسة سعة الصدر ۲ ریق العدو ۲ سم قاتل

ر حم ۲ ریاست فراخی سینه است ۲ آب دهن دشمن زهر است کشنده

گنجینه دوم در مثلهای فارسی

الف

راحت بدل رسان که همین مشرب ست بس ۲ راز دل جز بیان نتوان گفت ۲ راز خود چندانکه بتوانی نگو ۲ راستی موجب رضای خدا ست ۲ راستی راز وال کے باشد ۲ راستی آور که شوی رستگار ۲ راست گو را همیشه راحت در پیش ست ۲ راست گوئی در رزق خود خلل ۲ راست دروغ بگردن راوی ۲ راست ست که در دروغ از ماست ست ۲ راضی شدن خصم کم از انتقام نیست ۲ راه بزن یکی راه خدا به بین ۲ راه میدانی و فرسنگ می پرسی ۲ رد خلق قبول خالق ۲ رزق را روزی رسان پرسید ۲ رسیده بود بلای ولے بخیر گذشت رشته در گردنم افگنده دوست ۲ میکشد هر جا که خاطر خواه اوست ۲ رضای مولی از همه اولی ۲ رفت و چندین آرزو با خاک برد ۲ رگ جوانی بر جاست ۲ رگ خوابش را گرفت ۲ رموز عاشقان عاشق داند ۲ رموز مصلحت ملک خسروان دانند ۲ رنج خود راحت یاران طلب ۲ رندان را رندان شناسد ۲ رند عالم سوز را با مصلحت بینی چه کار ۲ رندی و هوسناکی و عهد شباب اولی ۲ رندم به بین و عالم مپرس ۲ رنگ زد باخته رنگ ریزی میکند ۲ رنگ ریز بریش خود و مانده ۲ رنگ ریزی ماه قصب رازیان دارد ۲ روبرو به از پهلو ۲ روباه بازی میکند ۲ روبه را گفتند پوستین پوشی گفت انچه پوشیده ام

ن بگذارید ہ روح را صحبت ناجنس عذابیست الیم ہ روز شنبہ بجہود ارزانے ارروز
تنگی سیاہ است ہ روز سیاہی درپیش ست ہ روز تو وروزی تو ہ روزے از کیسہ اش
میرود ہ روزی خود در سفرۂ دیگر میخورد ہ روزی خود را بجا خوردہ ہ روزے بقدر
ہمت ہر کس مقرر ست ہ روستائی را عقل از پس می آید ہ روستائی را حمام
خوش آمد ہ روستائی اگر دلی بودے + خرس در کوہ بوعلی بودے ہ روستائی
عید دید ہ روشنائی عرب از نور محمد علیہ السلام بود نہ از روشنائی بلب ہ روغن بار مالیدہ
روغن قاز میمالد ہ روغن از سنگ می کشد ہ روغن از ریگ بیابان میکشد ہ روز سنگی
پیشہ کن و طریقے آموز ہ رونده کسی ست که قدمی ہ روے در دروغ گو سیاہ ہ روی
مفلسی سیاہ روزی بام ہم دلمای خستہ است ہ رہ راست برو اگرچہ
دورست ہ زن بیوہ مکن اگرچہ حورست ہ ریاضت کش بیادای بساز دہ ریسمان
سوختہ لیکن کیش بیرون نرفتہ ہ ریش بر آید پاجے شد ہ ریش خام طمع
در کون مفلس ہ ریش در آسیا سفید کردہ ہ ریش بدست
دیگرے مدہ + ریشش بدست دیگرست ریگ صحرا بسبحہ انگشت می شمارد ہ

گنجینۂ سوم در امثال ہندیہ

الف

رات تھوڑی سانگ بہت + راجا راج اور پرجا سکھی + راجا
کے گھر موتیون کا کال + راجا کے سونیا د پاس پڑے سو اوڑ راجا بلاوی
ٹھاری آوے + راجہ رکھے رانی کھاوے ہ راجہ چھوڑے نگری جو بہاوے
سوئی ہ راجہ کا دان پرجہ کا اشنان + راجہ روٹھیگا اپنی نگری لے گا + راجا
کا دوجا اور بکری کا تیجا + دونون خراب + راست گو مفلس مجلس مین جھوٹا +

رام چھوڑے اجودھیا من بھاوے سوئے + رانی کورا پیارا کانی کو کانا پیارا +
رانی خان کے سالے + رانی روٹھیگی اپنا سہاگ لیگی + کیا کسی کا بھاگ
لیگی + رانڈ کا سانڈ + رانڈ کے چرخے کی طرح چلا ہی جاتا ہے + رانڈ اگیا مگائے
کو آپکو لائے کو + بھائی کو رانڈ کے گھر مانڈے اور عاشقون کے گھر اکا + راہ چھوڑ
کر راہ چلے ترت دھوکا کھائے + راہ کی بات ہے + راہ پڑے جانیے کہ بانھ پڑے +
راہی راہ سو راہی راہ + رائین بچہ بہت سچا بہت سچا حرامی بچہ + رائی سے پربت
بناتا ہے + رڑیا چاکر گھسیا گھوڑ کھائے بہت چلے تھوڑ + رجب ہتیلے کی چھری +
رحمان جوڑین پلی پلی لقمان لڑھا دین کپا + رد بندہ خریدار خدا +
رزالا مست ہو اخدا کو بھول گیا + رزالے کے ناخن ہوے + رزالے
کا لٹھ + رزالے کی جورو کو سدا طلاق + رسی جل گئی پر بل نہین گیا +
رشون جکڑی اب نہین ٹھہرتی + رکھ پت رکھا پت + رکھی تو پیت نہین تو پلیت +
رم کے کھم گاڑے ہین + رنڈی کی ناک نہ ہوتی تو گوہ کھاتی پھرتی + رنڈی رہے
تو آپ سے نہین سگے باپ سے + رنڈی کی اور بھوت کے پتھر کی چوٹ نہین
لگتی رنگ فیح ہو گیا + رنگ تو اسا اور مہتابہ ناؤن + روپ رو و مین بھاگ
کھاوین + روتے کیون ہو میان صورت ہی ایسی ہے + روتا جاے موئے
مکرے + روٹی کو روے اور چوٹھے پیچھے سوے + روٹی کھائیے تکرے بنیا لیجئے
مکرے + روٹی کو ٹوٹی پانی کو بلا خسم کو داوا + روٹی پڑے منھ مین ذات پڑے
گوہ مین + روٹھے کو منائیے پٹھے کو سلائیے + رورو کے دان مانگتے ہین +
روزے کو گئے نماز گلے پڑی + روزے خور خدا کے چور + روزکنوان کھودنا روز
پانی پینا + رویا سو منھ دھویا + رہتون گھر نہین ہوتا + رہیے تو ٹیک سے جائیے تو

جز بیع نے + رہے نام اللہ کا + رہے محمود کے انڈے وے مسعود کے + رہے
مجھو نپڑے مین خواب دیکھے محلون کا + ریاست بے سیاست نہین ہوتی +
ریجھین گے تو چھپر ماریںگے + ریجھ بچاؤ اور گولی بچاؤ + ریس بھلی ہوس بری +
خزینه سیزدهم در مثلهاے حرف زاے معجمه مشتمل بر سه گنجینه

گنجینه اول در امثال عربیه

زَاحِمْ بِعُوْدٍ اَوْ دَعْ × زَارِعُ الشَّرِّ يَحْصُدُ السُّرُوْرَ اَلزَّبُوْنُ

مزاحمت کن بہ بازگشتن یا بگذار + کشت کنندہ شر درو میکند خوشی را + نادان

يَفْرَحُ بِالشَّيْءِ اَلزَّجَاجُ تَمَامًا × رَحِمَهُ اللّٰهُ الصَّالِحِيْنَ رَحِمَهُ اَزْرُ

شادمان میشود بہر دن چیزی + شیشہ سخن چین ست + رحمت تر ایستگان رحمت ست زیارت کن

غِبًّا تَزُرْ دُحَبًّا × زُرْ غِبًّا بِقَدْرِ كَرَامَةِ الْمَزُوْرِ كَ زَكْوَةُ اَلْمَلِكِ اَلْعَدْلُ

بعد یک روز زیادہ کنی دوستی را بعد زیارت کن + در اندازہ بزرگی کردن وی تر ا بزکوہ بدن پادشاہ سیاست

زَلَّةُ الرَّجُلِ عَظْمٌ يَجْبُرُ وَزَلَّةُ اللِّسَانِ لَا تُبْقِيْ وَلَا تَذَرُ زَلَّةً

نغزش یا استخوانیست کہ شکستگی او بستہ میشود + نغزش زبان باقی نمیدارد و نمی گذارد + نغزش

اَلْعَالِمِ كَبِيْرٌ × زَلَّةُ الْعَالِمِ زَلَّةُ الْعَالَمِ × زَلَّةُ الْعَالِمِ تُضَرُّ

عالم بزرگست + نغزش عالم نغزش جہان ست + نغزش عالم زدہ میشود

بِهَا الطَّبْلُ وَزَلَّةُ الْجَاهِلِ يُخْفِيْهَا الْجَهْلُ × زَلَقُ الْحِمَارِ

بوی دہل و نغزش + جاہل سے پوشاند آنرا جہالت + نغزیدن خر

وَكَانَ مِنْ شَهْوَةِ الْمَكَارِيْ زِنَ الرِّجَالَ

بود بشو خواہش کرایہ دہندہ وزن کن مودان

بموازنتهم زوال الدولة بارتفاع السفلة × زوال العلماء

بهتر از دهای ایشان × دور شدن دولت به بلند شدن رذیلان ست ↓ ادبار عالمان

اهون من موت العلماء زوايا الدنيا مشحونة بالترزايا

سبکتر ست از مرگ عالمان × گوشه های دنیا پرست بمعیتها

زوج من عود خير من تعويج × زهد العالم رحمة × زهد

جفت از چوب بهتر ست از نشستن ↓ زهد عالم رحمت ست × زهد

العاصي فضلة × الزهد قطع العلائق وهجر الخلائق

گنهگار فضله است × زهد بریدن علاقهاست و گذاشتن مخلوقات ×

الزهد اقرب الى التقوى زيادة المرء في دنياه نقصان

زهد نزدیک تر ست سوی پرهیزگاری × زیادتی مرد در دنیا وی نقصان ست

وريحه دون تحصل الخير خسران × زيارة الحبيب طراءة

وسود او جز خالص نیکی زیان کاری ست × زیارت معشوق تازگی

المحبة × زيارة الضعفاء ظن × الزيارة لحظة

محبت ست × زیارت ضعیفان گمان ست × زیارت یک لحظه است ×

الزيت في العجين لا يضيع × زينب سترة × زينة

روغن زیتون در خمیر هلاک نمیشود × زینب ستره است × زیبائش

المرء حسن الخلق والادب زينة الباطل خير من زينة الظاهر

مرد خوبی خلق ست و ادب × زیبائش باطن بهتر ست ز زیبائش ظاهر ×

زين الشرف التغافل × مزين في عين والده ولده

زیبائش شرف تغافل ست × زیبائش ست در چشم پدرش فرزند او ×

گنجینه دوم در مثلهای فارسی

الف

زاده ظالم ستمگر میشود، تیغ چون بشکست خنجر میشود، زان گناه که نفسی رسد بغیر چه باک، زانوی گفتار بگفتن کلوخ می بندد، زاهد بر مسجد میخواهد گیر، زائیده کسی وگائیده کسی جان بابا، زاید که وگاید که در و بر سر که، زبان خلق نقاره خدا زبان سرخ سر سبز که میدهد بر باد، زبان زیر زبان دارد، زبان پاسبان سر است زبان بریده بگنجی نشسته صم بکم، بهتر از کسی که نباشد زبانش اندر حکم، زبان خوش مار را از سوراخ برمی آرد، زبان کوشتیست بهر طرف که میگردانی میگردد، زبانش هاشر زبانی میکند، زبانش مو برآورد، زحل هندی از ترکی مریخ تر سد، زخم دندان دشمنی تیر است، که نماید بچشم مردم دوست، دوده را میتوان زدود زدیم بر لعف دندان و هر چه باد باد، زر بر سر فولاد نمی نرم شود، زر بزرد اون هنر فزانست، زر پیش زر میرود، زرداون و در دسر خریدن، زر سفید برای روز سیاه است، زرکار کند مرد لاف زند، زر صد جبه آید یکی پرنشان، زمانه با تو نسازد تو با زمانه بساز + زمانه آدم پرورست، زمانه سفله پرورست، زمانه سازی میکند، زمرد و بود سنگ عروسی زمین سخت آسمان دور، زمین شور سنبل بر نیارد، زر و تخم اهل ضایع مکن، زمین ترقید پیدا شد سر خر، زمین را آسمان میدوزد، زن از غازه سرخ شود مرد از غزا زن بد در سرای مرد نکوست هم درین عالمست دوزخ اوست، زن بیکار غر شود یا بیمار + زن جوان را تیر در پهلو نشیند به که پیر، زن خود گائیدن و پنبه خائیدن + زن خودکامی دست دیگران مکش، زن دهقان زائد یا زاید مرد خر مرا حبا باید + زندگی را عشق ست، زنده کسی ست که دمی دارد، زنده کسی ست که زن

نمارد زندہ بلا بس نبود مردا بلا شد + زن راضی شوہر راضی گوز بریش قاضی + زنگی بشستن سفید نگردد + زن مردوش بہ ادمردزن پیش + زن واژدہا ہردو در خاک بہ + زنیکو ہرچہ صاور گشت نیکوست + زور بکرز سید دوبہ پالانش + روز برگاؤ ونالہ برگردون + زور لب گور + زہر طرف کہ شود کشتہ سود اسلام ست + زہ گردن این کمان بہ دشوار ست + زہے مراتب خوابی کہ برزبیداریست + زہے تصور باطل زہے خیال محال + زیارت بزرگان کفارۂ گناہ + زیبائی زنان از سرخروکے مردان ست + وزیبائے مزان از سرخی رو + دیدہ بکرمان میفرستد + زیرکاسہ نیم کاسہ است + زیربار اند درختان کہ تعلق دارند + زینہار ادقرین بد زنہار +

گنجینۂ سوم در مثلہائے ہندیہ

زاہد کا کیا خدا ہے ہمارا خدا نہیں + زبان کے آگے خندق نہیں زبان سے خندق پار + زبان شیرین ملکگیری + زبان چیڑھی ملک بانکا + زبان جنے ایک بارمان جنے بار بار + زبان کی سی کہون کہ تلوون کی سی + زبان کے تلے زبان ہے + زبان ہی ہاتھی چڑھاوے + زبان ہی سر کٹواوے + رحمی دشمنون دم سے تو مرے نہ دم لے تو مرے + زر زیل + زر زور بل + زردار کا سودا ہے + بے زر کا خدا حافظ + زر زن زمین زبان چاروں قضیہ کا گھر + زر کو زر کھینچتا ہے + زر نیست عشق ٹین ٹین + زر میداری دوب کی جڑ ہے + زور نہ ظلم عقل کی کوتاہی + زور تھوڑا غصہ بہت مار کھانے کی نشانی + زور کے آگے ضرب نہیں چلتی خزینہ چہاردہم در مثلہائے حرف سین مہملہ مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینهٔ اول در امثال عربیه

مع الالف

سَاءَ رُعْيَانُ فَسَقَى السَّاجُورَ خَيْرٌ مِنَ الْكَلْبِ الشَّامَةُ

اندوه گین کرد چوپانان گان پس آب داد ساجور بهتر است از سگ + بستوده آمدن

مِنْ أَخْلَاقِ الْعَامَةِ سَبَحَ لِيُسْرِقَ سَبَقَ السَّيْفُ الْعَذَلَ

از خلقهای عوام ست شنا وری کرد تا دزدی کند سابق شد شمشیر را نکوهش

سَبَقَ دِرَّتَهُ عِزَارُهُ سَبَقَكَ بِهَا عَكَّاشَةُ سَبَكَ بَلَغَكَ

سابق شد شیر او را کمی شیر او پیشی کرد ترا بوی عکاشه دشنام داد ترا کسی که رسانید ترا

السَّبَّ سَحَابَةٌ صَيْفٍ عَنْ قَلِيلٍ يَنْقَشِعُ سَحَابَةُ لَقَشَعَ

دشنام را ابر گرما از اندک دوری شود + ابر گشاده شد

مع الخاء

سَحَّ حَالُ إِذْ رَعَدَ السَّخِيُّ حَبِيبُ اللهِ وَلَوْ كَانَ فَاسِقًا

ریزش کرد حال وقتیکه غرید سخی جوانمرد دوست خداست اگرچه باشد گنهگار

مع الدال

السَّخِيُّ لَا يَدْخُلُ النَّارَ سَدَادٌ مِنْ عَوَزٍ سَدَّ ابْنَ بَيْضٍ

سخی در دوزخ داخل نمیشود + راستی از درویشی ست + بند کرد ابن بیض

مع الراء

الطَّرِيقُ السَّرَاحُ مِنَ النَّجَاحِ السِّرُّ إِذَا جَاوَزَ الْاثْنَيْنِ شَاعَ

راه را طلاق از رستگاریست + راز وقتیکه تجاوز کند دو تن مشهور شود

سُرَّ عَنْكَ سَرَقَ السَّارِقُ فَانْتَحَرَ سُرُورُ الْكِرَامِ مِنَ الْأَعْظَمِ

سیر کن از خود دزد دزد پس کشت خود را خوشی جوانمردان از دولت ست

وَسُرُورُ اللِّئَامِ مِنَ الْأَخْذِ سُرُورُكَ بِالدُّنْيَا غُرُورُ السَّعَادَةِ

وخوشی لئیمان از گرفتن خوشی تو دنیا فریب ست نیکبختی

مع العین

بِالْحِيَلَةِ ۔ بِالسَّعَادَةِ إِدْرَاكُ الْأُمْنِيَاتِ السَّعِيدُ مَنْ اتَّعَظَ بِغَيْرِهِ

بہ حیلہ است ۔ نیکبختی دریافتن آرزو است ۔ نیکبخت کسی ست کہ پند گیرد از غیر خود

اَلسَّعِيدُ سَعِيدٌ فِي الْبَطْنِ أُمِّهِ ۔ وَالشَّقِيُّ شَقِيٌّ فِي بَطْنِ أُمِّهِ السَّعِيدُ

نیکبخت ست در شکم مادر خود ۔ و بدبخت بدبخت ست در شکم مادر خود ۔ نیکبخت

مَنْ أَكَلَ وَزَرَعَ وَالشَّقِيُّ مَنْ مَاتَ وَوَدَعَ ۔ اَلسَّعْيُ مِنِّي وَ

کسی ست کہ خورد و کشت کرد و بدبخت کسی ست کہ مرد و دیعت نہاد ۔ کوشش از من است و

الْإِتْمَامُ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى ۔ اَلسَّفَاهَةُ أَقَلُّ مِنَ السَّيَّافِ

تمام کردن از خدای تعالیٰ ۔ نادانی کشندہ تر است از صاحب شمشیر

وَمِنَ السِّهَامِ الزَّعَافِ اَلسَّفَرُ سَقَرٌ وَإِنْ كَانَ مِيلًا ۔ اَلسَّفَرُ قِطْعَةٌ

دیر کشندہ ۔ سفر سقر ست اگر باشد یک میل ۔ سفر پارہ است

مِنَ السَّقَرِ ۔ اَلسَّفَرُ مِيزَانُ السَّقَرِ ۔ اَلسَّفَرُ وَسِيلَةُ الظَّفَرِ سَفِينَةُ

از دوزخ بسفر تراز روے دوزخ ست ۔ سفر وسیلہ رستگاریست ۔ کشتی

نُوحٍ نَظَمَ الْبَرِيَّةَ ۔ سَفِينَةُ نُوحٍ لَا يَجِدُ مُسَافِرُهَا سَقَطَ الْعَسَاوِيَةِ

نوح منظم کرد خلق را ۔ نادان نیافت دشنام دہندہ ہمارہ ۔ بسفار دطعام شبانگاہ ۔

عَلَى سِرْحَانٍ سَكَتَ أَلْفًا وَنَطَقَ خَلْفًا ۔ سُكْرُ الْحُلُومَةِ

بر گرگ ۔ خاموش ماند ہزار سال و گویا شد بہ باطل ۔ مستی حکومت

أَسْكَرُ مِنْ سُكْرِ الْخَمْرِ سُكْرَةُ الْأَحْيَاءِ سُوءُ الْخُلُقِ ۔ سُكُوتٌ

مست تر ست از مستی شراب ۔ مستی دوستان ۔ بدخلقی ست ۔ خاموشی

اَللِّسَانِ سَلَامَةُ الْإِنْسَانِ ۔ اَلسُّكُوتُ يُدَانِي الْوَقَارَ سِكِّينٌ

زبان سلامتی انسان ست ۔ خاموشی بے افزاید وقار را ۔ کارد

إِبْرَاهِيمُ لَا يَذْبَحُ إِسْمَعِيلَ سَلَامَةُ الْإِنْسَانِ فِي حِفْظِ اللِّسَانِ

ابراهیم ذبح نمیکند اسمعیل را × سلامتی انسان در نگاهداشتن زبان ست +

اَلسَّلَامَةُ إِحْدَى الْغَنِيمَتَيْنِ × اَلسَّلَامَةُ فِي حَدَّةٍ وَالْأَمَانَةِ

سلامتی یکی از دو غنیمت ست + سلامتی در یک سر و امانت

بَيْنَ الْأُمْنِيَّتَيْنِ اَلسَّلَامُ يُبْنِي عَنِ السَّلَامَةِ × سَلَامُ الْخَوْفِ

میان دو × سلام خبر میدهد از سلامتی + سلام ترسان

اَلشِّكَايَةُ × اَلسُّلْطَانُ الْعَادِلُ خَيْرٌ مِنْ مَطَرٍ وَابِلٍ اَلسُّلْطَانُ ظِلُّ اللّٰهِ

گله است × پادشاه منصف بهتر ست از باران سال آینده × پادشاه سایه پروردگار ست

وَفَضْلُ الْبِرِّ اَلسُّلْطَانُ يَحْوِجُ إِلَى نَعْقَلَانَ مِنَ الْعُقَلَاءِ إِلَى

وفضیلت نیکوکار × پادشاه محتاج نرست سوی عاقلان از عاقلان سوی

اَلسُّلْطَانِ سَلْ عَلَامَةٌ عَنْ عِلَّتِهِ سَلْكَى وَلَيْسَ بِمَعْوَجَّةٍ

پادشاه × بپرس نشان را از علتش × نیزه راست ولیست کج

اَلسَّمَاءُ لِلّٰهِ وَالْأَرْضُ لِبَنِي عَبْدِ اللّٰهِ سَمِّنْ كَلْبَكَ يَكُلَّكَ

آسمان برای خداست وزمین برای پسران بندهٔ خاص خداست × فربه کن سگ خود را نگهبان کند ترا

سَمِّنْ كَلْبَكَ يَرْعَنِي فِي أَيْدِيكُمْ × سُمُوُّ الْمَرْءِ فِي التَّوَاضُعِ وَهَلَاكُهُ فِي

روغن شما برخته شده × در دستهای شما × بلندمرد در فروتنی ست وهلاکت او در

اَلْعَجَبُ سَنَاءُ ذُكَاءٍ لَا يَزُولُ × مِنْ دُعَاءِ الْخَفَّاشِ سَنَةٌ

تکبر ست × روشنی آفتاب دور نمی شود از دعای × شپره × خواب

اَلْفِرَاقُ سَنَةٌ وَسَنَةُ الْوِصَالِ سِنَةٌ × اَلسِّنَّوْرُ الْمَغْلُوبُ

یک سال ست × سال وصال یک خواب ست × گربه × عاجز

يَصُولُ عَلَى الْكَلْبِ × سَوَاءٌ قَوْلُهُ وَبَوْلُهُ × سَوَاءٌ عَلَيْنَا

حملہ میکند بر سگ × بابرست سخن او و پیشاب او × برابر ست ما

قَائِلُهُ وَسَائِلُهُ × سَوَاءُ الْعِرْبِ يَاسِ الْإِيمَانِ السُّؤَالُ

ہر دو گفتہ او و پرسندہ اسباب او × سواہی قرآن سنبد ایمان ست × سوال

أُنْثَى وَالْجَوَابُ ذَكَرٌ × سُوءُ الْاِسْتِمْسَاكِ حُسْنٌ مِنْ حُسْنِ الْاِضْطِجَاعِ

زن ست وجواب نر × بد گرفتن نیک ست از خوب خفتن

سُوءُ التَّدْبِيرِ سَبَبُ التَّدْمِيرِ سُوءُ الْخُلُقِ وَحْشَةُ الْاِخْلَاصِ

تدبیر بد سبب ہلاک کردنست × بد خلقی وحشت ست بیمت رہائی

مِنْهَا × سُوءُ الظَّنِّ آيَةُ الْعِشْقِ سُوءُ الظَّنِّ مِنَ الْحَزْمِ السُّؤَالُ

ازان × بدگمانی نشان عشق ست × بدگمانی از ہشیاری کیست × بدی

لَا يُخَافُ اخْرُهُ × سُورُ الْمُؤْمِنِ مِنْ شِفَاءٍ سَوِيقُ الْغَرِيضِ السَّبِيلِ

نرسید و نیشود انجام × پس خوردہ مسلمان شفا ست × پس مسافر در راہ

أَفْضَلُ وَمِنْ أَلْفِ أَلْفِ عَدِيلٍ × سُهْمَانُكَ مِنْ سِهَامِ الرَّامِي

بہتر ست از کرد رہم مثل × تیرہای تو از سہام راہی ست

سَهْمُ السَّعَادَةِ فِي قَوْسِ الْمُشْتَرِي × سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ

تیر نیکبختی در کمان مشتری ست × سردار قوم خادم ایشان ست ×

سَيِّدُ السَّوَانِي سَفَرٌ لَا يَنْقَطِعُ × سَيْرُ الْمَرْءِ تَبْنِي عَلَى اسْمِهِ يُرَبِّيهِ

سیر شتران کاب کش سفریست کہ منقطع نمیشود × سیر تمام مرد بنا کردہ میشود بر طبیعت او ×

اَلسَّيْفُ لِمَنْ ضَرَبَ × اَلسَّيْفُ وَالْخَنْجَرُ رَيْحَانَنَا × اَلسَّيْفُ

شمشیر بہای کسی ست کہ زد × شمشیر و خنجر شکوفہ ما ست × شمشیر

اول ما یؤتی منہ + الشیخ آخر الخیل +

تعسانند فترست از چیزے کہ دیدہ شود بزرگ + پیغمبر آخر حیلہا ست +

گنجینہ دوم در مثلہای فارسی

ساقیا امروزے نوشیم مردار کہ دید + سالے کہ نکوست از بہارش پیداست + سال گذشتہ حال گذشت + سایہ ہما برائے دولت والا جویندہ نہ بہر دفع گرما + سبزہ بر سنگ نہ روید چہ گنہ باران را + سپیر داری میکند + سخت زنی سخت خوری + سخت میگیر و جہان بر مردان سخت گوش + سخن مردان جان دارد + سخن شنیدن ہیچ دولت + سخن تا نہ پرسند لب بستہ دارد + سخن راست از دیوار ہم بشنو + سخن بسیار دانی آنرا کہ گوئی + سخن راست تلخ می باشد + سخن از سخن برخیزد + سخن نیکو صیاد لہاست + سخن گواہان گویندہ است + سخن راست از دیوانہ بشنو + سخن بد آواز گنبد ست + سخن یک ست و گرہا بسی آرائیست + سخی را سر بلند + سخی و بخیل ہر سال برابر میشود + سخیان نامہ ال بر میخورند + بخیلان غم سیم و زر میخورند + سر بریدہ بانگ نکند + سر سبزی تو زسر فرودی خیزد + زانگونہ کہ زنگار ز مس میزاید + سر قبلہ راچوب باید کرد + سر کی مفتہ بہ از مسلت + سر گل میخوارد + سر مار باید کوفت + سرو از راستی آزاد شد + سر و دلستان دہ انیدن + سر کہ بار کسی نکشد باری باشد بر گردن + سزای گران فروش نمکدان ست + سست قدم بدہ منہ + سطر ما کج راست مایند چون بکی در سطر ست + سعی بسیار کفش پارہ کند + سفلہ چو جاہ آمد و سیم و زرش + سیلی خواہد بہ ضرورت سرش + سگ از دوکان آہنگر گرم خوارہ برد + سگ اصحاب کہف روزی چند + پے نیکان گرفت مردم شد + سگ باش و برادر خرد مباش + سگ بدریای

ہفت گانہ بشنود چونکہ تر شد پلید تر باشد * سنگ حق شناس بہ از آدم حق شناس *
سنگ صبور بہ از برادر دور * سنگ و اندوکفش گر انبان چیست * سگ کا بسجدہ
گاہ * سگ را طوق گردن دائرہ دولت ست * سنگ زر و برادر شغال * سنگ سیر
و قلیہ ترش * سنگ کہ شد منظور نجم الدین سگ نرا سر دست * سگ کوی لیلی است *
سگ گزندہ ہم آن بہ کہ آشنا باشد * سنگ نشیند بجای گیپائی * سلام روستائے
بیغرض نیست * سلسلہ مینان ست * سنگ آمد و حق آمد * سنگ بر یارۂ حصار
مزن * چہ بود کہ حصار سنگ آید * سنگ را سنگ می شکند * سنگ زدن
بر محل بہ از زر دادن غیر محل * سنگ مفت و کلاغ مفت * سوال دیگر جواب دیگر *
سود سفر سلامتی ست * سور از گلہ دور * سوزندہ آتش ست کہ ہرگز سرد نشود *
سوزن نوح علیہ السلام سا طوفان تواند کشت * سوز باید مرد را گو ساز بی آہنگ
ہست * سوزن عیسی را جز رشتہ مریم درخور نباشد * سوزن جاسوس ست
و تیغ زبان گیر * سیاقت عطار دار روزنامۂ شمس روشن شود * سیر را
چہ غم گرسنہ است * سیر نخوردہ ام کہ از بوی گندش ترسم * سیہ باشیر اگر بہ گندہ است
لیکن ایجاد بندہ است * سیلی نقد بہ از حلوی نسیہ * سیماب زر را سپید رو گرداند *
سیمرغ دیگر ست و سی مرغ دیگر * سی ہم بر سر حسین * سیہ روئی اہنگر بہ سرخ روئی
آہن ست * سیہ دلی دوات سر قلم را سیہ کند * سیہ روئی زحل بیک دلو کشتہ نشود

گنجینہ سوم در امثال ہندیہ

سات پانچ کی لاٹھی ایک جنے کا بوجھ * سات سو چوہے کھا کے بلی حج کو چلی *
سات روہن رہ ساجن ڈھر ہی جھوٹی بھی بیٹھ * ساجھا جورو خسم ہے *

بھلا ۔ ساجھے کی ہانڈی چوراہے پر پھوٹے ۔ ساجھے کی ہوئی سب سے بھلی ۔ سارے
پیر کی کیا جانے ۔ بجان ۔ سارا تورا پھر دی پھر دیکھو ادیکھ وڑ دی ۔ سارا دن پھرے ۔
نربد ادیکھ ڈرے ۔ سارا گاؤن جل گیا کالے میگھا پانی دے ۔ سارے بدن میں زبان
ہی حلال ہے ۔ ساری رات کھانسی سنی سنی زلیخا رنڈی ہوئی ۔ ساردو ساری ہانڈی میں
ایک چانول ٹٹولتے ہیں ۔ ساری عمر روزہ رکھا رکھا کھولا تو گوہ سے ۔ ساری گریاں
مرگئیں نانی سے ریچولی ۔ سارس کی جوڑی ایک اندھا ایک کوڑھی ۔
ساس گئی گاؤن بہو کے میں کیا کھاؤں ۔ ساس نہ نندی آپ ہی انندی ۔
ساس کو ئیں باچھی بہو کو چاہیے تنبو اور سراچی ۔ ساس کی چیزی سب کی چھیڑی ہے
ساس کے آگے بہو کی کیا بڑائی ۔ ساسو پیٹ کا دکھو ۔ سالی ادھی نہالی اور سلہج
پوری جوی ۔ سا کے سر اور سسر کی بڑ دھوندھوں ۔ سانچ کو آنچ
نہیں ۔ سانچ کے سو مارا جاے جھوٹا بھڑوا لڈو کھائے ۔ سانچی بات سعد اسد
کے سب کے من سے اُتر ا رہے ۔ سانچے گرو کا چیلا مرے نہ مارا جاے ۔ سانپ نکلگیا
لکیر کو پیٹا کرو ۔ سانپ کا سر ہی کچلتے ہیں ۔ سانپ کی سی کینچلی جھاڑی ۔ سانپ کے
منھ میں چھچھوندر نگلے تو اندھا اُگلے تو کوڑھی ۔ سانپ کا کاٹا رسی سے ڈرتا ہے ۔
سانپ کا کاٹا ہوے بچھو کا کاٹا روے ۔ سانپ سب جگہ ٹیڑھا پر اپنے بل میں سیدھا ۔ ساون
کے اندھے کو ہرا ہی سوجھے ۔ ساون ہرے نہ بھادوں سوکھے ۔ ساون میں کریلا
پھولا نانی دیکھ پھولا ۔ سائیں ناتا دم ہی تائیں ۔ سائیں سے سچارہ اور
بندی سے ست بھاؤ ۔ بھادوں لبنی کیس کر بھادوں گونٹ منڈاؤ ۔ سب ایک ہی تھیلی کے
بٹے ہیں ۔ سب پیر چھوٹے پکڑی گئیں بی بی نورو سب توڑیں میرا رب نتوڑی ۔ سب جگ
روٹھا روٹھن دے سر پر ام نہ روٹھا چاہیے ۔ سب دن ہنگے تہوار کے دن ننگے سب

بھلی چپ ۔ سب کو ملیو لنگوٹیا نہ ملیو ۔ سب کچھ گیا سیان کی کچھ نہ گئی ۔ سب گن پوری کوئی نہ کہیو لنڈوری ۔ سب ہی کو کر جو کاتی جائین تو پاتڑ چاٹن کو ن آئین ۔ سپاہگری کے چھتیس فن ہین ۔ سپاہی کو ڈھال دھرنے کو جگہ چاہیے ۔ سپنے مین راجہ بھیے دن کو دو ہے احوال ۔ ستورہ بہترہ ۔ سخی سے شوم بھلا جو جلدی دیوے جواب ۔ سخی شوم برسوین دن برابر ہوتے ہین ۔ سخی داتا رستمنی اُتار ۔ سخی کا سر بلند ۔ سدا سیان گھوڑے ہی خریدا کیے ہین ۔ سدا کے پدنے اردونکو دوس ۔ سدا کی دانی موسل کی نوٹکی ۔ سدا کی دکھی اور بختاور نام ۔ سدا کسی کی نہین رہی ۔ سدا نہ پھولے ترئی سدا نہ ساون ہوئی ۔ سدا نہ جوبن تر رہے سدا نہ جیوی کوئی ۔ سر پر آری چل گئی تو بھی مدار ہی مدار ۔ سر تو نہین کھجایا ۔ سر تو نہین پھرا ۔ سر جھاڑ منھ پہاڑ ۔ سرداری کا ڈنڈا انکا ہی ۔ سر سے سر وا ہی ۔ سر سلائی بھیجا کھائیے ۔ سر بجے مین من بدیون مین ۔ سر کا لا منھ بالا ۔ سرگ سے اُتر بون مین اٹک رہا ۔ سر منڈاتے ہی اولے پڑے ۔ سر مونڈی پٹیون غائب جلی بلی عجائب ۔ سری ہی کی بھیڑ کانی ۔ سڑی فلانی اور مخمل کا بجنا ۔ سستی بھیڑ کی دم اُٹھا اُٹھا دیکھتے ہین ۔ سسر سرگی نجاوے تو کیا ہوئے ۔ سستی گئی بلا گئی آئی سکھ مین آئی کرم چند لگی منڈاون گونجھ ۔ سکھ سووے ہو روجسکی گائین نہ گورو ۔ سکھ سووے کھاٹ جو چور نہ لیوے ڈاکی نیا ۔ سکھ سنبت کا کوئی نہین ساتھی ۔ سنگھڑ سگھڑ ہنس گئین پھوہڑون کو آیا ہانسا ۔ سلامت رہے بھوجسکا بڑا بھروسا ۔ سلیمون عید کیسی ۔ سما چار منڈے کہ پائی جب لکوری بھانتا آئی ۔ سنجھو نہ بوجھو گھوتالی جوجھو ۔ سمجھنے والے کی موت ہی ۔ سن رے ڈھول بھوکے بول ۔ سوا سوجوکا ۔ سوا سوا برابر ہے ۔ سوپاجیون کا ایک بچاوہ ۔ سوپوے کا تے

وہ بھی برابر ہزار کائے وہ بھی برابر + سوتیا ڈاہ مشہور ہی + سوت چونکی بھی بری +
سوت جاے سوت کا ناڑا نجائے + سوت بھلی سوتیلا برا + سوت نہ کیاس کو بھیون سے
ٹھم ٹھا + سوتے لڑکے کا منھ چومانہ ان خوش نہ باپ خوش + سوٹھیا
صراف + سوبجھے نہین غلیل کا + بس سوون چور کی ایک دن شاہ کا + سودے
کا منھ کتا چاٹے + سوڈنڈ نہ ایک پٹت + سورداس جنم کے آندھر + سو رنڈی نہ
ایک لونڈا نہ سو گتے نہ ایک پونڈا + سو سیانے ایک مت + سو سنار کی ایک
لہار کی + سو سمندون ایک کپوت سو ترنگون ایک سپوت + سو غلامون گھر
سوتا + سو کوّون مین ایک ہنگلا بھی رہس ہی + سو کھے ساون رو کھے بھادون +
سو کھے دھانون پانی پڑا + سو گالیون کا ایک گالا + سو گاڑی ایک چھکڑا + سو
سوتے نہ ایک مچلا + سو گز وارے ایک گز نہ پھاڑے + سولی پر بھی نید آتی ہی + سولی
پر کی روٹی کھاتے ہین + سونکھون مین ایک ناک والا نکوا + سونا سوگند + سونا جانیے
کسی اور ماس جانیے بسے + سونا اُچھالتے چلے جاو + سونے کی کٹاری سے کوئی +
پیٹ نہین مارتا + سونے کی چڑیا ہاتھ سے اُڑ گئی + سونے کی چڑیا ہاتھ لگی ہے
سونے سے گھڑائی مہنگی + سونی سیج سے مرکھنا بیل اچھا + سوندھی ہوا چٹائی کا لنگا
سوہے کی ریت نہین مشروع کی توفیق نہین + سوتے سوتے جاگین بابا سی برماگن +
سونے کے ناکے سے سکنو نکالا ہی + سوئی جہان نجاوے وہان سوا گھسیرتے ہین +
سہ بندی کے پیادے کا اگلا پچھا سب برابر + سہتا سے اَن سہتا چھاتی پتھر ہی + سیان
بھئے کو توان اب ڈر کا ہی کا + سیان کے برتی بھیا کا ناؤن پھن اوڑہ مین سانپ
جاؤن + سیانا ہی کو گوہ کھاتا ہی + سیام نچھوڑو چھوڑو نہ سیت دونون بارد
ایک ہی کھیت + سیاہی سوکی گئی دل کی آرزو نہ گئی + سیاراون کو شگون دے

آپ کتوں سے چھوائے ہ سیدھی انگلیوں گھی نہیں نکلتا ہ سیر میں پسیر کا دھوکا ہ سیر مرد
پسیری بردھ سیکھ سیکھ پڑوسن تیرے لچھن ہ سنگھ کٹا کے بچھڑوں میں ملے

خزینۂ پانزدہم در مثلہائے حرف شین معجمہ مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینۂ اول در امثال عربیہ

اَلشَّاۃُ لَطِیْفَۃٌ وَالْفِیْلُ جِیْفَۃٌ ہ اَلشَّاۃُ الْمَذْبُوْحَۃُ لَا یَوْمَہَا السَّالِخُ

گوسپند پاک ست و پیل مردار ست ہ گوسپند ذبح کردہ روز میرساند اورا پوست باز کردن

اَلشَّاکِرُ یَسْتَحِقُّ الْمَزِیْدَ اَلشَّاکِیْ فِی الرِّزْقِ وَالشَّاکُّ فِی التَّوْحِیْدِ

شکر کنندہ سزاوار میشود زیادتی نعمت را ہ شکایت کنندہ در روزی و شک کنندہ در توحید

کِلَاہُمَا وَاحِدٌ ہ شَاہِدُ الْغَضِّ النَّظَرُ شَاہِدُ الْقَوْلِ مَانِعُ الْفِعْلِ

ہر دو یک اند ہ شاہد باز نگریستن شاہد سخن باز دارندہ فعل ست

شَاہِدُ اللَّحْظِ اَصْدَقُ ہ اَلشَّاہِدُ یَرَی مَا لَا یَرَاہُ الْغَائِبُ اَلشَّابُّ

شاہد نگریستن راست ترست ہ حاضر بیند چیزے را کہ نمی بیند آنرا غائب ہ جوانی

جُنُوْنٌ یَزِیْدُ التَّکَرُّرُ اَلشَّبَابُ شُعْبَۃٌ مِنَ الْجُنُوْنِ اَلشَّابُّ لَیْسَ

دیوانگی ست کہ زیادہ میکند تکرار را ہ جوانی شاخی ست از جنون ہ جوان نیست

بِالْخِضَابِ ہ اَلنُّعْمَانُ لُعْبَۃٌ لِلضَّائِعِ اَلسَّبُعُ مِثْلُ الْاَسَدِ بَشَتِّی

بہ خضاب ہ مرد سیر از طعام می رنجاند مرگرسنہ را ہ بچہ شیر مانند شیر ست ہ در حالیکہ پراگندہ اند

ثَوْبُ الْحِلْمَۃِ ہ اَلشُّجَاعُ اَحْمَقُ ہ اَلشَّجِیُّ یَبْعَثُ الشَّجَّ

رجوع کردند عقلا شدگان شجر ہ دلیر احمق ست ہ غمگین برانگیختہ میکند غمگین را ہ

شَحُّ الْغَنِیِّ عُقُوْبَۃٌ ہ شُحِّیْ فِیْ قَلْبِیْ تُحْمَۃُ الزَّکِیِّ ہ شَحِیْحٌ

بخل تونگر عذاب ست ہ پیہ من در توشہ دان نیست ہ پیہ فرجہای زنان ہ بخیل

غَنِيٌّ أَفْقَرُ مِنْ فَقِيرٍ شَحِيحٌ يَشْحَبُ فِي الْإِنَاءِ وَشَحِيحٌ فِي الْأَرْضِ

تو انگر محتاج ترست از فقیر حواله بد یک شحیح در آوندست و در زمین

الْأَمْرَارِ مَنْ لَا يُقْبَلُ لَا عُذْرَ شَرُّ الْأُمُورِ أَوْبَقُهَا مِنَ الشَّرِّ شَرُّ الْإِخْوَا

بدان کسی ست که قبول نکند عذر را ۔ بدترین کارها نزد یکتر آنهاست از بدی ۔ بدترین برادران

مَنْ تَكَلَّفَ لَهُ ۔ شَرُّ إِخْوَانِكَ مَنْ لَا يُعَاتَبُ ۔ شَرُّ أَيَّامِ الدَّهْرِ يَوْمٌ

کسی ست که تکلف کرده شود برادر ۔ بدترین برادران تو کسی ست که عتاب نکند ۔ بدترین روزهای مرغ روزیست

يُغْسَلُ رِجْلَاهُ ۔ شَرُّ أَهْلِ ذَا نَابٍ ۔ شَرُّ الْهِنَاءِ الدَّسُّ ۔ شَرُّ

که شسته شود پایهای او ۔ بدترین اهل این ناب ۔ بدترین هناء مالیدن نطران ست بشتر ۔ بدترین

الدُّعَاءِ الْحُطَمَةُ ۔ شَرُّ الْمَجَالِسِ قُلْعَةٌ ۔ شَرُّ الْمَالِ يُرَكَّى وَلَا يُزَكَّى

پراندگان حطمه است ۔ بدترین مجلسها قلعاست ۔ بدترین مال مهلت داده نشود در کزکاة داده نشود ۔

شَرُّ الْمَصَائِبِ الْجَهْلُ ۔ شَرُّ النَّاسِ مَنْ يُنْصَرُ الظَّلُومُ وَيُخْذَلُ

بدترین مصیبتها نادانیست ۔ بدترین مردمان کسی ست که یاری کنند ظالم را در سوا کنند

الْمَظْلُومَ ۔ شَرُّ النَّاسِ مَنْ لَا يُبَالِي أَنْ تَرَاهُ مُسِيئًا ۔ شَرُّ النَّاسِ

مظلوم را ۔ بدترین مردمان کسی ست که باک نبود از اینکه به بینی او را بدی کننده ۔ بدترین مردمان

مَنْ يُتَّقَى النَّاسُ ۔ الشَّرُّ بِالشَّرِّ خَلِيقٌ ۔ شَرُّ بِالْخَمْرِ مِفْتَاحُ الشَّرِّ

کسی ست که بپرهیزند از ان مردمان ۔ بدی به بدی سزاوار ست ۔ بدترین شراب خمر ست

الشَّرْطُ مَلَكَ عَلَيْكَ أَمْ لَكَ ۔ شَرْطُ الْأُلْفَةِ تَرْكُ الْكُلْفَةِ شَرُّ

پیمان قادر زرست بر ضرر تو یا برای نفع تو ۔ شرط دوستی گذاشتن تکلف ست ۔ بدترین راه تو

مَا بَلَّغَكَ الْمَحَلَّ ۔ شَرَفُ الْأَعْمَالِ فِي تَقْصِيرِ الْآمَالِ ۔ شَرَفُ الْمَكَانِ

چیزیست که برساند ترا بمنزل ۔ بزرگی کارها در کوتاه کردن امیدهاست ۔ بزرگی مکان

بالمکین × شرف الناس بالعلم والادب × الملک النسب والعین

بر صاحب مکانست × بزرگی مردمان بعلم و ادبست نہ بمال و نسب ×

فی الصقر × شرف العزالۃ بالحمل × شرف العلم فی المدور الشرف

در گرم تا نشست × بزرگی آفتاب برج حملست × بزرگی علم در فرنہاست ×

بالہمم العالیۃ لا بالرمیم البالیۃ × الشرکان فی طبیعۃ کل انسان

بہمتہای بلند ست نہ باستخوان ہای پوسیدہ × بدی حاصل ست × در طبیعت ہر یک

فان غلب صاحبہ بطن وان غلب علی صاحبہ ظہر شر ما

پس اگر غالب شود صاحب بدی و اگر غالب شود بدی بر صاحبش ظاہر شود × بدی × بدست چیزی

یجنیک × الی محنۃ عرقوب × شر من الموت ما یتمنی معہ الموت

کہ بیقرار کند ترا بسوی مغز استخوان عرقوب × بد نحوست از مرگ آنچہ آرزو کردہ شود بادی مرگ ×

الشعراء تلامیذ الرحمن × الشعراء یتبعہم الغاوون × الشعر

شاعران شاگردان خدا اند × شاعران پیروی میکند آنرا گمراہان +

یوکل ویدم × شغلت شعابی جدوای × الشغل للقلب لیس

خورده میشود و نکوہیده میشود و بد باز داشت راہہای من بجستن مراد شغل برای دل ست نیست ×

الشغل للبدن شفیع المذنب اقراره وتوبته اعتذاره

شغل برای بدن شفاعت کنندہ گنہگار × بد اقرار کردن اوست و توبہ او عذر خواستن اوست ×

شقشقۃ ہدرت ثم قرقرت × الشقیق علی سوء الظن

بانگ شتر ساکن شد باز قرار گرفت × برادر بر بد گمانی ۔

مولع × شیمۃ من المعرفۃ خیر × من کثیر العمل شیم فی طلب

حریص ست × سختی از بسیار عمل × داس بر جین یعنی آمادہ شدن جہت

الجنة ستة اعرفها من اخزم سنوی اخوك حتی

بهشت ۱ این عادت ست کرمی شناسم آنرا از اخزام ۲ بمان کرد برادر تو تا آنکه چون

اذا اکتهل رمد الشهرة افه والخمول راحة شهر لا خیر فیه

پخته شد در ناکستر کرد ۲ شهرت آفت ست و کم نام شدن آسایش ست ۲ ماهی که بیست نیکی در ان

لا عد ایامه ۲ شهر لك فیه رزق لا عد ایامه ۲ الشیب

کمی روزهای آنرا ۲ ماهی که برای تو در ان روز بیست شمار کمن روزهای آنرا ۲ پیری

من استعمال الطیب وهجران الحبیب الشیب یدل الموت شیك

از استعمال کردن خوشبوست وجدائی محبوب + پیری تدبیر مرگ ست ۲ پیری تو

ناعیك ۲ شیخ یعلل نفسه لباطل الشیخ فی قومه کالنبی

جز مرگ رساننده ترست ترا ۲ پیرست که مشغول میکند ذات خود را به باطل شیخ در گروه خود مانند پیغمبر

فی امته ۲ الشیخ عیدی شیخ اخزم الشیطان لا یجرب کرمه

در امت خود ۲ شیخ قبیله شیخ دیگرست ۲ شیطان ویران میکند کرم خود را

تبین العلم الصلف ۲ شیئا ما یطلب السقوط الی السقراط

زشتی علم لاف زدست ۲ چیزی که طلب کرده نمی شود تا زبانه لبوی سقراط

الشیء بالشیء یذکر ۲ الشیء اذا ثبت ثبت بوانه الشیء

چیز بچیزی ذکر کرده میشود ۲ چیز وقتیکه ثابت میشود بلازم مهای خود چیز وقتیکه خالی نبود از مقصود

لغا ۲ شیئان عجیبان هما ابرد من یخ ۲ شیخ یصبی وصبی یشیخ

لغو شود دو چیزی عجیب اند که آن هر دو سرد تر اند از یخ ۲ پیرست که بکلف کند و کودکی ست که بکلف

گنجینه دوم در مثلهای فارسی

شاخ گل ہر جا کہ روید ہم گل ست ٭ شاخے کہ بلند شد تبر خورد ٭ ہلی گفت کہ من نیم شکر خورد ٭
شاد باید زیستن ناشاد باید زیستن ٭ شاگرد رفتہ رفتہ باستاد میرسد ٭ شاہ گر
لطف بعبد در اند ٭ بندہ باید کہ حد خود داند ٭ شاہان چہ عجب گر بنوازند خدا را ٭ شاہان
کم التفات بحال گدا کنند ٭ شاید کہ ہمین بیضہ برآرد پر و بال عنقا گردد ٭ شب بسیار و شادے
بیکار ٭ حامد لیست تا چہ زاید بینم ٭ شب خیز کہ طاؤس ہمی بنماید ٭ شب گریہ سموری نماید ٭
زنگی بچہ حور نمی اید ٭ شب با ہم صبحی دارد ٭ شپرک پروانہ شمع خورشید نشود ٭ شیرہ گرد وصل
آفتاب نخواہد ٭ رونق بازار آفتاب نکاہد ٭ شتر ارزان ست اگر قلاوہ در گردن نمیداشت ٭
شتربان در دوانچہ خربندہ کشت ٭ شتر در خواب بیند پنبہ دانہ ٭ شتر صالح بہ از مرطالع ٭
شتر نیستم کہ دو جا گردنم بزنی ٭ شدنی شد و گرچہ خواہد شد ٭ شراب معتدل اقاضی ہم
خورد ٭ شراب زدہ را شراب دواست ٭ شرط ہمہ دنیی نبود لائق کشتنے ٭ شرم عنان برآیات
ست نہ برای روزی ٭ شعر فہمی عالم بالا معلوم شد ٭ شعر فہمیدن از گفتن بود ٭ شکل
درویش صورت سوال ست ٭ شکم درویشان تغار خداست ٭ شلغم پختہ باز نقرہ خام ٭
شماتت دشمن بہ کہ سرزنش دوست ٭ شمشیر نیک زاہن بد چون کند کسی ہمشیر یکون بستہ کہ
من نوکر شاہم ٭ شمشیر مردان خالی نمیباشد ٭ شمع را پشت در و نمیباشد ٭ شمع را ہر چند سر
بر ند روشن تر شوند ٭ شملہ بمقدار علم ٭ شنیدہ کہ بود مانند دید ٭ شو و شو و شو گو نشو و
چہ خواہد شد ٭ شوق در ہر دل کہ باشد رہبری در کار نیست ٭ شوی زن شت و نی بنیا بہ شیر
قالین دگر و شیر نیستان دگر ست ٭ شیشہ بشکستہ را پیوند کردن مشکل ست ٭ شیطان خانہ خود را خراب نکند ٭

گنجینہ سوم در مثلہای ہندیہ

شاباش بلی تیری دھڑک کو پادے آپ لگاوے لڑکے کو ٭ شاگرد نکمر موزی کو

ٹکر + شام کے مردے کو کب تک روئیے + شان کا مارا دو واروی + شان مین کیا جھتے
پرینگے + شاہ کا مال بھوئین پرین دونا + شاہ کی دونی + شاہجہان پوری نقل مین
چھری کھاتے پیتے نیت بری + شاہد و ارد گواہ پار پار + شتر غمزے کرتے ہین + شحنہ
کا پیار تو کو کہہ بیری ہوے + کھڑی پکارے کھیت مین پٹواری جوے + شراب پیون
سے دوری بھلی + شرع مین شرم کیا + شرم بھونت بھوکی مرے + شکار کے
وقت کتنا ہگا سی + شکر خورکو تنکر مل رہتی ہے + شکر دیے مرے تو زہر کاہے کو
دیجے + شلیتے مین میخ نہ رکھیے لشکر مین تیغ نہ رکھیے + شمع کا پشت و رو برابر ہے + شو
پھونا مین بھینسا بہ تماشا کیسا + شور باکھاے سوڈلی دے + شوق داد آگی ہے +
شہد لگا کر چاٹو + شہر مین ہونٹ بدنام + شیخی اور تین کانے + شیخی خورے سے
کہا تہ اگھر ملتا ہو کہا بلاسے میری شیخی تو میری پاس ہے + شیخ کیا جانے صابون کا بھاؤ +
شیخ نے کچھوے کو بھی دغا دی + شیخ چنڈال نہ رہے مکھی نہ رہے بال + شیخ سعدی
شیرازی عاشقون کے بادشاہ معشوقون کے قاضی + شیر بکری کو ایک
گھاٹ پانی پلایا ہے + شیر کے برقعہ مین چھچھڑے کھاتے ہین + شیرون کا منھ
کس نے دھویا + شیر شاہ کی داڑھی بڑی کہ سلیم شاہ کی + شیطان سے
زیادہ مشہور ہے + شیطان کے کان کاٹے ہین + شیطان کے کان بہرے +
شین کے شاکے + خزینہ شانزدہم در شمار ای حرف صاد مہملہ + مشتمل بر سہ گنجینہ +

گنجینہ اول در امثال عربیہ

صَاحِبُ الْخَیْرِ دَاخِلُ الْخَیْرِ + صَاحِبُ الْهَوٰی مِنْ شَرِیْدِ الْعَمٰی +

صاحب نیکی داخل نیکیست + صاحب خواہش شریک نابینا ئیست

صَاحِبُ الْحَاجَةِ أَعْمٰى * صَاحِبُ الْغَرَضِ مَجْنُوْنٌ * صَاحِبُ الْاِخْيَارِ

صاحب حاجت نابیناست * صاحب غرض دیوانہ است * صاحب نیکان

يَامَنِ الْاَسْرَارُ * صَاحَتْ عَصَافِيْرُ بَطْنِهٖ * صَادَفَ دُرُّ السَّيْلِ دُرًّا

بیخوف میشود از بدان * آوازہ کرد گنجشکہا ی * شکمش * یافت در سیلاب جنتا لبان سیاب

يَصْدَعُهٗ * صَارَ الْاَمْرُ اِلَى الْاَمْرُ اِلَى الْوَرْعَةِ * صَارَ اِلٰى مَا مِنْهُ خَلَفٌ

کوی شنگ فدا آزاد * گردید کار بسوی تقی پرست گردید بسوی ہمچو کاران پیدا شدہ

صَارَتِ الْقَوْسُ رَكْوَةً * صَارَتِ الْعِصَا كُوْزَةً * صَارَ الرُّمْحُ قُدَّامَ

گردید کمان آب کوزہ نو شیدنے * گردید عصا کوزہ * گردید نیزہ آرنج پیش

السِّنَانِ * صَامَ حَوْلًا ثُمَّ شَرِبَ بَوْلًا الصُّبْحِ يَطْلُعُ فِيْ اَثْنَاءِ

نیزہ * روزہ داشتہ یکسال باز داشتہ پیشاب * صبح طلوع میکند در میان

الظَّلَامِ * اَلصَّبْرُ اِلَى الْمَحْبُوْبِ * اَلصَّابِرُ اَوَّلُهٗ اَمَرُّ صُدَاقَةً وَلٰكِنْ

تاریکی * صبر آرندہ معشوق ست * صبر اول تلخ ترست از زہر ولیکن

اٰخِرُهٗ اَحْلٰى مِنَ الْعَسَلِ * اَلصَّبْرُ خَيْرٌ مَطِيَّةٌ يَرْكَبُهَا الْاِنْسَانُ * اَلصَّبْرُ

آخر او شیرین ترست از شہد * صبر بہتر سواریست کہ سوار میشود آنرا انسان * صبر

عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْاُوْلٰى * اَلصَّبْرُ عَلَى الْمُصِيْبَةِ مُصِيْبَةٌ عَلَى الشَّامِتِ

نزدیک صدمہ بہتر ترست * صبر بر مصیبت مصیبت ست بر شماتت صبر تو ہمچو امیکند

اَلظَّفَرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ * اَلصَّبْرُ مَطِيَّةُ الظَّفَرِ * اَلصَّبْرُ وَالثَّانِيْ

رستگاری را * صبر کلید کشادن ست * صبر سواری رستگاریست * صبر در نگ کردن

مِنَ الْفِعْلِ الْحَرَامِ وَالْعَجَلَةُ مِنْ فِعْلِ اللِّئَامِ * اَلصَّبْرُ يُخْرِجُ الرَّجُلَ

از فعل کریانست وشتابی از فعل لیئمان * صبر بیرون آرد مردرا

مِنَ الْبَيْدَرِ وَيَجْلِسُهُ عَلَى السَّرِيرِ * اَلصَّبِيُّ صَبِيٌّ وَلَوْ كَانَ نَبِيًّا *

از چاه دمی نشاند او را بر تخت * کودک کودک ست اگرچه باشد پیغمبر

اَلصِّحَّةُ مُؤْنِسَةٌ * صِحَّةُ الْجَسَدِ مِنْ قِلَّةِ الْحَسَدِ صَحِيفَةُ الْمُتَلَمِّسِ

صحت تاثیر کننده است * تندرستی بدن از کمی رشک ست * نامهٔ متلمس

صَدَّقَنِي سِنُّ بَكْرَةٍ * صَدَقَ الْمَرْءُ نَجَاتُهُ الصِّدْقُ يَنْجِينِي عِنْدَكَ

آگاهانیدی مرا سال ماده شتر * راستی مرد نجات او راستی خبری دهد از تو

لَا أَلُوعِيدُهُ اَلصَّدَقَةُ تَرُدُّ الْبَلَاءَ وَتَزِيدُ فِي الْعُمُرِ صَدَقَةُ الْأَحْرَارِ

نه وعده کنم * صدقه دفع میکند بلا را * وافزون میکند در عمر سینهای آزادان

كُنُوزُ الْأَسْرَارِ * صَدِيقُ الْوَالِدِ عَمُّ الْوَلَدِ صَرِيحُ الْحَقِّ عَنْ مَحْضِهِ

یعنی شرفا گنجینهای اسرارند * یار پدر عم پسر ست * هویدا شدن حق از خالص خود

صَرُحَتْ بِجِلْدَانَ صَفَاءُ الْمَوَالِي يَتَعَهَّدُ الْمَوَالِي صَفْقَةَ بِنَقْدٍ خَيْرٌ

هویدا شدی در جلدان * صفای مولایان خبر میکند عدالت را * نقد کردن بهتر ست

عَنْ بَدْرَةٍ لَوْعِدَةٍ صَفْوُ الْعَيْشِ فِي الْقَنَاعَةِ صَكَّةٌ عُمْيٌ صِلْ

از پرده لوعده * صفای زندگانی در قناعت ست * بمروز عمی * پیوند کن

اَلْأَرْحَامَ يَكْثُرْ خَشْمُكَ * صَلَاحُ الْإِنْسَانِ فِي حِفْظِ اللِّسَانِ صُلْتُ

رحمها را بیشتر شود * شایستگی انسان در نگهداشتن زبان ست * حمله کردی

عَلَى الْأَسَدِ بُلْتَ عَنِ النَّقْدِ * اَلصُّلْحُ خَيْرٌ اَلصَّمْتُ حِكْمَةٌ وَقِيلَ

بر شیر * پشاب کردی از نقد * صلح بهتر ست * خاموشی دانائی ست و گفت

فَاعِلُهُ * اَلصَّمْتُ خَيْرُ الْحِكْمَةِ * اَلصَّمْتُ زِينَةُ الْعَالِمِ

کننده اند * خاموشی بتر دانائی ست * خاموشی زیبائی * عالم ست

وَسِدُّ الْجَاهِلِ الصَّنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يُفْنٰى ۔ الصَّنَاعَاتُ اِنَّمَا تَتَكَامَلُ

دیوانہ جاہل ہمہ گنجیست کہ فنا نمیشود ۔ صناعتہا جزاین نیست کہ کامل

بِتَلَاحُقِ الْاَفْكَارِ ۔ الصُّوْفِيُّ اِبْنُ الْوَقْتِ ۔ الصُّوْفِيُّ بِاَكْلِ سَبْعِيْنَ مُحَرَّكَةً

میشود بلاحق شدن فکرہا صوفی پسر وقت است ۔ صوفی میخورد ہفتاد بار

اَلصَّيْدُ لِمَنْ اَخَذَهُ لَا لِمَنْ اَثَارَهُ ۔ اَلضَّيْفُ ضَيَّعَتِ اللَّبَنَ

شکار برائے کسے ست کہ گرفت آنرا نہ برائے کسے کہ برانگیخت او را ۔ مہمان گرسنہ خراب کرد شیر را

گنجینہ دوم در مثلہای فارسی

صاحب خیر داخل خیر ست ۔ صاحب کرم ہمیشہ مفلس ست ۔ صاحب تعزیت آدم شمار است ۔ صاحب خرد پس خرد تواند دید ۔ صباح خواستم خضرے بینم خرسے دو چار شد ۔ صبر مفتاح کارہاست ۔ صبر تلخ ست ولیکن بر شیرین دارد ۔ صبر نمائکہ بجای رسی ۔ صحبت نیکان بدان را سود نیست ۔ صدای دہل از خالی بودن شکم ست ۔ صدا از ہر دو دست برآید ۔ صد بار اگر توبہ شکستی باز آ ۔ صدر مشو کہ شادہ چو بستہ شود درے ۔ صدر ہر جا کہ نشیند صدر ست ۔ صدر شکر کہ چندے رنجور ۔ صدقہ دادن رد بلاست ۔ صدق پیش آور کہ اینجا ہر چہ آرند آن برند ۔ صد کلاغ را یک کلوخ بس ست ۔ صد کودک میسازد کہ یکے دستہ ندارد ۔ صد گشتہ چومن بہ کہ تو غمگین نفسی ۔ صد گربہ و یک موش ۔ صد موش یک گربہ بسند ست ۔ صفائی خانہ از آب و جاروب ست ۔ صفرای ما بلیمہ نمیشکند صف مغلوب را ہوی بس ست ۔ صلای سمرقندی ۔ صلانشہ بلانشہ ۔ صلاح بہ کار کجا و من خراب کجا ۔ صلاح ما ہمہ آنست کان تراست ۔ صلاح صلح اول بہ از جنگ آخر ۔ صورت گرگ دیدن مبارک ست ۔ و ندیدن ہم مبارک ۔ صوفی نشود صافی تا در نکشد جامی ۔ بسیار سفر باید تا پختہ شود خامی ۔ صوفیان صافی را

اول بدوزخ ببرند صیاد نہ ہر بار ضعفا ببرد باشد کہ یکے روز پلنگش برد صید الجوابی ہر صیاد

گنجینہ سوم در امثال ہندیہ

صبح کا بھولا شام گھر آوے اُسے بھولا نہیں کہتے ہیں صبح کی نہاری اور ستھرا مین گا یمن بیچاری صبح کی بوہنی اور اللہ میاں کی آس صبر کی داد خدا کے ہاتھ ہے صحبت اچھی بیٹھیے کھائیے ناگریان بری صحبت بیٹھ کے کٹائیے ناک اور کان صحیح گئے سلامت آئے صدر جہان کے بدر جہان چھوڑ بھائی جائیں کہاں صدقہ دیا رد بلا صندل کے چھاپے سُنگھ کو لگے صورت نہ شکل چولھے سے نکل صورت مچوڑیل کی نام پریلون کا

خزینہ ہفتدہم در مثلہائے حرف ضاد معجمہ مشتمل بر گنجینہ

گنجینہ اول در امثال عربیہ

ضَاقَ صَدْرُہٗ مَنْ ضَاقَ یَدُہٗ ضَاقَتِ الدُّنْیَا عَلَی الْمُبْغِضِیْنَ

تنگ شد سینہ کسے کہ تنگ شد دست او تنگ شد دنیا بر دشمنی کنندگان با یکدیگر

ضَاقَتْ عَلَیْہِ الْاَرْضُ بِرُحْبِہَا الضَّجُوْرُ قَدْ یُحْلِبُ الْغَلَبَۃَ

تنگ شد بروے زمین بفراخی خود بے قرار گاہے میدوشند غلبہ را

ضَحَّ رُوَیْدًا عَنْ مَظَالِمِہَا **ضِدَّانِ لَا یَجْتَمِعَانِ ضَرَبَ**

نالید نالیدن نرم از ظلمہاے او دو ضد جمع نے شوند ظاہر کرد

اَخْمَاسًا لِاَسْدَاسٍ ضَرَبَ بِضَرْبٍ وَبِحَرْدٍ یَجْتَرِدُ ضَرْبَۃُ السَّیْفِ

اخماس برابر اسداس شد زدن بزدن است و تنگ کشیدن بکشیدن ضربت شمشیر

عَلَى الرَّاْسِ اَهْوَنُ مِنْ مَيْنَةٍ عَلَى الْفِرَاشِ ضَرْبُ الْحَبِيْبِ زَبِيْبٌ

بر سر سنگ زدن از مردن بر بستر × زدن معشوق مویز است

ضَرْبُ الْحَبِيْبِ اَوْجَعُ ضَرْبُ الصِّبْيَانِ كَالْمَاءِ فِي الْبُسْتَانِ ضَرْبٌ

زدن معشوق دردناک تر است × زدن کودکان مانند آب بستان × زدن

الظِّلِّ تَحْتَ الْكِسَاءِ × ضَرْبُ الْغُلَامِ اِهَانَةُ الْمَوْلٰى × ضَرْبٌ فِي

در سایه زیر چادر است × زدن غلام سبک کردن مولی است × زدن در

جِهَارَةٍ × ضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ضَرْبُ اللِّسَانِ اَوْجَعُ مِنْ

پالان شتر نمود × زد برای ما مثلی و فراموش کرد پیدائش خود را × زدن زبان بسیار دردناک است

طَعْنِ السِّنَانِ × ضَرْبُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ كَالْمَاءِ لِلزَّرْعِ × اَلضَّرْبُ اَنْكَحَ

از زدن نیزه × زدن پدر پسر را مانند آب است × نابینا بسیار نکاح

مِنَ الْبَصِيْرِ ضُعْفُ الْحِيْلَةِ اَنْفَعُ مِنْ اَقْوَى الشِّدَّةِ ×

کند است از بینا × سستی حیله سودمند تر است از بسیار قوت سختی ×

ضِعْتُ عَلٰى اٰيَالَةٍ ضَلَّ دُرَيْصٌ نَفَقَةً × ضَلَّ سَعْيُ

دسته گیاه بر پشت گاو کلان بیفتاد × گم کرد بچه موش سوراخ خود را × گم شد کوشش

مَنْ رَجَى غَيْرَ اللّٰهِ × ضَلَّ مَنْ ذَكَرَ الْاَسْرَارَ ضَمِنَ اللّٰهُ رِزْقَ

کسی که امید داشت جز خدا را × گمراه شد کسی که ذکر کرد راز ها را × ضامن شد خدا روزی

كُلِّ اَحَدٍ ضَمِيْرُ الْاَحْرَارِ مَحَلُّ الْاَنْوَارِ × ضَمِيْرُ الْعَارِفِ لَا يَعْلَمُ

هر یک را × دل بزرگان جای نور است × نهان عارف نمیداند

اَحَدٌ اِلَّا هُوَ ضِيَاءُ الْقَلْبِ مِنْ اَكْلِ الْحَلَالِ × ضَيَّعَ اَنَالَ بِمَا

کسی مگر آن عارف × روشنی دل از خوردن حلال است × ضایع کرد مشد آنچه یافت

تَرَجَّی × اَضْلَلْتَ مِنْ غَشٍّ تَمَانِیًا × ضَیْفُ الْبَخِیْلِ اَمِنْ کَمِ

امید داشتی تو بہ تباہ کردی بسبب کینہ ہشت را × مہمان بخیل بے خوف است

مِنَ التُّخَمِ × ضِیْقُ الْیَدِ اَشَدُّ مِنْ ضِیْقِ الْقَلْبِ

از تخمہ ہا × تنگی دست سخت ترست از تنگی دل ×

گنجینۂ دوم در مثلہای فارسی

الف ورا

ضابطہ یاری در سر دارد × ضامن بدست کیسہ ست ضرب المثل روزگار ست

گنجینۂ سوم در امثال ہندیہ

الف ورا

ضامن نہ بہ جیسے گرہ کا دیجیے × ضامنی پودنے کی کیا × ضرور کو گدھے کو بھی بالا کرتے ہیں خزینۂ ہیزدہم در مثلہای حرف طاے مہملہ مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینۂ اول در امثال عربیہ

طا و میم

طَابَ وَقْتُ مَنْ وَثِقَ بِاللّٰہِ × طَارَتْ بِہِمُ الْعُقَاءُ طَارَتْ

خوش شد وقت کسے کہ اعتماد کرد بر خدا × پراندند ایشان را عقابان بریدہ

عَصَا فَغَیَّرَ رَأْسَہٗ × طَارَ فَقِیْعٌ × طَاعَۃُ الْوُلَاۃِ بَقَاءُ الْعِزِّ ×

کنجشکماے سراو × پریدہ پس باز آمد × فرمان برداری حاکمان باقی ماندن عزت ست ×

طَاعَۃُ النِّسَاءِ نَدَامَۃٌ × طَاعَۃُ الْعَدُوِّ ھَلَاکٌ × طَالَ حُزْنٌ

فرمان برداری زنان شرمندگی ست × فرمانبرداری دشمن ہلاکت است × دراز شد اندوہ

مَنْ طَالَ رَجَاؤُہٗ × طَالَ عُمْرُ مَنْ قَصُرَ تَعَبُہٗ × اَلطَّامِعُ فِی

کسے کہ دراز شد امید او × دراز شد عمر کسے کہ کوتاہ شد مشقت او × طمع کنندہ در

وِثَاقُ الظِّلِّ طَائِرُ كُلِّ انْسَانٍ فِي عُنُقِهِ اَلطَّبُّ لِلْمَلُوكِ

بند سایه است × پرنده هر انسان در گردن اوست، طب برای پادشاهان ست

لَا لِلْمَفْلُوكِ × طَبِيبٌ يُدَاوِي وَهُوَ عَلِيلٌ طِرْمَعَ الْاِشْكَالِ

نه برای مفلس × طبیب علاج میکند و حال آنکه او بیمار بست × بیر با شکلها ×

طَرِيقُ الْعَقْلِ وَاحِدٌ × طَعْنُ اللِّسَانِ اَشَدُّ مِنْ طَعْنِ السِّنَانِ

راه عقل یکی ست × زدن زبان سخت تر ست از زدن نیزه ×

طَعْنٌ فِي حَوْصِ اَمْرٍ × اَلطَّعْنُ يَظْأَرُهُ × طَلَبُ الْاَدَبِ خَيْرٌ مِنْ طَلَبِ

دریدن در دوختن چیزیست × طعنه مهربان میکند او را × جستن ادب بهتر ست از جستن

الذَّهَبِ × طَلَبُ الْعَيْرِ قَرْنَيْنِ تَضْيِيعُ الْاُذُنَيْنِ × طَلَبُ الْكُلِّ

زر × جستن گور خود و شاخ را خراب کردن هر دو گوش ست × جستن همه

فَوْتُ الْكُلِّ × طَلَعَتِ الشَّمْسُ فِي خِرْشَاءَ × طَمَعٌ فِي الرِّبْحِ

در گذشتن همه ست × طلوع کرد آفتاب در غبار × طمع کرد در سود

حَتَّى فَاتَهُ مِنْ رَاسِ الْمَالِ × اَلطَّمَعُ الْكَاذِبُ يُذِيقُ الرَّغْبَةَ

تا آنکه فوت شد او را اصل مال × طمع دروغ میگوید گردن را

اَلطَّمَعُ مَرَضٌ وَالسُّؤَالُ نُزْعٌ وَالْحِرْمَانُ مَوْتٌ × طَمَعُ مَنْ

طمع بیماری ست و سوال نزع ست و بی نصیبی مرگ ست × طمع کرد کسی

لَا يَدْفَعُ عَنْ نَفْسِهِ × طُوبَى لِمَنْ رُزِقَ بِالْعَافِيَةِ طُوبَى

دفع میکند از ذات خود × خوشحالی برای کسی که روزی داده شد به عافیت خوشحالی

لِمَنْ اُهِّلَ لَهُ × طُولُ الْعَهْدِ يُنْسِي × طُولُ الْبَقَاءِ مَسَلَّةٌ

برای کسی که خواسته شد برای او × درازی زمانه فراموش میکند × درازی عمر سوزن گلان ست

لِلتَّصَافِی ۔ طُوْلُ الْمَقَالِ یُمِلُّ ۔ وَطُوْلُ الْکَلَامِ یُذِلُّ ۔ طَوِیَّۃٌ

برای صفائی محبت ۔ درازی سخن بیهوده می آرد درازی کلام خوار میکند چاست

عَلٰی بِدَالَۃٍ ۔ اَلطَّیِّبَاتُ لِلطَّیِّبِیْنَ ۔ اَلطَّیْرُ بِالطَّیْرِ یَصَادُ ۔ طِیْنُ الْبِحَارِ اَطَاهِرُ

بر تری گیاه ۔ زمان پاکیزه برای مردان پاکیزه اند ۔ پرنده پرنده شکار کرده میشود ۔ گل بخارا پاکست

گنجینه دوم در مثلهای فارسی

الف **طاقت** مهمان نداشت خانه همان گذاشت ۔ طاقت دیدن ندارد روی نهان میکند ۔ طامع همیشه ذلیل ست **طبل** پنهان چه زنم طشت من از بام افتاد ۔ طبیعت مهربان از دیده بیمارے افتد **طفلی** و دامان ما در خوشش بهشتی ۔ بوده است ۔ طفل بمکتب نمیرود و دوے بزندش ۔ طفل دامن گیر من آمد گریبان گیر شد ۔ طفیل کدو کرم هم آب می باید ۔ **طمع** آرد بمردان روے وردی ۔ طمع را سر ببر اگر مردی ۔ طمع را نه حرفست هر سه تهی ۔ **طوق** لعنت بگردنش افتاده طوطیان در شکرستان کامرانی میکند **طینت** بی معنی صفالیست بی شراب ۔

گنجینه سوم در مثلهای هندیه

الف **طالب** زر کا بی ضرور جگ مین خوار حق سے دور ہے **طبیلی** کی بلا بندر کے سر ہے **طوفان** شیطان اللہ نگہبان ۔ طوطی کی سی آنکھین پھیر لیتا ہے ۔ طوطے ڈر گئے **خزینه نوزدهم** در مثلهای حرف ظاے معجمه مشتمل بر سه گنجینه

گنجینه اول در امثال عربیه

ظَاهِرُ الْغِيَابِ خَيْرٌ مِنْ بَاطِنِ الْحِقْدِ الظَّاهِرُ عُنْوَانُ الْبَاطِنِ ظَرِيفٌ

ظاهر خشم بهتر از باطن کینه ٭ ظاهر سرنامه باطن ست ٭ زیرک ست

فِي جَنْبِهِ عُدَّ ظُفْرُكَ لِكُلِّ عَنْ مِثْلِ الظُّفْرِ لِمَنْ أَجْنَحَ لَا مِنْ

در گریبان عد باست ٭ ناخن مانده میشود از مانند ٭ رستگاری مرکسی ست که جهت آورد ترک را

لَجَ ظِلُّ الْأَعْوَجِ أَعْوَجُ ٭ ظِلُّ السُّلْطَانِ ظِلُّ اللهِ ٭ ظِلُّ الْكَرِيمِ فَسِيحٌ

خصوصاً کردن ٭ سایه کج ست ٭ سایه پادشاه سایه خداست ٭ سایه جوانمرد وسیع ست

ظَلَامَةُ الْمَظْلُومِ لَا تُضَيَّعُ ٭ ظَلَّتِ الْغَنَمُ عَنِيفَةً ٭ ظِلٌّ سَتَّالٌ رَحِيمٌ حَرُورٌ

داخواهی ستمکار ضایع نمیشود ٭ گرد بدگوسپند آمیخته ٭ سایه بسیار رونده باد سرد ست

ظِلُّ عُمْرِ الظَّالِمِ قَصِيرٌ ٭ ظُلْمُ الظَّالِمِ يَقُودُ إِلَى الْمَهَالِكِ ٭ ظُلْمُ الْمُلُوكِ أَوْلَى مِنْ

سایه عمر ظالم کوتاه ست ٭ ستم ستمگر میکشد او را بسوی هلاکت ٭ ستم پادشاهان بهتر ست از

دَلَالِ الرَّعِيَّةِ ٭ الظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الظُّلْمُ مَرْتَعُهُ وَخِيمٌ ظُلْمٌ

ناز رعیت ٭ ستم تاریکیها روز قیامت ست ٭ ستم چراگاه او نامبارک ست ظلم

قَادِحٌ خَيْرٌ مِنْ رَيٍّ فَاضِحٍ ٭ ظُلْمَةُ الْمَالِ أَشَدُّ مِنْ ظُلْمَةِ الْمَاءِ ظَنٌّ

دشوار بهتر ست از سیرابی رسوا کننده ٭ تشنگی مال سخت تر است از تشنگی آب ٭ گمان

الْعُقَلَاءِ بِمَنْزِلَةِ الْيَقِينِ ظَنُّ الْعُقَلَاءِ كَهَانَةٌ ٭ ظَنُّ الْعَاقِلِ أَصَحُّ مِنْ يَقِينِ الْجَاهِلِ

عاقلان بمرتبه یقینست ٭ گمان عاقلان غیب ست ٭ گمان زیرک صحیح تر ست از گمان جاهل

ظَنُّ الْمُؤْمِنِينَ لَا يُخْطِئُ ٭ ظُنُّوا بِالْمُؤْمِنِينَ خَيْرًا تَرَوْا خَيْرًا ٭ ظَنُّ السَّوْءِ

گمان مومنان خطا نمیکند ٭ گمان کنید بمومنان نیکی را تا دایره روبتر ست از ناامیدی

گنجینه دوم در مثلهای فارسی

ظالم از مظلوم باشد شکوه همین ٭ ظالم بمرگ دست نمیدارد از ستم آخر بر عقابت تیر بشود

ظالم مظلوم نماست ظالم پاسبان خود را میکند ظاهر از شیخ و باطن از شیطان ظاهر
عنوان باطن ست ظرافت آتش افروز جدائی است ظریفکه سگ لیسد قابل استعمال نیست
ظریف همیشه سرگردان است ظلم ظالم باعث ویرانی ملک اوست ظلم بسبوبت عدل است

گنجینهٔ سوم در امثال هندی

ظالم کی رسی دراز ظالم کا زور سر پر ظالم کا بیڈا ہی نرالا ہی ظاہر رحمان کا باطن شیطان کا

خزینه بستم در مثلهای حرف عین مهمله مشتمل بر سه گنجینه

گنجینهٔ اول در امثال عربیه

عَادَاتُ السَّادَاتِ سَادَاتُ الْعَادَاتِ عَادَتْ لِعَادِهَا لَمِيسُ

عادتهای سرداران سرداریهای عادتهاست باز گردید بسوی اصل خود لمیس

الْعَادَةُ طَبِيعَةٌ عَارَتْ عَلَى الضَّرْطِ وَقِيلَتْ بَوْلُهَا الْعَاشِيَةُ

عادت طبیعت پنجم ست ننگ کردن برگوزیدن وقبول کردن پیشاب در اوزن عاشیه

تَهِيجُ الْأَبِيَّةُ عَاطِ بِغَيْرِ الْوَاطِ عَاقِبَةُ الصَّابِرِ إِلَى السَّلَامَةِ

برانگیخته میکند زن آبیه را گوزیدن بدون شرد انهاء انجام صبر بسوی سلامت ست و ط

عَاقِبَةُ الْعَجَلَةِ إِلَى النَّدَامَةِ عَاقِبَةُ الصَّابِرِ مَحْمُودَةٌ

انجام شتابی بسوی شرمندگی انجام صبر ستوده شده است

عَاقِبَةُ الظَّالِمِ وَخِيمَةٌ الْعَاقِلُ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ الْعَالِمُ بَيْنَ الْجُنْسِ

انجام ستمگار بدست دانا کفایت میکند او را اشاره عالم میان بتهای کسیر

كَالْمُشْتَرِي بَيْنَ الْخُنْسِ الْعَالِمُ بِالْعَمَلِ كَالْمُخْتَارِ فِي الطَّاحُونَةِ الْعَامِلُ

مانند شتریست میان ستارهای سیاره عالم بدون عمل مانند خرست در آسیا عامل

بِلَا عِلْمٍ وَالْعَالِمُ بِلَا عَمَلٍ كَالْقَوْسِ بِلَا وَتَرٍ وَالْعَالِمُ يَرْتَفِعُ بِارْتِفَاعِ الْخَاصِّ

بدون علم و عالم بدون عمل مانند کمانست بدون زه و عالم مرتفع میشود بسبب رفع شدن خاصه

عَبْدٌ خَلِّ فِي يَدَيْهِ الْعَبْدُ وَمَا فِي يَدِ الْمَوْلَاةِ الْعَبْدُ صَبْرٌ جَسِيمٌ

بنده او خالی شده در بر دست او و بنده و آنچه در دست اوست برای مالک است بنگاه صابر تر است نزد بدن

وَالْحُرُّ صَبْرٌ قَلِيلٌ الْعَبْدُ عَبْدٌ عَلَى نَسْلِهِ الْعَبْدُ يَدْرِ اللَّهُ يَقْدِرُ الْعَبْدُ

و حر صابر تر است از روی بنده بنده است بر اولاد خود بر بنده تدبیر میکند و خدا تقدیر میکند بر بنده

يُفْرِحُ بِالْعَصَا وَالْحُرُّ يَكْفِيهِ الْعِتَابُ وَقَبْلَ الْعِقَابِ عَتْبٌ لَا يَنْفَعُ عِبْرَةٌ

کوفته میشود بچوب و حر کفایت او را خشم پیش از عذاب و نکوهیست و نیست تنبیه نفرستش

اَلرَّجُلُ زَلَّةُ الْقَدَمِ وَعَثْرَةُ اللِّسَانِ تَزِلُّ النَّعْلُ عَثْرَتُهُ تُقَوِّمُ جِلْدًا

پای لغزاند قدم را و لغزش زبان دور میکند نعلها را و کرکیب ضعیف خود را میخواهد پوست

اَلْعَجْزُ عَنِ الدَّرْكِ إِدْرَاكٌ اَلْعَجَلَةُ ثَوْرَتُ النَّدَامَةِ وَالْعَجَلَةُ أَخْتُ

عاجز شدن از دریافتن دریافتن ست و شتابی پدر اسکندر شرمندگی را و شتابی خواهر

اَلنَّدَامَةِ اَلْعَجَلَةُ آخِرُهَا النَّدَامَةُ اَلْعَجَلَ فَاعْبُ بِهِ مَا شِئْتَ اَلْعَجَلُ

شرمندگی ست و شتابی آخرش شرمندگیست عجل پس بازی کن بآن چه خواهی و شتابی کننده

مُخْطِئٌ وَإِنْ مَلَكَ وَالْمُتَثَبِّتُ مُصِيبٌ وَإِنْ هَلَكَ اَلْعَدَاوَةُ زَالَ الْأَقَارِبُ

خطا کننده است اگرچه قادر شود و متثبت بصواب رسنده است اگرچه هلاک شود و خویشی از زبان

كَالسَّهْمِ فِي الْعَقَارِبِ بَعْدَ الْقَارِضِ فَخْرٌ عِدَةُ الْمُؤْمِنِ كَأَخْذِ الْكَفِّ

مانند تیر است در کژدمها و صیاد کرده بر مدار اپس فراهم کردن مومن مانند گرفتن بحر است

اَلْعُدَّةُ لِيَوْمِ الشِّدَّةِ عَدْلُ السَّاعَةِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ الثَّقَلَيْنِ

ساز مان برای روز شدت ست و انصاف یکساعت بهتر ست از عبادت انسان و پری و نبودن

عَلَى الْمُصِيبَةِ مُصِيبَةٌ وَكَى جَمِيعَ الْمَصَائِبِ عَدُوٌّ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ صَدِيقٍ

بر مصیبت مصیبت ست بالای همه مصیبتها ✻ دشمن دانا بهتر ست از یار

جَاهِلِ الْعُذْرُ عِنْدَ كِرَامِ النَّاسِ مَقْبُولٌ عَرَضٌ سَابِرِيٌّ عَرَضَ

نادان ✻ عذر نزدیک بزرگان مقبول ست ✻ عرض سابریست عرض کرد

عَلَيْهِ سَوْمُ عَالَةٍ ✻ اَلْعِرْقُ نَزَّاعٌ عِزُّ الْمُلُوكِ فِي كَثْرَةِ الْمَمَالِكِ

بروی بهای عاله را ✻ رگ سخت برکشنده ست ✻ عزت با دشاهان در کثرت مملکت ملاست

اَلْعِزَّةُ فِي الْقَنَاعَةِ ✻ عَزَّ مَنْ قَنِعَ عَسُرَ الْأَمْرُ مُقَدَّمَةُ الْيُسْرِ عَسَى

عزت در قناعت ست ✻ عزیز شد هر که قناعت کرد ✻ دشوار شدن کار مقدمه آسانی ✻ نزدیک ست

اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ✻ وَعَسَى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ

ان مکروه دارید ✻ چیزرا و حال انکه او بهتر ست مر شما را ✻ و فزدیک ست که دوست دارید ✻ چیزرا و حال انکه او بد تر ست مر شما را

اَلْغُيُورُ وَاَبُوسُ الْعُشَّاقِ لَا يُؤَاخِذُونَ بِمَا صَدَرَ مِنْهُمْ عِشْ رَخِيًّا

غیور ملامت ✻ عاشقان مواخذه کرده نمیشوند بانچه صادر شود از ایشان زندگی کن بفراغی

تَرَكَ عَيْشًا وَعِشْ قُنُوعًا تَكُنْ مَلِكًا ✻ اَلْعِشْقُ تَرْكُ السَّلَامَةِ فِي اخْتِيَارٍ

نه بینی عجب از زندگی کن بقناعت خوی ✻ بادشاه ✻ عشق گذاشتن سلامتی ست در اختیار کردن

اَلْمَلَامَةُ عَشَقٌ وَلَا تَغْفُلْ ✻ اَلْعِضَاهُ مِنَ الْعُضَيْهَةِ اَلْعَضْهُ وَرَقُ الْكَرْمِ

ملامت ✻ علام شناسا ست بجوزان و غافل مشو ✻ عضاه از عضیه است ✻ گنجشک که درخان گذشت

وَالطِّفْلُ فِي الطَّرَبِ اَلْعَفْوُ اَحْسَنُ الْاَعْمَالِ اَلْعَفْوُ تَرْكُ الْاَذَى

وکودک در خوشی ست ✻ درگذشتن خوبی علامت ست ✻ درگذشتن ترک ایذا

اَلظَّفَرُ مَعَ الْعَفْوِ عِنْدَ كِرَامِ النَّاسِ مَامُولٌ ✻ اَلْعَفْوُ عِنْدَ الْاِقْتِدَارِ مِنْ

رستگاریست ✻ درگذشتن نزدیک مردمان بزرگ امید داشته شده است ✻ درگذشتن نزدیک

عُلُوُّ الاقتدارِ العفوُ عنِ الظلمِ جورٌ علی المظلومِ عفوُ الملوکِ لبقاءِ الملکِ

بلندی قدر راست درگذشتن از ظلم ستم است از مظلوم ۔ درگذشتن و شاہان باقی داشتن سلطنت ست

العقلُ الاخرُ العقلاءُ یعرفونَ الرجالَ بالحقِّ والجُهلاءُ یعرفونَ

عقل دیگر عاقلان ست شناسند مردان را بحق وجاہلان بیشناسند

الحقُّ بالرجالِ عقلٌ بلا ادبٍ کشجاعٍ بلا سلاحٍ العقلُ عقالٌ

حق بمردان ۔ بدون ادب مانند دلیرست بدون سازجنگ ۔ عقل رسن

الانسانُ العقلُ نصفُ الکراماتِ العقلُ والالہامُ لا یفترقانِ علمٌ

انسان ست بہ عقل نیمہ کرامتہاست ۔ عقل و الہام عدم نمیشوند

العقلُ مخُّ الرؤوسِ والعظامِ العقلُ وزیرٌ ناصحٌ والعشقُ وکیلٌ فاضحٌ

عقل مغز سرہاست ۔ و استخوانہاست ۔ عقل وزیر نصیحت کننده و عشق وکیل رسوا کننده

عقوبةُ الظالمِ سرعةُ الموتِ العقوقُ لکلِّ من لم یتکلْ عقیبٌ کلّ علی

عذاب ستمگار شتابی مرگ ست ۔ عقوق بی فرزندی کسی ست که بی فرزند شد ۔ پسیار

یومِ لیلٍ عکرتْ علی العزلِ باخرةٍ فلم تدعْ ینجابِ قردةٍ علقتْ

روز شست ۔ حمله کردن بر رشتن در انجام ۔ پس نگذاشت در نجد پاره از پشم و بند کرده

معالفہا وصرّ الجندبُ علی الافہامِ اشدُّ من علل الاجسامِ

درہای او بد و آوازکرجندب ۔ بیماریہای فہمہای سخت ترست از بیماریہای تنہا

العلماءُ ورثةُ الانبیاءِ العلمُ افضلُ النسبِ واشرفُ اللقبِ العلمُ

عالمان وارثان پیغمبران ہستند ۔ علم بزرگترنسبت ست وبزرگتر لقب ست علم از نجبت

للعقولِ لا یحبّ المنقولُ العلمُ حلیةُ الفقیہِ والحمارُ حلیةُ السفیہِ

کردن معقول ست نہ از بحث کردن منقول علم زیور دانا ست و جہل زیور ناداناست

العلم حجاب اکبر و العلم زین و الجهل شین ٭ العلم صید و الکتابت

علم پردهٔ بزرگ است ٭ علم زینت است و جهل عیب است ٭ علم نگاشتن و نوشتن

قید ٭ علم لا ینفع کدواء لا ینجع ٭ علو الخیالات لیس من تمام المقامات

قیدست علمے کہ نفع نکند مانند دواست کہ گوارا نشود ٭ بلندی خیالہا نیست از بلندی مقامہا

علو الهمة من الایمان علی الاکثر حکم الکل علی اهلها یحمد بر اتقن

بلندی همت از ایمانست ٭ بر اکثرست حکم همه ٭ بر اهل خود خیانت میکند بر اتقن

علی الخیر سقطت علی الناس کرباسیة ٭ علی انا کرباسة علی قدر المحبة

بر مرد بسیار دانا بر افتادی ٭ بر مرد مانند کرباسه ٭ بر نست من کرباسه ٭ بمانداز محبت

یکون الشوق ٭ علیک بالحفظ دون الجمع من الکتب علی دار

میباشد شوق ٭ لازم بر خود حفظ را نه جمع کردن کتابها ٭ بر همن گرد

القسم ٭ علی کما تجمع فراء الخریف العلم غنم عنایة القاضی

قسم ٭ بر من چنانکه جمع میشود پاره های ابر در خریف ٭ علم اندوخته است بعنایت قاضی بهتر است از

شاهد عدل ٭ عند الجدال یظهر فضل الرجال عند الامتحان

دو گواه عادل ٭ نزدیک جنگ آشکارا میشود بزرگی مردان ٭ نزدیک آزمایش

یکرم المرء او یهان ٭ عند جهینة الخبر الیقین ٭ عند الرهان یعرف

بزرگ کرده میشود مرد یا خوار کرده میشود ٭ نزدیک جهینه است خبر یقین ٭ نزدیک گرو شدن شناخته شود

السوابق ٭ عند الشدائد یذهب الاخفاء ٭ عند الصباح یحمد القوم

معاملها ٭ نزدیک شدتها میرود پنهان کردن ٭ نزدیک صبح ستایش میکند قوم

السری ٭ عند الضرورات تباح المحظورات ٭ عند التطاح یغلب الکبش

شب رونده ٭ نزدیک ضرورتها مباح کرده میشود چیزهای ممنوع ٭ نزدیک شاخ زدن غالب میشود کبش

اَلاَ حُمُّ ٭ عِنْدَ النَّازِلَةِ تُعْرَفُ اَخَاكَ ٭ عَزٌّ وَ تَیْسٌ وَ تَیْسٌ وَ عَنْزٌ عُنْوَانُ صَحِیْفَتِهٖ

غلبه ۱۲ نزدیک مصیبت شناسی برادر خود را ۱۲ مادهٔ آهوست و نر آهوست و ماده آهو سرنامه کتاب

اَلْمُؤْمِنُ حَسَنُ الْخُلُقِ ٭ اَلْعُقُوْقُ بَعْدَ التُّوْقِ ٭ اَلْعَوْدُ اَحْمَدُ ٭ عَوْدٌ

مسلمان خوبی خلق ست ٭ ماده های بزغاله بعد شتر مادگان ۱۲ باز گردیدن خوب ترست ٭ چوبیست

یُفْلِحُ اَسْنَانُهٗ عَوْدٌ یُعْلَمُ الْغَنِیُّ ٭ اَلْعِیَانُ لَا یَحْتَاجُ

که پاک ۱۲ ملمند زروی دندانش را ۱۲ چوبیست که می آموزاند غنچه را ۱۲ مگر بستن بچشم محتاج نیشود

اِلَی الْبَیَانِ ٭ عَیْبُ الْکَلَامِ تَطْوِیْلُهٗ ٭ عَبْدٌ یَحْتَرِثُ بِحَرَّتِهٖ اَلْغِیْرُ یَضُرُّ الْمَلُوْکَ

بسوی بیان کردن عیب کلام ۱۲ دراز کردن اوست ٭ سرزنش کردن عنود زراه ۱۲ خر گوزمیزند آهن داغ

فِی النَّارِ ٭ اَلْعَیْنُ حَقٌّ ٭ عَیْنُ السَّمَاءِ بَارِدٌ وَ الْعَطَاءُ ٭ عَیْنُ الْهِرَّةِ قَصُّ

در آتش ست ٭ چشم زخم ثابت ست ٭ چشم آسمان نکوئی نیکو کارست و بخشش ٭ چشم گربه بریدن

الْغَارَةِ عَیْنُهٗ وَ وَارُهٗ ٭ اَلْعَیْنَةُ تَشْفِی الْحَرْبَ عَتَنِیْ جَعَارٍ ٭ عَیْنٌ یَا لِاَسْنَافٍ

موش ست ٭ چشم او فرار اوست ۱۲ سامان جنگ شفا میدهد ۱۲ جنگ را ٭ دریغ گفتی ای گفتار ۱۲ در ماند بسبب اسناف

گنجینهٔ دوم در امثال فارسی

عارف بخود غیر عارف ست ٭ عارف که برنجد تنگ آب ست ٭ هنوز ٭ عاشقی راز میباید

نه لاف ٭ عاشقم لیکن تا کنار بام ٭ عار شقم لیکن ناز معشوقی دارم ٭ عاشقی بشد شکل ست

عاشق مهربان تر از بدست ٭ عاشق کور میباشد ٭ عاقبت میمون لولی را گذر بر جیر است ٭ عاقبت

گرگ زاده گرگ شود ٭ گرچه با آدمی بزرگ شود ٭ عاقلان خود میدانند ٭ عاقلان

پیروی نقطه نکنند ٭ یا نخوانند ما غلط نکنند ٭ عاقل دوباره فریب نمیخورد ٭ عالمی را یک نیم

جو نه خرم ٭ عبارت از نظیر بی نظیر شود ٭ عبد العظیم جانشی دگر دارد ٭ عجب عجب که

ترا با دوستداران شد ٭ حسد و شود سبب رزق گر خدا خواهد ٭ عذر بدتر از گناه

عذر تقصیرات ما چند انکہ تقصیرات ما ۔ عروس کہ من رسید شب کوتاہ شد ۔ عروسیکہ روے
خود پس عربیل پنہان کند بتخنیش حاجت نیست عزت ہر کس بدست آنکس است ۔ غریب من
جواب ست این نہ جنگ ست عشق ست وارادت ۔ عشق ست و ہزار بدگمانی ۔ عشق
عشقبازی راز مجنون بادیہ یا بگرفت ۔ عشق و مشک پنہان نمیماند ۔ عشق آمدنی بود نہ
آموختنی ۔ عشق آتشی ست پیر و جوان را خبر کنید ۔ عصای پیر بجاے پیر ۔ عصمت بی بی
از بچادری ۔ عطای شما بلقاے شما بخشیدم عطا ردے باید کہ تاب نزدیکے
آفتاب آرد ۔ عقل چون آید بتو گوید کہ آن کن ۔ عقل مدرسہ چیزے دیگرست علاج
واقعہ قبل از وقوع باید کرد ۔ علت برود عادت نرود ۔ علم نجوم قیافہ روزگارست
علم شریہ از جبل شی ۔ علم در سینہ باید نہ در سفینہ ۔ علم غیب خاصہ خداست ۔ علم و ویت
علم و ادب بہر گدا ندہند ۔ عمر سفر کوتاہ ۔ عمر ہمہ بباد میرود ۔ عمر دراز برای تجربہ است
غضنفر امیخواہد کہ بدام گیرد ۔ عوان عود سوزد و کندہ دوزخ شود ۔ عود و سرگین ہر دو
در آتش رود خاکستر ست ۔ عوض نیکی بدی ست ۔ عیان را چہ بیان ۔ عیب خود را کسے نمی بیند
بعیبے بدین خود موسے بدین خود ۔ عیش را در جہان خزان داند ۔

گنجینۂ سوم در امثال ہندیہ

عاشقی اور خالاجی کا گھر ۔ عاشقی خالاجی کا گھر نہیں ۔ عاشقی اگر نہ کیجیے
تو کیا گھانس کھودیے ۔ عاشق کی آبرو ہی گالی و مار کھانا ۔ عاشق اندھا ہوتا ہے
عالی ہمت سد مفلس ۔ عالمگیر ثانی چولھے آگ نہ گھڑے پانی ۔ عراقی پر زور نہ چلا
گدھے کی کان اینٹھے عطای نان عطائی ۔ عقلمندوں کی دو بلا ۔ عقل بڑی
کہ بھینس ۔ عقل چہ کتی ست کہ پیش مردان بیاید ۔ عقل کے طوطے اڑ گئے ۔ عقل کے

دشمن علت، صعوبہ دعاے جای عادت کیونکر جای، عیب بھی کرنے کو ہنر چاہیے ✦
عید کو مجھو چاند مبارک، عید کے چاند ہو گئے ✦ عید پیچھے ٹر ✦ خزینہ
بست و یکم در مثلہاے حرف عین معجمہ مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینہ اول در امثال عربیہ

غَابَ شَهْرَيْنِ ثُمَّ جَاءَ بِكُلَيْنِ غَابَ حَظٌّ مَنْ غَابَ — معہ الباء

نا پدید شد دو ماہ باز آورد دو گردہ را، نا پدید شد بہرہ کسیکہ نا پدید شد

نَفْسُهُ غَالَهَا مَنْ غَالَ النَّاقَةَ الْغَائِبَةَ تَجِدُهُ مَعَهُ غُبَارُهَا — معہ اللام

ذاتش ہلاک کرد آنرا کسی کہ ہلاک کرد مادہ شتر را، نا پدید شد با دیست ✦ گرد

الْعَمَلُ خَيْرٌ مِنْ عَيْبِ الْعَطَلِ عَمَلُكَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ تَمَنِّ غَيْرِكَ — معہ الواو

عمل بہتر ست از عیب خالی از عمل، لاغری تو بہتر ست از فربہ شدن جز تو

غَدْرٌ بَاهٍ مَنْ دَلَّكَ عَلَى الْإِسَاءَةِ غَدْرُهَا شَهْرٌ وَرَاحُهَا — معہ الالف

بے وفائی کرد بتحقیق کسے کہ رہنمونی کرد ترا بر بدی کردن، دہ باداد و یک ماہست و بنا گاہ او

شَهْرٌ مُحَرَّمٌ ✦ الْغُرَابُ اِغْرَفْ بِالتَّمْرِ ✦ الْغُرْبَانُ سَوَادُ وَجْهِ الْبُسْتَانِ — معہ النون

یک ماہست ✦ زاغ تنہا سار ست بہ خرما ✦ زاغہا سیاہی روی باغ ست

اَلْغُرْبَةُ كُلُّهَا كُرْبَةٌ وَالْفِرْقَةُ كُلُّهَا حُرْقَةٌ الْعِزُّ تَجْلِبُ الدُّرَّةَ غُرْبَانُ — معہ الیاء

سفر ہمہ اندوہست و جدائی ہمہ آن سوزش ست ✦ نہ آزمودگی سیکشد در دہ را

فَارِيكَ لَهُ ✦ الْغَرِيبُ أَعْلَى الْغَرِيبِ مَنْ لَيْسَ لَهُ الْحَبِيبُ الْغَرِيقُ

مسافر نا بیناست ✦ غریب کسی ست کہ نیست مراورا معشوق ✦ غریق

بَهْشَبَتْ بِكُلِّ حَشِيشٍ ✦ عَزَّارَةُ الْجَوَادِ عَزَّارَةُ الْجُودِ ✦ عِشٌّ

پلنگ میزند بہر گیاہ ✦ بسیاری جوانمرد گرامی شدن جوانمرد بیست ✦ گنجینہ

اَلْقُلُوبُ تَظْهَرُ فِی قَلَتَاتِ الْاَلْسُنِ وَصَفَحَاتِ الْوُجُوهِ غَشَّ مَنْ نَصَحَكَ

دلها پدید آیند در لغزشهای زبان و کرانه‌های روی بهمانا پند خالص نداد ترا کسیکه بخشم او بر تو نترا

بِالْبَاطِلِ غَشَّكَ مَنْ اَرْضَاكَ بِالْبَاطِلِ غَضَاضَةُ الْوُرُودِ مِنَ

بر ناحق ۵ پند خالص نداد ترا کسیکه راضی کرد ترا بر ناحق ۵ تازگی رگهای گردن از

دِمَاءِ الْخُدُودِ ۵ غَضَبُ الْخَيْلِ عَلَى اللَّجُمِ ۵ غَضَبُ الْعُشَّاقِ كَطَرْفِ الرَّبِيعِ

خونهای رخسارهاست ۵ خشم گرفتن اسب بر گوشت ست ۵ خشم گرفتن عاشقان مانند مژگان بهار است

غَضَبُكَ عَنِ الْحَقِّ مُقْعَدَةُ غُلَامٍ عَاقِلٍ خَيْرٌ مِنْ شَيْخٍ جَاهِلٍ غَلَبَ

خشم گرفتن تو از حق زشت گردیدن ست ۵ کودک دانا بهتر ست از پیر نادان غالب شد

اَلْحَزْمُ اَلْقُدْرَةُ ۵ غَلَطُ الْعَامِ فَصِيحٌ ۵ عَلَى يَدٍ مُطْلِقُهَا وَاسْتَرَقَّ

هشیاری قدرت راند ۵ غلطی بیشتر مردمان فصیح ست ۵ محکم کرد دست رها کننده او و بندگ گرفت

رَقَبَةَ مُعْتِقِهَا اَلْغِنَاءُ غِنَى النَّفْسِ اَلْغِنَاءُ اَلرَّوْحُ كَمَا اَنَّ

برده را آزاد کننده او بی نیازی ۵ توانگری نفس ست ۵ غنای روح ست چنانکه البته

اَلطَّعَامُ غِذَاءُ النَّفْسِ ۵ غِنَى الْمَرْءِ فِی الْغُرْبَةِ وَطَنٌ ۵ غِنَيْمَةُ الْمَرْءِ وَجْدُهُ

طعام غذای نفس ست ۵ توانگری مرد در سفر وطن ست ۵ غنیمت مرد یافتن او

اَلْحِكْمَةُ ۵ اَلْغَيْبُ عِنْدَ اللّٰهِ ۵ اَلْغِيبَةُ اَشَدُّ مِنَ الزِّنَا ۵ اَلْغَيْبُ يُصْلِحُ وَاَجِيلُ

دانش ست ۵ غیب نزد یک خدا ست ۵ غیب سخت تر از زنا ست ۵ مهاران نیکو میکند پیرایه گاه نسبت و بناهای است

گنجینه دوم در مثلهای فارسی

غریب دیده مهربان باشد ۵ غرق شده را بصر یاوچه سود ۵ غریب کور میباشد ۵

غریب نیستم بیارم ۵ غضب مرد محک اوست غلام همت آنم

کہ دل کس ندہد غلام بمال نازد و آقا بہ رود ۔ غلہ گران ارزان شود امسال شیشوم غم فردا امروز نباید خورد ۔ غم ندارے بزبخر غنچہ از ترش روئی دلتنگ است غنی ہر چند کریم باشد سفرہ بر سر راہ نمی اندازد ۔ غواص در دریا چیزے دیدہ است کہ بغوص نمی رود ۔ غورہ موبز نمیشود موبز غورہ نمیشود ۔ غول در بیابان را بند نمیشود

گنجینۂ سوم در امثال ہندیہ

غرض باولی ہے ۔ غریب کو کوڑی اشرفی ہے ۔ غریب کی جورو سب کی سرہیج ۔ غریب کی جورو عمدہ خانم ناؤن ۔ غریبوں نے روزے رکھے دن بڑے آئے ۔ غصہ بہت زور تھوڑا مار کھانے کی نشانی ۔ خیر

بست و دوم در مثلہاے حرف فا مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینۂ اول در امثال عربیہ

فَازَ مَنْ سَلِمَ عَنْ شَرِّ نَفْسِہٖ ۔ قَاضِ فِی اَقْدَحِکَ فَاعْتَبِرْ یَا اُولِی

نجات یافت کسیکہ رہائی یافت از بدی ذات خود ۔ پس قاضی شو کہ بر آمدن تو خیمہ دوختہ بگیر عبرت را اے خردمندان

الْاَلْبَابِ اَلْفِتْنَۃُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ فَتًی وَلَا کَمَالِکَ ۔ فَخْرُ الْمَرْءِ

صاحبان عقول ۔ فتنہ سخت تر است از کشتن ۔ جوانست و نیست مانند مالک فخر کردن مرد

بِفَضْلِہٖ اَوْلٰی مِنْ فَخْرِہٖ بِاَصْلِہٖ ۔ فَکِّرْ بُرَّہٗ تَدْبِیْرَ مَنْ طَبَّ مَلِیْنَ

بہ بزرگی خود بہتر است از فخر کردنش بہ اصل خود ۔ پس تدبیر کن او را مانند تدبیر کسی کہ علاج کند برے

حَبَّ فَذَکِّرْ اِنَّمَا اَنْتَ مُذَکِّرٌ لَسْتَ عَلَیْہِمْ بِمُصَیْطِرٍ فَرَاہُ

کسے کہ دوست داشت ۔ پس پندہ جز این نیست کہ تو پندہندہ ہستی نیستی بر ایشان برگماشتہ ۔ پس دیدہ ور او را

جَزَاهُ اللّٰهُ خَيْرًا × اَلْفِرَاقُ بَعْدَ الْوِصَالِ اَشَدُّ مِنَ الْمَوْتِ فَرِشْتَهٔ اَلَهٔ

پاداش دهاد او را خدا نیکی را × جدائی پس از وصال سخت تر است از مرگ گشتم او را برابری

وَحَلَّى اَمْرِئٌ × اَلْفَرْضُ ثُمَّ مُرَّ × اَلسَّحَابُ فَرْعُ الشَّيْءِ خُذْ عَنِّي اَصْلَهٔ

و گذاشت او کار را کارد × فرض تنها میگذرد ماند گرشتن ابر باد × فرع چیز خبر میدهد از اصل خود

فَرِّقْ بَيْنَ مَعْدٍ يَحَابَّ × اَلْفَرْقُ بَيْنَ النُّطْقِ وَالسُّكُوتِ كَالضَّفْدَعَهٔ

جدائی کن میان سعد با هم دوست گرد × فرق میان گویائی و خاموشی مانند غوک

وَالْحُوتِ × فُرْقَةُ الْاِخْوَانِ مُحْرِقَةُ الْجَنَانِ × فَرِّ مِنَ الْمَطَرِ وَقِفْ

و ماهی است × جدائی برادران سوزاننده دل است × گریخت از باران بایستاد

تَحْتَ الْمِيزَابِ × فَرِّ مِنَ الْمَوْتِ وَفِيهِ وَقَعَ × فَسَبَيْنَنَا النَّظْرُ بَانَ

زیر ناله × گریخت از مرگ و در آن بیفتاد × گوهر گردید میان ناظر بان

فَسَدَتْ نِعْمَةٌ مَنْ كَرَّهَا × اَلْفَضْلُ اَكْمَلُ مَالٍ وَاَجْمَلُ جَمَالٍ

تباه شد نعمت کسی که ناسپاسی آغاز × کامل تر است از مال و زیباتر است از جمال

فِطْنَةٌ اَلْمَرْءُ تَدُلُّ عَلَى اَصْلِهٖ × فِعْلُ الْحَكِيمِ لَا يَخْلُو مِنَ الْحِكْمَةِ

زیرکی مردمان × دلالت میکند بر اصلش × فعل حکیم خالی نمیشود از دانش

فِعْلُ الْمُلُوكِ مُلُوكُ الْاَفْعَالِ × فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ كَمَا خِفْتُكُمْ فَقَدْ

کار پادشاهان پادشاهان کار است × پس گریختم از شما چنانکه ترسیدم از شما

اَلْاِخْوَانِ غُرْبَةٌ × اَلْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْنِ × اَلْفَقْرُ كَنْزٌ

گردن برادران غربت است × درویشی سیاهی روی است در هر دو جهان × درویشی گنجیست

مِنْ كُنُوزِ اللّٰهِ × اَلْفَقْرُ مَعَ الْقَنَاعَةِ اَحْسَنُ مِنَ الْغِنَى مَعَ الْحِرْصِ

از گنجهای خدا × درویشی با قناعت خوبتر است از توانگری با حرص

مع السين مع الضاد والعين مع الطاء والقاف

اَلْفُقَرَاءُ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ اَلْفَقِيْرُ لَا يَحْتَاجُ × فَكَاكُ الْمَرْءِ فِي الصِّدْقِ × فُلَانٌ اَجْوَعُ مِنْ كَلْبَةِ حَوْمَلَ × فُلَانٌ فَاكٌّ

همه درویشان مانند یک جان هستند درویش محتاج نمیشود × راستی مرد در راستی ست × فلان از گرسنه ترست از ماده سگ حومل × فلان نهایت احمق ست

تَاكٌّ × فُلَانٌ مَوْزُوْنٌ نَصَبَ شَبَكَةً × فُلَانٌ كَالْكَعْبَةِ يُزَارُ وَلَا يَزُوْرُ

نهایت احمق ست × فلان البته بر پا کرد دام را × فلان مانند کعبه است که زیارت کرده میشود و زیارت نمیکند

فُلَانٌ هَالِكٌ فِي الْهَوَالِكِ × فُلَانٌ يَأْكُلُ لَيْلًا مِنْ اَيُوْرِ الْغِلْمَانِ

فلان هلاک شوندها است در هلاکتها × فلان میخورد در وقت شب از ذکریهای غلامان

وَهَارَا بِعَيْنِهِ الْاِخْوَانِ × فُلَانٌ يَنْتَجِبُ غَيْرَ عِصَاهُ × قَلَّتْ فُلَانٌ

در روز روشن عیب برادران × فلان برگزیده میکند جز درشت بزرگ سوراخ

تَجَرُّعِ الذُّلِّ × فَلْتَكُنِ الْوَجِيْهَةُ × فَلْيَحْمِكَ عَلَى اِحْضَارِكَ بِالْاِحْتِمَالِ

تجرع ذلت × پس باید که شوی وجیه × پس ترا وادارد بر حاضر کردن خود بتحمل

فَلْيَضْحَوْا قَلِيْلًا وَلْيَبْلُوْا كَثِيْرًا × فَمَا اَعَلَّ نَسِيْمُ الصَّبَا

پس باید که بخندند اندک و باید که بگریند بسیار × پس نشد باد صبا

اِلَّا لِحُبِّ هَرْ اللَّبِيْ × فَوَانَ الْمَطْلُوْبُ اَهْوَنُ مِنْ اِجْتِمَالِ

مگر بسبب محبت شگوفه ربیع × فوت شدن مطلب سبکتر ست از برداشتن

اَلذُّلُّ فِي تَحْصِيْلِهِ × فَوْقَ كُلِّ ذِيْ عِلْمٍ عَلِيْمٍ فِي الْحَرَكَةِ

خواری در حاصل کردنش × بالای هر صاحب علم دانا ست × در حرکت

بَرَكَةٌ فِي اللَّدُوْدِ رَاحَةٌ لِلْمَفْقُوْدِ × فِي التَّاخِيْرِ اٰفَاتٌ فِي الْقَدَمِ

برکت ست در لدود آسایش ست برای مرده × در درنگ کردن آفتها ست در پا

ضِیَاءً وَالشَّمْسُ اَضْوَءُ مِنْهُ * فِی الْمُلْخَطِ کُلُّ بِحَارِهَا فِی النَّارِ

روشنی ست * و آفتاب روشن تر ست ازان | در آتش

وَالسَّقَرُ فِی بَیْتِهِ یُوْتِی الْحَکَمُ فِی بَطْنِ زَهْمَانَ زَادَهٗ * فِی ذَنْبِ

دوزخ در خانهٔ اش آورده میشود حاکم * در شکم تخمه زده زیاده کرده اورا | در دم

الْکَلْبِ یَطْلُبُ الْهَالَةَ * فِی سَعَةِ الْاَخْلَاقِ کَفُوْرُ الْاَرْزَاقِ فِی سَمِّ

سگ میجوید * هالهٔ را | در فراخی خلقها گنجهای روزیهاست * در برداشتن

اَوْرَادِ شُغْلٌ عَنْ مَذَاقَتِهٖ فِی کُلِّ شَجَرٍ نَارٌ * فِی کُلِّ قَلْبٍ شُغْلٌ

گل گلاب بی پردائی از چشیدن اوست * در هر درخت آتش ست * در هر کار لیست

گنجینهٔ دوم در مثلها فارسی

الف | فارسی شکر است * فال بد بر زبان بد باشد * فال نیکو بزن بهر کارے * فالیز جهان بهر خزان آمده است * فتراک جوانمردان دست آویز امید است * فتنه خفته را کمن بیدار * فتنه در خواب ست بیدارش مکن * فراخ روزی را باقحط چکار * فراموشی یاران لازم افتاد ست * دولت را فربه خواه نخواه مرد آدمی ست * فربهی شتر دیگر و آماس چیزے دیگر ست * فردات کند خمار کا مشب مستی * فردا که دیده است * فرزند اگر چه عیب ناک است * در چشم پدر زعیب پاک است * فرزندکسان نمیکند فرزندی فرمانبردار در آینده روزنست * فریب صید باشد خواب صیاد * فریاد شغال و بال شغال ست * فریادسگان کم نکند رزق گدا را * فضل و هنر ضایع نیست تا نه نماید * فعل بد کرده را سزا این است * فکر زاهد دیگر و سودا عاشق دیگر است * فکر هر کس بقدر همت اوست * فلفل را مبین که خرد است * فود فلان جان من

فوطہ بر جہنم خوردنی بیار ۔ فہم سخن گر نکند فیل اگرچہ مردہ است لیکن بوستش بار خر است

گنجینہ سوم در امثال ہندی

فاتحہ نہ درود کھاگئے مردود ۔ فارسی راٹنگ لوتردم تاکہ اولنگڑی شود ۔ فال کی کوڑیاں ملا کو حلال ہیں ۔ فالودہ کھائیے دانت ٹوٹے تو بلا سے فتح داد الٰہی ۔ فرنے فالودہ ایک بھاؤ نہیں ہوتا ۔ فضل کرے تو چھٹیاں عدل کرے تو لٹیاں فقط تعویذ سے کام نہیں نکلتا کچھ کرمن بھی ہونا چاہیے ۔ فقیر کی صورت ہی سوال ہے فقیر کو کمل ہی دوشالا ہی ۔ فقیر قرضدار ہو کا تینوں نہیں سمجھتے فلانا تو یار سیر ہے فلانے کی ماں نے جنم کیا بڑا کیا کر کے چھوڑ دیا اور بھی بڑا کیا ۔ فوج کو کیل صاحب فیل

خزینہ بست و سوم در مثلہائے حرف قاف مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینہ اول در امثال عربیہ

قَاتِلُ الْحَرِیْصِ حَرِیْصٌ ۔ اَلْقَادِمُ مُزَارٌ وَّلَا یَزُوْرُ ۔ اَلْقَاسِمُ مَحْرُوْمٌ

کشندہ حریص حریص است ۔ بازآیندہ از سفر زیارت کردہ میشود و زیارت نمیکند بخشش کنندہ محروم است

اَلْقَاصُّ لَا یَفُوْتُ اَلْقَاصَّ اَلْقَانِعُ غَنِیٌّ وَاِنْ کَانَ جَائِعًا قَبَّحَ اللّٰہُ

قصہ گوئی دوست نمیدارد و قصہ گوئی را ۔ قناعت کنندہ تواگر گرسنہ باشد گرسنہ نزشت کند خدا

مَعْزٰی خَیْرُهَا خَطَّۃٌ قَبَّحَ اللّٰہُ سِرًّا عِنْدَ الْمُعْتَدِیْ اَلْقَبْضُ دَلِیْلُ الْمِلْکِ

بزرا کہ بتر او خطہ است ۔ زشت کرد خدا از راز نزد یک ظالم قبضہ نشان ملک ست

قَبْلَ الْبُکَاءِ قَدْ کَانَ وَجْهُکَ عَابِسًا وَقَبْلَ الرَّمْیِ یُرَاشُ السَّهْمُ قَبْلَ الرَّمْیِ

پیش از گریستن بتحقیق بود روی ترش ۔ پیش از تیر انداختن پر نہادہ میشود تیر پیش از تیر انداختن

یَمِلُّ الْکِنَانَ × اَلْقِبْلَةُ عُنْوَانُ الصَّلٰوةِ × قَبْلَ الْمَوْتِ ذُقِ الْمَوْتَ قَبْلَ الْاَجَلِ

پر کردن ترکش تیر را نشانه بود سر آغاز وصل ست × کشتن موذی پیش از ایذا ست ×

قَدْ بَانَ الصُّبْحُ لِذِی عَیْنَیْنِ × قَدْ حَلَّ بَیْنَ الْعَیْرِ وَالتِّرْوَانِ لِقُدْرَةٍ

بتحقیق ہویدا شد صبح برای صاحب دو چشم × بتحقیق واقع شد حیلولت میان گور خر و جستن بسبب قدرت

تَذْهَبُ الْغَیْظَ × قَدْرُ الْمَرْءِ مَا یُهِمُّهُ × قَدْرُ لَذَّاتِ الْعَیْشِ بَعْدَ الْمَصَائِبِ

می برد خشم را اندازه مرد چیزی ست که مقصود باشد او را × اندازه لذات عیش بعد مصیبتها ست

قَدِّرْ فِی الْعَمَلِ تَنْجُ مِنَ الزَّلَلِ × قَدِّمِ الْخُرُوجَ قَبْلَ الْوُلُوجِ × قَدِّمْ خُبْزَ

اندازه کن در عمل تا نجات یابی از لغزش × پیش کن خروج را پیش از درآمدن × پیش کن نان خود را

تَمْرِکَ × قَدْ وَجَدْتَ فَاغْبِطْ وَاسْتَکِمْ مُتَفَارِبَ قَدَصَّ

بازار خود × بتحقیق یافتی پس بر رشک بر × و چیزی نفیس گرامی پیدا کردی پس بر بنده × بتحقیق درخیان آمد

زَبْرَاهُ × قَدْ یَبْلُغُ الْحِصْمُ بِالْقَضْمِ قَدِّرْ یُرْفَقْ بِالْقَلِیلِ فَیُکْفَی وَخَرْقُ

زبراه × گاهی میرسد خورندن همه دندان بجهت خوردن بکناره دهن × تقدیر کن نرمی میکند باندک کفایت میکند وی را و

بِالْکَثِیرِ فَلَا یُکْفَی قَرَابَةُ الْوِدَادِ خَیْرٌ مِنْ قَرَابَةِ الْوِلَادِ قُرْبُ الْاَشْرَارِ

کثیر را پس کفایت نمیکند × نزدیکی دوستی بهتر ست از نزدیکی ولادت × نزدیکی بدان

قُرْبُ الْجَمَادِ مِنَ الرَّدْهَةِ وَلَا تَقُلْ لَهُ سَاعَةً اَلْقَرْضُ مِقْرَاضُ الْمَحَبَّةِ

گزندرساننده است × نزدیک کن خر را از مغاک و مگو مر او را که اندر یکسین کرد × قرض مقراض دوستی ست

اَلْقَرِیبُ فِی عَیْنِ اَعْمَاهُ حَسَنَةٌ × اَلْقَرِیبُ مَنْ تَقَرَّبَ کَمَنْ تَنْسُبُ قَرِینٌ

پشه موش از کلاکوش در چشم مادر شش خوبست × قریب کسی ست که نزدیک شده کسی را عوض نسبی کرد یار مرد

دَلِیلٌ عَقْلِهِ اَلْقَشْعَمُ رَهِیصٌ × قَصِیرَةٌ مِنْ طَوِیلَةٍ × قَضَی

نشان عقلست × شیر پیشه سخت گیرست × کوتاه از درازست × حکم کرده شد

الأمرُ الَّذِي فِيهِ يَسْتَفْتِيَانِ قَضِيَّةٌ وَلَا أَبَا حَسَنٍ لَهَا × قُطْرَةٌ

امرے کہ دران فتوی طلب میکردید × قصیہ ایست و نیست ابا حسن بر آن قضیہ قطرہ

عَلَى قَطْرَةٍ إِذَا الْتَقَتْ ثُمَّ × وَثُمَّ إِلَى ثُمَّ إِذَا اجْتَمَعَتْ بَحْرٌ

بر قطرہ وقتیکہ جمع شود نہر است × و نہر بسوے نہر چون جمع شود دریا است

اَلْقُعُودُ خَيْرٌ مِنْ أَخْلَاقِ الْعَجَائِزِ قَلْبُ الْأَحْمَقِ فِي

نشستن جوان بہتر است از خلقہاے پیر زنان × دل نادان در

لِسَانِهِ × قَلْبُ الْأَحْمَقِ وَرَاءَ لِسَانِهِ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرْشُ اللّٰهِ

زبان اوست × دل احمق جز زبان اوست × دل مومن عرش خدا ست

تَعَالَى × قَلْبُ الْمُؤْمِنِ مِرْآةُ الصَّفَاءِ قَلَبْتَ لَهُ ظَهْرَ الْجَنِّ قَلَبَهُ

تعالی است × دل مومن آئینہ صفا ست × بر گردانیدہ شد بر آدمی پشت سپر کہ

الْعِيَالُ الْحَذَى الْيَسَارَيْنِ قِلَّةُ الْكَلَامِ لَيْسَ الْحُبُوبَ ×

عیال یکے از دو توانگر ست × کمی سخن بے پوشہ

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ × قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ

بگو ہر یک عمل میکند بر روش خود × بگو برابر نمی شود پلید و پاک

اَلْقَلَمُ اِحْدَى اللِّسَانَيْنِ × اَلْقُلُوبُ مَعَ الْقُلُوبِ تَشَاهَدُ × اَلْقُلُوبُ

قلم یکے از دو زبان ست × دلہا با دلہا گواہ میشود ×

تَشَاهَدُ وَالضَّمَائِرُ تَتَنَاجَى × قَلِيلٌ عَاجِلٌ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ آجِلٍ

گواہ میشود نہانہا راز میگویند × اندک مہلت بہتر ست از بسیار مہلت

قَلِيلٌ فِي الْجِيبِ كَثِيرٌ فِي الْغَيْبِ قَلِيلُ النَّارِ يُحْمَدُ بِالرِّيحِ وَ

اندک در گریبان ست بسیار در غائب ست × اندک از آتش سردی شود بسبب باد و

كَثِيرُهَا تُوقَدُ مِنْهَا * اَلْقَلِيلُ مِنَ التَّدْبِيرِ اَبْقَى مِنَ الْكَثِيرِ مَعَ التَّدْبِيرِ

بیشتر از آنش افروختہ کردہ میشود * اندک از تدبیر باقی ترست از بیشتر با تدبیر *

اَلْقَلِيلُ النَّافِعُ خَيْرٌ لَكُمْ مِنَ الْكَثِيرِ الضَّارِّ * اَلْقَلِيلُ يَدُلُّ

اندک سودمند بہتر ست از برائے شما بیشتر ضرر کنندہ * اندک دلالت میکند

عَلَى الْكَثِيرِ * اَلْقَمِيصُ بِالْقَمِيصِ اَلْقَنَاعَةُ اِلَى الْغِنَاءِ

بر بیشتر * پیراہن مقابل پیراہن ست * قناعت بسوی توانگری ست *

اَلْقَنَاعَةُ اَفْضَلُ الْغِنَاءِ اَلْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى * اَلْقَنَاعَةُ مَالٌ لَا يَنْفَدُ

قناعت بزرگتر توانگریست * قناعت گنجیست کہ فنا نمیشود * قناعت مالیست کہ کم نمیشود

اَلْقَنَاعَةُ مِنْ طَبْعِ الْبَهَائِمِ قَهْرِي وَالطَّفِي قَوْلُ الْعَطَّارِ مِنْ

قناعت از طبیعت چارپا ست * قناعت قطع کن و لطف کن * سخن عطار را ز

دَقَائِقِ السُّنْبُلَةِ * اَلْقَوْلُ مَا قَالَتْ حَذَامِ * اَلْقَوْلُ بِحَسَبِ

باریکہای سنبلہ است * سخن چیزیست کہ گفت حذام * سخن موافق

هِمَّةِ الْقَائِلِ يَقَعُ وَالسَّيْفُ بِحَسَبِ عَضَلِ الضَّارِبِ يَقْطَعُ

ہمت گوینده واقع میشود و شمشیر موافق بازوی زننده می برد

قَوْلُ الْمَيِّتَةِ مَيِّنَةٌ قَيْدُ الْمَاءِ اَشَدُّ مِنْ قَيْدِ الْحَدِيدِ اَلْقَيْدُ

سخن مردار مردار ست * قید آب سخت ترست از قید آہن * قید ست

وَالرَّتْعَةُ * قِيلَ لِلْبَغْلِ مِنْ اَبُوكَ قَالَ الْفَرَسُ خَالِي قِيمَةُ الْمَرْءِ

دو فراخی در ارزانی * گفتہ شد برای استر کیست پدر تو گفت اسپ ماموں من ست * قیمت مرد

هِمَّتُهُ * قِيمَةُ الْمَرْءِ مَا يُحْسِنُهُ *

ہمت او ست * قیمت مرد چیزیست کہ آراستہ کند او را

گنجینۂ دوم در مثلہای فارسی

قاروان ہلاک شد کہ چہل خانہ گنج داشت ٭ نوشیروان نمرد کہ نام نکو گذاشت ٭
قاضی بدو گواہ راضی ٭ قاضی برشوت راضی ٭ قاضی چشت گواہ سست ٭
قاضی ارپس اقرار نشنود انکار ٭ قاضی ار با نشینند برفشانند دست ٭ اہ محتسب
گرمی خورد معذور دارد مست را ٭ قحبہ چون پیر شود پیشہ کند دلالے قدر
عافیت کسے داند کہ بمصیبتے گرفتار آید ٭ قدر زر گر شناسد قدر جوہر جوہر
قدر عیسیٰ کجا شناسد خر ٭ قدر نعمت است بعد زوال ٭ قدم نامبارک مسعود ٭
گربدریا رود برآرد دود ٭ قرآن را از بوی زرچہ زیب ٭ قرب سلطان آتش است
ازوے بترس ٭ قرض کہ از ہزار گذشت نان و گوشت باید خورد ٭ قرض حیض مرد
قرض شوہر مردان است ٭ قرض بغداد بدست ٭ قرض تاری بردہ بہ پشت بخواہ قسم را
خوردن است قصہ کوتاہ قضاے نبشتہ نباید ستر ٭ قضیہ زمین بر سر زمین قطب
از جائی جنبد ٭ قطرہ قطرہ جمع گردد و انگہے دریا شود ٭ قطع نظر از کشف و کرامات
دیگر حضرت تاریخ نیز ہستند قفا زدن گردن کشان را گردن زدن است ٭ بسیلے
خوار از زاد دالے خار نہ کردن ٭ قفل بدریا نمیتوان زد ٭ قفل بر در آسمان زدہ قلادہ
از سگ گم رفتہ را چارہ کند ٭ قلم جز انمزدست ٭ قلم بخت من شکستہ بست ٭ قلم اینجا رسید و سر
بشکست ٭ قلندر ہر چہ گوید دیدہ گوید ٭ قلیہ از مزد در گذشت ٭ قمار و راہ نما ٭
قناعت نوانگر کند مرد را ٭ قول مردان جان دارد ٭ قہر درویش بر جان درویش ٭
قہر درویش زیان درویش قیامت گرچہ دیر آید بیاید قیمت بی حکمت نیست قیمتی غفران چہ اندر خرد

گنجینۂ سوم در امثال ہندیہ

قاضی جی دبلے کیوں ہوے شہر کے اندیشے سے ٭ قاضی جی کے گھر کے جوہے سیاہ ٭ قاضی کا بیج قاضی بنا ورنہ بگاڑ

گھر تو آنے دیگا ۔ قاضی بہتیرا لہر رہے پر بندہ نہ ہارا ۔ قاضی کے موسا مین ناڑا ۔ قاضی کی لونڈسی مری سارا شہر آیا قاضی مرے کوئی نہ آیا قبر پر قبر نہین ہوتی قبر کا منھ جھانک آئے ہین قرآن پر قرآن رکھنے کا کیا مضائقہ قرض کاڑھ مہمانی کی لونڈون مار دوانی کی ۔ قرض کی کیا مان ہوتی ہے قسمت کر لکھے کو کوئی میٹ نہین سکتا ۔ قسم کھانے ہی کے لیے ہے قصائی بچہ کبھی سچا جو سو کچا ۔ قضیہ لال قل چوڑ ۔ قلعی کھل گئی ۔ قندلیٹن اور کونلون پر مہ ۔ قوت تھوڑا منزل بڑی ۔ قورمہ ایسا بھی دال سے بھلا ۔ خزینہ بست و چہارم

در منلہاے حرف کاف مشتمل بر چہار گنجینہ ط

گنجینہ اول در امثال عربیہ

كَادَ عَادٌ أَوْ كَلِيبٌ بِوَائِلٍ ۔ كَادَ الْعَرُوسُ يَكُونُ مَلِكًا ۔

گردید مجر عاد و کلیب برای وائل ۔ نزدیک ست کہ عروس شود پادشاہ ۔

كَادَ الْفَقْرُ يَكُونُ كُفْرًا ۔ كَادَ الْمُتَغَزِّلُ يَكُونُ رَاكِبًا ۔ كَادَ الْمُتَغَزِّلُ يَرْجِعُ

نزدیک ست کہ فقر شود کفر ۔ نزدیک ست کہ نعل پوشندہ شود سوار ۔ کادرجوا تمر امید وار ترست

إِلَى الْجَنَّةِ مِنْ مُسْلِمٍ تَيْجِحٍ ۔ كَالْإِبْرَةِ تَكْسُو الْعُرَاةَ وَجِسْمُهَا

سوی بہشت از مسلم بخیل ۔ مانند سوزن کہ بپوشاند برہنہ را و حال آنکہ برہنہ است

عُرْيَانٌ ۔ كَالْأَشْقَرِ إِنْ يَتَقَدَّمْ يَخْرُ وَإِنْ يَتَأَخَّرْ يُعْقَرْ كَالْبَائِعِ

برہنہ است ۔ مانند شتر سرخ موی اگر پیش شود زخم کردہ شود اگر پس آید پی زدہ شود ۔ مانند فروشندہ

الْكُتُبَ بِالْهُتَّحِ ۔ كَالْبَاحِثِ عَنِ الشَّفْرَةِ ۔ كَالْبَحْرِ يُغْرِقُ

اسپ عوض جامہ کہنہ ۔ مانند جویندہ از کار رد ۔ مانند دریا غرق میکند

كُلُّ مَا أُلْقِيَ فِيهِ ۔ كَالْبَلَايَا رُءُوسُهَا فِي الْبُرَى كَالْخَصِّ يُفْجَرُ بِهِ

چیز یرا کہ انداختہ شود دران ۔ مانند بادہای شتر کہ سرہای آنہا در گلیہاست ۔ مانند خصی کہ بیاذ

يُزَيِّنُ مَوْلَاهُ ۞ كَالشَّاةِ يَنْجَحُ عَنْ سِلَّانِ جَزَّازِ ۞ كَالْفَاخِرَةِ

بزیرہ مالک خود ۞ مانند گوسپندکہ می جوید از کارد بران ۞ مانندزن مخرکنندہ

تُحَلِّجُ بُرَيَّتَهَا ۞ كَالْقَابِضِ عَلَى الْمَاءِ ۞ كَالْكَشْحِ يَحْمِلُ شَفْرَةً

کہ می بندد مالک خود را ۞ مانند قبضہ کنندہ برآب ۞ مانند کبش کہ برمیدارد کارد را

وَنَاوَاةً ۞ كَالْمَهُورَةِ مِنْ مَالِ أَبِيهَا ۞ كَالْمَهُورَةِ إِحْدَى

وزناوراہ ۞ مانندزن مہرداده شده از مال پدر خود ۞ مانندزن مہرداده شده کی

خَدَمَتِهَا ۞ كَالْمُهْدِيِّ فِي الْعُنَّةِ ۞ كَانَ حِمَارًا فَاسْتَنَّ ۞

از دو دیای برنجن او ۞ مانند شتر بانگ کننده در عطیه ۞ بود خرز پس ماده خرشد

كَانَ لَكَ مِنْ حِرَابِ النَّوْرَةِ ۞ كَانَ كُرَاعًا فَصَارَ ذِرَاعًا ۞

بود برای تو از انیان آبک ۞ بود پایچه پس گردید زراع

كَانَتْ وَقْرَةٌ فِي صَخْرَةٍ ۞ كَأَنَّمَا عَلَى رُءُوسِهِمُ الطَّيْرُ ۞ كَأَنَّهُ

بود وقره در سنگ بزرگ ۞ گویا کہ برسرهای ایشان پرنده است ۞ گویا کہ وے

بَيْضَةُ الدِّيكِ ۞ كَأَنَّهُ قَاعِدٌ عَلَى الرَّفْدِ ۞ كَأَنَّهُ قَلَمٌ يَكْتُبُ

تخم مرغ ست ۞ گویا کہ وی نشنده است برباران گویا کہ وی قلم ست کہ می نویسد

السَّعَادَةَ ۞ وَهُوَ عُرْيَانٌ ۞ كَانُوا كَمَسِّ الدَّاهِبِ ۞ كَبُرَ عَمْرٌو

سعادت را وحال آنکہ وی برہنہ است ۞ بودند مانند وی رونده ۞ کلان شد عمرو

عَنِ الطَّوْقِ ۞ كَبَرْقِ الْخُلَّبِ ۞ كَتَخَلُّلِ الْفَاصِلِ بَيْنَ الْعَصَا وَ

بسبب طوق ۞ مانند برق بی باران ۞ مانند درمیان آمدن فاصل میان چوب

لِحَائِهَا ۞ كَثْرَةُ الِاخْتِلَافِ فِي شَيْءٍ دَلِيلُ كَذِبِهِ ۞ كَثْرَةُ

دبوست ۞ آن کثرت اختلاف درچیزے نشان دروغ اوست ۞ کثرت

التَّوَاضُعُ عَلَامَةُ الْوِفَاقِ كَثْرَةُ الْخِلَافِ شِقَاقٌ كَثْرَةُ الْاَمْثَالِ

تواضع نشان وفاق ست کثرت خلاف دشمنی ست کثرت امثال

تَقْطَعُ اَعْنَاقَ الرِّجَالِ كَثْرَةُ الْعِقَابِ يُوْجِبُ الْبَغْضَاءَ كَثْرَةُ

می برد گردنهای مردمان را کثرت عقاب موجب مبغوضی کثرت

الْغَنَمِ لَا يَهُوْلُ الْقَصَّابَ كَثْرَةُ الْوِفَاقِ نِفَاقٌ كَثِيْرُ الْحَطَبِ

گوسپندی ترساند قصاب را کثرت موافقت نفاق ست بسیار هیزم

يُكْفِيْهِ قَلِيْلٌ مِنَ النَّارِ كَثِيْرُ النُّصْحِ يُحْمَلُ عَلَى كَثِيْرِ التُّهْمَةِ كَحَسْوِ

کفایت میکند آنرا اندکی از آتش بسیار پند ها ناگاه در آید بر بسیار تهمت مانند جرعه

الذِّئْبِ كَدُوْدَةِ الْفَرَا الْكَذِبُ اَعْظَمُ الْخَطَايَا كَذِبَةُ صَبَّاغٍ

خروس بره مانند کرم ابریشم در رنج بزرگترین گناهانست آنکه گرداند از تمیز

اَلْكَذُوْبُ مُتَّهَمٌ وَاِنْ صَدَقَتْهُ لَهْجَتُهُ وَصَحَّتْ حُجَّتُهُ اَلْكَذُوْبُ

بسیار دروغگو تهمت داشته شده است اگرچه باور کند آنرا زبانش و هویدا شود دلیلش دبسیار دروغگو

يُعْيِيْنِيْ وَلَا يُعْدِيْنِي الْكَرَابُ عَلَى الْبَقَرِ الْكَرِيْمِ اِذَا وَعَدَ

طعام شب نیخورد و طعام بامداد نیخورد و آبهای راه رود بار نگیرد و دشتی جوانمرد چون وعده کند

اَوْ فِي الْكَرِيْمِ الْمُخْتَارِ مَنِ اسْتَوَى عِنْدَهُ الذَّهَبُ وَالْاِنْجَادُ

ایفا کند جوانمرد برگزیده کسی ست که برابر باشد نزد او زر و سنگها

اَلْكَبْشُ حَبِيْبُ اللّٰهِ كَسَدَتِ الْمَوَاقِيْتُ فِي بَعْضِ الْمَوَاقِيْتِ

روزی بستن محبوب خداست و ناروان شد یاقوتها در بعضی جایها

اَلْكَلُّ بَابٌ مِنَ الزَّنْدَقَةِ كَثِيْرٌ وَعُوَيْرٌ وَكُلُّ عَلِيْرٍ خَيْرٌ

سستی دریست از بی دینی کثیر ست و عویر هر گور خر بهتر ست

كَطَالِبِ الْقَرْنِ جُدِعَتْ اُذُنَاهُ كَفَاكَ مِنْ عَيْبٍ

مانند جوینده شاخ که بریده شد هر دو گوش او ٭ بس شد ترا از عیبها

اَلدُّنْيَا اَنْ لَا تَبْقَى ٭ كَفَاكَ هَمًّا عِلْمُكَ بِالْمَوْتِ ٭ كَفَّ بَحْثٌ

دنیا اینکه باقی نمی ماند ٭ بس شد ترا اندوه علم تو بمرگ ٭ یک پنجم تفتیش

خَيْرٌ مِنْ كَنْزِ عِلْمٍ ٭ كَفَّتْ اِلَى وَبِيئَةٍ ٭ كَفَرَتْ هَانَ الْكُفْرَانُ

بهتر است از گنج علم دشتابی کردن ست سوی وبیه مانند دو سپ گرد ٭ کفران نعمت

اَشَدُّ مِنَ الْكُفْرِ ٭ كَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا ٭ كَفَى بِالشَّيْبِ دَاعِيًا

سخت تر از کفر ٭ بس شد مرگ از روی پند دهنده ٭ بس شد پیری از روی بیداری

كَفَى الْحُسُودَ حَسَدُهُ كَفَى لِلْحَسُودِ حَسَدُهُ ٭ كَلَا جَانِبَيْهِ

بس شد حاسد را حسدش ٭ بس شد برای حاسد حسدوی ٭ هر دو جانب

هَرَشَى لَهُنَّ طَرِيقٌ ٭ كَلَّا زَعَمَتْ الْعِيرُ لَا تُقَاتِلُ ٭ الْكِلَابَ عَلَى

هر شی برای آن زنان است ٭ هرگاه گمان کردی گورخر را که نمیشد ٭ بگذار سگها را

اَلْقَرَّةُ كَلَامُ الْمُلُوكِ مُلُوكُ الْكَلَامِ ٭ كَلَامُ الْمَرْءِ بَيَانُ فَضْلِهِ

گاو دشتی ٭ کلام پادشاهان پادشاهان کلام ست ٭ کلام مرد بیان بزرگی اوست

تَرْجُمَانُ عَقْلِهِ ٭ كَلَامُ اللَّيْلِ يَمْحُوهُ النَّهَارُ ٭ كَلَامُ الْمَجَانِينِ

دربان عقل اوست کلام شب نابود میکند آنرا روز ٭ کلام مجنونان

لَا يُعْتَبَرُ كَلَامٌ لَيِّنٌ وَظُلْمٌ بَيِّنٌ ٭ كَلَامُ الْعَاقِلِ اَكْثَرُهُ مَالٌ وَقَ

اعتبار کرده نمیشود کلام نرم و ستم هویدا ٭ کلام دانا بیشتر او مال ست و

كَلَامُ الْجَاهِلِ اَكْثَرُهُ وَبَالٌ ٭ كَلَامُ كَالْعَسَلِ وَفِعْلُ كَالْاَسَلِ

کلام نادان بیشتر او وبال ست ٭ کلام مانند شهد ست و فعل مانند خواهر راز ست

كَلَامُكَ كَمَالُكَ × اَلْكَلَامُ يَحُنُّ اِلَى الْكَلَامِ × كُلُّ اَدَبٍ

کلام تو کمال تست × کلام می کشد سوے کلام × ہر ادب بسیار سوے

يَقُوْلُ × كُلُّ اِمْرِءٍ فِيْ بَيْتِهٖ صَبِيٌّ × كُلُّ اَمْرِءٍ فِيْهِ مَا يَرْضٰى اِلَيْهِ × كُلُّ اِمْرِءٍ

رسندہ است × ہر مرد در خانہ خود کودک ست × ہر مرد در دست چیزیکہ انداختہ میشود بسبب ے ہر مرد

يُعْرَفُ بِقَوْلِهٖ وَيُوْصَفُ بِفِعْلِهٖ × كُلُّ اَدَاةِ الْخَيْرِ عِنْدَ غَيْرِهٖ ×

شناختہ میشود بسخن خود وصف کردہ میشود بفعل خود × ہر وسیلہ نیکی نزد یک غیر خود ست ×

كُلُّ اِنَاءٍ يَتَرَشَّحُ بِمَا فِيْهِ × كُلُّ الْخَذَاءِ يَحْتَذِي الْحَافِيَ الْوَقِعَ

ہر اوند بیکبد انچہ در دست × ہر کفشگر فعل میکند در تاے برہنہ پا کہ پاسوخہ است ادسنگ

كُلُّ النَّاسِ رَاضٍ عَنْ عَقْلِهٖ × كُلُّ اَمْرِءٍ مَرْهُوْنٌ بِوَقْتِهٖ × كُلُّ اِمْرِئٍ يَكُوْلُ

ہر راضی مردمان اند از عقل خود × ہر گاہ گرد داشتہ شدہ است بر وقت خود × ہر کارے کہ باشد

بِالْعَجَلَةِ لَا تَدُوْمُ تَمَامُهٗ × كَلْبٌ عَسٰى خَيْرٌ مِّنْ كَلْبِ بَضٍّ كَلْبٌ

بشتابی ہیچ نماند روزہاے او × سگے کرشت باسانی کرد بہتر ست از سگے پرواشتہ سگ

اَحْوَلُ خَيْرٌ مِّنْ اَسَدٍ اَبْيَضَ اَلْكَلْبُ نَبُوْحٌ وَالْبَدْرُ يَلُوْحُ حَدِيْدٌ يَلْدَغُ

بسیار نافع بہتر ست از شیر سفید × سگ بسیار آواز کنندہ است ماہ پیدا × ہر نیش

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ × كُلُّ حَيٍّ تَابِعٌ اَثَرَهٗ × كُلُّ ذَاتِ صَاحِبٍ حَالَهٗ كُلُّ

صاحب دامن نازمیکند × ہر زنے کہ بخانہ در کرد لب را مشہور شد × ہر زن صاحبہ بخت خود خالہ است بر زن

ذِيْ خَيَالٍ × كُلُّ سَيِّدٍ جَاوَرَ الْاِثْنَيْنِ شَاعَ × كُلُّ شَاةٍ بِرِجْلِهَا

ہر گروہ ! بخیز دا وست شادان اند × ہر قبیلہ پیروی کرد نشان خود را × ہر بز بپاے خود

سَتُعَلَّقُ × كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ × كُلُّ شَيْءٍ كُتِبَ عَلَى الْاِنْسَانِ

نمردنی است × ہر چیز ہلاک شونده است مگر ذات او تعالی × ہر چیزے کہ نوشتہ شدہ بر انسان

يَعُدُّهُ ۞ كُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ ۞ كُلُّ شَيْءٍ أَخْطَأَ الْأَنْفَ جَلَّ

محال باید آنرا ۞ هر چیز باز میگردد سوی اصل خود ۞ هر چیز

كُلُّ شَيْءٍ يُحِبُّ وَلَدَهُ حَتَّى الْحُبَارَى ۞ كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الظَّرِيفِ

هر چیز دوست میدارد بچه خود را تا آنکه حباری ۞ هر چیز از ظریف

ظَرِيفٌ ۞ كُلُّ شَيْءٍ مُهِمَّةٌ مَا خَلَا النِّسَاءِ وَذِكْرُهُنَّ ۞ كُلُّ سَمَكٍ لَا

ظریف ست هر چیز آسانست جز ۞ زنان و ذکر ایشان ۞ هر ماهی که نیست

خَيْرَ فِيهِ عُدَّ كَأَيَّامِهِ جُنُونٌ ۞ كُلُّ صَيْدٍ فِي جَوْفِ الْفَرَا ۞

نیکی دران شمار کردن نوروز ماهان را دیوانگیست ۞ هر شکار در شکم گور خرست

كُلُّ ضَبٍّ عِنْدَهُ مُرَادَتُهُ ۞ كُلُّ طَوِيلٍ أَحْمَقُ ۞ كُلُّ فُحْلٍ

هر سوسمار نزد ش مرکبی اوست ۞ هر دراز گوش نادان ست ۞ هر نر

يَمْدِي ۞ كُلُّ أُنْثَى تَقْذِي ۞ كُلُّ فَتَاةٍ بِأَبِيهَا مُعْجَبَةٌ ۞

میدوی ۞ هر ماده میراه قذی می افگند ۞ هر زن جوان بپسر خود خوشنود و شونده است

كَلَّفَنِي الْأَبْلَقُ الْعُقُوقُ ۞ كُلُّ قَصِيرَةٍ فِتْنَةٌ ۞ كُلُّ قَلِيلٍ لَا

تکلیف داد مرا ابلق عقوق را ۞ هر زن کوتاه قد بلاست بخواراند که کم

تَعِيشُ كَثِيرًا ۞ كُلُّ كَلْبٍ بِبَابِهِ بَتَّاحٌ ۞ كُلُّكُمْ يَطْلُبُ صَيْدًا كُلُّ

زندگی کند بیشتر هر سگ بدروازه خود بسیار آزار کننده است ۞ همه شما میطلبید شکار را هر یک

مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ ۞ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۞ كُلُّ مُدَّعٍ كَذَّابٌ ۞

آسان کرده شده است بآنچه پیدا کرده شد بآن ۞ هر کس بالای زمین است فنا شونده است ۞ هر مدعی بسیار دروغگوست

كُلُّ مَخْلُوقٍ سَيَمُوتُ ۞ كُلُّ مَرْزُوقٍ سَيَفُوتُ ۞ كُلُّ مَكْتُوبٍ

هر مخلوق نزدیک ست که بمیرد ۞ هر روزی داده شده نزدیک ست که فوت شود ۞ هر نوشته

ابلق زنے باشد و عقوق مادہ بار دار پس اجتماع بر وجود صفت در یکجا محال ست

كَانَ كُلُّ مُصِيبَةٍ × اَخْطَأَتْكَ شَوَى × كُلُّ مَنْ اَقَامَ تَنَحَّصَ وَ

شدنی ست هر مصیبت که خطا کند ترا سهل ست × هر کس اقامت کرد ناخوش شد

كُلُّ مَنْ زَادَ نَقَصَ × كُلُّ نَفْسٍ فَرَائِسَةُ الْمَوْتِ × كُلُّ نَجَّارٍ لِرَابِلٍ

هر کس که زیاده کرد ناقص گردید × هر جان پشنده مرگ ست × هر رنگ

نُجَارُهَا × كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ × كُلُّ يَحْصُدُ مَا زَرَعَ وَيُجْزَى

حسب اوست × هر کس عمل میکند بر نیت خود × هر کس درو میکند بذر خود میکارد

مَا صَنَعَ × كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ × كُلُّ يَوْمٍ آتِيهِ × كُلُّ يَجْرِي النَّارُ إِلَى

آنچه عمل کرد × روزی در حالت ست × هر روز اثر ست × هر کس بآتش نزدیک

قَرْصِهِ كَمَالُ الْعِلْمِ فِي الْعَمَلِ كَمَالُ الْجُودِ الْاِعْتِدَارُ مِنْهُ × كَمَا

طعمه است × کمال علم در عمل ست × کمال سخاوت اعتذار ست ازو × چنانکه

يَزْرَعُ يَحْصُدُ × كَمَا تَدِينُ تُدَانُ × كَمُسْتَبْضِعٍ تَمْرٍ إِلَى هَجَرَ × كَمُعَلِّمَةِ

کشت میکند درو میکند × چنانکه بکسی باداش داده شود × مانند بضاعت کننده خرما بهجر × مانند تعلیم کننده

أُمِّ الصِّبْيَانِ × كَمْ مِنْ مُؤْمِنٍ فِي قَبَاءٍ وَكَمْ مِنْ كَافِرٍ فِي عَبَاءٍ كَمْ

که مقصودش بچه است × بسیار از مومن در قباست × و بسیار از کافر در گلیم ست بسا

مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً × بِإِذْنِ اللهِ كُنْ مَانِنَ

از گروه اندک غالب شود گروه کثیر را × بفرمان خدا × مانند همنشین

جَدِيمَةَ كُنْ عِصَامِيًّا وَلَا تَكُنْ عِظَامِيًّا × كُنْ لَبَّانًا وَلَا تَكُنْ عَيُوسًا

جذیمه باش عصامی × و مباش عظامی × باش زبان کننده و مباش ترشرو

كُنْ هِلَالًا وَلَا تَبَالِ مَا صَنَعْتَ × كُنْ يَهُودِيًّا وَلَا تَلْعَبْ بِالتَّوْرَاةِ

شو مانند هلال × و باک مدار آنچه عمل کردی × شو یهودی و بازی مکن به توریت

الکوفی لا یوفی کیف تری ظهرما انت راکبه

کوفی الفا نمیکند، چگونہ نگاہدارے پشت آنرا کہ تو سوار او ہستے،

گنجینۂ دوم در مثلہای فارسی

کار اُستاد را نشان دگر است، کار نیکو کردن از پر کردنست، کار ہا نیکو شود لیکن بصبر
کار با نیست کار اُستادست، کار یکہ نکو نشد نکو شد کہ نشد، کار یکہ کار است زہار مکن،
کار یکہ بعقل در نیاید، دیوانگی در او بباید، کار را کار فرما میکند، کار کار گیتی دگر است
کار امروز بر فردا نباید گذاشت، کار بچہ خام و عقل غلام کہ کار ہا را کار فرما آب تا بسیدہ،
کار با ستخوان رسیدہ، کار دوستہ خود را می برد، مکار سر از آنش گرم تر، کاسۂ لولیان جدا،
کاسۂ ہمسایہ دو پادارد، کاتمیری بے پیری، کافرہمہ را کیش خود پندارد، کالای بد پیش،
خارندہ، کاہ در کاہدان نیماند، کاہ کہنہ باد میدہد، کابکے بخورد را ہکے بروہ، کابل را کید
کار دصد پیر از شبنو کبوتر با کبوتر قاز قاز، کند ہمجنس با ہمجنس پرواز، کجا گیرد
ہر سیہ جاے روغن، کجا بنگالہ کجا نوربای، کج دار و مریز، کج نشین و راست گو، گروہ خو
می آید پیش، کردی و مردی، کرم بکفم بہ کہ کانگے بہواء، کرمی کہ مصحف خورد از وبالش چہ غم
کرمش مایۂ سرگردانی ست، کرم نما و فرود آ کہ خانہ خانۂ راست، کریمان دوست میدارند مہمان
طفیلے را، کریم را صد دینار خرج میشود و بخیل را ہزار، کس چہ داند کہ پس پردہ کہ نیکبست
و کہ زشت، کس نگوید کہ دوغ من ترش ست، کس نخارد پشت من جز ناخن انگشت من
کس نیاید بزیر سایۂ بوم، و رہمان از جہان نبود معدوم، کس نیاید بخانۂ درویش کہ خراج
زمین و باغ بدہ، کس نیامو ختہ علم تیر از من، کہ مرا عافیت نشانہ کرد، کسے داند
کہ انتر میجر اند، کسے کجاست کہ او دامنے ضیا بود دست، کسے کہ ہمارہ نداند دامن از کجا آرد

کسے کو ندارد نشان پدر ۔ تو بیگانہ خوان و مخوانش پسر ۔ گنبد فلک بدوشش نہ
برسچیند ۔ کفچہ زدی حلوا گو ۔ کفش دوختہ آلودہ خائد و لقمہ پاک خورد ۔ کفن دزد
شب از مردہ نترسد و روز از زندگان ۔ کلان ماکرو باشی چغ غل باشند کلاہ
برسر محمودی نہند ۔ کلاغ ببرد و پادام می افتد ۔ کلاغی تک کبک رگوش کرد ۔ نگ جو بشتن را
ہم فراموش کرد ۔ کلند جاہ کن را آب دادن حاجت نیست ۔ کلوخ انداز را پاداش سنگ است
کمان چون کشیدن دہد کباده شود ۔ کمر بخورد تو کری بگیر ۔ کم فروج و بالانشین ۔ کم خور
جہان من بست ۔ کمی ما و کرم شما ۔ کند ہر چہ خواہد بر و حکم نیست ۔ کوتاہ خرد مند بہ از بلند
بلند ۔ کودک کو بعقل پیر بود ۔ نزد اہل خرد کبیر بود ۔ کور رو نظر بازی ۔ کور چہ خواند دو جیم
کور بکار خود بیناست ۔ کور احتیاج چراغ ندارد ۔ کور را تماشائے گلستان دیدہ کاسہ کور
بہ از نادانی ۔ کوزہ گر در کوزہ سکستہ آب نخورد ۔ کوزہ ہمیشہ از چاہ درست برنمی آید ۔ کوزہ نو
دو روزہ آب را سرد دارد ۔ کوشش چہ سود چون نکند بخت یاوری ۔ کوشش بیفائدہ است ہمہ
برابر دے کور ۔ کوفتہ را نان جوین کوفتہ است ۔ کوہ ہر چند بلند است راہ بر سر دارد ۔ کوہ کندن
و کاہ برآوردن ۔ کوہ و کاہ پیش دیکی ست ۔ کہ افتاد است در تاخیر و طالب را زیان دارد ۔ کہ
بار محنت خود بہ زبار منت خلق ۔ کہ تا دانہ نیفشانی نروید ۔ کہ حلوا چو یکبار خورند بس ۔ کہ
خواہد خود روش بندہ پرور داند ۔ گر ہم کم از کبود نیست ۔ کہ زر زر کشد در جہان گنج گنج ۔ کہ کرد کہ
نیافت ۔ کہ کام بخشے اورا بہانہ بے سبب ست ۔ کہ گفتہ ہر چہ گوئی گوئت باز دہد ۔ کہ محرم یک
نقطہ مجرم شود ۔ کہ مردہ راہ نیندیشد از نشیب و فراز ۔ کہ ہر کجا شکرستان بود مگس باشد ۔
کہ ہر کہ بے ہنر افتد نظر بعیب کند ۔ کہ ہیچ کس نزند بر درخت بے بر سنگ ۔ کہ نخنی بود ہر جا خورد
کے آدمی دے کیک در شلوار دارد کیما ۔ گر بقبہ مرد رنج ۔ الماند رخرابہ یافت گنج

گنجینہ سوم در امثال ہندیہ

کالے بارہ نام تلوار کا لڑے سپاہی نام سردار کا ۔ کاٹھ کے گھوڑے دوڑائے نہیں کاٹھ کی
ہانڈی بار بار نہیں چڑھتی ۔ کاٹھ کا اُلو ۔ کاجل سب کوئی دے چتون بھانت بھانت ۔
کاجل ندیا پار کو بیاد بسا ہا ۔ کا سا بھر کھانا عصا بھر چلنا ۔ کاغذ کی ناؤ آج نہ ڈوبی کل
ڈوبے ۔ کاغذ کے گھوڑے دوڑاتے ہیں ۔ کا کا نہ کرے ساکا ۔ کا کا بھینسی بھتیجے کی توند
کا گارو ۔ کالی بادل ڈراوے دھولا برسن ہار ۔ کالی کے آگے چراغ نہیں جلتا ۔ کالی ہی ایک گھر
آجاتی ہے ۔ کالی سرکا ایک نہیں جھوٹا ۔ کالی کوسون ۔ کالی ہانڈی پیچھے ۔ کالک کی کوٹھری میں جو جائیگا
اُسے ٹیکا لگیگا ۔ کالا منہ نیلے ہاتھ پاتوں ۔ کالا منہ کر جگ دکھلاوے تب لالن کی لالی
پاوے ۔ کالا منہ کریل کے دانت ۔ کال کا مارا ۔ کال جواری ۔ کام کا نہ کاج کا سیر اناج
کا ۔ کام چور نوالے حاضر ۔ کام اپنا ہی کام ہے ۔ کام پیارا ہی چام نہیں پیارا ۔ کانے
چوٹ کنوندے بھینٹ ۔ کانی بنیے گوڑ دے با تیرے بول سہانی ۔ کانے کی ایک گت سو
ہوتی ہے ۔ کانی کو کانا پیارا ۔ کانی کون سراہے گا میاں ۔ کانی اپنا ٹیٹ نہ نہاے اور دنکی
پھلی دیکھتی پھرے ۔ کانا ٹانٹو اور بدھو نفر ۔ کانا دوزخی ۔ کانا مو کو بھائی نہیں اور کانی
بن سہائی نہیں ۔ کان پر جوں نہیں چلتی ۔ کانوں تیل ڈالے بیٹھے ہیں ۔ کان ڈالی چلے جاؤ
کان کھل گئے ۔ کانٹے پر کی اُوس ۔ کانٹے پر کی بھبھیری ۔ کانٹے بوے سو لکھ اور آم کہانسے ہوئیں
کبڑ کیا بس ہو تو اُتانا چلے ۔ کب سو کب کیڑے پڑے کبھی ناؤ گاڑی پر کبھی گاڑی ناؤ پر
کبھی کے دن ہیں بڑے اور کبھی کی رات بڑی ۔ کبھی تو سوا ہا چوزی اور کبھی دھیلے نیلانت ۔
کپڑا پہنیے جگ بھاتا کھانا کھائیے من بھاتا ۔ کتا ہی دھوبی کا نہ گھر کا نہ گھاٹ کا ۔
کتا چوک چڑھائیے چکی چاٹے جائے ۔ کتا پائے تو سوا سن کھائے نہیں تو دیا ہی جلا رہے
کتا بھی بیٹھتا ہے تو دم ہلا کر بیٹھتا ہے ۔ کتے کا گوہ نہ لیپنے کا نہ پوتنے کا کتے کا مغز کھایا ہے
کتے تیرا منہ نہیں تیرے سائیں کا منہ ہے ۔ کتے کو گھی نہیں پچتا کتے کی پسلی پھر کی ۔ کتے

کی دُم بارا برس زمین مین گاڑی پھر بھی ٹیڑھی کی ٹیڑھی ۔ کتیا چورون مل گئی پھر بھی سوکون
کنیا کہ چھنالا مین پھنسے ہین کہ ٹیڑیون ۔ کٹے گا کاہو کا سیکھے گا ناؤ کا ۔ کچہری کھائی دن
بھلائے کیڑے پھاڑے گھر کو آئے ۔ کچہری کی بو ابتک نہین گئی ۔ کچی شیشی نت بھرو اور جسمین ہے
لکیر بالی پن کی عاشقی گلے پڑ رنجر ۔ کچی رنڈی دستر خان کا ضرر ۔ کچھ آنسو سی بچھیے ہین ۔
کچھ بسنت کی بھی خبر ہو ۔ کچھ تم سمجھے کچھ ہم سمجھے ۔ کچھ لو دال مین کالا ہی ۔ کچھ تو خلل ہے
کہ جس سے یہ خلل ہے ۔ کچھ کھوہی کے سکتے ہین ۔ کچھ گیہون گیلی کچھ جانتے ڈھیلے ۔ کچھ لیتے ہو
کیا اپنا کام کیا ہی ۔ کچھ دیتے ہو کیا یہ شرارت بند کیون نہین آتی ۔ کچھ چہ گئے اور بلی ہو آئے ۔ کرنا ناشا
نکرنا شاگرد ۔ کرت کی بدھیا ۔ کرتو ڈنکر تو خدا کی غضب سے ڈر کر سیو اکھامیوہ ۔ کرگا چھوڑتا شی
جائے ناحق چوٹ جولاہا کھائے ۔ کرم کا مہتیا کھیتی کرے بدھیا مرجائے کہ بجر پڑے ۔ کرم کے
بلیا پکائی کھیر ہو گیا دلیا ۔ کرم کسان کسو جن بانی اور کرے سو اپن جانی ۔ کرے داڑھی والا
پکڑا جائے مونچھون والا ۔ کریال مین غلیلا لگا ۔ کڑے پیٹ گیہون کھیت اچنوائے
منڈے کھا ۔ کڑھی مین کوئلا ۔ کس برتے پہ تتا پانی ۔ کس باغ کی مولی ہو ۔ کسی کا ہاتھ چلے
کسی کی زبان چلے ۔ کسی کو توے مین دکھائی دیتا ہی کسی کو آرسی مین ۔ کسی کو بگن بیاہ اور کسی کو نینت
ککڑی کے چور کی گردن نہین مارتے کلس ابڑا آفت ہی ۔ کل کا لیپا دیو بھائے آج کا لیپا دیکھو آئے
کل کسنے دیکھی ہے ۔ کلنگ کا بیٹکا ۔ کلوار کی اکاڑی اور قصائی کی پچھاڑی ۔ کلی کھلی جاتی ہی
کماوین خانخانان اڑھاوین فہیم کماؤ پت کلیجے موت کمبخت گئی ہاٹ نہ بیچے نہ ترازو
نہ لے باٹ ۔ کمر مین توشہ تو راہ کا بھروسا ۔ گنتھہ پنوچھے بات میرا دھن سہاگن ناؤن
کنڈن کو جاؤن کہ پیڑن کو ۔ کنوان بیچا ہے کنوین کا پانی نہین بیچا ۔ کنوین کی مٹی کنوین ہی کو
لگتی ہی ۔ کنوین چھنکاتے ہین ۔ کنوین مین بھنگ پڑی ہے ۔ کنوہ نہین بانس ڈلوائے کوار
جاڑے کا دوار ۔ کوار کا ساجھا لا آیا برسا چلا گیا ۔ کوا ہنس کی چال سیکھا تھا اپنی بھی چال

بھول گیا ہے کوا ناک لیگیا ناک کو نہین دیکھتے کو یکے پیچھے دوڑی چلی جاتی ہین ۔ کوتہ گردن تنگ
پریشانی حرامزادیکی یہی نشانی ۔ کوٹھی دھوی کیچ ہاتھ لگی ۔ کوٹھی کٹھلی کو ہاتھ نہ لگا گھر بار تھا راہی ۔
کودون دیکر پڑے ہین ۔ کوڑی نہین گانٹھ مین اور باقی پور کی سیر کوڑی کی واسطے مسجد ڈھاتی ہین
کوڑھ اور ڈھیٹ ۔ کوڑھ مین کھاج ۔ کوڑھی کے جون نہین ہوتی ۔ کوس بجاوبا بیے ۔ کوسے
جیون سیسے مرن کو کھ کی آنچ سہی جاتی ہی پیڑو کی آنچ نہین سہی جاتی ۔ کولی کا گھر جلے قلندر کیند ہانکین
کونڈھا کاڑھے ہوے ہے ۔ کون ہر روز اتا لیق ہو سمجھائیگا ۔ کونسا بھلا آدمی ہی ۔ جو اپنے گھر ال
روٹی نہین کھاتا ۔ کونسا درخت ہے جسکو ہوا نہین لگتی ۔ کونڈی اس پار یا اُس پار ۔ کووں کے
کوسے ڈھور نہین مرتے ۔ کووا کالو کلپا کی کوئو کیسے کلپا ہی ۔ کولھون کی دلالی مین ہاتھ کالا ۔ کوئل
بولی سہندی ڈولی ۔ کوئل کوے کی جورو ۔ کوئی تولون کم کوئی مولون کم ۔ کوئی کسی کی قبر مین نہین
جانے کا ۔ کویکی گاڑ مین انار کی کلی ۔ کوے نے دیا ٹکڑا تو سیر آگیا بھگڑا ۔ کہان رام رام
کہان ٹین من ۔ کہان راجہ بھوج کہان گنگا تیلی ۔ کہان چھپون چیونٹی کابل نہین ملتا ۔ کہون
تو مان ماری جائے ۔ کہون تج باپ کتا کھائے ۔ کہین اوسون پیاس بجھتی ہی ۔ کہین تل دھرنی کی جگہ
نہین کیا لیگا شیر شاہ کیا لیگیا سلیم شاہ ۔ کیا درزی کا کوچ اور کیا مقام ۔ کیا پنڈری اور کیا
پنڈری کا پلیو ۔ کیا ننگی نہائیگی اور کیا نچوڑیگی ۔ کیا جانے گنوار گھنگٹو کا یار ۔ کیا شانہ نہین جھتے
بڑ جائینگے کیا چوڑیان پھوٹ جائینگی ۔ کیا پاؤ نہین میندھی لگی ہی ۔ کیا منھ مین گھنگنیان کی
ہین ۔ کیا کلھیا مین گوڑ پھوڑنا ہی کیا ہیجڑے راہ مارتے ہین کیا دن جاتی دیکھے کیا آگ لینے
آئے تھے ۔ کیا منھ سے پھول جھڑتے ہین ۔ کیا منھ پر پھٹکار برستی ہی ۔ کیا ہی مٹی بگڑی ہی ۔ کیا کابل مین
کدھے نہین ہوتے ۔ کیا کاپی اول نے دیوانے کو کیا کیسے ۔ کیا پر کر سنجانا مین ہوتے تو بکرو کہلاتے ۔ کیون کاٹھ
گھسیٹتے ہو ۔ کیون بہشت مین لاتین مارتے ہو ۔ کیون چبا چپاکر باتین کرتے ہو ۔ کیون انکھون مین خاک ڈالتے ہو ۔

گنجینہ چہارم در امثال حرف کھا

الف

کھا مغل کی طاہری اب کہاں جائیگی باہری ہ کھانا پینا گانٹھ کا نری سلام علیک ہ کھانا
وہان کھاؤ تو ہاتھ یہان دھوؤ ہ کھانے کو دانت اور ہونے کھانے کے اور ہ کھانے کو نہ ملے نام کرمچ لے
کھانے کو اور دم سوو باد کو کھانے کو اونٹ کمانے کو مجنون ہ کھاوے پان اور ٹکڑے کو حیران کھانے
بکری طرح سوکھے لکڑی کی طرح ہ کھائے لڑوے دکھائے سینگ کھائے کا منھ نہائے کو بال نہیں
چھپتے ہ کھائے پر کھایا وہ بھی گنوایا ہ کھانے نہ کھلائے خالا دیدے بائے ہ کھائین بیین گھائنے اور رہین
خضر کے پاس کھائین کسی کی کائین کسی کا ہ کھایا پڑی کہ مایا ہ کھتری سو کور سور و بنڈ گئے
کھری مزدوری چوکھا کام ہ کھرے سو کھوٹا اُسے عرش کا ٹوٹا ہ کھڑی چارپائی پر تو نہیں سوئے
کھڑے گھاٹ کا پانی کھلاوے کھی شکر مارے ایک ہی ٹکڑ ہ کھلائے کا نام نہیں لے لائیگا نام کھو

مکررا

دین اور بے جائین کھول کھیسہ کھا ہر سیہ ہ کھیت پڑے کسنی ہ کھیت کمائین سپر پائے جائین
کھیتی خسم سنیتی ہ کھیل کھلاڑی کا بھگت بھیا جی کی ہ کھیل نہ جانے مرغی کا اڑانا لگا باہر کھینچ لے
نہ کمان بنون نہ بٹھان خزینہ پر بست و پنجم در مثلہائے حرف کاف فارسی مشتمل بر سہ گنجینہ

خزینۃ الامثال

گنجینۂ اول در مثلہائے فارسیہ

الف

گاو تنہا خورست ہ گاؤزال از شیر ایوان نوشیروان نرسد ہ گاہ باشد کہ کودک نادان ہ نعلط
بر ہدف زند تیرے ہ گدا اگر ہمہ عالم باو دہند گداست ہ گدائی مگدا رحمت بخدا ہ گدمشت انچہ
گذشت ہ گذشتہ را صلوٰۃ گر آب فصرانی نہ پاک ست ہ جہودی مردہ میشویم چہ پاک میشود ہ گر

دال و ذال

بدولت بری مست نہ گردی مرو ہ گر بہ کشتن روز اول گر بہ برائے خدا موش نمیگیرد و گر بہ کشتنیز
خورد ہ گر بہ مسکین اگر پرواستے ہ تخم کنجشک از جہان برداشتے ہ گرت از دست برآید دہنی
شیرین کن ہ گر تو ابلیس نہ چشم چپ کور ہ چراست ہ گرچہ کس بے اجل نخواہد مرد ہ تو مزدور دہ ماہ از ماہ

را

گرد زمینی و با منے پیش منے ہ در پیش منے و با منے زمینی ہ کرد نام بدرچہ میگردے ہ پدر خویش نباش

گردے

اگر مردے ہ گرد گلہ نو تیای چشم گرگ ہ گردن شتر کمانی ست کہ برائے قربانی ساختہ اند ہ گردن بے طمع
بلند بود ہ گرگ گوسپند نماہ گرگ باران دیدہ ہ گرگ از یوسف علیہ السلام خبر سر خرد کہ دم در فروع حاصل
نشود ہ گرگ و میش باہم آب میخورد ہ اگر گندنا رسید ز خلق مرنج ہ کہ نہ راحت رسد ز خلق نہ رنج ہ
گر تو بسے قلمے می تراش ہ گر نبودے چوب تر فرمان نبردی گاؤ خر ہ گر نہ بینند بروز شپرہ چشم ہ چشمہ
آفتاب را چہ گناہ ہ گرہ بر باد میزند ہ گریہ بوقت بہ از خندۂ بے وقت ہ گریۂ گوزن باز خندۂ شیر ہ
گریہ را ہم دل خوش باید ہ گر گبی بگوزے می ارزد گستاخی بہ از نافرمانی ہ گفتن ہمین بس ست ہ
کہ اسپ من ابلق ست ہ گفتہ گفتہ من شدم بسیار کو ہ از تمامیکنن نشد اسرار جو ہ گل بود
بسبزہ نیز آراستہ شد ہ گل بے پوست ہ گل در سیمان و گوہر در سلک ہ گل کاغذی بو نمیدہد ہ
گل کاغذی را بشبنم چکار ہ گل نم دیدہ را آبے تمام ست ہ گلہ از دوستان خیزد ہ گلہ از دوستان
عیب ست گلیم بخت کسے را کہ باشد سیاہ ہ بآب نرم و کوشش سپید نتوان کرد گناہ کنند گاوان
رئیس دہد تاوان ہ گناہے مسکینی بارے کبیرہ ہ گناہیکہ بکفارہ نزدیک گناہش نتوان
گفت ہ گواہ عاشق صادق در آستین باشد ہ گور جدا خانہ جدا ہ گوز بر پیش دروغ گو ہ گوز
مردہ عود مسوز ہ گوسالہ بزور میخ میجہد ہ گوسالہ بروز گار گاؤ ے گردد ہ گوسالۂ من پیر شد و گاؤ نشد ہ
گوسالۂ من پیر شد و عقل نیافت ہ گوشت خرد ندان سگ گوشت ہر چند لاغر ست ابروی باز ست ہ
گوشت خوابی بدکان قصاب ہ گوش نرہ اثر نہ دارد ہ گوش نامحرم نباشد جا پیغام سروش ہ گوہ میخورد و بطیفہ
میپندارد ہ گوہ میخورد و از بو میمیرد ہ گوہر پرگان بیقیمت ست و در بازار قیمت گیرد ہ گیم بشکل و گرگ بشکل

گنجینۂ در مثلہای ہندی

الف

گاڑی دیکھ پاؤن پھیلاؤ ہ گال مت الا جیتے مال والا ہارے ہ گانا روتا کسکو نہیں آتا ہ گانا بجانا
یاد پاد کر جھانا ہ گاؤ بجاؤ کوڑی بناؤ ہ گاؤنگے کنوارے منھ کھانا پیٹ بھر دھیلے ہ گاؤن

گنڈیا کمہار مہتون گاؤن کا جوگی آن گاؤن کا سدھ گاؤ بھاگ بچھیا آگے ہو گائے کو اپنے
سینگ بھاری نہین ہوتے ہو گانے آدے بجوے لاگ گھیا کھلا بٹیا یا رس گدڑ لیے
بی بی آئین شیخ جی کنارے ہو گدھا گرا بھار سے مرغی کے کان ٹوٹے ہو گدھے کو ٹوکرین
کمہوڑی ہوے ہین ہو گدھے کا کھیت کھایا یا بیٹہ ہین گدھی کو خشکہ ہو کدھی کو پوری اور حلوا گدھی
کو رعفران دی اُسنے کہا میری آنکھ پھوٹی ہو گدھون نے ہل چلین تو بیل کا ہیکو بسا ہین گدھی بھی
جوانی مین بھلی معلوم ہوتی ہی ہو گدر گئی گدران کیا جھونپڑا کیا میدان ہو گرا پایا تو کاکا ہو کو ٹرفو ہو
گر جاسو پر سا کیا ہو گر گر بدیا سر عقل کو گرگٹ کی دوڑ بھٹے ناکے گروجی چیلے بہت ہو کے ہین
کیا بھوکے مرینگے آپھی چلے جائینگے ہو گرو گوڑ ہی رہے چیلا شکر ہو گیا ہو گرہ مین کوڑی نہین اور بلا
کہ تیسر گرہ کا دیجیے ہر عقل کا نہ دیجیے ہو گلہری پیڑا تو نہین مانگتی ہو گنجی کبوتری اور محل مین ڈیرا
گنجے ہتیارے گو کھرو کا ہذوا ہو گندی بوٹی کا گندہ شوربا ہو گندھی کا مینا تھوڑے دن بھلا پھر گنگا
کسکی کھدائی ہی ہو گنگا کی بڑکی اور شہزادپور کی بیٹھ گہوارگون کا یار ہو گئی ڈلی نا یا شوربا ہو
گودکا بھوڑ پیٹ کی آس گود کا کھلا یا گود مین نہین ہو تسا گوری کا جوبن ٹکی ٹکی جاے
گوڑ کھائین گلگلون سے پرہیز ہو گوڑ کھائین کوے مین چھید کرین گوڑ چراؤ تو باپ تل چراؤ تو ماپ
گوڑ بھر اہنسیا نہ نگلے کانہ تھوکے کا ہو گوشت ناخن سے کیا جدا ہوتا ہی ہو گولا بابوت کہین جائے
طالب پینے سے کام ہو گونے آئی برات بہو کو لگی ہی گاس ہو گوہ نہ کہ جھی جھی ہو گوہ مین گوہ مرغی کا گوہ
گوہ مین کوڑی گرے تو دانتون ہی اُٹھالین ہو گوہ کا پوت لڑسادر ہو گوہ کا کیڑا گوہی مین رہے
گیدڑ بھبکی ہو گئے دکھن دیہی کرم کے لچھن گئے بیاہے روز سے ہی ایک کم تیس ۲۹ ہو

گنجینہ سوم در امثال حرف گھا

گھاس مین گیا سانپ نہین پھرتا ہو گھائی کا میری تو کی تیری ہو گھٹنے پیٹ ہی کو

نیو تین گھر آئے ناگ نپوجا بانبی پر جن جایا گھر آئے کہ نہیں مانے گھر آیا بیڑا بھر گھر
کے پت بھتار کے گھر بانتھارا کو تھی کٹھلی کو ہاتھ نہ لگا وہ گھر تنگ بھوز بر جنگ گھر مھیڑ خطیر اقائم
گھر سکھ تو باہر جین، گھر سے مین آئی سند دیسانودی گھر سے باہر بھلا، گھر کا بھیدی بھوکندان کو گھر کا
بھوپیلون گھر کی بیر فنکو تیل کا لمیدہ، گھر کی جالی تیے پھر نی ہین، گھر کی مرغی دال برابر، گھر کی
دال مرغی برابر، گھی بی بی ہانڈی گھر کتون جوگا، گھر کی تکی اور باسی ساگ، گھر کی بھاری
بن گئی نہین لاگی آگ بن بچارا کیا کرے جو کر مون لاگی آگ، گھر کا جوگی جوگیا باہر کا جوگی
سدھ، گھر بھیدی لنکا باہر، گھر کر گھر کر ستر بلا سر دھر، گھر کھودی اندھن بہت، گھر کو ڑ
تو باہر مکھی گھر گھر مٹیاری چوٹھو، گھر گھر ایک ہی لیکھا، گھر گھر پت نہ کیجئے تو گاؤں گاؤن تو
کیجئے گھر گھوڑ، گھر گھوڑا نخاس مول، گھر مین پکے جیہی باہر کہین ز، گھر مین نہین تاگا
البلا مانگے باگا، گھر مین بھوتی بھانگ نہین، گھر نہ بار میان مخیدار، گھر نہ دہ رووے ہی
جرا، گھڑی گھر جل سات گھڑی بہدر، گھڑی مین گھڑیال، گھر مین تو لہ گھڑ مین ماشہ،
گھڑی دو مین مرلیا بیگی گھن لگ گیا گھوری پر تج نہین قنانون کا ڈول،
باندھین، گھوڑ یکی دم بر بھیگی تو اپنی ہی کھی، ہائیگا، گھوڑی بیچ کر سوئی مین گیہونگی مین
پکایا سیلی مین کھایا، گھی سنوارے سالنا اور بڑی بہو کا نام، ن، گھی کے کپے سی جالگا ہی،
گھی کمان گیا کھچڑی مین، خزینہ بست ششم در مثلہای حرف لام مشتمل بر گنجینہ

گنجینہ اول در امثال عربیہ

لَا اَبَا لَکَ مَا اَطَبَّ الْاِبِلَ، لَا اَبَا لَکَ اَوْ کَانَ بِکَ هُبَلَةٌ مَا لَا اَبَا لَکَ هُبَلَةٌ
نخواہم آمد ترا تا وقت نالیدن شتر، نخواہم آمد ترا گاہی کہ نخواہم آمد ترا گاہی
بن سعدہ لَا اَبَا لَکَ اَوْ یَؤُمُّ الْقَارِظَ الْعَنَزِیَّ، لَا اَبَا لَکَ مُعْزَاہ
نخواہم آمد ترا تا اینکہ باز آید چنیدہ برگ سلم عنزی و نا نخواہم آمد ترا تا زنکہ مو

الفرس × لا إسراف في الخير لا أصل له × ولا فضل لها عرس لا يادي

فرد × نیست اسراف در نیکی نه نیست بیخ مرا در او نه شاخ و نمی نشانم دولت نعمتها را

في أرض الأعادي × لا تفعله ما أم حائل × لا افعل ذاك

در زمین دشمنان × نکنم آنرا تا وقتیکه نالا کند مادر بچه نوزاده نکنم آن را

ما حنت النيب × لا إيمان لمن لا مروة له × لا بد للمصدور أن يتأوها

تا وقتیکه نالد ماده شتران × نیست ایمان کسرا که نیست مروت × ناچار است مصدور را که بنالد

نيفت × لا بد للجواد من كبوة × لا بس رجل للقتل × لا تقنطوا من رحمة

بدد × ضرور است مر اسپ باز را یکبار × پوشیده پوست مرد را + ناامید مشوید از رحمت

الله × لا تحرك ذرة إلا بإذن الله × لا تضع سرك عند من

خدا حرکت نمیکند ذره را مگر بحکم خدا × منهر راز خود را نزد یک کسی

لا سر له عندك × لا تأمن المرة عن الحر والكلب عن العظم

نیست راز مرا نزد تو × این مبند از گر پرا از گوشت و سگ را از استخوان

لا تذر وازرة وزر أخرى × لا تكن أشعب فتتعب × لا تكن

نمی بردارد بردارنده بار دیگری × مشو اشعب پس مانده شوی × مشو

حلو أشهى × لا مر أنقع × لا فرع له العصا × لا ينبت بطريق

شیرین لیس دارد خوشی × تلخ شوراب دارد × بی شاخ نبود مر او را عصا + نبیند کرده نمیشود براه سنگریزه +

لا نقل شيء بغير تدبير × لا تعمل بغير تدبير × لا تظروا

گفتن بدون فکر کردن × عمل کردن بدون تدبیر × میفگند

الدر في أفواه الكلاب × لا تأمن لا حمق وبيده السيف

مروارید در دهنهای سگها × بی بیم مشو از احمق وبال آنکه در دستش شمشیر است +

لَا تَأْكُلْ خُبْزَكَ عَلَى مَا كَرِهَ غَيْرُكَ * لَا يَلِدُ الْحَيَّةُ إِلَّا الْحَيَّةَ * لَا تَعْمَلْ

مخور نان خود را بر انچه ناپسند کند غیر تو * نمی زاید مار مگر مار را * عمل مکن

عَمَلًا فِي السِّرِّ تَسْتَحِي أَنْ يُذْكَرَ فِي الْعَلَانِيَةِ * لَا تُعْطِنِي وَ تَعَشَّنِي

عملی را در نهان که شرم داری اینکه ذکر کرده شود در اشکارا * وصیت مکن ذات خود را که

لَا تُنَقِّشِ الشَّوْكَةَ بِالشَّوْكَةِ فَإِنَّ صَنِيعَهَا مَعَهَا * لَا تُنْبِتُ الْبَقْلَةُ إِلَّا

نقش مکن خار را بخار * پس بتحقیق میلانش با او است که نمی روياند تره را مگر

الْحَقْلَةَ * لَا تَكُنْ كَالْعَيُّوقِ أَوْ كَالنَّجْمِ * لَا تَدْخُلْ بَيْنَ الْعَصَا وَ لِحَائِهَا

زمین خوب که مشمر اورا تا اینکه شمار کنی ستاره را * داخل مشو میان عصا و پوستش

لَا تَعْدَمُ الْحَسْنَاءُ ذَامًّا * لَا تَعْرِفُ مَا لَا تَعْرِفُ * لَا تَجُرَّ سَجَرًّا

نیست نمیکند زن خوبصورت عیب را * بسیار ستائش مکن بانچه نمیشناسی * و مپیچ سگ را

مِنْ كَلْبٍ سُوءٍ * لَا تَدَعْ كَلْبَكَ يَنْهَبُ النَّاسَ لَا تَزْنِ وَ لَا تَقْتُلْ

از سگ بد * مگر از سگ خود را که پاشنه مردم خواهد گرفت * نا مکن و مکشد

لَا تَصْحَبْ مَنْ لَا يَرَى لَكَ مِنَ الْحَقِّ مِثْلَ مَا تَرَى لَهُ * لَا تَفْلَحُ

مصاحبت مکن کسی را که نمی بیند برای تو از حق مانند انچه که می بیند برای دوستش

يَا نَائِمُ عَنْكَ سِدَادُهُ * وَ لَا تَرْمِ سَهْمًا يَعْجِزُكَ رَدُّهُ * لَا جَدِيدَ لِمَنْ

دری را که عاجز کند ترا بند کردنش و میفگند تیری را که عاجز کند ترا باز آوردنش نیست تو برای کسیکه

لَا خَلَقَ لَهُ * لَا جَدِيدَ لِمَنْ لَا يَلْبَسُ الْخَلَقَ * لَا حُرْمَةَ لِلْفَاسِقِ

نیست کهنه را * نیست نو برای کسیکه نمی پوشد کهنه را * نیست بزرگی برای فاسق

لَا حَرَكَ بِكَ وَ لَا مَاءَ لَكَ انْقَبِضْ * لَا حَتَّى يَرْجِعَ لَشِيطٌ مِنْ

نه حرکتی خود را و در کردی و نه آب خود را باقی داشتی * نه تا اینکه بازگردد و شیط از

مرو × لاحیاء لحریص × لاخیر فی عبید × لاخیر فیمن لا یضیف

مرد × نیست شرم برای حریص × نیست نیکی در بندہ × نیست نیکی را کسیکہ مہمانی نکند

لاخیر فی الاسراف × لاخیر فی رای المنفرد × لاخیر

نیست نیکی در اسراف × نیست نیکی در فکر تنہا × نیست نیکی

فی کف غیر بنان × لاخیر فی رمح لا دریۃ فیہا × لا دین لمن لا

در پنجہ غیر سرہا انگشتان × نیست نیکی در نیزہ کہ نباشد در آن × نیست دین برای کسیکہ

امانۃ لہ × لا رد ولا کد × لا راحۃ للملوک لا راحۃ للجنود

امانت مر او را × باز گردانیدن و زحمت کشیدن × نیست آرام پادشاہان را × نیست آسایش سپاہ را

لا رھبانیۃ فی الاسلام × لا رای الا بالمشورۃ لا رای لمن

نیست رہبانیت در اسلام × نیست عقل مگر بمشورہ × نیست عقل مر کسی را

لا یطاع × لا سرور الا مع الامن × لا صواب مع ترک المشورۃ

کہ اطاعت کردہ نمیشود × بعد موجود شدن مطلب × نیست فرمانبرداری مخلوق در نافرمانی

لا طلب بعد وجود البغیۃ × طاعۃ لمخلوق فی معصیۃ الخالق

نیست طلب بعد وجود مطلب × نیست اطاعت مخلوق در معصیت خالق

لا عظمۃ الا بتوفیق اللہ × الا بالسیاسۃ × لا اعلی

نیست عظمت مگر بتوفیق خدا × نیست اعلا × نیست بزرگی مگر بسیاست

ولا اسکد × لا علی لمن لا فضل لہ × لا غم للقانع لا فی البعد

ونیست تباہی سخت × نیست تواناتر کسی × نیست بزرگی برای او × نیست اندوہ مر قناعت کنندہ را در شہر

ولا اسکد × لا علی لمن لا فضل لہ × لا غم للقانع لا فی البعد

ونیست تباہی سخت × نیست تواناتر کسی × نیست بزرگی برای او × نیست اندوہ مر قناعت کنندہ را در شہر

ولا اسکد × لا علی لمن لا فضل لہ × لا غم للقانع لا فی البعد

ونیست تباہی سخت × نیست تواناتر کسی × نیست بزرگی برای او × نیست اندوہ مر قناعت کنندہ را در شہر

فی الیقین × لا فقر للعاقل × لا قذف للفاحش × لا قریب مع العداوۃ

نیست مطلب × نیست خرسندی مگر با من × نیست صواب × با گذاشتن +

وَلَا بُعْدَ مَعَ الْحَسَنَةِ × لَا قَوْمَهَا أَرْضِيَتْ وَلَا صَيْدَهَا أَحْرَزَتْ

نه دوری با دوستی × نه گروه آنرا خوشنود کردی ونه شکار آنرا نگاهداشتی

لَا كَرَامَةَ لِلْكَاذِبِ × لَا كُلُّ سَوْدَاءَ تَمْرَةٌ وَلَا كُلُّ بَيْضَاءَ شَحْمَةٌ ×

نیست بزرگی برای دروغگو × نه هر سیاه خرماست ونه هر سپید پیه است

لَا لَذَّةَ إِلَّا مَعَ الْعَافِيَةِ × لَأُحْكِمَنَّ حَوَاقِنَكَ بِدَوَافِنَكَ لِأَمْرٍ

نیست لذت مگر با عافیت × هرآینه خواهم رسانید حاقنه های ترا به ذوافن تو برای امر

مَا يَسُودُ × لَا مُلْكَ إِلَّا بِالْعَدْلِ × لَا مُلْكَ إِلَّا بِالرِّجَالِ وَلَا رِجَالَ

مسود میشود × نیست ملک مگر بعدل × نیست ملک مگر بمردان ونیستند مردان

إِلَّا بِالْمَالِ × لَا مُخْبَأَ بَعْدَ بُؤُسٍ × لَا مَاءَ أَنْقَيْتَ وَلَا دَرَنَكَ

مگر بمال × نیست پنهان شدن بعد سختی × نه آب خورد را باقی داشتی نه چرک خودرا

أَنْقَيْتَ × لَا مَالَ إِلَّا مَا أَحْرَزَتْهُ الْعِيَابُ × لَا مَنْزِلَ خَيْرٌ مِنَ الْبَيْتِ

پاک کردی × نیست مال مگر آنچه فراهم کرد از آن کیسه ها × نیست جای بهتر از خانه

لَا نَظِيرَ لَهُ تَحْتَ فَلَكِ الْأَفْلَاكِ × لَا وَفَاءَ لِلْمَرْأَةِ ×

نیست مانند مر او را از زیر فلک فلکها × نیست وفا برای زن ×

لَا يَأْكُلُ الْعَسَلَ إِلَّا مَنْ صَبَرَ عَلَى إِبْرَةِ النَّحْلِ × لَا يُؤَخِّرُ عَمَلَ

نمی خورد شهد را مگر هر که صبر کرد بر سوزن مگس شهد × تاخیر کرده نمیشود

الْيَوْمِ لِغَدٍ × لَا يَرْجِعُ الْعَنْكَبُوتُ مِنْ أَكْلِ الذُّبَابِ ×

امروز برای فردا × باز نمی گردد عنکبوت از خوردن مگس ×

لَا يُحَلِّيهَا لَوْنُهَا إِلَّا هُوَ × لَا يَحْتَ الْعِطْرَ بَعْدَ الْعَرُوسِ

طاهر نمیکند قباحت را برای دلش مگر او × دوست داشته نمیشود عطر بعد عروس

لَا يُخِلُّ عَطَايَاكُمْ وَلَا مَطَايَاكُمْ وَلَا يَحْبِسُ التَّعْرِيضُ الْآنِلَتَكُمْ لَا يَخْلُو الْمَرْعَ

نمی بردازد بخششهای شما را مگر سیر اریهای شما و خواب نمیشود تعریض مگر سبب خالی نمیشود چرا

مِنْ صِدَاقٍ يُدْمَجُ وَعَدُوٍّ يُقْدَحُ لَا يَذْهَبُ الْعُرْفُ بَيْنَ اللَّهِ النَّاسِ

از دوستی که ستوده و شمنی که قدح کنند و نمی رود نکوئی میان خدا مردمان

لَا يَرَاكَ اللَّهُ إِلَّا مُحْسِنًا وَلَا يَرَكَ مِنْ بَغْرَتِكَ وَلَا يَسْوَدُّ الْخَيْبَةُ

بنی بیند ترا خدا مگر نکوئی کننده و شاد نمیکند ترا هر که بفریبد ترا و برابر نمیشود بلید

وَالطَّيِّبُ وَلَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ وَلَا يَسْتَحْيِي أَسَدٌ مِنْ لُحَيْلِهِ

و پاک و برابر نمیشود نابینا و بینا و شرم نمیکند شیر از ریش

الْجَدِيِّ وَلَا يَشْبَعُ الْعَيْنُ مِنْ نَظَرٍ وَلَا تَسْمَعُ مِنْ خَبَرٍ وَلَا الْأَرْضُ

بزغاله و سیر نمیشود دو چشم از نگریستن و شنوائی از خبر و نه زمین

مِنْ مَطَرٍ لَا تَشْبَعُ بُقْعَاءُ بْنُ شَوْرٍ وَلَا يَصِلُ إِلَى الْكُلِّ الْأَمَلُ فَقَطَعَ

از باران و بدبخت نمیشود بقعاء بن شور و نمی رسد بسوی کل مگر کسیکه بریده شد

عَنِ الْكُلِّ لَا يَضُرُّ الْحَوَارُ مَا وَطِئَتْهُ أُمُّهُ وَلَا يَطْمَعُ بِكُلِّ سَامِعٍ لَا يَطْمَعُ

از همه و نه گزند میرساند بچه تا قدر آنچه مالیده است بر پای او را و نه طمع میکند بهر شنونده فرمانبردار کرده نشود

لِقَصِيرِ أَمْرٍ وَلَا يَعْجِزُ مُسِكُ السَّوْءِ عَنْ عَرْفِ السَّوْءِ لَا يَعْلَمُ

برای کوتاه امر و عاجز نمیشود نگهدارنده بد از بوی بد نمی داند

مَا فِي الْخُفِّ إِلَّا الْكَلْبُ وَالْإِسْكَافُ وَلَا يَعْلَمُ وُجُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ لَا يَعْلَمُ

چیز را که در موزه است مگر سگ و کفش گر و نمیداند شکار ما را پرورد گار ترا مگر او و نمیداند

الْحَوَارُ مِنْ أُمِّهِ حِنَّةً وَلَا يُفْتِي وَمَالِكٌ فِي الْمَدِينَةِ لَا يَقْرَأُ السِّحَابَ

بچه ناقه از مادر خود ناله را و فتوی داده نمیشود حال آنکه امام مالک ست در مدینه نمیکند زدابر

بِنُبَاحِ الْكِلَابِ لَا يُقْعَقُ لِي بِالشِّنَانِ ✻ لَا يَقُرُّ لَا آيَةَ الْعَذَابِ ✻

باواز سگان ✻ جنبانیده میشود برای من بمشکهای کهنه ✻ نمیخواند مگر آیه عذاب ✻

لَا تَقْدُمُ الْخِرْفَاءُ عَلَيَّ ✻ لَا يَكْذِبُ الرَّائِدُ أَهْلَهُ ✻ لَا يَكُونُ الْمُؤْمِنُ

پیش نمیشود خرفا بر من ✻ دروغ نمیگوید جوینده از اهل خود ✻ نمیباشد مومن

طَعَّانًا وَلَا لَعَّانًا ✻ لَا يُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ✻ لَا يُلْدَغُ

طعن کننده و نه لعن کننده ✻ تکلیف نمیدهد خدا نفسی را مگر موافق گنجایش او ✻ گزیده نمیشود

الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ ✻ لَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ✻ لَا يَنْضَحُ

مومن از یک سوراخ دو بار ✻ خبر نمیدهد ترا مانند خبیر ✻ تناخ نمیزند

فِيهَا عَنْزَانِ ✻ لَا يُولَدُ مِنَ اللَّيْلَةِ الْحُبْلَى إِلَّا عَيْنُ الضِّيَاءِ ✻ لَحْمٌ

دران هر دو ماده بز ✻ زائیده نمیشود از شب حامله مگر چشم روشنی ✻ خصومت کرد پس غالب آمد

عَلَى وَضَمٍ ✻ لَذَّةُ الدُّنْيَا لِلْأَنَامِ كَذَوْقِ الِاحْتِلَامِ فِي الْمَنَامِ ✻ لِسَانٌ

گوشت بر تخته است ✻ لذت دنیا برای خلائق مانند مزه احتلام ست در خواب ✻ زبان

الْعَاقِلِ فِي قَلْبِهِ ✻ لِسَانُ الْعَاقِلِ وَرَاءَ قَلْبِهِ ✻ لِسَانُ الْمَرْءِ مِنْ رَاحَتِهِ وَيَدُهُ مِنْ

دانا در دل اوست ✻ زبان دانا پیش دل اوست ✻ زبان خواست دوست از

خَشَبٍ لِسَانٌ يُسَبِّحُ وَقَلْبٌ يَذْبَحُ ✻ لِسَانُ الْجَاهِلِ مِفْتَاحُ جَتْفِهِ ✻

چوب ✻ زبان تسبیح میکند دل ذبح میکند ✻ زبان نادان کلید مرگ اوست

اللِّسَانُ سَيْفٌ قَاطِعٌ مِنْ حَدِّهِ وَالْكَلَامُ سَهْمٌ نَافِذٌ

زبان شمشیر تیز برنده ای ست هرگز نمیشود تیزی او و سخن تیر ست رونده ✻

لَا يُمْلَكُ رَدُّهُ ✻ اللِّسَانُ تَرْجُمَانُ الْقُلُوبِ لَعَلَّ لَهُ عَدُوًّا وَأَنْتَ تَلُومُ

مالک کرده نمیشود باز گردانیدنش زبان بیان کننده دلهاست ✻ شاید که مر او راست عدو و حال آنکه تو ملامت میکنی

لَعَنَ الرَّحْمٰنُ مَنْ كَفَرَ النَّعَمَ لِقَاءُ الْوَحِيدِ بَعْدَ الْبِعَادِ كَمَاءِ الْحَمِيمِ

لعنت کرد رحمن کسی را کہ کفران نمود نعمتہا را ملاقات دوست بعد دوری مانند آب حمیم است

لِظَمْآنِ الْوِدَادِ لَقَدْ ذَلَّ مَنْ بَالَتْ عَلَيْهِ الثَّعَالِبُ لَقَوْلِهِ

برای تشنہ دوستی بہ درستیکہ خوار شد کسی کہ پیشاب کرد بروی روباہان مادہ شتر

صَادَفْتُ قَيْسًا لَقِيتُ مِنْهَا عَرَقَ الْقِرْبَةِ لَكَ الْعُتْبَى بِأَنْ لَا رَضِيتُ

یافت قیس را ملاقات کردم از آن عرق نزدیکی را برای تست خوشنودی باین طریق کہ خوشنود نگشتی

لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ لِكُلِّ جَدِيدٍ لَذَّةٌ كَأْسٌ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ

برای ہر اجل نوشتہ است برای ہر نو لذتیست باز دارندہ یعنی از لذت دیگر برای ہر بیماری دوا است

لِكُلِّ دَاخِلٍ دَهْشَةٌ لِكُلِّ دَهْرٍ دُهُورٌ لِكُلِّ أَكْلَةٍ فَلْتَةٌ لِكُلِّ نَافِجَةٍ

برای ہر در آیندہ ترسست برای ہر زمانہ مردمانند برای ہر لقمہ گلوگیریست برای ہر افشارہ گیرندہ

لِكُلِّ صَعُودٍ هُبُوطٌ لِكُلِّ صَارِمٍ نَبْوَةٌ وَلِكُلِّ جَوَادٍ كَبْوَةٌ لِكُلِّ عَمَلٍ

برای ہر بالا رفتن فرود آمدنست برای ہر تیز برّان کارگر نیست و برای ہر اسپ بدوندہ افتادگی ست برای ہر کاری

رِجَالٌ لِكُلِّ عَمَلٍ جَزَاءٌ لِكُلِّ عَدَاوَةٍ دَوَاءٌ إِلَّا عَدَاوَةَ الْحُسُودِ

مردمانند برای ہر کاری پاداش ست برای ہر دشمنی دوا ست مگر دشمنی حاسد

لِكُلِّ غَيْرِ طَعَامٍ لِكُلِّ غَمٍّ فَرَجٌ لِكُلِّ فِرْعَوْنٍ مُوسَى لِكُلِّ قَلْبٍ هَوًى

برای ہر نا مذاق طعامست برای ہر اندوہ خوشی ست برای ہر فرعون موسی ست برای ہر دل عشق ست

كَمَا أَنَّ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً لِكُلِّ كَمَالٍ زَوَالٌ لِكُلِّ لَيْلٍ نَهَارٌ لِكُلِّ مَقَامٍ

چنانکہ تحقیق برای ہر بیماری دوا ست برای ہر کمال نقصان ست برای ہر شب روز ست برای ہر جای

مَقَالٌ لِكُلِّ مَزْوُدٍ بَعُوضَةٌ لِكُلِّ بِنَاءٍ مُسْتَقَرٌّ لَكِنْ بِشَعْفَيْنِ كُنْتِ

مقالی ست برای ہر توشہ دانی پشہ است برای ہر بنا قرارست لیکن در شعفین بودی

جَدُودًا ۞ لِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا لِلْأَرْضِ مِنْ كَأْسِ الْكِرَامِ

مادہ خمر فرجہ ہر برای ہر کس جہت ست کہ او روی آورندہ است اے جہت رابہ برای زمین از پیالہ جوانمردان

نَصِيبٌ ۞ لِلْمَاطِلِ جَوْلَانٌ ثُمَّ يَضْمَحِلُّ ۞ لِلْمَجْنُونِ فُنُونٌ ۞ لِلْمَسَائِلِ

حصہ ایست ۞ برای دروغ جولانیست پس نیست میشود ۞ برای دیوانگی اقسام ست ۞ برای مواہندہ

حَقٌّ وَلَوْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ لَمْ يُحْرَمْ مَنْ قَصَدَهُ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ

حق ست اگرچہ بیاید بر اسپ ۞ محروم نکردہ شد آنکہ قصد کردہ شد او را ۞ نخواست خدا

بِالتَّمَلُّقِ صَلَاحًا حِينَ أَنْبَتَ لَهَا جُنَاحًا ۞ لَمْ يَلْتَفِتِ الشَّمْسُ

بسمور چرب زبانی را وقتیکہ رویانید برای او پر ۞ متوجہ نشد آفتاب

إِلَى تَمَلُّقِ الْحِرْبَاءِ ۞ لَمْ يُوَخَّرْ شُغْلُ يَوْمٍ لِغَدٍ ۞ لَنْ

بسوی چاپلوسی کردن آفتاب پرست ۞ مؤخر نکردہ شود کار امروز برای فردا ۞ ہرگز

تُغَالِبَ امْرَأَةً ۞ إِلَّا غَلَبَتْ ۞ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

غلبہ نخواہی کرد زنی مگر آنکہ چیرہ شد زن ۞ البتہ نخواہید رسید نیکوئی را تا آنکہ خرچ کنید از آنچہ دوست میدارید

لَنْ يَحْصُلَ صَبْرُ أَيُّوبَ مِنْ كُلِّ كَرِيمٍ ۞ لَنْ يُهْلِكَ أَمْرُءٌ عَرَقًا تَعَمَّدَ كَلْمَ الْقِمَّتِ

ہرگز حاصل نشود صبر ایوب از ہر جوانمردی ۞ ہرگز ہلاک نشود مرد یکہ شناخت اندازہ خود را اگر قمہ خورد

عَسَلًا عَضَّ صَبْغِي ۞ لَوْ بَلَغَ رَأْسُهُ السَّمَاءَ مَا زَادَ ۞ لَوْ تَرَكَ الْقَطَاةُ

از شہد گزد انگشت مرد اگر برسد سر ماسمان زیادہ نشود ۞ اگر گذاشتہ شود قطا

لَمَلَأَ الشَّامَ ۞ لَوْ تَسَاوَى النَّاسُ هَلَكُوا جَمِيعًا ۞ لَوْ ذَاتُ سِوَارٍ لَطَمَتْنِي

پر کند شام را ۞ اگر برابر شوند مردم ہر آئینہ ہلاک شوند جمعہ ۞ گاہی زن صاحب سوار طمانچہ زد مرا

لَوْ كَانَ الْمِزَاحُ فَجَلًا لَمْ يَنْتِجِ الْأَشَرُّ ۞ لَوْ كَانَ فِي الْبُومِ خَيْرٌ مَا فَاتَ

اگر بود خوش طبعی تر نزاید بدی را ۞ اگر بودے در بوم سعادتی نہ در گذشتی

عَنِ الصَّيَّادِ لَوْ كَانَ ذَا حِيلَةٍ تَحَوَّلَ * لَوْ كَانَ عِنْدَهُ كَنْزٌ لَنَطَفَ

از صیاد * اگر بودی خداوند حیله گردیدی * اگر بودی نزد او خزانه البته عیب ناک کردی *

مَلْقَاهُ * لَوْ كَانَ اللِّسَانُ مَحْزُونًا لَهُ يَمِينُ الْقَلْبِ مَحْزُونًا * لَوْ كَانُوا

غیر خود را * اگر باشد زبان محفوظ نباشد * دل غمگین * اگر بودندی

مِنَ الطَّيْرِ لَكَانُوا رِخَامًا وَلَوْ كَانُوا مِنَ الدَّوَابِّ لَكَانُوا حُمُرًا * لَوْ كَرِهْتَ

از پرندگان هر آئینه بودندی از خم و اگر بودندی از چارپایان * هر آئینه بودندی خران اگر کروه داشتی مرا

يَدِي مَا صَحِبَتْنِي لَوْلَا الْأَعْلِيَاءُ لَبَطَلَتِ الْحِكْمَةُ * لَوْلَا النُّهَى لَقُلْتُ

دست من نه یار بودی مرا و اگر نه بودی اعتبار ها هر آئینه باطل شدی دانش اگر نبودی پرهیز گاری البته میگفتم

جَلَّتْ قُدْرَتُهُ * لَوْلَا الْحَمِيَّةُ الْخَرِبَةُ الدُّنْيَا * لَوْلَاهُ لَمْ تَشْبَعْ * لَوْلَا الْوَامُ

بزرگ ست مرتبه او * اگر نبودی آمد الجمان هر آئینه ویران شدی دنیا * اگر دمی نبودی مزرگ زاده شدی * اگر نبودی موافقت

هَلَكَ الْأَنَامُ * لَوْلَا مُقَارَنَةُ الْقَمَرِ لِلشَّمْسِ مَا انْكَسَفَ * لَوْلَا أَنَّ الْبَضِيعَ

البته بمردی خلق * اگر نبودی نزدیکی ماه با آفتاب بی نور نشدی * اگر نبودی ضایع کردن

الْعِنَبَانِ الذِّمَّةَ لَخَمَرْتُهَا بَعْدَ الْأَبِلِ فِي الذِّمَّةِ * لَوْ لَمْ يَكُنْ ذَنْبٌ

جهانمردان خون را هر آئینه آگاه میگردم آنرا با کچهی یا دشتر و سه * اگر نبودی گناه

لَمَا عُرِفَ الْعَفْوُ * لَوْ هَمَّ الْفَلَكُ بِرَفْعِهِ مَا جَازَ فِي الْأَبَدِ مَا قَدَّمَ الثَّوْرُ

هر آئینه شناخته نشدی عفو اگر قصد کردی آسمان به بلند ها مرتبه شریفی در زمانه هرگز پیش نشدی ثور

فِي الْمَنَازِلِ عَلَى الْأَسَدِ * لَوْ يَبْقَى الْحَيَوَةُ يُرْجَى الْمَلَاقَاةُ * لَوْ يَرَى الْعَبْدُ

در منزل ها بر اسد * اگر باقی ماندنی زندگی امید داشته شود ملاقات * اگر بیند بنده

الْأَجَلَ وَمُرُورَهُ يَقْصُرُ الْأَمَلَ وَغُرُورَهُ * لَهُ الْغِنَى طَوِيلُ الذَّيْلِ مَيَّاسٌ

اجل را و گذشتن آنرا کوتاه کند امید را و فریب خود را * مر اورا ست توانگری دراز دامن

لَيْتَ الْعَمَلَ كَنَظَرٍ لَيْتَ حَظِّي مِنْ أَبِي كَرِبٍ أَنْ يَسُدَّ عَنِّي خَرَّةً جَلَهٌ

کاش سودمیہ پرداز نکوہی، کاش نصیب من از ابوکرب آنکہ بند کند از من نیکی او دیوانگی اورا

لَيْسَ فَرْعٌ كَالْكَابِرِ كَالْأَصَاغِرِ لَيْسَ الْخَبَرُ كَالْمُعَايَنَةِ لَيْسَ الرَّيُّ عَنِ الشَّاقِ

نیست مردم عام سوگرزان بزرگان انبوہ نیست خبر مانند دیدن نیست سیر شدن از خوردن آبی بتہاسہ کہ پس خوردہ نماند

لَيْسَ الشُّهْرَةُ مِنَ الرُّعُونَةِ لَيْسَ الشَّيْبُ مِنَ الْعُمُرِ لَيْسَ الصَّدِيقُ

نیست شہرت از حمق ، نیست پیری از زندگی ، نیست یار

مَنْ إِذَا رَأَى قَامَ بَلْ مَنْ لَوْ أَفْدَكَ الْحَظُّ أَقَامَ لَيْسَ الْمُتَعَلِّقُ

ہر کہ چون بیند ترا بالید بلکہ ہر کہ اگر بنشاند ترا بخت ایستادہ کند نیست شیدا بچہ اند

كَالْمُتَأَنِّقِ لَيْسَ الْمَرْعِيُّ كَالرَّاعِي لَيْسَ النَّاعِقُ كَالْمُنَاجِي

مانند خورندہ ہر چہ خواہد نیست نگاہ داشتہ شدہ مانند حاکم نیست زن زہ کنندہ بی فرمند مانند زن گوینده فیصلہ

لَيْسَ الْغِنَاءُ بِالدَّسِّ لَيْسَ بَيْنَ الْمَوْتِ وَالْفِرَاقِ فَرْقٌ لَيْسَ بَعْدَ الْوَرْدِ

نیست سہانا بالیدن و خوشتر نیست میان مرگ و جدائی فرق نیست بعد گل سرخ

بَرْدٌ لَيْسَ بِعُشَيْكَ فَاذْرُجِي لَيْسَتْ حَفْصَةُ مِنْ رِجَالٍ

سرما نیست خانہ تو پس بگذار نیست حفصہ از مردان

لَيْسَتِ الْمَحَبَّةُ مِنْ تَعْلِيمِ الْخَلْقِ لَيْسَ ذُلٌّ كَذُلِّ السُّؤَالِ

نیست دوستی از آموزانیدن خلق ، نیست خواری مانند خواری سوال

لَيْسَ شَيْءٌ خَيْرًا مِنَ الْمَعْرُوفِ وَالشُّكْرُ أَحْسَنُ مِنْهُ لَيْسَ عَلَى الْحَرْبِ

نیست چیزے نیکوتر از نکوئی و شکر خوب تر ست از ان ، نیست بر دیران

خَرَاجٌ لَيْسَ فِي الْبَيْتِ سِوَى الْبَيْتِ لَيْسَ فِي الْحَبِّ مُشَاوَرَةٌ

خراج ، نیست در خانہ جز خانہ ، نیست در بحث مشورہ

لَيْسَ الْقَطَا مِثْلَ فَطِيٍّ لِمَخْضُوبِ الْبَنَانِ يَمِينُ ۞ لَيْسَ

نیست شنگرار مانند قطی ۞ نیست برائے رنگ کردہ شدہ سر انگشت سوگند ۞ نیست

لِسُلْطَانِ الْعِلْمِ زَوَالٌ ۞ لَيْسَ لِلْحَسُودِ رَاحَةٌ ۞ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ

برائے بادشاہ علم زوال ۞ نیست برائے حاسد آسایش ۞ نیست برائے انسان

إِلَّا مَا سَعَى ۞ لَيْسَ لِلْمُعْجِزِ رَأْيٌ ۞ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللهِ كَاشِفَةٌ

مگر انچہ کوشش کرد نیست برائے متکبر عقل ۞ نیست مر آن عقوبت را جز خدا دور کنندہ

لَيْسَ مَنْ يَحْشِمُهُ بِصَاحِبٍ ۞ لَيْسَ مِنْ عَادَةِ الْكِرَامِ سُرْعَةٌ

نیست ہر کہ بخشم آرد آنرا یارے ۞ نیست از خوے خواجگان زود شتابی

الْإِنْتِقَامِ ۞ لَيْسَ مِنَ الْعَدْلِ سُرْعَةُ الْعَدْلِ ۞ لَيْسَ مَرْضَ إِرْدَاءِ

انتقام کردن ۞ نیست از انصاف شتابی ملازمت کردن نیست بیماری بہتر

مِنَ الْجَهْلِ ۞ لَيْسَ كَحَلِّ الْحَجَرِ فِي الْحَجَرِ ۞ لَيْسَ مُشْتَرِي الْأَمْلَاكِ

از جہالت ۞ نیست جاے سنگ در سنگ ۞ نیست خریدکنندہ ملکہا

كَمُشْتَرِي الْأَفْلَاكِ ۞ اَللَّيْلُ أَخْفَى وَالنَّهَارُ أَفْضَحُ ۞ لَيِّنْ قَلْبَكَ

مانند خریدکنندہ آسمانہا ۞ شب پنہان ترست رود رسوا تر ۞ نرم کن دل خود را

تَحْبَبْ ۞ لِيْنُ الْكَلَامِ قَيْدُ الْقُلُوبِ ۞

محبوب شوی ۞ نرمی سخن قید دلہاست ۞ ۞

گنجینۂ دوم در مثلہاے فارسی

لائق افسر نباشد ہر کسے ۞ لذت تیشہ از کوہ کن باید پرسید ۞ لعنت بکار شیطان

لعنت بہیچ لفظ را می بین و در معنی مبین ۞ لفظ لفظ عربست لقمان را حکمت

آموختن چہ سود ہ لکد بر گور حاتم میزند لنگ مخر کور مخر بیر مخر ہ لنگی زیر و لنگے بالا ہ
نے غم درد نے غم کالا ہ لیلی را بچشم مجنون باید دید

گنجینہ سوم در امثال ہندی

لالتو نکے بھوت باتو نشے نہین مانتے ہ لاٹھی لیے پاؤن خاک ہ لاٹھی مارا پانی نہین جدا ہوتا
لاڈو لدادے ہاکن والا ساتھ دے ہ لاڈ کا ناؤن بھنبھاڑ خاتون لاڈمین ڈکدوی ہل جاے
کرتا ہ لاگ گئی تب لاج کہان ہ لالچ گن ناس لائے گا دارا تو کھائیگی واری نہ لائیگا دارا تو پڑیگی
خواری ہ لٹیا بگانا مال بندادل درباڑ لڑائی مین لڈو نہین بٹتے ہ لڑائی کا گھر ہانسی
روگ کا گھر کھانسی ہ لڑتے تو نہین موے مارتے ہین ہ لڑتو نکے پیچھے اور بھاگتو نکی آگے
لڑکے کی پاؤن پالنے مین پہچانے جاتے ہین ہ لڑکے کو جب بیڑی پانیگا تب مٹی باندھیگا ہ لڑکا جنے بی بی اور مٹی
باندھین میان ہ لڑکا روے بالونکو نائی روے منڈائی کو ہ لڑکو نکا کھیل چڑیا کا مرن ہ لڑے
نہ بھڑے زرہ پہنے بھرے ہ لڑین نہ بھڑین ترکش باندھے پھرین ہ لکڑی کے بھل بکری نا پتی ہے
لکیر ہ فقیر ہ لکھو ندریا چابے بان ہ اڑگئی چڑیا رہگئی کان ہ لکھ لوڑھا پڑھ تھپڑ لکھے موسی پڑھے خدا
لکھے نہ پڑھے نام محمد فاضل لگا تو تیر نہین تکا ہ لگا سو بھگا ہ لگے بغلین جھانکنے ہ لگی تو لاتی
جھٹیون بولنے لنکا مین چھوٹا سو باون گز کا ہ لنگڑے نے چور پکڑا اوڑیو میان اندھے ہ
لنگوٹی مین پھاگ کھیلتے ہین ہ لنگھی کی تلاوڑی تو ملی کی ہ موڑی لوٹ کا موسل بھی بہت ہاتھ
لوٹ بولون کی گھاؤ گڈھیا کا ہ لوٹ مرکے نسکار کو جاییے تو شیر کا سا مان کیجیے ہ لونڈی کا یار سدا خوار
لونڈی ہو کر کہا نا بی بی نکر کھاتا ہ لونڈی کہا لونڈی کو رو دیا بی بی کو لونڈی کہا ہنس دیا ہ لوہا جا
لوہار جانے دھونکنے والے کی بلا جانے ہ لوہے کی منڈی مین مارہی مار ہ لہو لگا شہید نہین ملے
لیپا لیپا پھر دیکھا تو ہاتھ ہی کالے ہین ہ لیتا مرے کہ دیتا ہ لیکے ہتی اور کوڑا باقی کیا دھارین ہ

اور گھوڑا دلدوی آما کھوتی مین لینا نہ دینا کاری نہ مثلی لینا دینا کاھی پھر جی سینا۔ لینا ایک
نہ دینا دو لینے کو دو بڑی ۔ خزینہ بست و ہفتم در مثلہای حرف میم مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینۂ اوّل در امثالِ عربیہ

مَا اُبَالِی مَا ھِیَ مِنْ ضَبِّکَ ۔ مَا اَخَافُ اِلَّا مَنْ سَیْلٍ تَلْعَی ۔ مَا اَدْرِی
باک ندارم انچہ نیم جوش شد از سوسمار تو نمی ترسم مگر از سیلابی کہ بگیرد ۔ نمی دانم

اَیُّ الْجِرَاحِ عَادَۃٌ ۔ مَا اَدْرِی اَیُّ الْجُحْرِ لَکَ یُذِیْبُ ۔ مَا اَشْبَہَ الْعَسَلَ
کدام زخم بر داورا ۔ نمیدانم کہ از کدام سوراخ سیدری یا گداختہ سکینی بچید شہد را

مَنِ اخْتَارَ الْکَسَلَ ۔ مَا اَشْبَہَ اللَّیْلَۃَ بِالْبَارِحَۃِ ۔ مَا اَصَابَ ھَلَّۃً
کسیکہ اختیار کرد کاہلی ۔ مشابہ نشد امشب شب گذشتہ ۔ نباخت چراغ پایہ را

وَلَا بَلَّۃً ۔ مَا اَفْعَلُ ذَاکَ مَا حَنَّتْ لَبُوْنٌ ۔ مَا اَقْبَحَ بِالْعُرُوْسِ ضَرْبَ
ونہ تر خواہد کرد آزانا وقتیکہ اوز گشتہ مادہ تا کلان سال چیز زشت شد بعروس زدن

الدُّفِّ بِیَدَیْھَا ۔ مَا اَفْرَبَ نَحَاۃَ مِنْ مَفْسَاۃٍ ۔ مَا الْاِنْسَانُ لَوْ اَدَّ اللِّسَانُ
دف بہر دو دست خود سوی نزدیک نشد دہن او از کون او نیست انسان اگر نباشد زبان

اَلْمَاءَ لِمَنْ طَلَبَ ۔ مَا اَنْصَفَ الشَّیْبُ مِنْ سِرِّ وَقَارِہٖ فَسَوَّدَ وَجْھَہٗ
آب برای کسیکہ طلب کرد ۔ انصاف نکرد پیری از پوشیدن وقار خود پس سیاہ کرد روی او

وَاَظْفَیَ اَنْوَارَہٗ ۔ مَا مَاءٌ وَلَا صَدَاءٌ ۔ مَا بِالدَّارِ شَقِرٌ ۔ مَا بِالدَّارِ عَرِیْبٌ
و اطفا کرد نور ہای او ۔ نہ آب ست و نہ مانند صدا نیست در خانہ کسی ۔ نیست در خانہ کسی

مَا بِالْعَدِمِ مِنْ قِنَاعٍ ۔ مَا بَلَغَ مَاءُ الْبَحْرِ عَلَی نَحْرِ الْبَظِیِّ ۔
نیست بہ خراگر از جہندگی ۔ نرسید آب دریا بر سینہ بط

مَا بِهَا نَافِخُ ضَرْمَةٍ × مَا تَنَاحَتْ أَنْفُهُ × مَا تَرَى الرَّاحَةُ نِي يَدِ مَقْبُوضٍ

نیست در خانه دمنده آتش ۵۵ مرد از مرگب بینی خود × نمی بینی آسائش را در دست قبضه کرده شده ×

مَا تَنَدَّى صِفَاتُهُ مَا تَوَالَدُ الْأَسْبَابُ إِلَّا بِمَا شَرَّةِ الْأَسْبَابِ

فراهم نمیکنی وصفهای او را × نیست پیدا شدن اسباب مگر بفراهم کردن اسباب

مَا جُدِعَ قَصِيرُ أَنْفِهِ × مَا حَكَّ ظَهْرِي مِثْلُ طُفَيْرِي مَا خَلَقَ اللهُ خَلْقًا

بریده نشد کوتاهی بینی او × نسود پشت مرا مانند ناخن من × پیدا نکرد خدا خلق را

أَكْرَمَ عَلَيْهِ مِنَ الْعَقْلِ مَا دَارَتِ الْهَالَةُ حَوْلَ الْهِلَالِ مَا دَخَلَ تَحْتَ

بزرگتر بروی از عقل × نگذرد هاله گرد ماه تو × داخل نشد زیر

السَّيْفِ لِصَاحِبِ الْجَنَّةِ × مَا ذَاقَ عَمَلَهُ وَلَا لَيْلَهُ × مَا رَيَّةَ لَا حِقَافٌ وَلَا

شمشیر مگر صاحب سپر × نچشید چربش را و نه لقمه را حاجت نه مهربانی ۵۷

أَلْمَاضِي لَا يُذْكَرُ × مَا عَزَّ مَنْ ذَلَّ جِيرَانُهُ × مَا عَقَدَ الْعُيُونَ إِلَّا النِّيَامُ ×

گذشته ذکر کرده نمیشود گرامی نشد از خواری همسایگان خود × نه بستند چشمها را مگر خوابندگان

مَا عَلَا كَ فَهُوَ سَمَاؤُكَ × مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ×

انچه بلند شد تر از پس وی آسمان تست × نیست بر رسول مگر رسانیدن اشکار

مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ مَا عِنْدَهُ خَيْرٌ وَمَيْرٌ مَا كَسَفَ جُوعَةً

نیست بر نکوئی کنندگان از راهی × نیست نزد شان نیکی و خورد نی اندک

السَّمَاءُ إِلَّا تَمْسَاحُ اللَّبِدَاءِ × مَا يُدْرَكُ كُلُّهُ لَا يُدْرَكُ كُلُّهُ الْمَالُ ظِلٌّ زَائِلٌ ×

آسمان مگر نهنگ بیابان را × انچه دریافت نشود همه او × مال سایه ایست و در شونده ×

مَا لِلْغَرِيبِ سِوَى الْغَرِيبِ أَنِيسُ × مَا لِلتُّرَابِ وَرَبِّ الْأَنْبَابِ الْمَالُ

نیست برای مسافر جز مسافر مونسی × چیست برای خاک سوگند پروردگار پرورد گان آن مال

وَالْبَنُوْنَ زِيْنَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ فِتْنَةٌ مَالَهٗ سَعْنَةٌ

وپسران زیبائش زندگانی دنیاست × مال وپسران فتنہ است + نیست مراورا مشک

وَلَا مَعْنَنَةٌ ۚ مَالَهٗ هَارِبٌ وَلَا قَارِبٌ ۚ مَالَهٗ رَاعِيَةٌ وَلَا نَاغِيَةٌ

ونہ چیزے اندک × نیست مراورا گریزندہ ونہ نزدیک شونده × نیست مراورا ماده شتر ونہ کوسپند +

مَا سَارِحَتٌ وَلَا رَائِحَةٌ ۚ مَالَهٗ سَبَدٌ وَلَا لَبَدٌ ۚ مَالَهٗ ضِدٌّ

نیست مراورا چرنده ونہ بوسی + نیست مراورا موی ونہ صوف × نیست مراورا مخالف

وَلَا نَقِيْضٌ ۚ مَالَهٗ خَافٌّ وَلَا رَافٌّ ۚ مَالَهٗ حَانَةٌ وَلَا اٰنَةٌ

ونہ ہمتا × نیست مراورا خادم ونہ کوشش کننده در خدمت × نیست مراورا ماده شتر ونہ کوسپند

مَالَهٗ اُلٌّ وَغُلٌّ ۚ مَالَهٗ دُقَّةٌ ۚ مَالِيْ ذَنْبٌ اِلَّا ذَنْبُ صُحَيْرٍ

نیست مراورا نالہ وگردن بند × نیست مراورا آنک × نیست برای من گناہی مگر گناہ صحیر ×

مَا مِنَّا اِلَّا رَجُلٌ بِهٖ اَمَّةٌ بِجَسِّهَا الظُّفُرُ غَيْرُ الرَّجُلَيْنِ ۚ اَلْمَامُوْرُ

نیست از ما مگر مردیکہ بوی تشنگی سرست می شگافد از پیروزی جز دو مرد × حکم کرده شد

مَعْذُوْرٌ ۚ اَلْمَامُوْلُ خَيْرٌ مِنَ الْمَاكُوْلِ ۚ مَا نَدِمَ مَنْ سَكَتَ

معذور ست × امید دہ آشفتہ شده بہتر ست از خورده شده × شرمنده نشد ہر کہ خاموش ماند

مَا وُزِنَ فِيْ مِيْزَانِ الْفُلْكِ اِلَّا الرِّيْحُ ۚ مَا هَلَكَ امْرُءٌ عَرَفَ قَدْرَهٗ

سنجیده نشد در ترازوی آسمان مگر باد + ہلاک نشد مردیکہ شناخت مرتبہ خود را

مَا يَبِضُّ صُخْرَةً ۚ مَا يَجْعَلُ قَدَكَ اِلٰى اَدِيْمِكَ ۚ مَا يَعْرِفُ هِرًّا

آب نمیدہد سنگ او × کدام چیز بگرداند پوست بز غالہ ترا بسوی پوست روی تو × نمی شناسد گربہ را

مِنْ بِرٍّ ۚ مَا يَعْرِفُ اَخِيْ مِنَ اللِّيْ ۚ مَا يَعْقِلُهٗ اِلَّا الْعَاقِلُوْنَ مَا يَقْعَعُ

از موش × نمی شناسد من راز باطل × نمی داند او را مگر عاقل × جبیده نمیشود برای او +

بالشنان ۵۱ × مایوم حلیمة بسر ۵۲ × متی کان حکم الله فی کرب ۵۳ النخل

بر شنان ۵۱ نیست روز حلیمه راز ۵۲ × کدام باشد حکم خدا در گرفتن بیخ شاخ خرما ×

مثقل ۵۴ استعان بدقیه ۵۵ × مثل البرغوث دماغه دمه ۵۶ × مثل

بار برداشته شده باری جست از زخم خود ۵۵ × مانند کبک دماغش خون اوست مانند

النعامة لا طیر ولا جمل ۵۷ × مثل ما کان ذلک الوقت ۵۸ × المثل

شتر مرغ نه پرنده و نه شتر × مانند انچه بود آن وقت × مثل

فی الکلام کالسکباج فی الادام ۵۹ × المجاز قنطرة الحقیقة ۶۰

در کلام مانند سکباج در نان خورش × مجاز پل بزرگ حقیقت ست ×

المحاجزة ۶۱ قبل المناجزة ۶۲ × المجالس بالامانة ۶۳ × مجلس الکرام حصون

از جنگ باز داشتن پیش از مقابله کردن ست × مجلسهای بزرگان مردان قلعه های

الکلام × مجلس العلم روضة الجنة × المحب یحیی المحبة ۶۴ ×

کلام ست × مجلس علم باغ بهشت ست × دوست زنده میکند دوستی را ×

المحب محو فی حکم المحبوب المحبة لا تزید بالوفاء

دوست محو ست در حکم معشوق × دوستی افزون نمیشود بسبب وفا

ولا تنقص بالجفاء × المحبة موافقة المحبوب فی محبوبه ومکروهه

وکم نمیشود بسبب ستم × دوستی موافقت معشوق ست در رضی او وفا مرضی او ×

محترس من مثله × محسنة فهیلی ۶۵ مخالفة الملوک عار فی العاجل

نگاه زنده است از مانند خود × زن نکوئی کننده است پس بر ایزد ۶۵ پادشاهان ننگ ست در دنیا

وناره فی الاجل محبة ۶۶ لبناء × المدارات تخرج الحیة

و آتش ست در آخرت مر دشمن فرو افگنده تا محبت کند × نرمی کردن بیرون می آرد مارا

مِنْ حُجْرِهَا × اَلْمَدْحُ اَلْدَّبِیْحُ × مُدَبْدِبِیْنَ بَیْنَ ذٰلِكَ لَآ اِلٰی هٰؤُلَآءِ

از سوراخش × ستودن کفتار زشت مذبذب اند میان آن نسوی آن گروه

وَلَآ اِلٰی هٰؤُلَآءِ اَلْمَرْءُ عَلٰی دِیْنِ خَلِیْلِهٖ × اَلْمَرْءُ عَاقِلٌ بِحَالِهٖ اَلْمَرْءُ

و نه سوی این گروه × مرد بر دین دوست خود ست × مرد زیرک ست بحال خود × مرد

فِیْ طَیِّ لِسَانِهٖ لَا فِیْ طَیْلَسَانِهٖ × اَلْمَرْءُ کَثِیْرٌ بِاَخِیْهِ × اَلْمَرْءُ لَا یَزَالُ

در پیچیدگی زبان خود ست نه در چادر خود × مرد بسیار ست × برادر خود × مرد همیشه

عَدُوًّا لِمَا جَهِلَ × اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ × اَلْمَرْءُ مَعَ رِجْلِهٖ × اَلْمَرْءُ

دشمن ست با نچه نادان شد × مرد با کسی ست که دوست داشت × مرد با پای خود × مرد

مَخْفِیٌّ تَحْتَ لِسَانِهٖ × اَلْمَرْءُ مَخْبُوْءٌ لَدٰی طَیِّ لِسَانِ اَلْمَرْءِ یَقِیْسُ

پوشیده است زیر زبان خود × مرد پوشیده است نزدیک پیچیدگی زبان × مرد قیاس میکند

عَلٰی نَفْسِهٖ × اَلْمَرْءُ بِطَیْرِ هِمَّتِهٖ وَالطَّیْرُ بِجَنَاحَیْهِ × اَلْمَرْءُ

بر ذات خود × مرد بپرواز میکند همت خود و پرند بپر از میکند بر و بازوی خود × مرد

یُعْرَفُ عِنْدَ اَلْمُعَامَلَةِ × مَرْعًی وَلَا کَسَعْدَانَ × اَلْمِزَاحُ اَوَّلُهٗ

شناخته میشود نزدیک معامله × چراگاه و نماند سعدان × خوش طبعی اول کش ×

فُکَاهَةٌ وَاٰخِرُهٗ تَرَحٌ × اَلْمِزَاحُ یُوْرِثُ اَلضَّغَائِنَ × اَلْمِزَاحَةُ تَذْهَبُ

شادمانی ست و آخرش اندوه × خوش طبعی پیدا میکند کینه ها را × خوش طبعی کردن می برد

اَلْمَهَابَةَ × اَلْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ × اَلْمُسْتَلِیْمُ × اَحْزَمُ مِنَ اَلْمُسْتَلِمِ

هیبت را × مصلحت کرده شده اعتماد کنده است × مذمت خواهنده و اناست از صلح جوینده ×

اَلْمُسْتَمِعُ شَرِیْكُ اَلْقَائِلِ × اَلْمُسْلِمُ مِرْاٰةُ اَلْمُسْلِمِ مُشَاهَدَةُ اَلْاَبْرَارِ

شنونده شریک گوینده است × مسلمان آئنه مسلمان ست × دیدن نیکوکاران

بَيْنَ التَّخَلِّي وَالِاسْتِتَارِ الْمُشَاهَدَةُ مِيدَانُ الْمُجَاهَدَةِ ×

میان آنکار ادپوش واست ۰ مشاہدہ میدان مجاہدہ است ×

الْمَشُورَةُ حِصْنٌ مِنَ النَّدَامَةِ وَآمِنٌ مِنَ الْمَلَامَةِ مُصَاحَبَةُ

مشورہ پناہ است از شرمندگی و سبب ایمنی ست از ملامت × مصاحبت

الْأَشْرَارِ رُكُوبُ الْبَحْرِ مَصَائِبُ الْقَوْمِ عِنْدَ قَوْمٍ فَوَائِدُ

بدان سوار شدن دریا ست ۰ مصیبتہای گروہ نزد یک گروہی فائدہ ہا ست ×

يَضُرُّ بِالْحَالِ مَا يَنْفَعُ الْكَبِدَ × مَضَلُّ الْمَرْءِ بَيْنَ قَلْبِهِ

گردند میکند بسیار انچہ نفع میکند جگر را ۰ جای گمراہی مرد میان پرد و درج اوست

مَضَى مَا مَضَى مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ × مَطْلُ كَفَاسِ الْكَلْبِ مُعَاقَرَةٌ

گذشتہ انچہ گذشت ۰ دیر نگ کردن تو انگر ستم ست ۰ دیر نگ کردن مانند خواب سگ بجو کردن

الْوَطَنِ تَعَمُّ الْفَطَنِ مُعَاشَرَةُ الْإِخْوَانِ خَيْرٌ مِنْ فَقْدِهِمْ ×

و طن خستہ میکند زیرک را ۰ خشم کردن برادران بہتر ست از گم کردن آنان ×

مَعَ الْخَوَاطِئِ سَهْمٌ صَائِبٌ × مَعَ اللِّحَاجَةِ تُلْفِي الْحَاجَةَ الْمَعْرَفَةُ

با خطا کنندگان تیر ہم بصواب رسندہ ست ۰ با دشمنی می یابی مطلب را و شناسائی

تَنْفَعُ وَلَوْ بِالْكَلْبِ الْعَقُورِ × الْمَعْنَى فِي بَطْنِ الشَّاعِرِ الْمُغْرَى

سود میکند اگرچہ با سگ گزندہ ۰ معنی در شکم شاعر ست ×

تَبْهَى وَلَا تُبْنَى الْمُفْلِسُ فِي أَمَانِ اللهِ الْمُقَابَلَةُ خَيْرٌ مِنَ الْمُقَارَبَةِ

تباہ میکند و خار نمیسازد ۰ مفلس در زینہاری خداست ۰ رو برو بہتر ست از نزدیکی

مُقَابَلَةُ مَنْ لَا تُقَاوِمُ خَرْقٌ × مَقْتَلُ الرَّجُلِ بَيْنَ فَكَّيْهِ

جنگ کردن با کسی برابری کردن نمیتوانی او را نادانی ست ۰ جای کشتن مرد میان پرد و نیخ اوست

اَلْمَكْتُوْبُ نِصْفُ الْمُلَاقَاةِ × اَلْمِكْثَارُ مِهْذَارٌ × اَلْمِكْثَارُ لَحَّاطٌ

نوشتہ نیمہ ملاقات ست × بسیار سخن بیہودہ گوی ست × بسیار سخن گوی مانند جمع کنندہ ہیزم ست

لَيْلٌ مُلَازِمَةُ الْمُلُوْكِ حُسْنُ السُّلُوْكِ × مَلِكٌ غَشُوْمٌ

دریغ × ملازمت پادشاہان نیک روش ست × پادشاہ ظالم

خَيْرٌ مِنْ فِتْنَةٍ تَدُوْمُ × اَلْمُلْكُ لِمَنْ غَلَبَ × اَلْمُلْكُ عَقِيْمٌ

بہتر ست از فتنہ کہ ہمیشہ ماند × ملک برای کسی ست کہ غالب شد × ملک نازائیدہ است

اَلْمُلْكُ يَبْقَى مَعَ الْكُفْرِ وَلَا يَبْقَى مَعَ الظُّلْمِ × اَلْمُلْكُ وَالدِّيْنُ

ملک باقی میماند با کفر × وباقی نمیماند با ستم × ملک ودین دو ہمزاد اند

تَوْأَمَانِ اَلْمُمْتَحِنُ مَلْعُوْنٌ × مَنِ ابْتَلَى بِبَلِيَّتَيْنِ فَقَدِ اخْتَارَ

آزمائش کنندہ ملعون ست × ہر کہ گرفتار شد بدو بلا پس بتحقیق اختیار کرد

اَهْوَنُهُمَا × مَنِ اتَّكَلَ عَلَى زَادِ غَيْرِهٖ طَالَ جُوْعُهٗ × مِنَ اخْتَرَأَ

سبکتر ہر دو را × کسیکہ اعتماد کرد بر توشہ غیر خود دراز شد گرسنگی او × کسیکہ دلیری کند

عَلَى سُلْطَانِهٖ قَتَلَ مَنْ اَحَبَّ شَيْئًا فَكَثَّرَ ذِكْرَهٗ × مَنْ اَحَبَّ وَمَا حَضَرَ

ہر پادشاہ خود کشتہ شود × کسیکہ دوست دارد چیزی را پس بسیار کند ذکر او × کسیکہ دوست دارد او را حاضر نشود

مَعَهُمْ مَنْ اَحْطَأَتْ فِرَاسَتُهٗ اَبْطَأَتْ فَرِيْسَتُهٗ × مَنْ اَخَّرَ

با ایشان × کسیکہ خطا کند دانائی او درنگ کند شکار او × کسیکہ تاخیر کند

اَلنَّوْمُ طَابَ مَنَامُهٗ × مَنْ اَخَذَ مَالَ النَّاسِ لَابُدَّ اَنْ يُؤْخَذَ

خواب را خوب شود خوابیدن او × کسیکہ گرفت مال مردمان را ناچار ست از بنکہ گرفتہ شود

مَالُهٗ × مَنْ اَدْرَعَ الْفَقْرَ فِي الْعَوَاقِبِ اٰمِنٌ مِنْ سِهَامِ النَّدَمِ

مال او × ہر کہ زرہ کرد فقر را در انجام کارہا ایمن شد از تیرہائے پشیمانی

مَنْ اَدْمَنَ قَرْعَ الْبَابِ يُوشِكُ اَنْ يَفْتَحَ لَهُ × مَنْ اَدْمَنَ طَلَبَ شَيْءٍ ظَفِرَ بِبَعْضِهِ

کسیکه همیشه کوفتن در را نزدیک ست که گشاده شود برای او × کسیکه همیشه کوشش چیزی پذیرفته شود پاره

مَنْ اَرْتَحَلَ كَرِيمًا يَرْتَعْ فِي رِيَاضِ الرِّضْوَانِ كَرِيمٍ × مَنِ اسْتَخَفَّ اَخَاهُ

کسیکه کوچ کرد فی الحال × اگر جوانمرد دست بچرد در باغهای بهشت مانند آهو × هرکه سبک کرد برادر او را

خَذَلَ × مَنْ اَسَاءَ اَدَبَهُ ضَاعَ نَسَبُهُ × مَنِ اسْتَزَادَ عَلَى الْاَكْلِ اَلَمَّ

رسوا کرده شد × هرکه بدی کرد اداب او خراب شد نسب او × هرکه افزونی کرد بر خوردن و نوشیدن

لَنْ يَسْبَعَ اِلَّا بِالتُّرَابِ × مَنِ اسْتَغْضَبَ قَوْمًا كَرَّ × مَنِ اسْتَزْرَعَ

هرآئنه سیر نشود مگر بخاک × کسیکه خشم خواسته شد خشم نکرد پس او خرسند × هرکه نگاهبانی خواست

الذِّئْبَ اَغْنَمَ فَقَدْ ظَلَمَ × مَنْ اَسْرَعَ فِي الْجَوَابِ لَحِقَ فِي الصَّوَابِ × مَنْ اَشْبَهَ

از گرگ برای گوسپند پس تحقیق ستم کرد × هرکه شتابی کرد در جواب درنگ کرد در صواب × هرکه مانند

اَبَاهُ فَمَا ظَلَمَ × مَنْ اَصْلَحَ فَاسِدَهُ اَرْغَمَ حَاسِدَهُ × مَنِ اطَّلَعَ عَلَى جَارِهِ

پدر خود را پس ستم نکرد × هرکه اصلاح کرد فاسد خود را در خاک انداخت حاسد خود را × هرکه آگاه شد بر همسایه خود

اَهْتَكَ حُجُبَ سِتَارِهِ × مَنْ اَطَاعَ غَضَبَهُ اَضَاعَ اَدَبَهُ × مَنْ اَعْطَى

دریده شد حجابهای پرده های او × هرکه فرمانبرداری کرد خشم خود را ضایع کرد ادب خود را × هرکه داده شد

ثُمَّ اَعْطَى ثُمَّ × مَنْ اَعْجَبَ بِعَمَلِهِ حَبِطَ اَجْرُهُ × مَنِ اعْتَادَ شَيْئًا حَرَصَ

خرما را داده شد باز را × هرکه شگفت آمد بعمل خود باطل شد مزد او × هرکه خوک و چیزی را آموخت حریص شد

عَلَيْهِ × مَنْ اَعْجَبَتْهُ اَرَاؤُهُ غَلَبَتْهُ اَعْدَاؤُهُ × مَنِ اعْتَزَلَ نَجَا × مَنِ اعْتَصَمَ

بروی × هرکه شگفت آورد او را افکار غالب شود او را دشمنهای او × هرکه کمیز شد نجات یافت × هرکه چنگ زد

بِاللّٰهِ فَقَدْ نَجَا × مَنْ اَعْمَلَ اِجْتِهَادَهُ بَلَغَ مُرَادَهُ × مَنِ اعْتَمَدَ عَلَى شَرَفٍ

بخدا پس تحقیق نجات یافت × هرکه درکار آورد توانائی خود را رسید مقصود خود را × هرکه اعتماد کرد بر بزرگی

اَبائِهٖ فَقَدْ عَمَّ × مَنْ اَعْظَمِ الذُّنُوْبِ مُحَسِّنُ الْعُيُوْبِ مَنْ لَّقَّنَ

پدران خود پس بتحقیق بی فرزند شد × بزرگترین مردمان ست نیکو کردن عیبهاکسیکه بود کرد

سِرَّكَ اَفْسَدَ اَمْرَكَ × مَنْ اَفْرَطَ لَمْ فَرَّطَ × مَنْ اَكْثَرَ سَوَالَهٗ حُرِمَ

راز ترا تباه کرد کار ترا × هر که در حد در گذشت مانند کسیست که تقصیر کرد × هر که بسیار سوال او محروم شد

مِنَ الشَّنَاعَاتِ يَتَوَلَّدُ الْاٰفَاتُ × مِنَ الْمَاءِ كُلُّ شَيْءٍ حَيٍّ × مَنْ عَارَ

از زشتیها پیدا میشود آفتها × از آب ست هر چیز زنده × از نشانشاے

اَلْخُذْلَانِ مُعَادَاةُ الْاِخْوَانِ × مَنْ اَمَاتَ شَهْوَتَهٗ اَحْيٰى مُرُوَّتَهٗ

رسوائی ست دشمن داشتن برادران × هر که میراند خواهش خود را زنده کرد مروت خود را

مَنْ اَنْصَفَ فَقَدِ اسْتَظْرَفَ × مَنْ اَنْكَرَ حُسْنَ الصَّنِيْعَةِ اسْتَوْجَبَ

هر که انصاف کرد پس بتحقیق خوش کرد × هر که انکار کرد خوبی نکوئی را سزا او را شد

سُوْءَ الْقَطِيْعَةِ × اَلْمُنِيْبُ لَا اَرْضَ قَطَعَ وَلَا ظَهْرَ اَلْقٰى × مَنْ بَخِلَ بِمَالِهٖ

زشتی جدائی را × نیست نه زمینے را برید و نه پشت را باقی گذاشت × هر که بخل کرد بمال خود

عَلٰى نَفْسِهٖ جَارِيَةٌ عَلٰى عِرْسِهٖ × مَنْ بَسَطَ بَسَطَ × مَنْ بَسَطَ يَدَهٗ عَلٰى

بر جان خود × سخاوت کرد بر زن خود × هر که فراخی کرد شادشد × هر که فراخ کرد دست خود را بر

اَلْاَنْعَامِ صَارَتْ نِعْمَتُهٗ عَلَى الدَّوَامِ × مَنْ بَلَغَ اَرْبَعِيْنَ وَلَمْ يَاْخُذْ

نعمت داون گردد × نعمتش × هر که رسید بچهل سال وبگرفت

اَلْعِصَا فَقَدْ عُصِيَ × مَنْ تَاَنّٰى اَدْرَكَ مَا يَتَمَنّٰى × مَنْ تَحَرّٰى جَرٰى سَوْ

چوب را پس بتحقیق نافرمانی کرد × هر که توقف کرد دریافت چیزیرا که آرزو میکرد × هر که قصد کرد بد را

كَلَهٗ × مَنْ شَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ × مَنْ تَقَدَّمَ خُطُوَاتٍ فَقَدْ وَصَلَ × مَنْ تَكَبَّرَ عَلَى النَّاسِ ذَلَّ

بخورد آنرا × هر که مشابهت کرد بگروهی پس او از انشاست × هر که پیش شد چند گام را پس بتحقیق رسید × هر که بزرگی نمود بر مردمان خوار شد

مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللّٰهُ * مَنْ تَهَاوَنَ بِالشَّرِّ وَقَعَ بِالضُّرِّ * مَنْ ثَبَتَ جَوَادُهُ

هر که فروتنی کند مر ایزد او را بلند کند * هر که سبک شمرد بدی را بیفتاد و زیان * هر که ثابت شد سخاوتش

ثَبَتَ وُجُودُهُ * مَنْ جَالَ نَالَ * مَنْ جَاوَرَ الْكِرَامَ أَمِنَ مِنَ الْأَعْدَاءِ

ثابت شد هستی او * هر که جولانی کرد رسید * هر که همسایگی کرد کرمان را بیم شد از دور و پیش شد دشمن

مَنْ جَاعَ أَنْضَجَهُ * مَنْ سَخَا نَالَهُ جَلَّ * وَمَنْ جَادَ بِعَرَضِهِ قَلَّ * مَنْ جَارَ سَاءَ

هر که گرسنه شد خوان نیکی شناسد * هر که سخاوت کرد بال خود بزرگ شد * و هر که سخاوت کرد یاری خود خواند * هر که سخاوت کرد سزا رشد

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا * مَنْ جَدَّ وَجَدَ * مَنْ جَرَّبَ

هر که آمد بیکی نیکی پس مر او را ده شمل پای ادست * هر که کوشش کرد یافت * هر که آزمود

الْمُجَرَّبَ حَلَّتْ بِهِ النَّدَامَةُ * مَنْ حَسَرَ أَيْسَرَ * مَنْ جَهِلَ زَمَانَهُ

مجرب را فرود آمد بوی شرمندگی * هر که دلیری کرد نوانگری شد * هر که نادان شد زمانه خود را

عَدَا الْخَوْلُ زَمَانَهُ * مَنْ حَسُنَ صَفَاؤُهُ وَجَبَ اصْطِفَاؤُهُ

میگذشت گشتی زمانه او را * هر که خوب شد صفائی او ضرور شد هر گزیدگی او

مَنْ حَسُنَتْ خِصَالُهُ طَابَ وِصَالُهُ * مَنْ حَسُنَ إِسْلَامُ الْمَرْءِ تَرْكُهُ

هر که خوب شد خصلتهای او پاکیزه شد وصال او * از خوبی اسلام مرد ست گزاشتن او

مَا لَا يَعْنِيهِ * مَنْ حَفَرَ بِئْرًا لِأَخِيهِ فَقَدْ وَقَعَ فِيهِ * مَنْ حَفَرَ مَعْوَاةً

چیزیرا که اراده نمیکند او را * هر که بکند چاهی برای برادر خود در میفتد در آن * هر که بند معالی را

وَقَعَ فِيهَا * مَنْ حَفَّنَا أَوْ زَفَّنَا فَلْيَقْتَصِدْ * مَنْ حَلُمَ سَادَ * مَنْ خَافَ

بیفتاد در آن * هر که خدمت کرد ما را یا احاطه کرد ما را پس باید که اعتدال کند * هر که بردباری کرد سزا رشد بر او رسید

صَوْتُكَ تَمَنَّى مَوْتَكَ * مَنْ خَافَ وَجْهَ الصَّبَاحِ دَبَّجَ * مَنْ خَدَّ خَدَّهُ

آواز ترا آرزو کرد مرگ ترا * هر که ترسید روی صبح را بست کرد سر را * هر که خدمت کرد خدمت شد

مَنْ خَشِيَ الذِّئْبَ أَعَدَّ كَلْبًا × مَنْ خَصَمَهُ الْقَاضِيَ إِلَى مَنْ يَشْتَكِي

هر که ترسید از گرگ سگ را مهیا کرد × هر که خصومت کرد او را قاضی بسوی که دارد کس شکایت کند ×

مَنْ دَامَ كَسَلُهُ خَابَ أَعْمَالُهُ × مَنْ دَخَلَ ظِفَارَ حَمَّرَ × مَنْ رَضِيَ نَفْسَهُ

هر که همیشه تنبلی کند امیدش نا امید شود × هر که در آمده ظفار سخن گفتن نباید گفت × هر که خوشنود گردد از خود

بِالْإِسَاءَةِ شَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ بِالرَّدَاءَةِ × مَنْ رَضِيَ بِقَضَاءِ اللهِ يَسْتَحِقُّ

بدی گواه شد بر ذات خود بسلاکت × هر که راضی شد بحکم خدا مستحق پاداش گردد ×

أَحَدَ مَنْ سَرَقَنِي فِي دَرَجَاتِ الْهِمَمِ عَظُمَ فِي عُيُونِ الْأُمَمِ × مَنْ رَكِبَ

کسی × هر که مال را رفت در مرتبه های همتها بزرگ شد در چشمهای امتها × هر که سوار شد

جَدَّهُ عَلَتْ ضِدَّهُ × مَنْ رَكِبَ الْعَجَلَ أَدْرَكَ الزَّلَلَ × مَنْ زَادَ

بر کوشش خود غالب شد ضد خود را × هر که سوار شد بر شتابی در یافت لغزشها را × هر که فزون شد

خَبَّرَهُ بَادَ خَبَرُهُ × مَنْزِلَةُ الْأَبْرَارِ فِي صَوْنِ الْأَسْرَارِ × مَنْ سَلِمَ سَلِمَ

خبر او هلاک شد خوبی او × مرتبه نیکوکاران در نگاهداشتن رازهاست × هر که صاحب سالم ماند

مَنْ سَاءَ عَزْمُهُ رَجَعَ إِلَيْهِ سَهْمُهُ × مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ ضَاقَ رِزْقُهُ × مَنْ سَاءَ

هر که بد شد قصد او بازگشت سوی او تیرش × هر که بد شد خلق او تنگ شد روزی او هر که بد شد

أَخْذَاقُهُ طَابَ فِرَاقُهُ × مَنْ سَخِيَ بِرَأْسِهِ فَقَدْ رَبِحَ مِنْ سَعَادَةِ جَدِّهِ

خلقهای او خوب شد جدائی او × هر که جوانمردی کرد بسر خود پس بتحقیق سود مند شد از نیکبختی بخت او

وَدُونَكَ عِنْدَ حَلِّكَ مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ أَنْ يَكُونَ خَصْمُهُ عَاقِلًا

ایستادن تو نزد مرتبه خود × از نیکبختی مرد است بودن دشمن او دانا ×

مَنْ سَقَى مَكْرُوهَهُ بَادَ نَقْرَهُ × مَنْ سَكَتَ سَلِمَ × وَمَنْ سَلِمَ نَجَا × مَنْ سَلَّ

هر که آبداد حیله خود را هلاک شد مرتبه او × هر که خاموش ماند سالم شد و هر سالم شد رهائی یافت هر که برکشید

سَيْفُ الْعَدَاوَةِ عَمَّمَ فِيهِ رَأْسَهُ مَنْ سَلَكَ الْحَدَّ هَمَّ الْعَثَارُ مَنْ شَاوَرَ

شمشیر دشمنی را نیام کرد در ان سر خود را هر که رفت در زمین هموار درشت بجوت شد از لغزش هر که مشورت کرد

اَهْلَ النَّصِيحَةِ آمَنَ مِنَ التَّضِيعَةِ مَنْ شَرَّ مَا طَرَحَكَ اَهْلُكَ

از صاحبان نصیحت بی بیم شد از رسوائی ✻ از بدی چیزیکه انداخت ترا اهل تست +

مَنْ صَانَعَ بِالْمَالِ لَمْ يَحْتَشِمْ مَنْ طَلَبَ الْحَاجَةَ مَنْ صَدَقَ تَوَسَّمَهُ

هر که رشوت داد مال را شرم نداشت از طلب کردن حاجت ✻ هر که راست شد نشان او

طَالَ تَسَنُّمُهُ ✻ مَنْ صَدَقَ فِي مَقَالِهِ زَادَ فِي جَمَالِهِ ✻ مَنْ صَنَّفَ

دراز شد بلندی او ✻ هر که راست شد در سخن خود فزون شد در خوبی خود ✻ هر که تصنیف کرد

قَدِ اسْتَهْدَفَ ✻ مَنْ ضَحِكَ ضَحِكَ ✻ مَنْ ضَعُفَتْ آرَاؤُهُ قَوِيَتْ

بتحقیق نشانه تیر شود ✻ هر که خندید خنده کرده شد بروی + هر که ضعیف شد فکرهای او قوی شدند

اَعْدَاؤُهُ مَنْ طَابَ اَصْلُهُ زَكَا فَرْعُهُ ✻ مَنْ طَالَ لَعِبَ لِلْعَادِيَةِ

دشمنان او هر که پاکیزه شد بیخ او پاک شد شاخ او ✻ هر که دراز شد در گزند شد او را حسد بسیار شدند دشمنان او +

مَنْ طَلَبَ حَلَبَ ✻ مَنْ طَلَبَ شَيْئًا وَجَدَّ مَنْ طَلَبَ شَيْئًا نَالَهُ اَوْ بَعْضَهُ

هر که طلب کرد شیر دوشید ✻ هر که طلب کرد چیزی را بکوشش کرد یافت هر که طلب کرد چیزی را یافت او را یا پاره از ان را ✻

مَنْ طَلَبَ مَا لَا يَكُونُ طَالَ بَهْتُهُ ✻ مَنْ عَتَبَ عَلَى الدَّهْرِ طَالَ عَتْبُهُ

هر که طلب کرد چیزی را که نمیشود دراز شد تعب او ✻ هر که خشم کرد بر روزگار دراز شد خشم او ✻

مَنْ عَجِلَ اَمْرَهُ يَصِمُهُ ✻ مِنَ النَّدَمِ مَنْ عَدَلَ مَا عَدَلَكَ ✻ مِنْ عَدَلَكَ مَلَكَ

هر که شتاب کرد بگاهای چیزی را برسد او را شرمندگی ✻ هر که انصاف کرد تجاوز نکرده شد کسیکه انصاف کرد مالک شد کسیکه تمکین کرد

هَلَكَ ✻ مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ شَغَلَهُ ✻ مَنْ عَرَفَ التُّجَّارَ طَابَتْ لَهُ الْمَشَارِبُ ✻ مَنْ عَرَفَ

هلاک شد ✻ کسیکه شناخت چیزی را مشغول کرده شود کسی او را ✻ کسیکه شناخت تجار را پاکیزه شود برای او آبها ✻ هر که شناخت

هُنَّاهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ × مَنْ عَنَّ بِرَبِّهِ × مَنْ عَمِدَ عَيْنًا حَجَبَ نَظَرَهُ × مَنْ عَلَى

نفس خود را پس تحقیق شناخت پروردگار خود را × کسیکه غالب شد گرفت متاع را × هر که پوشید چشم را باز داشت نظر خود را × هر که بلند شد

دِمَاغُهُ فِي الصَّيْفِ عَلَى قَدْرِهِ فِي الشِّتَاءِ × مَنْ عَلَتْ هِمَّتُهُ طَالَ

دماغش در گرما بقدر خود در زمستان × هر که بلند شد همت او دراز شد

هُمُومُهُ × مَنْ عَلَّمَهُ حَرْفًا فَهُوَ مَوْلَاهُ × مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ

غمهای او × کسیکه آموزانید او را یک حرف پس او مالک اوست × هر که عمل کرد شایسته پس برای جان خود

وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا × مَنْ عَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا × مَنْ غَلَبَ اخْتَلَسَ

و هر که بدی کرد پس بر وی است × کسیکه فرود آمد بمنزل ما پس نیست از ما × هر که غالب شد گرفت متاع را

مَنْ فَعَلَ الرَّدَى يَلْقَاهُ × مَنْ فَعَلَ مَا شَاءَ لَقِيَ مَا سَاءَ

کسیکه کرد هلاکت را ملاقات کند آنرا × کسیکه کرد آنچه خواست ملاقات کند چیزی را که ابرو گرفین کند

مَنِيَّةُ الْمَرْءِ تَحْتَ لِسَانِهِ × مَنْ قَبَضَ قَبَضَ × مَنْ قَدَّمَ الْخَيْرَ غَنِمَ

بزرگی مرد زیر زبان اوست × هر که قبضه کرده شد کسیکه پیش کرد نیکی را

مَنْ قَرَّ عَيْنًا بِعَيْشِهِ نَفَعَهُ × مَنْ قَرَعَ بَابًا وَلَجَّ وَلَجَ × مَنْ قَسَطَ فَاسْقُطْ

هر که خنک کرد چشم را بزندگانی خود سود کرد او را × هر که کوفت دررا و مبالغه کرد درآمد × هر که انصاف کرد قضا

مَنْ قَصُرَ عَنِ السِّيَاسَةِ صَغُرَ عَنِ الرِّيَاسَةِ × مَنْ قَلَّ دِينَارُهُ

هر که کوتاه شد از نگهبانی خالی شد از ریاست × کسیکه کم شد دینار او

ذَلَّ مِقْدَارُهُ × مَنْ قَلَّ لُبُّهُ زَادَ عُجْبُهُ × مَنْ سُرَّ بِرُؤْيَةِ كَانَ

کم خواهد شد مرتبه او × هر که کم شد عقل او فزون شد کبر او × هر که کم شد خوشی او باشد

الْمَوْتُ رَاحَتَهُ × مَنْ قَلَّتْ فَضَائِلُهُ ضَعُفَتْ وَسَائِلُهُ × مَنْ قَنِعَ شَبِعَ

مرگ آسایش او × کسیکه کم شد بزرگیهای او سست شد وسیله های او × هر که قانع شد سیر شد

مَنْ قَنِعَ بِعَطَاءِ اللّٰهِ يَدْخُلُهُ حَسَدُ مَنْ كَانَ طَوِيلَ الْعِرَابِ

هر که قانع شد ببخشش خدا در ناید او را رشک و هر که باشد رنهای او دراز

رَضِيَ بِمَنْزِلِ الْخَرَابِ وَمَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ مَلَامُهُ وَمَنْ كَثُرَ لَهُ

راضی شود بجای ویران و هر که بیشتر شد سخن او بیشتر شد ملامت او و هر که بیشتر شد برای او

اَلدَّمَامِيلُ كَثُرَ لَهُ دَنَانِيرُ وَمَنْ كَثُرَ ضَحِكُهُ قَلَّتْ هَيْبَتُهُ

دملها بیشتر شد برای او دینارها و هر که بسیار شد خنده او کم شد بزرگی او و

وَمَنْ كَثُرَ خَوَانُهُ كَثُرَ اِخْوَانُهُ وَمَنْ كَثُرَ اِتِّهَاجُهُ بِالْمَوَاهِبِ اِشْتَدَّ

هر که بیشتر شد خوان او بسیار شد برادران او و هر که بسیار شد خوشی او بخشش سخن شد

اِلْتِزَاعُهُ لِلْمَصَائِبِ وَمَنْ كَثُرَ ظُلْمُهُ وَاعْتِدَاؤُهُ قَرُبَ هَلَاكُهُ

برکندن او برای مصیبتها و کسیکه بسیار شد ستم او و تجاوز کردن او از حد نزدیک هلاکت او

وَفَنَاؤُهُ وَمَنْ كَثُرَ اِعْتِمَارُهُ قَلَّ عِثَارُهُ وَمَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ خَطَاؤُهُ

و فنای او و هر که بسیار شد اعتمار او کم شد لغزش او و هر که بسیار شد سخن او بسیار شد خطای او

وَمَنْ كَثُرَتْ عَوَارِفُهُ كَثُرَتْ مَعَارِفُهُ وَمَنْ كَثُرَ سَوَادُ قَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

و هر که بسیار شد نیکی های او بسیار شد شناسان او و کسیکه بسیار کرد سواد قومی پس او از ایشان است

رَضِيَكَ وَاِنْ كَانَ سَمَاؤُهُ مِنْ كَرَمٍ اَصْلُهُ لِاَنَّ قَلْبَهُ وَمَنْ كَلَّا جَانِبَيْكَ

از تست مال تو اگرچه باشد سیر ف هر که بزرگ شد اصلش نرم شد دل او و از هر دو جانب تو

لَا يُلَبِّيكَ مَنْ لَاحَاكَ تَقَدَّعَادَاكَ وَمَنْ لَا يَنْفَعُكَ صَدَاقَتُهُ

نه حاضر در خدمت تو و هر که دشنام داد ترا پس تحقیق دشمنی کرد ترا و هر که سود نکند ترا دوستی او

لَا يَضُرُّكَ عَدَاوَتُهُ وَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ يُرْجَى الرَّاحَةُ مِنْ كَاذِبٍ

زیان نکند ترا دشمنی او و هر که بیگناه مرا ورا امید میدارد آسایش از کسیکه بسیار دروغ گوید

لَهُ لَا يُخَافُ عَلَيْهِ مَنْ لَا يَفِيهِ الْيَسِيرُ لَا يَكْفِيهِ الْكَثِيرُ مِنَ الْأَمَانَةِ

مراد ترسیده نمیشود بروے ہر کہ کفایت نمیکند او را اندک کفایت نمیکند او را بسیار کسیکہ نیست امانت

لَهُ لَا دِينَ لَهُ ٭ مَنْ لَزِمَ الطَّمَعَ عَدِمَ الْوَرَعَ ٭ مَنْ لَزِمَ الرِّفَادَ عَدِمَ

مراد را نیست دین مراد او ہر کہ لازم کرد طمع را نیست گرد پرہیزگاری را ہر کہ لازم گرفت احسان

الْمُرَادَ ٭ مَنْ لَمْ يَأْسَ عَلَى مَا فَاتَهُ أَرَاحَ نَفْسَهُ مَنْ لَمْ يَسْمَعِ النُّصْحَ

مقصود را ہر کہ اندوہگین نشد بر آنچہ فوت شد او را آسایش داد ذات خود را ہر کہ نشنید نصیحت را

فَإِنَّهُ يَزِيدُ سَمَاعَ الْمَلَامَةِ ٭ مَنْ لَمْ يَعْرِفِ التَّلْوِيحَ لَمْ يَعْرِفِ التَّصْرِيحَ

پس البتہ او افزون میکند شنیدن نکوہش را ہر کہ نشناخت اشارہ را نشناخت تصریح را

مَنْ لَمْ يُسَرَّ حَيَاتُهُ لَمْ يَغُمَّ وَفَاتُهُ ٭ مَنْ لَمْ يَنْظُرْ فِي عَوَاقِبِ الْأُمُورِ

ہر کہ خوش نشد زندگی او اندوہگین نشد مرگ او ہر کہ نگریست در آخرہای امور

وَقَعَ فِي الْحَذَرِ ٭ مَنْ لَمْ يَقْبَلِ التَّوْبَةَ عَظُمَتْ خَطِيئَتُهُ ٭ مَنْ أَيِسَ وَدَّعَ

بیفتاد در خوف ٭ ہر کہ قبول نکرد توبہ را بزرگ شد گناہ او ہر کسیکہ ایس نماند او را

الْأَبْوَانِ أَدَّبَهُ الزَّمَانُ ٭ مَنْ لَمْ يَقْبَلِ الْعِثْرَةَ سَلَبَ الْقُدْرَةَ ٭ مَنْ لَمْ

پدر و مادر ادب داد او را زمانہ ٭ ہر کہ نہ پذیرفت گناہ را دور کردہ شود توانائی خود را ہر کہ

يَرْحَمْ لَمْ يُرْحَمْ ٭ مَنْ لَهُ الْمَوْلَى فَلَهُ الْكُلُّ ٭ مَنْ لِي بِالسَّلَامَةِ بَعْدَ

رحم نہ کرد رحم نہ کردہ شود ٭ ہر کہ مراد او است خدا پس مراد او است ہمہ کیست برائے من سلامتی پس

الْبَارِحِ ٭ مَنْ لَيْسَ مَعَ الْمُتَّحِدِينَ مُتَّحِدًا فَهُوَ مِنَ الثُّنَوِيَّةِ

نوم ٭ کسے کہ نیست با دو متحد متحد پس وے از ثنویہ است ٭

مَنْ لَيْسَ تَقْوِيمُ النَّفْسِ فَهُوَ نَقْشٌ تَقْوِيمٌ مَنْ مَاتَ بِرًّا عَاشَ

ہر کہ نیست مراد او راست کردن نفس پس وے نقش تقویم ست ہر کہ نیکو کار زندگی کرد

فِی الْعَفْوِ ۔ مَنْ مَاتَ غَرِیْبًا مَاتَ شَہِیْدًا ۔ مَنْ مَالَ اِلَی الْمَالِ

در عفو ۔ ہر کہ مرد مسافر مرد شہید ۔ کسیکہ خواہش کرد سوے مال

مَاتَ فِی الْمَالِ ۔ مَنْ مَلَکَ نَفْسَہٗ فَھُوَ مَلَکٌ بِنَفْسِہٖ ۔ مَنْ مَنَّ

مرد در حب مال ۔ ہر کہ مالک شد ذات خود را پس وے مالک شد بذات خود ۔ ہر کہ احسان

بِمَعْرُوْفِہٖ سَقَطَ شُکْرُہٗ ۔ مَنْ بَغٰی فِی الدِّیْنِ ضَلَّ ۔ مَنْ نَظَرَ

بر نکوئی خود بنہاد شکر او ۔ ہر کہ ستم کرد در دین بے بہرہ شد ۔ کسیکہ نگریست

فِی الْعَوَاقِبِ سَلِمَ مِنَ النَّوَائِبِ ۔ مَنْ نَمَّ لَکَ نَمَّ عَلَیْکَ

در انجام کارہا محفوظ ماند از مصیبتہا ۔ ہر کہ سخن چینی کرد سوے تو سخن چینی کرد بر تو ۔

مَنْ ھَابَ خَابَ ۔ مَنْ ھَانَ عَلَیْہِ الْمَالُ تَوَجَّھَتْ اِلَیْہِ

ہر کہ ترسید بے بہرہ شد ۔ کسیکہ سبک شد بروے مال متوجہ شد سوے وے

الْاٰمَالُ ۔ مَنْ یَاْتِ الْحَکَمَ وَحْدَہٗ یُفْلِحْ ۔ مَنْ یَتَوَکَّلْ عَلَی اللّٰہِ

امیدہا ۔ ہر کہ بیاید حاکم را تنہا رستگار شود ۔ ہر کہ توکل کند بر خدا

فَھُوَ حَسْبُہٗ ۔ اَلْمَدِیْنَۃُ تَضْحَکُ الْاَمْنِیَۃِ ۔ مَنْ یَجْمَعْ یَتَقَعْقَعْ

پس او تعالی بس است او را ۔ ہر گہ بخندد آرزوہا را ۔ کسیکہ مجتمع شد جنبد

عُمْدَۃٌ ۔ مَنْ یَزْرَعِ السُّوْءَ یَحْصُدِ النَّدَامَۃَ ۔ مَنْ یَزْرَعْ

ستونہا ۔ از دہ ۔ ہر کہ کشت کند بدی را درد میکند شرمندگی را ۔ کسیکہ کشت بنکند

الشَّرَّ یَحْصُدِ النَّدَامَۃَ ۔ مَنْ یَزْرَعِ الشَّوْکَ لَمْ یَحْصُدْ بِہٖ عِنَبًا

بدی را درد میکند شرمندگی را ۔ ہر کہ کشت میکند خار را درد نکند بوے انگور را ۔

مَنْ کَثُرَ ھَمُّہٗ بَخِلَ ۔ مَنْ بَطَلَ ھَمُّہٗ اَبْیَہٗ یَنْتَطِقْ ۔ مَنْ یَطُلْ

ہر کہ مشغول دلا غم میشود ۔ ہر کہ دراز میشود شرمگاہ پدرش کمر می بند دلو سے ف ہر کہ دراز شود

ذَيْلَهُ يَنْطَقُ بِهِ × مَنْ يَعْمَلِ السُّوءَ يَجِدْ عُقُوبَتَهُ × مَنْ يُعْطِ

دامن وے گر بند دبوے ف کسیکہ عمل کند بدی را بیابد عذاب او را × ہر کہ میدہد

بِالْيَدِ الْقَصِيرَةِ يُعْطَ بِالْيَدِ الطَّوِيلَةِ × مَنْ يَنَمْ عَنِ الْعَيْرِ يَنَمْ

بدست کوتاہ دادہ شود بدست دراز × ہر کہ بخسپد گور خر را خسپد

نِيَاكًا × مَوَاعِيدُ عُرْقُوبٍ × اَلْمَوْتُ حَقٌّ × مَوْتُ الْأَغْنِيَاءِ

نیاک را × وعدہ ہاے عرقوب × مرگ ثابت ست × مرگ تونگران

حَسْرَةٌ × وَمَوْتُ الْعُلَمَاءِ ثُلْمَةٌ × وَمَوْتُ الْفُقَرَاءِ رَاحَةٌ ×

حسرت ست × و مرگ عالمان رخنہ است × و مرگ محتاجان آسایش ست ×

اَلْمَوْتُ فِي طَلَبِ النَّارِ خَيْرٌ مِنَ الْحَيٰوةِ فِي الْعَارِ × مَوْتٌ

مرگ در طلب آتش بہتر است از زندگانی در ننگ × مرگ

فِي دَوْلَةٍ وَعِزٍّ خَيْرٌ مِنْ حَيٰوةٍ فِي ذُلٍّ وَعَجْزٍ × مُوتُوا

در دولت و عزت بہتر ست از زندگانی در خواری و عاجزی × بمیرید

قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا × اَلْمَوْجُودُ شِفَاءُ × اَلْمَوَدَّةُ اَفْضَلُ الْقَرَابَةِ

پیش از مردن شما × موجود شفاست × دوستی بزرگتر از نزدیکی ست

اَلْمُؤْمِنُ مِرْاٰةُ الْمُؤْمِنِ × اَلْمُؤْمِنُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ

مسلمان آئینہ مسلمان است × مسلمان کسے ست کہ محفوظ ماند مسلمانان از

يَدِهِ وَلِسَانِهِ × اَلْمُؤْمِنُ قَلِيلُ الْمُؤْنَةِ × مَهْلَكَةُ الْمَرْءِ حِدَّتُهُ

دستش و زبانش × مسلمان کم مشقت ست × ہلاکت مرد تیزی اوست ×

گنجینہ دوم در مثلہای فارسی

ما بخیر و شما بسلامت ٭ ما در چه خیالیم و فلک در چه خیال ٭ کار یکه خدا کند فلک را چه مجال
ما دیان گم کرده دنبال اخته میگردد ٭ مادهٔ بعضو ضعیف میگرید ٭ مارا از این گیاه ضعیف
این گمان نبود ٭ ما را چه ازین قصه که گاؤ آمد و خر رفت ٭ ما را عجب آید که ازین کس بسر نرود ما
تو که هر که را بینی بزانی ٭ یا بوم که هر کجا نشینی بکنی ٭ ما بدست دیگران باید کوفت ما گزیده از
ریسمان بیترسد ٭ مار مرده نمی گزد ٭ مار از دُم پیش از ان دود که گوش خرگوش هزار بلای
ما ز یاران چشم یاری داشتم ٭ خود غلط بود انچه ما پنداشتیم ٭ مال مفت دل بیرحم ٭ مال عرب
پیش عرب ٭ مال مرده پس مرده ٭ مال حرام بود براه حرام رفت ٭ مال نثار جان است
و جان نثار آبرو ٭ ماهم خدای داریم ٭ ماهی را ماهی میخورد ٭ و ماهی خوار هر دو را ماهی آخر
گنده گردنی زدم ٭ ماهی بخواهی دُمش بگیر ٭ مباش ٭ بی آزار و هر چه خواهی کن
مبر نام فرزانگی که دید ٭ متواضع خاکست که کفِ پای شاه و گدا یکسان بوسد مثل
معروف بیرایهٔ زیبا نما محالست که هنرمندان بمیرند و بی هنران جای ایشان گیرند
محبت ست که دل را امید ها آرام ٭ وگرنه کیست که آسودگی نخواهد محتسب در بازارست
نه در خانه ٭ محتسب گر می خورد معذور دارد دست را ٭ محتسب اندرون خانه چکار دارد محمد علیه السلام
بمعراج بلند است نه بعمامه محنت برباد گنه لازم ٭ محنت بیفائده است و ثمر برابر کوشش
محنت قرب زبعد افزون ست ٭ مدعی سست و گواه چست ٭ مرا بخیر تو امید نیست
شر مرسان ٭ مرا همت بلند و دست کوتاه ٭ مرا افسوس می آید پریرا دیو میگاید ٭ مرا گدای تو
بودن ز سلطنت بهتر ٭ مرا نان ده و کفش بر سر بزن ٭ مرا بیا مرزد دیگر یرا نوذان ٭ مراد بخا
باعتدال ست ٭ مرا بیار و مرا بخور ٭ مرده بدست زنده ٭ مرده هر چند عزیز ست نگه نتوان داشت
مرده هرگز بمیگوزد ٭ مردن بنام به که بود زندگی بننگ ٭ مردن حق ست لیکن اول
همسایه را ٭ مردن بعلت به که زندگانی بذلت ٭ مرده آنست که نامش بنکوئی نه برند

مرده سخن نمیکند ۰ مرده گر خاک میدهد بستان ۰ مردن ملا نفع میکند ۰ خواست که بابا بمیرد
مردیت بیازمای و انگه زن کن ۰ مرد پا برهوا نهد و نامرد باد بر هوا ۰ مرد آخر بین و مبارک
بنده ایست ۰ مرد بی سنگ را و زنی نباشد ۰ مرد باش یا در پی مرد باش ۰ مردی بنود فتاده
را پای زدن ۰ مردی باید که قدر مردی داند ۰ مرغ که فربه میشود گوشش تنگ میگردد و مرغ آتش بجان
گرفته شاه مدار زرا ۰ مرغ زیرک گرد دام افتد تحمل باید ش ۰ مرگ انبوه جشنی دارد ۰ مرگ به از
رسوائی ۰ مزدور خوشدل کار بیش میکند ۰ مزدور با آفتاب در جنگست ۰ مزدن گر فتنه جان برآید
که کار کرده ۰ مزن فال که کاورد حال بد ۰ مستوفی سند میخواهد و قاضی گواه ۰ مسجد جای گوزنیست
مسکین هزار چه بی تمیزست ۰ چون بار برد همی عزیزست ۰ مسلمان مگورست و مسلمانی در کتاب
مشتی که بعد از جنگ یاد آید بر کله خود باید زد ۰ مشتی نمونه خروارست ۰ مشت ناخورده مشت
خود می نازد ۰ مشت زن دیگرست تیغ زن دیگر ۰ مشت در محل خود از تیغ بالاترست ۰ مشت بسته
قفل بهشت است و انگشت کشاده کلید رحمت ۰ سنگ آنست که خود بپوید نه که عطار گوید مصلای
زاهد اگر نشاهد رسد خود را پاک کند و مصلا را پلید ۰ مصیبتی که اجر دارد مصیبتش نتوان گفت
مطلب سعدی دیگرست معزول میشوند چه معقول میشوند ۰ معیار دوستان دغل روز
حاجت ست مفت را چه گفت ۰ مفت کرم داشتن ۰ مفتی نوشت هر چه گفتی مقام
معیش میسر میشود بدرس ۰ مقامات از کتاب مهدانی نتوان یافت نه از عمامه حریری مکن
مکن که نکو گوهران چنین نکنند ۰ مکن تکیه بر ملک دنیا و پشت ۰ که او چون تو بسیار پرورد و کشت
مگر این ابنان ملا فطنتست مگس حرام میست لیکن دل هم میزند ۰ مگس می پراند ۰ ملازم نو
تیز رو ۰ ملا منم و برادرم میخواند ۰ ملا شدن چه آسان آدم شدن چه مشکل ۰ ملحد گربسه بر خانه خالی
برخوان ۰ عقل با در نکند از رمضان اندیشد ۰ ملخ از چرخ نگارین تست ۰ من آنم که من دانم
من از آسمان میگویم او از ریسمان میگوید ۰ من پاره تو بوسم و تو دست مرا ۰ منتی گر میکشی

خزینه الامثال

از مرد میباید کشید ، من چہ گویم تنبورۂ من چہ میگوید من چہ پرسم کہ برادر کلان من چہ مست
من سودائم را زبانے نہ رسد من کجا و دیوان حافظ کجا ، من کہ بر نام جہانم چہ صلاح اندیشم من
میگویم موندارد او میگوید کن ، من مردہ جہان مردہ من زندہ جہان زندہ ، من و مربی من
ہر دو آنچنان مفلوک ، کہ ہر دو را دو مربی خوب میباید ، من ہمان احمد پارینہ کہ بودم ہستم ،
مو از زبانش برآمدہ ، مو در بدنش راست شدہ ، موت اہل صفا چہ بر رو و چہ در قفا ،
مو رہا بہ کہ نباشد پرش ، موسیٰ را سپیدی دست ہنر ست نہ عیب ، موش زندہ بہ از گربۂ
مردہ ، موش بسوراخ نمیرفت جاروب بدست ، موش را گفتند از بنیاد کندن تو بہ
کن گفت بنیاد تو بہ را ہم میکنم ، موشک میداند مہربانی دشمن اعتبار را نشاید تا بہ تلقش چہ
رسد ، مہمان غیب دشمن خادمان است ، مہمان کمتر میکند تعلیم صاحب خانہ را ، مہمان
عزیز است مگر تا سہ روز ، مہمان خویش لیک در خانۂ تو ، مہمان مہمان را نتواند دید و صاحبخانہ
ہر دو را ، مہمان بے وقت سہ پاے خود میخورد ، مہمان را با فضول چہ کار ، مہمان ناخواندہ ہمدست
نہ نشیند بجاے عقرب کور ، میان عاشق و معشوق رمز ست ، کرام کاتبین را
ہم خبر نیست ، میان دو خرما دانہ ماند ، میان دو خر آرد میخواہد میان دو سنگ آرد میخواہم
میتواند بخشید گر گناہے میشود نہ بخشش قائم ست ، میراث پدر خواہی علم بدست آر نہ زر میراث
گرگ مردہ بکفتار میرسد ، میفروشند گبند و خرج منارہ میکند ، میکشد زہر اگر اندک ارسطیناست میگوید
دہر سومی بوید ، میگوید و دو اپس نگاہ میکند

گنجینۂ سوم در امثال ہندیہ

مات کا مات گرہ اہی ، مارے سے پدایا بھلا ، ماری ماری دھورا ڈانی ، مار پیچھے
سنوار ، مار کے آگے بھوت بھاگتا ہی ، مارنے والے سے جلانے والا بڑا ہوتا ہی ، مارکی جاگہ

داد الٰہی ہے ۔ ماروں تیر ہنوا اور پڑوسے خیر آباد ۔ ماروں گھٹنا پھوٹے آنکھ ۔ مار منھ طباق سا
آگے دھرا نہ کھائے ۔ مارنے کا ہاتھ پکڑا جاتا ہے کہنے والے کی زبان نہیں پکڑی جاتی ۔ ماما پنجرہ یاں
کھایا پکے ہیں ۔ ماموں کے کائیں انتی بھانجا اینڈا اینڈا پھرے ۔ مان نہ مان مین تیرا مہمان ۔
مان کا یان بھلا ۔ مانگے تانگے کام چلے تو بیاہ کرے بلا ۔ مانگے پرتا نگا اور بڑھیا کی برات ننگ
عار کے کیئے جھاجا مانگ لین تو لاگی لاجا ۔ مانگتا کی جھجی ۔ مان کا پیٹ کھارکا آوے ۔ مان اپنی
باپ نیلی بٹیا شاخ زعفران ۔ مان چھوڑ مہوسی سے مزاج ۔ مان نہ مان کا جا یا سبھی لوگ بولا یا
مان مرے موی جیسے ۔ مان روو سے تلوار کے گھاؤ سے باپ روو سے تیرے گھاؤ سے ۔
مان مارنگی باپ کو لا بیٹا روشن الدولہ ۔ مان پنہاری باپ کنجر بیٹا مرزا سنیچر ۔ مان پنہاری بھلی اور
باپ نعمت ہزاری بھلا نہین ۔ مان پنہاری پوت چھیلا چوتڑ پر باندھے بور کا تھیلا ۔ مان
بیٹی مین فلان غائب ۔ مالش کے بیچاننے کو معاملہ کسوٹی ہے ۔ ماہ تلا تل بارہ ہے ۔ بھاگن
گوڑے کاڑھے ۔ مائی مائی سب لمین بالیو کوئی نہین ملا ۔ مت کر ساس برائی تیرے
آگے بھی جانی ہے ۔ مجکو کوئی نہ مارے مین تو سبکو مار آؤن مچھی کی جھانٹ جھینگا ۔ مچھلی کے
بچون کو تیرنا کون سکھلائے ۔ مچھلی تو نہین کہ سڑ جائیگی محلے مین آئی برات پڑوسن کی
گئی ہگاس ۔ مخادیم خان کی سالی مدعی مدعی علیہ ناؤمین شاہد پیرتے جائین ۔ مدھر
میری جورو ہووے ۔ مرتا کیا نہ کرتا ۔ مردے کو بیٹھ کر روتے ہین اور روزی کو کھڑے ہوکر ۔
مردے پر جیسے سو من مٹی ویسے ہزار من ۔ مردہ بہشت مین جائے یا دوزخ مین حلوے مانڈے سے کام
مرد کو کرد ضرور ہے ۔ مرد کو ہشیاری لازم ہے ۔ مردے مرنام کو نامرد مرے نان کو ۔ مرد کا نوکر
مرے برس دن مین رنڈ یکا نوکر چھ مہینے مین ۔ مرزا بھوا مرغے کی بانگ کا کیا اعتبار مرغی کے
خواب مین دانہ ہی دانہ ۔ مرغی اپنی جان سے گئی کھانے والے کو مزہ نملا ۔ مرغی کو
تلے ہی کا گھاؤ بس ہے ۔ مرغا بانگ نہ دیگا تو کیا صبح ہی نہوگی ۔ مرن چلے سوگ سامنے ۔

مرین سنکلیون کہ بیڈھین گئین، مرے نہ مانجھا دے، مسلمانی آباد انی، مسیت ڈھے گئے محراب رہ گئی، مسی کا حل کسکو میان چلے، بھس کو مشعلچی آپھی اندھا، مفلسی مین آٹا گیلا، مفلسی اور فالسے کا شربت، مفلس سے سوال حرام ہی، مقدور کی ماں گوڑے ہی رگڑتی ہی، مکر چکر کی کمائی آدھا تیل آدھا پانی، مکے مین رہتے مین پرچ نہین کہا مکے گئی نہ مدینے گئی بیچ ہی بیچ پھر بھیے ملا نہوگا تو کیا مسجد مین اذان نہوگی، ملا جی کیا کہین اخون جی آگے ہی سمجھے ہوے ہین، ملا کی دوڑ مسیت تک، ملا جی کی ملاحی وہی بانس کے بانس کھائے، ملکی کیا جانے پراے دل کی، من بھائے مونڈی ہلائے، من بھائے تو ڈھیلا اپسا، من بھر کا سر ہلاتے ہین پیسا بھر کی جیب نہین ہلاتے، من چلتا ٹٹو نہین چلتا ہن دیگا تو کٹھوتی مین گنگا، منڈوے کے آٹے مین نمک کیا، من سن گانے دس لس روے، خصوصکر سکھ سے سوے من مین شیخ فرید بغل مین اینٹ، من مانی گھر جامی، من موتون بیاہ من جاوے تو ہاہ موت کو پکارے تو کہے راضی ہووے، موت بھلی کہ جان کندن، موت سر پر کھیلتی ہی، موتین گے اور سورہینگے، موزی کا چینگل، مورک کی ساری رین چیتر کی ایک گھڑی، موری کی اینٹ کا جواب پتھر، موز بکا گھاؤ میان جانین یا پاؤن، موکو نہ تو کوی جو ملہر مین، مھبون کو مہوا مدماتا ایمان جس چاہی پرس دے، مولی اپنی ہی پالون بھاری مول سے بیاج پیارا ہوتا ہی، موم کی ناک موم کی مریم موم کے پاے اٹھ مریم تیرے دھگڑا آئے، مہنھ مانگی موت نہین ملتی، مہنھ کا لاتخت اجالا، مہنھ مین دانت نہ پیٹ مین آنت، مہنھ مانگا بریا یا مہنھ ہی مہنھ مارے اور تو تو بیگاڑے مہنھ پر لی لوئی تو کیا کریگا کوئی، مہنھ دیکھی سب کہین خدا لگتی کوئی نہ کہے، مہنھ سے لام کاف مت نکالو مہنھ پر ہوائیان اڑنے لگین، مہنھ سے رال ٹپکی پڑتی ہی، مہنھ کو کالک لگا گئے، مہنھ پر خاک ملی ہی، مہنھ لگنے دو کن پیٹ مین، مہنھ ہالے ستر بلا ٹالے، مہنھ نوز نہ پیٹ صبور، مونڈلی سر پر یا نی ڈھل گیا، موہے گن موہے گن چل رنڈی تو ہے کون گنی، موہے باپ کے

نیشنل لائبریری آف پاکستین ریفرنس
دارالامثال

بڑی بڑی آنکھیں موسے پر سو درسے ہ موسے پر کوئی کسی کام نہیں آتا ہ موسی کی قیراط جیسے کا
گھر موسے ستیر سے جیتی رہی بلی ہ موسے کیون کہ سالن کھا آئی ہ موسی بچھیا یا بھیں کے ناؤن
موسی مائی لوٹی سگائی ہ موسی بھون ہ مہر ہی پر دودھ نہیں ہ مہر گئی محبت گئی گئی مان اور پان
حقے سے منھ جلس کے بدا کیا مہمان میان مسافر دو تو سہی دیکھیں خدمتی کیا کرتی ہے
میان نے لوٹی سب گھر سے کھوئی ہ میٹھا میٹھا ہپ ہپ کڑوا کڑوا تھو ہ میٹھا اور
کھوٹی بھر ہ میٹھی میٹھی باتیان اور تانین کیین ہاتھ کھڑی ہیں ہ میٹھی چھری سیر باپ
سنگی تھا پر آپ بڑا آزاد کیا کرتا ہ میرا ہاتھا تبھی ٹھنڈا تھا ہ میری ایک بولی میری دو بولی ہ میری
ٹکی ٹاسٹ بولی ہ میرے ہی سو راجہ کے نہیں اور راجہ میرا منگتا ہ میرے گھر سے آگ لائی اور ہاتھ کھا
بھسند میان گور برابر ہ مین مردن تاکی کیے وہ مرے وا کے لیے ہ مین بھولی کہ بیٹھ مین کروں
تیری بھلائی تو کر میری آنکھ مین سلائی ہ مین کو مجھری لا بھائی ہ مین سکھ لاکھ کھٹ کی
کو بھی نہ کام ہوا ہ خزینہ بست و ہشتم در مثلہای عربی حرف نون ختم بر خزینہ

گنجینہ اول در امثال عربیہ

اَلنَّادِرُ کَالْمَعْدُوْمِ النَّادِرَۃُ لَا تَرُدُّ ہ نَارُ الْفُرْقَۃِ اَحَرُّ مِنْ نَارِ جَھَنَّمَ
نادر مانند معدوم ست یافتہ برگردانیدہ نمیشود ہ آتش جدائی بسیار گرم ست از آتش دوزخ
نَارُ الْاَحْبَابِ لَا تُقْدَحُ اِلَّا بِالْخَیْلِ وَالرِّجَالِ وَفِیْھَا ہ اَلنَّارُ تَاْکُلُ نَفْسَھَا اِنْ لَمْ تَجِدْ مَا تَاْکُلُ
آتش دوستان افروختہ نمیشود مگر بسواران و پیادگان و در آن آتش ہست ہ آتش خود را میخورد اگر چیزی نیابد کہ بخورد آزار
اَلنَّارُ کَیْدُ الرَّمَادِ لِاَنَّھَا تُطْعِمُ الْعِبَادَ اَلنَّاسُ اَتْبَاعُ لِمَنْ غَلَبَ
آتش سپہ خاکستر ست چہ آنرا بندگان خود را میخوراند ہ مردمان تابع اند برای کسیکہ غالب شد
اَلنَّاسُ اِخْوَانٌ وَشَتَّی فِی لِئَیْمٍ ہ اَلنَّاسُ عَلٰی دِیْنِ مُلُوْکِھِمْ اَلنَّاسُ
مردمان برادران اند مختلف اند در خصلتہا ہ مردمان بر دین پادشاہان خود اند ہ مردمان

كَالسِّنَانِ الْمُشْطِ النَّاسُ مَجْزِيُّونَ بِاَعْمَالِهِمْ النَّاسُ مَعَ اللِّبَاسِ

مانند دندان شانہ اند ۔ مردمان بپاداش داده شوند بہ عملہای خود ۔ مردمان با پوشاک اند ۔

اَلنَّاسُ مَوْتَى وَاَهْلُ الْعِلْمِ اَحْيَاءٌ النَّاسُ يَخْسِرُونَ مَا تَبَاهَوْا

مردمان مردہ اند و عالمان زنده ۔ مردمان زیان میکنند چیزیرا که تفاخر کردند

نَاوِصِ الْحُرَّةِ تُرَسِّلُهَا اَلتَّبَعُ يَقْرَعُ بَعْضُهُ بَعْضًا اَلْبَيْدُ رِضَاعٌ

گرفت دام را باصالح کرداورا پیرو تبع میگوید بعضی از بعضی را و آب افشرده شیر دادن

اَلْاِخْوَانُ نُجَارُهَا نُجَارُهَا اَجْنَمُ الْفَضَاءِ لَدَيْسَ نَجْمُ السَّمَاءِ اَلنَّدَمُ تَوْبَةٌ

برادران نسبت ۔ رنگ شتر اصل اوست ستاره ۔ تقدیر نیست مانند ستاره آسمان شرمندگی توبہ است

نَدِمْتُ نَدَامَةَ الْكَسْعِيِّ تَزَوَّجَ الْفَرَارَ اَسْتَجْهَلَ الْفَرَارَ اَلنِّسَاءُ

شرمنده شدم مانند شرمندگی کسی کہ پرستید بزنان شمرده بود را ایشان ۔ زنان

شَقَائِقُ الْاَقْوَامِ نِسْيَانُ الْمَوْتِ صَدِئُ الْقَلْبِ نَصْبُ الْبَلَدِ عَجَبًا

بندہای گروہ ۔ اندوہ فراموش کردن مرگ زنگ دل است ۔ نصیحت کردن دشمنی ست

اَلْيَقِيدُ ۔ نُصْرَةُ الْحَقِّ شَرَفٌ وَنُصْرَةُ الْبَاطِلِ سَرَفٌ اَلنَّقْصُ

کنانہ ۔ یاری کردن حق شرف گردست ۔ یاری کردن باطل خیرگی عقل ست ۔ تحقیق علم

يَلْحُ جِهَادُ الشَّيْطَانِ اَلنَّصِيبُ يُصِيبُ اَلنَّصِيحَةُ بَيْنَ الْمَلَا

راست جہاد شیطان ست ۔ نصیب میرسد ۔ نصیحت میان

تَقْرِيعٌ نَظَرُ الشَّحِيحِ اِلَى الْعَاثِرِ الْمُفْلِسِ اَلْمُغَلِّينَ نَجْتُ الْعَيْنَيْنِ

سرزنش کردن ست ۔ نگریست بخیل سوی عثرض محتاج ۔ هر دو پاپوش زیر هر دو چشم باد

نِعْمَةُ الْجَاهِلِ كَرَوْضَةٍ فِي الْمَزَابِلِ اَلنِّعْمَةُ مَجْهُولَةٌ مَا دَامَتْ مَحْصُولَةً

نعمت نادان مانند باغ ست در جایہای پلید ۔ نعمت مجہول ست تا وقتیکہ موجود ست

فَاذَا فُقِدَتْ عُرِفَتْ × اَلنِّعْمَةُ اِذَا فُقِدَتْ عُرِفَتْ × نِعْمَ الْخَلَفُ

پس چون گم شود شناخته شود × نعمت چون گم شو شناخته شود بهتر داماد

اَلْقَبْرُ × نِعْمَ الشَّيْءُ الْهَدِيَّةُ اَمَامَ الْحَاجَةِ نِعْمَ صَوْمَعَةُ الرَّجُلِ بَيْتُهُ

گور است × بهتر چیز تحفه است پیش حاجت × بهتر عبادتگاه مرد خانه او است

نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الْحَوْرِ بَعْدَ الْكَوْرِ × نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ غَضَبِ الْحَلِيمِ

پناه میگیریم بخدا از نقصان بعد زیادتی × پناه میگیریم بخدا از خشم بردبار

نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ ذٰلِكَ نَعِيمُ الْكَلْبِ بُؤْسُ اَهْلِهِ اَلنَّفَاضُ يُقْطِرُ

پناه میگیریم بخدا از آن × نعمت سگ سختی اهل اوست × تنگدستی قطار قطار میرود

اَلْحَلَبُ × نَفْسُ عِصَامٍ سَوَّدَتْ عِصَامًا × اَلنَّفْسُ مَوْلَعَةٌ بِحُبِّ

شتر آنرا که نفس عصام سیاه کرد عصام را × نفس حریص است بدوستی

اَلْعَاجِلِ × اَلنَّفْسُ مَعْدِنُ كُلِّ × نَقَضَ الْعُقَابُ الْوَذَامَ ×

عاجل نفس جای مهر دی است × افشاند عقاب روده را ×

نِقَاطُ الْقُرْاٰنِ خَيْلُ الرَّحْمٰنِ × وَالْغُفْرَانِ اَلنَّقْدُ عِنْدَ الْحَاذِقِ

نقطهای قرآن نقطه های بخشش و آمرزش است × نقد نزد یک اول سخن است

نَقْصُ الْبَدْرِ مِنْ عَيْنِ الْكَمَالِ × نَقْعُ بَابِ الْاِخْلَاءِ نَقْعٌ لِلْعَيْنِ كَالْكُحْلِ

کم شدن ماه چهاردهم از ذات کمال است × غبار در دوستان نفعیست برای چشم مانند سرمه

اَلضِّيَاءُ النُّقُودُ تَحُلُّ الْعُقُودَ النِّكَاحُ يُفْسِدُ الْحُبَّ × نُورٌ عَلٰى نُورٍ

روشنی مردها میکشاید گره ها × نکاح تباه میکند دوستی را × روشنی بر روشنی

اَلنَّوْمُ اَخُو الْمَوْتِ × نَوْمُ الظَّالِمِ اَحْسَنُ مِنْ يَقْظَتِهِ × نِيَّةُ الْمَرْءِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ

خواب برادر مرگ است × خواب ستمگار نیکوتر است از بیداری او × نیت مرد بهتر است از عمل او

گنجینه دوم در امثال فارسی

نابرده رنج گنج میسر نمیشود ناخوانده نجائه خدا نتوان گفت ناخن ندارد که لب پشت خارد نادان سخن گوید و دانا قیاس کند ناز بر آن کن که خریدار است ناسوده کجا رود که آسوده شود ناکس تربیت نشود ای حکیم کس ناکرده کار چون کار کند خود را رسوا نماید ناکرده ارمان کرده پشیمان ناکشته را قصاص نتوان کرد ناله آب از ناهمواری زمین ست نامرد زنده همیشه لاف مردی زند نام مرد به از مرد به نام بلند به از بام بلند به نام رستم به از رستم به ننامش کلان و دهشش ویران نان یکروزچه بر پشت و چه در شکم نان بده نام یار نان میگوید و جان میدهد نان گربه بتیر میدوزد نانی بده جانی بجز نانم انبان نمیخواهد نانش در روغن افتاده ناودان کعبه میدوزد و باران رحمت طمع میدارد نبرد قد نرم را تیغ تیز نبود خیر دران خانه که عصمت نبود نتوان مرد بسختی که من انجا زادم نخورده بخشی است نخود بهر آش ست ندهد نقد را بنسیه نرخ متاعی است که فراوان بود گر بمثل جان بود ارزان بود نرمے ز رباختن زن خودگادن ست نرم چوب را کرم میخورد نه نر و ماده میخورد آهن در سنگ نزدیکان را بیش بود حیرانی نزدیک آتش پرست دوزخ به از بهشت نزدیکان بے بصر دور دوران باخبر در حضور نزدکم حوصله کفش زردوزی از گوشوار زر نشاط عمر باشد تا به سی سال چو چل آمد فروریزد پر و بال نشود نیک نهاد یکه ز عشاق بدست نفس بر آمد کار از تو نمی آید نقاش نقش ثانی بهتر کشد نادل نقد دید وخندید نقش بر آب میزند نقل کفر کفر نباشد نقل عیش به از عیش نکند دوست نهار از دوست نکوئی کن و در آب انداز نکوئی با بدان کردن چنان است که بدکردن بجائے نیکمردان نه نگو گوی گردیر کوئی چه غم نگاه درویش همین سوال ست نگون شد آسمان

فرهنگ آنندراج | فرهنگ نظام | غیاث اللغات | دال بهار عجم | فرهنگ امثال

برای چیدن آدمیان ست نماز ستون دین ست وقامت مردستون نماز نماند ستمگار
بدروزگار نماند برولعنت پایدار نمرد واز پرگرگس برآسمان نتوان رفت مگراز لکد پشہ
برزمین رود نمک میخورد ونمکدان می شکند نوشتن بے نیش حاصل نہ شود نوکر قاضی را
خطرۂ تعذیر نیست نویسندہ داند کہ در نامہ چیست نہان کی ماند آن رازی کز او سازند
محفلہا نہ از تو جود ونہ از من نخود نہ خودنوری نہ بکس دہی گندہ کند بسک ہی نہ در
آسمان درخت نہ در زمین بخت نہ ودہر سخن بجا گفتن رواست نہ خطای بزرگان گرفتن خطاست
نہ روی ماندن نہ رای رفتن نہ روی رہائی نہ راہ گریز نہ تہ سیخ سوزد نہ کباب نہ شیر شتر
میخواہم ونہ دیدار عرب نہ صبر در دل عاشق نہ آب در غربال نہ قاضیم نہ مشائخ نہ محتسب
نہ فقیہ نہ مراچہ سود کہ منع شراب خوارہ کنم نہ مالدار کہ سلطان گیرد نہ ایمانی کہ شیطان
نہ نان گندمی نہ سخن مردمی نہ ہر زن زن ست ونہ ہر مرد مرد نہ ہر انگشت یکسان نکرد
نہ ہر جای مرکب توان تاختن نہ کہ جاہا سپر باید انداختن نہ ہر کہ چہرہ برافروخت دلبری داند
نیاید بجو باز آبی کہ رفت مدتی تاب صبر دارم نہ فرصت جدائی نہ نیستی ونا برخورداری
نیش عقرب نہ از پی کینست نہ مقتضای طبیعتش امینست نہ نیم حکیم خطرہ جان نیم ملا خطرۂ
ایمان نہ نیم خوردہ نہ سگ ہم سگ را شاید نہ نیم نان گرخورد مرد خدا نہ بذل درویشان کند
نیم دگر نہ نیکی نیک را بدی بدرا نہ نیکی برباد گنہ لازم

گنجینہ سوم در امثال ہندیہ

نا تانہ گوتا فلان بگڑ روتا نہ ناچ نجانون آنگن ٹیڑھا نہ ناچنے نکلے تو گھونگھٹ کیا نہ نادان بات
کرے دانا قیاس کرے نہ نادان کی دوستی جی کا زیان نہ نادان دوست سے دانا دشمن بھلا
نازک لب پادی زہر ناک چنے چبوائے ہین نہ ناک کاٹی مبارک کان کاٹے سلامت ناک

رنیٹھ سے بدتر کرڑ الاہی + ناک تو کٹی پر وہ پو بھی مری + نامی ساہ کما کھاوی نامی چور مارا جاے
نام کیورہی یا دی بس نام بڑا اور درسن تھوڑا نائی نہ سہم کرے نواسا چٹی بھرے + نانی آگے
نینوائی کی باتین نانی کی برات مین سب ہی ٹھاکر + نائی نائی بال کتنے بچھان جی آگ ہی آتی ہین
دائن سیکے پاؤن ان پنچ دھوے بجاے + **ندی** ناؤ سنجوگ کت او دھوکت لوگ ندی تو کیون
گھراتی ہے کہ مین پاؤن ہی نہین رکھتا + ندی لنارے روکھا جب سب ہوی بناس + **نرل**
ہو مین ٹھیلا ٹھیلی نری مان بڑھی مٹی آخر دنیا فنا فنی + **نقر یمین** نخرا کیا + **نقارے**
باج دمامے باج گئے + **نکاحی** نہ بیاہی منڈوے بہو کہانسے آئی + نکسا بیا بڑے احوالون + نکٹی کی
ناک کئی سوا باشت اور بڑھی + نکھٹو گئی ہاٹ منگائی ترازو لائی باٹ + **نہل** کا مارا نولاٹوٹی نہ مارنیکا
گا + **نند** بھلی بسنت + نند کا نندوئی گلا لاگ لاگ ٹی + ننگون کو بھوکون نے لوٹ لیا +
ننگ دھڑنگ **نوکری** نت نئی + نوکری انڈ کی جڑ ہی + نوکری بڑی کیسیا ہی + نوکر
لاٹ کیسو کے ہونٹھ لین حق لین + نوکو نڈی اور دس ٹیکی + نومن تل کھائی پھر تلیر کا تلیر
نون والی کا نون گرا اُسنے اٹھا لیا گھی والی کا گھی گرا اُسنے کیا اٹھایا نہ ایک ہنسا بھلا نہ
ایک روتا بھلا + نہ باسنی بچہ نہ کتا کھاے + نہ بولی بولی تو ایک پتھر کھینچ مارا + نہ بی بی نہ پیر بھلا
بیر + نہ سانپ مرے نہ لاٹھی ٹوٹے + نہ کتا ڈھیگا نہ بھونکے گا + نہ گاڑی بھری آشنائی
نہ جو بھر تا نہ گائین کے نہ من نہ گسائین کی بھانڈی + نہ گوہ مین ڈھیلا ڈالی نہ چھپٹین بہائی +
نہ مین جلاؤن تیرہی نہ تو جلا ہر میری + نہ ماہی مرے نہ کانی کٹی + نہ نومن تیل ہوگا نہ راد ھا ناچیگی
نہ گین نہ بستہ چھوڑین + نیا بسنی اور انڈ کا پھیلیں + نیا نو دن پرانا سو دن + نیا نوکر شیر ا رے
نیا آیت پیر و پرالاؤ + نیم پنچوڑ + نئی جوانی بانجھا دھیلا + نئی سر سے جنم پایا ہی + نئے
سر سے پائی جوی + آدھی رات ہرا دن ہوئی + نیستی اونا برخورداری + نئی فوجداری
نکلے نے پادا سر گھر بھاگا + نکٹی میا پانی پیا پوتا + نکھین کنوان سے نکھرا + نیان نون

اور مرغی پر نظارہ ۔ نیکی کر خدا سے پاؤ ۔ نیکی ہی بچاتی ہے ۔ نیکی کا پوچھنا کیا ۔ نیکی اور پوچھ
پوچھ ۔ نیل کا ماٹ بگڑا ہے ۔ نئی نائن بانس کی نہرنی ۔ ناگن میگنی پر بہن نئی نوام برائی
جمیدام ز خزینہ ریست و ہم در مثلہائے حرف واو مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینہ اول در امثال عربیہ

اَلْوَاحِدُ لَا یَصْدُرُ عَنْہُ اِلَّا الْوَاحِدُ ۔ اَلْوَاحِدُ شَیْطَانٌ وَالْاِثْنَانِ وَدُو

واحد صادر نمی شود از او مگر یکے ۔ واحد یک شیطان ست

شَیْطَانَانِ وَالثَّلٰثَۃُ رَکْبٌ ۔ وَارْضَ بِی فَاِنَّ خَیْرَکَ فِی الرَّطِیْطِ ۵۲

دو شیطان و سہ جماعت اند ۔ واحمق باش پس البتہ بہتری تو در حماقت ست ۵۳

وَاسَاکَ مَنْ تَغَافَلَ عَنْکَ ۔ وَاسَافَ حَتّٰی یَشْتَفِی السَّوَّافُ

غمخواری کرد ترا ہر کہ غفلت ورزید از تو ۔ و ہلاک شد تا آنکہ گلہ نمیکند ہلاکے را ۵۴

وَافَقَ شَنٌّ طَبَقَۃً ۔ اَلْوَاقِیَۃُ خَیْرٌ مِّنَ الرَّاقِیَۃِ ۔ وَالْاٰلِ مِنْ لَمْ

موافقت کرد شن طبقہ را ۔ پرہیز بہتر ست از زن افسون گر ۔ و دوستی کرد ترا ہر کہ دشمنی کرد او

یُعَادِکَ ۔ وَاِنْ تَصِبْکَ سَیِّئَۃٌ یَفْرَحُوْا بِہَا ۔ وَلَنْ کَثِیْرٌ مِّنَ الْخَلْطِ

نکرد ترا ۔ و اگر بد شمارا بدی شادان شوند بودی ۔ و بتحقیق پیشتر از آمیزش کنندگان

لَیَبْغِیْ بَعْضُہُمْ عَلٰی بَعْضٍ وَاِنَّمَا لِکُلِّ امْرِءٍ مَانَوٰی ۔ وَاِنَّہٗ لَقَسَمٌ

ہر آئینہ بغاوت میکنند بعض ایشان بر بعضے ۔ و جز این نیست کہ برای ہر مرد چیزست کہ نیت کرد ۔ و بتحقیق وی ہر آئینہ سوگندست

لَوْ تَعْلَمُوْنَ عَظِیْمٌ ۔ وَجَدْتُ النَّاسَ اَخِرَ بَقْلَۃٍ ۔ وُجُوْبٌ

اگر میدانند بزرگ ۔ یافتم مردمان را آخر کار ۔ سزہ ۔ واجب

اَلْمُلَاحَظَۃُ کِفَاءُ الْمُحَافَظَۃِ ۔ وَجِّہِ الْبَحْرَ وَجْہَکَ ۔ وَجْہُ الْمُبْلِغِ

شدن ملاحظہ برابر محافظت ست ۔ متوجہ کن سنگ روی خود را در وے رساننده

أَقْبَحُ × وَجْهُ الْحُرِّ مِنْ أَقْبَحِ × أَلْوَحْدَةٌ خَيْرٌ مِنْ جَلِيسِ السُّوءِ

زشت ترست ، روی در خلا ندیدن زشت ترست ، تنهائی بہترست از ہمنشین بد

وَحْشَى وَلَا جَلَ وَخِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ يَشْتَهُونَ × وَدَقَّ

زن آرزومند ست بخوردن چیزی و نیست حمل ، وحیلولت کردہ شد میان ایشان و میان چیزی کہ خواہش میکنند نزدیک

الْعِيرُ إِلَى الْمَاءِ وَرِثَ فُلَانٌ هٰذَا قَبْلَ أَنْ يَنْفُسَ فُلَانٌ

گور خر سوی آب ست ، وارث شد فلان این را پیش از بخل کردن فلان بچیزے

وَزْرُ صَدَقَةِ الْمَنَّانِ أَكْبَرُ مِنْ أَجْرِهِ × وَصْفُ الْعَيْشِ

بار صدقہ نہندہ بزرگتر از آداب او ، بیان کردن عیش

نِصْفُ الْعَيْشِ × وَضْعُ الْإِحْسَانِ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ ظُلْمٌ ×

نصف عیش ست ، نہادن احسان در غیر محلش ستم ست

وَضَعَ فُلَانٌ عَلَى يَدَيْ عَدْلٍ × أَلْوَطْنُ أُمُّ الثَّانِي × وَعْدُ

نہاد فلان بر ہر دو دست عادل ، وطن مادر توقف ست ، وعدہ

الْكَرِيمِ أَلْزَمُ مِنْ دَيْنِ الْعَزِيمِ × وَعَيْنُ الرِّضَاءِ مِنْ كُلِّ عَيْبٍ

جوانمرد لازم ترست از قرضہ قرض خواہ ، و چشم خوشنودی از ہر عیب

كَلِيلَةٌ × أَلْوَقْتُ سَيْفٌ قَاطِعٌ × وَقِّرْ نَفْسَكَ تَهَبْ

ماندہ است زمانہ شمشیر برندہ است توقیر کن نفس خود را بخشیدہ شوے

وَقَعَتْ عَلَيْهِ رَحْمَةٌ × وَقَعَ الرَّبِيعُ عَلَى أَرْبَعٍ × وَقَعَ فِي عَاشُورَ

واقع شد بر وے رحمت ، واقع شد بہار بر سرایہای ، بیفتاد در جاے

شَجٍّ × وَقَعَ فِي رَوْضَةٍ وَغَدِيرٍ × وَقَعَ فِي حَيْصَ بَيْصَ ×

بدی ، واقع شد در باغ و چشمہ ، واقع شد در سختی و تنگی

وَقَعَ الْقَوْمُ فِي سَلَاجِمَ أَوْقَفَ لَا يَمْلِكُ × وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ

افتادند گروه در یارکس شتر ۵۲ وقف مالک کرده نمیشود + وبود میان آن

قَوَامًا × وَلَايَةُ الْأَحْمُقِ سَرِيعُ الزَّوَالِ × وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ

راستی حکومت نادان بزودی دور شدنی ست + و هر آئینه میدانید خبر او را بعد

حِينٍ × وَلَدُ الْجَارِيَةِ أَنْجَبُ × الْوَلَدُ سِرُّ الْأَبِيهِ × أَلْوَلَدُ يُشْبِهُ

وقتی + فرزند کنیز نجیب تر ست + پسر راز ست برای پدر خود + پسر مشابه میشود

بِالْخَالِ × أَلْوَلَدُ الْحُرُّ يَقْتَدِي بِآبَائِهِ الْغُرِّ × أَلْوَلَدُ الرَّشِيدُ يَقْتَدِي

بہ خال + پسر آزاد پیروی میکند + پدران مشهور خود + پسر رشید پیروی میکند

بِأَبِيهِ الْحَمِيدِ × وَلِلنَّاسِ فِيمَا يَعْشَقُونَ مَذَاهِبُ × وَلَنْ يُصْلِحَ

بہ پدر ستوده خود + و برای مردمان در چیزی که عاشق میشوند راهی ها ست و هرگز نسازد

الْعَطَّارُ مَا أَفْسَدَهُ الدَّهْرُ × وَلَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ

طبیب چیزے را که تباه کرد آنرا زمانه و هر آئنه باز گشتند بچیزی که باز داشته شدند از آن و البته ایشان

لَكَاذِبُونَ × وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ × وَلِيُّ الطِّفْلِ مَرْزُوقٌ

هر آئنه در وغ گویند + و اگر میدانست خداوند ایشان بهتری هر آئنه میشنوانید ایشانرا + مالک بچه روزی داده شده است

وَهُمِنْ دُونِهِ خَرْطُ الْقَتَادِ × وَمِنْ عَضِّهِ مَا يَتَبَيَّنُ شَكِيرُهَا × وَهَلْ

و از نزدیک او ست مالیدن درخت خاردار + و از تازگی او ست آنچه می روید شاخهای او + و آیا می جنبد

الْبَازِي بِغَيْرِ جَنَاحٍ × وَيْلٌ أَهْوَنُ مِنْ وَيْلِينِ × وَلَيْلٌ أَعْلَمُ أَمْ لَيْلُ الْبَصَّاصِ

باز بدون پر + یک ویل سبک تر ست از دو ویل + سختی ترا یا میدانی که مادر بتو جماع ست

وَلَا يَرْضَاعُ الْإِرْضَاعُ × وَيْلٌ لِلْحَسُودِ مِنْ حَسَدِهِ × وَيْلٌ لِلشَّجِيِّ مِنَ الْخَلِيِّ

و دایه شیر دادن ست + هلاکی برای حاسد ست از حسدش + هلاکی برای اندوهگین ست از بی غم +

وَیلٌ لِمَن ساءَ خُلقُہٗ وَقَبُحَ خَلقُہٗ ٭ وَیلٌ لِمَن وَقَرَ لَہٗ اَحرارُہٗ

حق ست برائے کسی کہ بد شد خلق او و زشت شد صورت او ٭ ہلاکت ست برائے کسے کہ توقیر کرد آزادگان را

گنجینہ دوم در مثلہای فارسی

واگن کینہ بجو ہر بسیہ ٭ دو ماندہ گاور انجر باید داد ٭ دو ماندہ بہ کہ ور ماندہ ٭ وای بر قدر سخن گر بہ سخندان نہ رسد ٭ وای نہ یکبار کہ صد بار وای ٭ وای گرد پس امروز بود فردای ٭ وای بر ان خوردہ کہ تنہا خوری ٭ وای گور تنہا گور ٭ **ورثہ** چیزے دیگر ست ٭ **وظیفہ** گر طلبی رو ہنر بدست آور **وفای** عہد نکو باشد از بیاموزی **وقت** ضرورت چو نماند گریزد دست بگیرد سر شمشیر تیز ٭ وقت خوش چو از دست رفت باز بدست نیاید ٭ وقت را بندہ ساعت را سلطان **ولی** را ولی میشناسد

گنجینہ سوم در مثلہای ہندیہ

واچھڑی کلیان ٭ واہمہ خلاق ہی ٭ **وقت** پڑے پر جانیے کو بیری کو میت ٭ **ولی** کے گھر میں شیطان دولی کو ولی ہی پہچانتا ہی ٭ **وہان** تک ہنسے جو روندے وہ بھس پہ چھائی مل دونوں خاک اوڑائی ٭ وہ بھی پاتریں جو منڈ لیں ٭ وہ دن دبیا جو گھوڑی چڑھیا کبیا ٭ وہ دن گئے جو خلیل خان فاختہ مارتی تھی ٭ وہ وہ دن گئے جو بھینس بگوڑے لگتی تھی ٭ وہ دڑ باہی جلاد یا ٭ وکلی ہی جاتی رہی جبین تل بندھتے تھے وہ گوڑ نہیں جو چیونٹا کھائے ٭ وہ منڈھی ہی جاتی رہی جہان اتیت رہتے تھے ٭ وہم کی دارو ہی نہیں ٭ وہ ہی بھول جو مہیشر نہ جانے

وہ ہی ساٹھ رہ ہی تین بیسی × وہی اپنا جو اپنے کام آوے خزینہ سی ام در مثلہا حرف ہا مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینۂ اول در امثال عربیہ

هَاتِ مَا عِنْدَكَ تُعْرَفْ بِهٖ × هَانَ عَلَى الْأَمْلَسِ مَا كَوَى الدَّبَرَ ×

بیار انچہ نزد تست شناختہ شوی بوے ۔ سبک شد بر درست پشت انچہ ملاقات کرد ریش پشت

هَانَ عَلَى النَّظَّارِ مَا يَمَرُّ بِظَهْرِ الْمَجْلُودِ × هَبْ وَلَا تَمْنُنْ

سبک شد بر بینندگان انچہ میگذرد بہ پشت مجلود + بخشش و منت منہ +

اَلْهَدَايَا مُشْتَرَكَةٌ × هٰذَا أَصْعَبُ مِنْ خَرْطِ الْقَتَادِ × هٰذَا

ہدیہا مشترکہ است + این دشوارتر است از مالیدن درخت خاردار + این

اَجَلُّ مِنَ الْخَرَائِشِ × هٰذَا أَوَانُ الْحَرْبِ فَاشْتَدِّي زِيَمُ ×

بزرگتر است از شکار سوسمار + این وقت جنگ ست پس استوار شو اے زیم +

هٰذَا جَزَاءُ مَنْ زَرَعَ سَوْءًا وَطَلَبَ مِنْهُ ثَمَرًا × هٰذَا

این پاداش کسی ست کہ کشت خار را دطلب کرد از ان بار را + این

عَلَى طَرَفِ الثُّمَامِ × هٰذَا كَنَقْشِ الْحَجَرِ × هٰذَا مِنْ بَرَكَةٍ

برکنارہ گیاہ است × این مانند نقش سنگ ست + این از برکت

اَلْبَرَامِكَةِ × هٰذَا يُضْرَبُ فِي جَدِيدٍ بَارِدٍ × هٰذَا رَبِيكَ

برامکہ است × این می زند در آہن سرد + این عوض آن ست

وَالْبَادِي أَظْلَمُ × هَرِيكَ مِنْ نَفْسِكَ أَنْفَعُ مِنْ هَرِيكَ

و آغاز کنندہ ستمگار تر ست + گریختن تو از نفس خود سودمند تر ست از گریختن تو

مِنَ الْأَسَدِ ٭ اَلْهَزْلُ فِي الْكَلَامِ كَالْمِلْحِ فِي الطَّعَامِ ٭ هَشْمُ

از شیر ٭ بیهودگی در سخن مانند نمک ست در طعام ٭ شکستن

اَلثَّرِيدِ خَيْرٌ مِنْ أَكْلِهِ هَضْمًا لِنَفْسِهِ هَلَاكُ الْمَرْءِ فِي الْعُجْبِ

مزید خوردن او ست ٭ شکستن برای نفس خود ٭ هلاکی مرد در تکبر ست ٭

هَلْ بِالرَّمْلِ أَوْ شَالٌ ٭ هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ

آیا در ریگ ست آبهای اندک ٭ نیست پاداش احسان مگر احسان

هَلَكَ الْحَرِيصُ وَهُوَ لَا يَعْلَمُ ٭ هَلْ يَحْسُنُ الْعَنْوَا إِلَّا

هلاک شد حریص آنکه و حالا آنکه او نمیداند ٭ خوب نمی شود عفو مگر

عِنْدَ الذَّنْبِ ٭ هُمَا مَرْعَانِ ٭ هُمَا مَيْضَانِ ٭ هَمُّ التَّصْيِيدِ

نزد یک گناه ٭ هر دو حریف اند ٭ هر دو برابر اند ٭ اندوه نیکبخت

أُخْرَتُهُ وَهَمُّ الشَّقِيِّ دُنْيَاهُ هَمٌّ فِي شَيْءٍ لَا يَطِيرُ غُرَابُهُ

آخرت او ست و اندوه بدبخت دنیای او ست ٭ قصد کردن در چیزیکه پرواز نمیکند زاغ او یعنی طلب محال

اَلْهَمُّ نِصْفُ الْهَرَمِ ٭ هُمُومُ الْمَرْءِ بِقَدْرِ هِمَمِهِ هَنِيئًا

اندوه نیمه پیریست ٭ اندوه های مرد باندازه همتهای اوست ٭ گوارنده

مَرِيئًا غَيْرَ دَاءٍ مُخَامِرٍ ٭ هُوَ ابْنُ بِي وَبَا ٭ هُوَ أَبْيَضُ الْكَبِدِ

گوارنده نه بیماری مست کننده ٭ او پسر بی و باست یعنی مجهول النسب ست ٭ او سپید جگر ست

هُوَ أَجْرَءُ مِنَ الْمَاشِي بِالرُّمْحِ ٭ هُوَ أَجْرَءُ مِنْ خَاصِيَةِ خَصَافٍ

او دلیرتر ست از رونده پیاده در رمح ٭ او دلیرتر ست از برآرنده خصیه اسپ گ

هُوَ أَحْمَقُ مِنْ رِجْلِهِ ٭ هُوَ أَحْمَقُ مِنْ صَاحِبِ ضَانٍ

او نادان تر ست از خرفه ٭ او نادان تر ست از صاحب میش نر

تَمَانِيْنَ × هُوَ اَذَلُّ مِنَ الْبَعْرَةِ × هُوَ اَذَلُّ مِنْ بَيْضَةِ الْبَلَدِ

که هشتاد ست × او خوارتر ست از پشک + او خوارتر ست از میانه شهر +

هُوَ اَسْوَدُ الْكَبِدِ × هُوَ اَسْمَعُ مِنَ الذِّئْبِ الْاَزَلِّ × هُوَ

او سیاه جگر ست + او شنواتر ست از گرگ سریع از +

اَشَدُّ مِنَ اللَّحْمِ × هُوَ اَشَدُّ مِنَ النِّمْرِ × هُوَ اَصْرَدُ مِنْ غَيْرِ

سخت تر ست از دَوَلَم + او سخت تر ست از پلنگ + او توانا تر ست از ماده

جَرْبَاءَ × هُوَ اَصْنَعُ مِنْ سُرْفَةَ × هُوَ اَطْوَعُ مِنْ ثَوَابٍ

بز کرگین + او کاری گر تر ست از سرفه + او فرمانبردار تر ست از ثواب

هُوَ اَطْمَعُ مِنْ اَشْعَبَ × هُوَ اَعْزَلُ مِنْ اِمْرِءِ الْقَيْسِ هُوَ اَعَزُّ

از طامع تر ست از اشعب + او عشق بازی کننده تر ست از امرء القیس + او برهنه تر ست

مِنَ الْمُعْزَلِ هُوَ اَكْذَبُ مِنَ الْاَخِيْذِ الضَّبْعَانِ × هُوَ اَسْكَى

از دوک + او دروغگو تر ست از مسافر شراب نوشنده بامداد + پوشنده تر ست

مِنْ بَصَلٍ هُوَ اَلْزَمُ لَكَ مِنْ شَعْرِ قَصِيَّتِكَ × هُوَ اَمْنَعُ مِنْ

از پیاز + او لازم تر ست از موی پیشانی تو + او بی مزه تر ست از

لَحْمِ الْحُوَارِ × هُوَ اَمْنَعُ مِنْ لَبَدَةِ الْاَسَدِ × هُوَ اَنْوَمُ

گوشت بچه شتر + او بازدارنده تر ست از موی شیر + او خوابنده تر ست

مِنْ نَقْدٍ × هُوَ الْاَوَّلُ هُوَ الْاٰخِرُ × هُوَ السَّمُّ لَا يَخِمُّ

از یوز یعنی بینا + او اول ست او آخر + او زهر مست که گنده نمیشود +

هُوَ الشَّمْسُ لَا تَخِمُّ هُوَ بَيْضَةُ الْبَلَدِ × هُوَ الْمِسْكُ مَا كَرَّرْتَهُ

او آفتاب ست که گنده نمیشود + او میانه شهر ست + او مشک ست هیچگه مکررش آن را

تَبَصَّوَّعُ هُوَ دُعَيْمِيصُ هٰذَا الْأَمْرِ × هُوَ صَلُّ بْنُ صِلٍّ × هُوَ عَلَ

خوشبو میدہد + او عیمیص این کار ست + او ہلاکی پسر ہلاکی ست او بر

حَبْلِ ذِرَاعِكَ × هُوَ فِي شَيْءٍ لَا يُطِيرُ غُرَابُهُ × هُوَ كَدَاءِ الْبَطْنِ

رسن آرنج تست + او در چیزیست کہ پرواز نمیکند زاغ + او مانند بیماری شکم ست

هُوَ كَطَالِبِ الْقُرْطِ قُطِعَتْ أُذُنُهُ × هُوَ مِنْ خَيْرٍ فُوَيْسٍ سَمَّا

او مانند جوینده گوشوارہ ایست کہ بریدہ شد گوش او + او از بہترین کمان ست از روی تیر

هُوَ يُدِبُّ الضَّرَاءَ هُوَ لَيْثُوبُ وَيَرُوبُ × الْهَوَى مَطِيَّةُ

او نرم میراند سختی را + او آمیزش میکند و مختلط میشود + خواہش سواری

الْفِتْنَةِ × هٰهُنَا يُسْكَبُ الْعَبَرَاتُ هِيَ أَدْنَكَ مِنَ الطَّلِّ

فتنہ است + اینجا ریختہ میشود اشکہا + آن آگاہ کردترا از شبنم

وَلَوْ كَانَ ذٰلِكَ الْأَصْبَحَتْ صَاحِيًا × هِيَ الْخَمْرُ تُكْنَى الطِّلَاءَ

والبتہ بود آن ہر آئنہ صبح میکردی ہوشیار + آن شراب ست کہ کنیت کردہ میشود طلا را

كَالذِّئْبِ يُكْنَى أَبَا جَعْدَةَ هَيَّابًا وَهَيَّابًا عَنْ جَمَالٍ وَعَوْعَلٍ

مانند گرگ کہ کنیت کردہ میشود ابو جعدہ را + آمادہ شدہ آمادہ شد از خوبی وغوغا +

هَيَّانُ بْنُ بَيَّانٍ × هَمُّ بْنُ بَيٍّ × الْهَيْبَةُ خَيْبَةٌ × هَيْهَاتَ

ہیان پسر بیان + ہمّ پسر بی + ترس نا امیدیست + دور شد

أَيْنَ الشَّمْسُ وَالدَّرَّاتُ × هَيْهَاتَ ذَهَبَ كَمَا ذَهَبَ أَمْسِ الدَّابِرِ

کجاست آفتاب و ذرہ ہا + دور شد رفت چنانکہ رفت دیروز گذشتہ +

هَيْهَاتَ مِنْكَ قُعَيْقِعَانُ × هَيْهَاتَ مِنْ نَصِيحَةِ الْعَدُوِّ

دور شد از تو قعیقعان + دور شد از نصیحت دشمن

گنجینهٔ دوم در مثلهای فارسی

هر آن امر که گرد باده گردد + اگر رستم بود کون داده گردد + هر انچه حاکم عادل کند همان داد ست + هر بهار بر اخزانی در پی ست + هر جا که بری خیست دیوی یا اد ست + هر جا که رنگ و بوی بود گفتگو بود + هر جا که نمک خوری نمکدان مشکن + هر جا که گل ست پهلوی خارش ست + هر جا که میوه خوبست کلاغ میخورد + هر جا که گنج ست آنجا مار ست + هر چه خدا خواست همان میشود + هر چه استاد ازل گفت همان میگویم + هر چه بر علی می آید بر تلی میرود + هر چه زن خواهد باد و هر چه مادر خواهد مباد + هر چه بقا ست کهتر بقیمت بهتر + هر چه از دوست میرسد بهتر ست + هر چه در دل فرود آید در دیده نیکو نماید + هر چه باد آرد باد برد + هر چه آن خسرو کند شیرین بود + هر چه کند همت مردان کند + هر چه دیر نیاید دل بستگی را نشاید + هر چه در بند آنی بنده آنی هر چه هست از قامت ناسازی فرزندم باعث + ورنه تشریف تو بر بالای کس کوتاه نیست + هر چه باد اباد ما کشتی در آب انداختیم + هر چه باد اباد دست ما و دامان شما + هر چه دانا کند کند نادان + نیک بعد از خرابی بصره + هر چه کاری بدروی + هر چه در زمانه مال ببرد + هر چه از دو نان بهست خواستی + هر تن افزودی در جان کاستی + هر چه در گردگست بگیرد بر می آرد + هر چه از آسمان آمد زمین برداشت + هر چیز که در کان نمک رفت نمک شد + هر چند گفتم خالو حسن نیستم گفت نه تو خالوی حسنی + هر خریکه باشد سن پالان او یم + هر خر و باری دگر + هر مویرا لور مانیست + هر روز عید نیست که حلوا خورد کسی + هر روز گاو نخواهد مرد که کوفته ارزان شود + هر زمینی را بود خاصیتی + هر سخن وقتی و هر نکته مکانی دارد + هر سگی که عوعو کند در کوچه خود شیر از انست + هر شبی گویم که فردا

(غ)
هر چه از کف بدر رود غم پایان نیست
حکیمان می گویند

ترک این سودا کنم + باز چون فردا شود امروز را فردا کنم + هر شبی را روزی در پیست +
هر شتابی در رین ره صد بحر آتش نیست + هر عمل را اجرے و هر کرده را جزاے دارد +
هر غریب که سلطان به پسندد هنرست + هر فرعونی را موسائیست + هر کارے
و هر مردے + هر کجا در جهان فلک زده ایست + کار او شاعری و رمالیست + هر کجا
چشمهٔ بود شیرین + مردم و مرغ و مور گرد آیند + هر کجا ورد یست درمانش مقرر کرد
اند هر گرده را جزا نیست + هر کرا پنج روز نوبت اوست + هر کرا دل زنده است نفس
تازنده + هر کرا اخلاص بیش اقبال بیش + هر کرا آب دهن نیست لب خشک ماند + هر کرا ضربت
حکمت نیست + هر کرا دردی رسد ناچار گوید وای را + هر کرا طاوس باید قصد هندوستان
کند + هر کسی را قرار در پیش ست + هر کسی را بهر کارے ساختند مهرا ورا
در دلش انداختند + هر کسی را فرزند خویش نماید هر کسی مصلحت خویش نکو میداند +
هر کسی آن درود عاقبت کار که کشت + هر کس بقدر خویش کرد تحفه ست + هر کس
بقدر همت خود فانه ساخته + هر کس بخیال خویش خبطی دارد + هر کس و کاری دگر +
هر کله راز والے + هر که او روی بیهود نداشت + دیدن روی بی سود نداشت +
هر که آمد بجهان زاهل فنا خواهد بود + آنکه پاینده و باقیست خدا خواهد بود + هر که آتش
مزاج باشد بے آب زید + هر که از خدا نترسد از و باید ترسید + هر که آید گو بباد سر کخواهد
گو برد + هر که آمد بجهان برگ و برے پیدا کرد + سبز شد دانه چو با خاک سرے پیدا کرد +
هر که آمد عمارتے نو ساخت + رفت و منزل بدیگر پرداخت + هر که با نوح نشیند
چه غم طوفانش + هر که با بدان نشیند نیکی نه بیند + هر که با پولاد بازو پنجه کرد + ساعد
سیمین خود را رنجه کرد + هر که بر گرد و خر گردد + هر که بر گردم دست شفقت فرود
آرد سزا بیند + هر که با دو سر دارد سر بباد دارد + هر که بدی کرد به بدی بایش شود + هر که تهی

گیسه تر آسوده تر + هر که خانهٔ مردم بکاود خاک بر سرش افتد + هر که خود را بند خدا را نه بند + هر که خیانت ورزد دستش از حساب بلرزد + هر که در جنگ پشت نماند رو نتواند نمود + هر که زندگی ندارد مرده ایست + هر که سلطان مربی او باشد اگر همه بدکنند نکو باشد + هر که شیر گرم خورده تا آب پف نکند نخورد + هر که شمشیر زند سکه نباشش خواند + هر که کم خورد + نور چشم ما ست + هر که عیب دگران پیش تو آورد دشمن + بیگمان عیب تو پیش دگران + خواهد برد + هر که گریزد ز خراجات شاه + بار کش غول بیابان بود + هر که مال نخورد پشیمانی خورد + هر که نان از عمل خویش خورد + منت حاتم طائی نبرد + هر گاه خر کباب شود + شغال سلامت سیخ کند + هر گنده خور یا گنده پزی میباید + هر مار دهره ندارد + هر مس بکیمیا سازد زر گردد + هر ملکی و هر رسمی + هر نشیبی را فرازی در پیست + هر نمرودی را پشه است + هزار همچو ترا در دینم جو نخرد + هزار دوست کم ست و یک دشمن بسیار ست + هزار جواب یک خاموشی برابر ست + هزار عیش تصدق کنم بر قطرهٔ غم + که عیش خواب و خیالست و غم همیشه رفیق هم الاغ و هم سلاغ + هم پیشه دشمن هم پیشه است + همت مردان مدد خدا + همت کار ها دارد + همت اگر همت مردان شود + مور تواند که سلیمان شود + هم ثواب هم غنا + همخانه دشمن اگر ست + هم دزد مینالد و هم کارروائی + همراه اگر شتاب کند همره تو نیست + هر نگ غضر ندارد + همسایه بد مباد کس را + هم فال و هم تماشا هم مال بدست آید و هم یار نرنجد + همه را یکسان مار گزیده است + همه جا خانهٔ عشقست چه مسجد چه کنشت + همه گفته چو مصطفی گفتی + همه بلید بهلاز آب شوند پلیدی آب از هیچ چیز شسته نشود + همه اندر زمن بتوانیست + که تو طفلی و خانه رنگینست + همیشه در صدف گوهر نباشد + همیشه چاه کن از دست خویش در چاهست + همین که گرم رفتن شدم تا شیر از نشستم + همین سنگ ست و پشت بام قرشی هندی

گور خرست + ہنر بہتر از ملک و مال پدر + ہنوز مردہ من زندہ اترا بارست + ہنوز
ہمان آش در کاسہ است + ہنوز دو نیم قرط باقی دارد + ہنوز مسجد ساختہ نشدہ
کہ کورے بر درش نشست ہیچ کارہ و ہمہ کارہ + ہیچ ما و ہیچ تو +

گنجینہ سوم در مثلہای ہندیہ

ہاتھ دیکھن آرسی کیا + ہاتھ نہ مٹھی ہلبلاتی اٹھی + ہاتھ پاے کی کاہلی اور منھ
مین موچھین جائین + ہاتھ کو ہاتھ پہچانتا ہی + ہاتھ کشیدہ آسمان دیدہ + ہاتھ
لیا کا نسا تو پیٹ کا کیا سانسا + ہاتھ کی لکیرین کہین مٹی ہین + ہاتھ نہ گلی ناک مین
پیاز کے ڈلے + ہاتھ پاؤن پچائیے موز یکوڑ کائیے + ہاتھ کا دیا ساتھ کھانے لگا + ہاتھ کا دیا
اڑے آئے + ہاتھون مہندی پاؤن مہندی اپنے لچھن اورون پندی + ہاتھیون
سے گنے کھانے + ہاتھی کے پاؤن مین سبکا پاؤن + ہاتھی پھرے گاؤن گاؤن جسکا
ہاتھی اُسکا ناؤن + ہاتھی نکل گیا دم اٹک رہی + ہاتھی اپنی ہتیائی پر آدمی تو آدمی
بھنگا ہے ہار مین ہار نہ گھر مین کھیتی + ہاے ری جوانی ہتیلی پر سون جماتے
ہین + ہتیلی کا پھپھولا + ہتیلی پر رکھے پھرتے ہین ہر ایک بات کی آخر کچھ انتہا بھی ہے
ہر جیسے کو تیسا + ہر داؤن پینگ پینا ہر کو بھجے سو ہر کا ہوے + ہرے بھرے
بل گئے جلوے کے وقت ٹل گئے + ہڑکھایا ین گیا ہی ہزار ہاتھی لشا تو بھی لاکھ
ٹکے کا + ہزار لاٹھی ٹوٹی گھر بار کے باسن توڑنے کو بہت ہے + ہزار نعمت اور ایک تندرستی
ہزار آفتین ہین اک دل لگانے مین + ہزار برس کا ریزہ اور ٹھی ناؤن ہزار جوتیان
مارون اور ایک گزگنون + ہزارون گھڑے پانی کے پڑ گئے ہر گانہ گھر رکھا + ہر گاے
لڑکے کی نتھنے پہچانے جاتے ہین + ہگتی گئی پادتی آئی + روئی دھوئی بگالا لائی + ہگنا

تھوڑا اور پت پت بہت + ہگین اور آنکھین غوریرین + اؤ نہ جلاو مجھے بیٹھے ہی کھلاو +
ہلکا بچھوڑے اڑا اڑا جاے ہل نسکون سرے نو بجے ہمارے فرشتون
کو بھی خبر نہین + ہمرنگ کی دونی + ہم کیا رانڈ کے پتوہ ہین + ہم کیا گھاس کھودا
کیے ہین + ہم نہ ہون یہ بھائی فتح محمد ہین + ہمنے کیا گدھے چرائے ہین + ہمنے
بھی تمھاری ہی آنکھین دیکھی ہین + ہمیشہ روتے ہی جنم گذرا + ہنستے ہی گھر بستے ہین +
ہنست کیا ہو منھ کر کھالاؤ + ہنس ہنس کھائے پھوہر کا مال + ہنس گن پاوے تیور
لاگے ٹہنیا دور کہ پڑوسن کی ناک + ہنور دہلی دور ہی + ہوا کے گھوڑے پر سوار
ہین + ہوائی دیدہ + ہوتا ہی گلی مین کتا بھی شیر + ہوچی چوٹ نہائی کے سر +
ہوسناک بڑھیا چٹائی کا لہنگا + ہونہار بروے کے چکنے چکنے پات + ہونھونسے ابھی
دودھ کی بو نہین گئی + ہیجڑے کے گھر بیٹا ہوا + ہیہے مدھ پیے + ہینگ لگی نہ پھٹکڑی
ہینگ لگا رکھا کرو + خزینہ نہی ویکم در مثلہای حرف یا مشتمل بر سہ گنجینہ

گنجینہ اول در امثال عربیہ

یَابَی الْحَقِیْنِ الْعُذْرَۃَ یَابِنَکَ مَا قُدَّ لَکَ × یَا حَبَّذَا الْاَمَارَۃُ

انکار سیکند حقین بہانہ را ۵۲ می آید ترا انچہ اندازہ کردہ شد برای تو + ای خوب ست سرداری

لَوْ عَلَی الْحِجَارَۃِ × الْیَاْسُ اَحَدُ الرَّاحَتَیْنِ الْیَاْسُ حُرٌّ وَالرَّجَاءُ عَبْدٌ

اگرچہ باشد بر سنگ + نا امیدی یکی از دو آسائش ست + نا امیدی آزاد ست و امید بندہ ست

الْیَاْسُ خَیْرٌ مِنَ التَّضَرُّعِ اِلَی النَّاسِ یَاْسُ الْقَلْبِ رَاحَۃُ النَّفْسِ

نا امیدی بہتر ست از زاری کردن سوی مردمان + نا امیدی دل آسائش نفس ست +

یَاْکُلُ خَیْرَہٗ بِنِعْمِ النَّاسِ یَاْکُلُ الْفِیْلَ وَیَقْبِضُ الْبَقَّۃَ × یَا لَکَیْتَ

میخورد نان خود را بگوشت مردمان + میخورد پیل را و قبضہ میکند پشہ را + ای کاش کے

بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدُ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ يَا مَنُ الْخَائِفُ

میان من و میان تو دوری مشرق و مغرب بودی پس بد نزدیک ست + بد بے ہم می شود ترسندہ

إِذَا وَصَلَ مَا خَافَهُ يُبْصِرُ الْعَاقِلُ بِقَلِيلٍ مَا لَا يُبْصِرُ الْجَاهِلُ بِعَيْنِهِ

وقتیکہ برسد چیزیرا کہ می ترسید از ان ہ می بیند دانا بہ دل خود چیزی را کہ نمی بینیم نادان بچشم خود +

يُبْلِغُ الْخَصْمُ بِالْقَصْمِ يُبْتَدَاوَى الْحُمَّرُ بِالْخَمْرِ يُجْرَى بِلَيْتَيْ يَدَمْ

میرسد دشمن بہ ہلاک شدن بگردن زدن مداوا کردہ میشود تبہ خایندگان دار و کردہ میشود شراب بشراب ہ پیش میرود دنبلیش و گلو بیدہ میشود +

يَجُوزُ لِلشَّاعِرِ مَا لَا يَجُوزُ لِغَيْرِهِ يُحْرَقُ عَلَيْهِ الْأَرْمَ × يُحْسَبُ

جائز میشود مر شاعر را انچہ جائز نمیشود مر غیر را ہ می خاید بر وی دندانہا را + گمان کنند

كُلُّ أَحَدٍ عَقْلَهُ ذَا كَمَالٍ وَوَلَدَهُ صَاحِبُ جَمَالٍ يَحْمِلُ سَنَّ وَ

ہر یکے عقل خود را صاحب کمال و پسر خود را صاحب خوبی ہے بردار دشمن و

يُفْدَى لَكِنَّ × يَحْمِلُ الشَّيْخُ الْكَبِيرُ جَنَازَةَ الطِّفْلِ الصَّغِيرِ يَجْبُرُ

بہای داده میشود لیکن ہ بر میدارد پیر کلان سال جنازہ انچہ خورد سال را و فہمیدہ

عَنْ مَجْهُولَةِ مِرْآتُهُ × يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ × يَدُ اللّٰهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ

از زن غیر مشہور آئینہ او + دست خدا بالای دستہای ایشان ست ہ دست خدا بر جماعت

يَدَاكَ أَوْكَتَا وَفُوكَ نَفَخَ × الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى

ہر دو دست تو پر کردہ اند دہن تو دمیدہ × دست بالا بہتر ست از دست زیرین +

يَدُ الْمُلُوكِ دَسْتُ الْبَاذِي × يَدُكَ تَشْحُ وَأُخْرَى مِنْكَ تَاسُونِي

دست پادشاہان دست باز دست یکدست بخل میکند و دست دیگر از تو تا دہ کہین میسلید

يَدُكَ شَلَّاءُ وَأَمْرُكَ لَا يَتِمُّ يَدُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَتْ شَلَّا يَعْنِي

دست شل ست و کار تمام نمیشود و دست تو از تست اگرچہ باشد شل و پیچید

مُرْبَطًا وَيَرْبِضُ حُجْرَةً × يَرْكَبُ الصَّعْبَ مَنْ لَا ذَلُولَ لَهُ يَرَى

در جای بستن و خواب میکند در خطرہ شتر × سوار میشود و شوار را کہ نیست نرم برای او × و پیدہ میشود

مَا فِي الْقَلْبِ الصَّافِي كَالْمَاءِ فِي الزُّجَاجِ يُرِيدُ الصَّدَقَةَ

آنچہ در دل صاف ست مانند آب در آئینہ × افزون میکند صدقہ

فِي الْعُمْرِ لُسْرٌ حُسْوًا فِي ارْتِغَاءٍ يَسُودُ الْمَرْءُ فُوهُ بِالْإِحْسَانِ

در زندگی پنہان میکند آشامیدن را در نوشیدن کفل سر × سردار میشود مرد قوم خود را بہ نیکی کردن

إِلَيْهِمْ يَشْكُو إِلَى مُصْمِتٍ يَصِيرُ أَمْرُ الصَّبُورِ إِلَى زِيَادَةٍ

سوی ایشان × گلہ میکند سوی خاموش شونده × میگردد کار صابر سوی افزونی

يَطْلُبُكَ الرِّزْقُ كَمَا تَطْلُبُهُ يَعْلَمُ مِنْ حَيْثُ تُؤْكَلُ الْكَتِفُ

میجوید ترا روزی چنانکہ میجوئی او را × دانستہ میشود از جای کہ خورده شود شانہ

يَفْعَلُ اللهُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ يَقُولُ ذَا لِلرَّمْيَةِ تَكَلَّتْكَ

میکند خدا آنچہ میخواہد × وحکم میکند آنچہ ارادہ میکند × میگوید دو الرمیہ پیر چند

يَحْسُبُنِي إِلَّا الْحَرِيبُ × يَقْضِي اللهُ مَا هُوَ قَاضٍ يَكُفُّ

کفایت میکند مرا مگر جنگ جو حقیر × حکم میکند خدا آنچہ وی حکم کننده است × وی باز میدارد

النَّاسَ وَاسْتُهُ × عَارِيَةٌ × يَكْفِي مِنَ الْقَلَادَةِ مَا أَحَاطَ بِالرَّقَبَةِ

مردمان را و سرین او برہنہ است × کفایت میکند از گردن بند آنچہ در گیرد گردن را

يَلْدَغُ الْعَقْرَبُ وَيُضِيءُ يُمْسِي عَلَى حِرٍّ وَيُصْبِحُ بَارِدًا أَيْنَ الْمَفَرُّ

میگزد × گرزدم و آواز میکند × شب میکند بر گرمی و صبح میکند در حالت سردی × آنگاہ کجا میکند مرد

الْغَيْثُ يُوسُفُ قُرَّةُ عَيْنٍ يَعْقُوبَ × يَلْزُوزُ يَلْزُوزُ يَوْمٌ أَطْوَلُ

تو گوئی ید یوسف روشنی چشم یعقوب ست × جست میکند و نرم میشود و دور را نزدیک

مِنْ ظِلِّ الْقَنَاةِ × یَوْمٌ اَقْصَرُ کَاَیَّامِ الْقَطَاةِ × یَوْمٌ کَیَوْمِ الْحَفِیْرِ

از سایه نیزه × روز کوتاه تر به ترانگشت × سنگسار روز مانند روز پست

اَلْمَجُوْرُ × اَلْیَوْمُ خَمْرٌ وَغَدًا اَمْرٌ × یَوْمُ السَّفَرِ نِصْفُ السَّقَرِ

ستم کرده شده × امروز شراب ست وفردا کار ست × روز سفر نیمه دوزخ ست ×

یَوْمٌ قُدِّرَ × لَا یُغْنِی الْحَذَرُ × یَوْمٌ لَا یُقَدَّرُ × لَا یَأْتِی الْقَضَا

روزی که بتحقیق اندازه کرده شده نفع نمیکند ترسیدن × روزی که اندازه نکرده شده نمی آید حکم قضا

یُوْهِی الْاَدِیْمَ وَلَا یُوْقِعُ × یَهَبُ مَعَ کُلِّ رِیْحٍ

میدرد پوست را ونمی دوزد × می بخشد با هر باد × یعنی بسیار عطا میکند

گنجینه دوم در مثلهای فارسی

یا با بین شو اشوری یا باین بی نمکی × یا خانه جای رخت بود یا خیال دوست ×
یاد دل گر نبود ذکر زبانی سهل ست × یادش بخیر × یار در بهر دوست کند خواجه
در کنار × یا موج روزی افگندش مرده بر کنار × یار شاطر م نه بار خاطر ×
یار نه بهتر باده × یار در خانه من گرد جهان گردم × آب در کوزه و من تشنه لبان
میگردم × یار غاری باید که زخم ماری کشد × یار بد از مار بد بدتر بود × یار
کار افتاده را یاری از یاران رسد × یار من نیکوست لیکن رسم و آئینش بد
است × یار زنده به از شوهر مرده × یار باقی صحبت باقی × یاران یاران را
شناسند × یاران یاران را فروشند × یک بسیار آب کرتا فلان چیز صورت
گرفت یک انار و صد بیمار × یک آهو و صد سگ × یک انگور صد زنبور ×
یک بام و دو هوا × یک بینی و دو گوش × یک بزرگین همه بزهای گله را گرگین کند ×

یک توبہ صد گناہ را کافیست + یک تیر دو نشانہ + یک جان در دو قالب + یک حرف کہ گفتم از مستی در قنجغہ بریستی + یک حمایت صد شکایت + یک خطا و خطا کہ نہاد دو خطا + یک دانہ محبت و باقی ہمکاہ + یک دہ آباد بہ کہ صد دہ ویران + یک دہ گیر و محکم گیر + یک رعایت قاضی بہ از ہزار گواہ + یک سنگ و دو کارغ + یک زر و ہزار سودا + یک شمع شبی ہزار پروانہ کشد + یک طلعت زیبا بہ از ہزار خلعت دیبا + یک عیز عفو ہفت کانون جہنم را کافیست + یک گزد و خاختہ + یک لقمہ بگاہی بہ از مرغ و ماہی + یک لقمہ بگاہ نہ صد لقمہ بگاہ + یک مویز و صد قلندر + یک نی و صد آسان + یک نشد دو شد + یک نظر دیدن حلالست + یک نظر خوش گزری + یک یوسف و صد خریدار + یکی از بام + افتاد گردن دیگری شکست + یکی را بگیر دیگری را دعوی کن یکی بود مجنون گر سگ گوید + یکی ہمی رود و دیگری ہمی آید + یکی گرد و دیگر آید بجایش + یکی تقاضا مایہ دیگر شماتت ہمسایہ + یکی بصد آید نہ صد بر یکی + یکی کردہ بی آبروئی بسے + چہ غم دارد از ابروے شکستہ +

گنجینہ سوم در مثلہای فارسی

الف

یا بسے گو جریا رہے او جڑ د یا جینسا بھینسون مین یا قصائی کا کھوٹے مین یا کی بابی سے کام یا رکے فعلون سے کیا کام + یار مطلب کا گوڑ کی مکھی + یار ان چوری سیران دغا بازی + یا کھر نید سو ڈیا مالاجپو + یا کھاوی گھوڑا یا کھاوی روڑا یقین بڑا ببری یہان فرشتے کے پر جلتے ہین + یہان تو ہم بھی حیران ہین یہان سب کان پکڑتے ہین یہان کچھ نہین تو نہین گڑی یہان الٹی گنگا بہتی ہی + یہان فکر معیشت ہی وہان دغدغہ حشر + آسودگی حرفے ست نہ یہان ہی نہ وہان ہی + یہ بیل منڈھے چڑھتی نظر نہین آتی + یہ بھی کسی نے نہین پوچھا کہ تیرے منہ مین کہ دانت ہین + یہ بھی وام غلامون کھای + یہ بھی بیگن کاٹ پکاے

یہ بیٹی نہیں پڑھی + یہ پوت بنی جی جائیں ہ گیہوں دیکے گا جرکھائیں ہ یہ تو کبیری کہ گئے ہیں ہ یہ جوانی مجھے نہ بھاوے سینگ ڈولاوے ہنسی آوے ہ یہ کرخاقون ہیں سیکھی تھے ہ یہ کوا پھنسنے کی چال ہے ہ یہ منھ اور گاجریں ہ یہ منھ اور لونچوگی لاساہ یہ منھ اور پھولوریا ہ یہ منھ اور مسور کی دال ہ یہ واہوتین کشن ہ **خاتمہ** بحمداللہ کہ باوجود حوادث انگیز بیاے فلک غلل انداز تفرقہ پرداز این بحر زخانہ وخیط ناپیدا کنار کہ تخیل ساحلش عقل بالادست غواصان فلزم ہمہ دانی لطمہ خورا مواج حیرانی ست بنا برحسن نیت طالبان درمجلد ایکہزار ودوصد وپانزدہ ہجری نبوی گرداب وار وگوہر کردار یکجا ودریک صدف قرار گزید انبون رجاے واثق از جناب ایزدی عزاسمہ آنکہ این نسخۂ بے مثل کہ درنورافشانی فوائد مانند مشعل خورشید ضرب المثل اہل دانش وبینش ست ہموارہ از ضرر اعتراض تیرہ درونان ظلمت جہل محفوظ بودہ نورافزاے چشم روشن سوادان روزگار باشد ہرگاہ کہ بمقتاے فصاحت سمات وفصحاے بلاغت آیات از امثال ہنیالش لذتے برگیرند ودرشیرین مقالان بذلہ گو وشکین کلامان لطیفہ جو فوائد پذیرند این بی نصیب را از دعاے خیر بی نصیب نگزارند وچون درین خزینۂ عامرہ نقود امثال عربیہ وفارسیہ وہندیہ بریست بنا علیہ دیباچہ اش در ہر سہ السنہ حسن اتمام پذیرفت وبعد اختتام جامہ دوزبانہ اشعار تاریخش نیز در ہر سہ زبان گفت سله حِيْنَ اَتْمَمْتُ هٰذِهِ الْمُسْتَطَابَةَ مُسْتَوْعِبًا بِرَبِّيْ الْمُتَعَالِ سال تاریخ خواستم کہ کنم ہ ہم زنامش عیان براہل کمال + کرخزینے سے خرج ساٹھ عدد + بولا ہا تالف خزینۃ الامثال +

تمت

ضمیمهٔ خزینة الامثال

مقدمه در بیان استحباب مزاح واضح باد که مطایبه یکی از جملهٔ سجایای رضیه و شمائل مرضیه است ثابت از احادیث صحیحه و روایات صادقه ثابت شده که حضرت رسول علیه السلام با اولاد اطهار و ازواج مطهرات و اصحاب کبار مزاح فرموده و صحابه نیز در حضور آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم مطایبه کرده و آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم را خنده در آورده و در مجلس مقدس آنحضرت شاعران خوش بیان و راویان شیرین زبان اشعار ابدار و داستانهای فرخت آثار معروضداشته اند و آنحضرت توجه باستماع آن فرموده عبدالله بن حارث روایت کردند دیدم هیچ احدی را که بیشتر از رسول علیه السلام مزاح کرده باشد ولیکن مزاح آنحضرت همه حق بود و بصحبت رسیده که آنحضرت از همه خلائق متبسم تر و خوشخوی تر بود و روزی بعضی از صحابه کبار عرض کردند که یا رسول الله تو با ما مزاح بسیار میکنی این طریق مناسب منصب نبوت نیست آنحضرت فرمود که انی لا اقول الا حقا یعنی بدرستیکه من نمیگویم مگر سخن راست و مفرمود که حق سبحانه تعالی مزاح دوست میدارد دوای مواخذه نمی کند و ثابت شده که فرموده آنحضرت وای بر کسیکه سخن دروغ گوید تا مردم را بخنده در آورد و وای بر او فرمود وای بروی وای بر دی وای بر روی و این حدیث دلیل است بر آنکه اگر کسی در مزاح بسخن راست مردمان را بخنده در آرد معصیت ست و در حدیث در آمده که مجادله و مزاح مکن با برادران مومن خود مراد آنست که در مزاح چندان مبالغه نباید که موجب رنجش و مجادله شود و مطایبه و مزاح را شیوهٔ خود نباید ساخت که خنده بسیار و مضاحکه هر وقت موجب سختی دل و غفلت ست و چون مزاح از حد اعتدال بگذرد ضرر پیدا کند و موجب عصیان شود و بدرجهٔ اعتدال جائز بلکه مستحب است تا باعث تفریح و انبساط قلوب گردد و در حدیث صحیح آمده که مومن مزاح دوست و شیرین سخن باشد و منافق ترش رو و چین بر رو حضرت شیخ فریدالدین عطار گوید شعر چو عیسی باش خندان و شگفته نه خر باشد ترش روی و گرفته **در بیان مطایبهٔ آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم** در اخبار آمده که رضی حضرت امام حسین علیه السلام در عهد طفلی حضرت رسول را گفت که ای جد بزرگوار میخواهم که بشتری سواری کنم و هر طرف برانم حضرت فرمود چگونه باشد اگر من شتر تو شوم امام حسین گفت بغایت نیکو باشد آنحضرت انحناب را بر دوش مبارک خود نشانده از این گوشه بدان گوشه میرفت در آنحال آنجناب گفت ای جد بزرگوار شتران

مہاری باشد و شتر من مہار ندارد آنحضرت ہر دو گیسوی مبارک خود بدست آنجناب داد و فرمود کہ این مرا بمہار شتر تو باشد پس آنجناب ہر دو گیسوی مبارک بدست گرفت باز آنجناب گفت ای جبرئیل گوار شتران آواز بردارند و عفو کنند و شتر من عفو نمیکند آنحضرت را ازین سخن کیفیت عظیم رو نمود و آواز برداشت کہ عفو و رحمت در وقت جبرئیل علیہ السلام نازل شد و گفت یا رسول اللہ زبانی خوش دگاہدار یک عفو گفتن تو دریای رحمت الٰہی بجوش آمد و اگر یکبار دیگر عفو گوئی خلق اولین و آخرین ہمہ از عذاب نجات یابند و طبقات دوزخ ہمچنان خالی بانند **لطیفہ** روزی حضرت سرور عالم صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم نہایت متفکر بود و از و فور متفکر تغیر در بشرۂ مبارک ظاہر شدہ از صحابہ کسی را مجال آن نبود کہ سبب آن استفسار نماید ابوذر رضی اللہ عنہ حاضر شد و بعد دعا و ثنا گفت یا رسول اللہ شنیدہ ام کہ در وقتیکہ دجال قریب آید قحط عظیم باشد و او خلق را بانواع نعمت دعوت کند رای نبوی چیست اگر من او را دریابم اول دست بنعمت ہای او زنم و چون خوب سیر شدہ باشم از و منحرف شوم آنحضرت را تبسم آمد و آثار انبساط در بشرۂ مبارک پیدا شد و فرمود کہ اگر تو او را دریابی خدای تعالی ترا از نعمتہای او بے نیاز گرداند **لطیفہ** روزی حضرت سرور عالم صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم پیرزنی گفت کہ اللہ تعالی ہیچ پیرزنی را در بہشت نبرد پیرزن فریاد برآورد کہ یا رسول اللہ گناہ پیرزنان چیست کہ بہشت نروند حضرت سرور عالم تبسم آمد و گفت کہ اللہ تعالی پیرزن را جوان دیگر گرداند آنگاہ بہشت داخل کند **لطیفہ** در یکی از غزوات شخصی از آنحضرت شتری برای سواری طلب کرد کہ در پای او زخمی رسیدہ بود حضرت فرمود من ترا بچۂ ناقہ بدہم گفت یا حضرت من بچۂ ناقہ را چہ کنم کہ او قابل سواری نباشد آنحضرت تبسم فرمود و گفت آیا ہیچ شتری ست کہ بچہ ناقہ نباشد و ناقہ آنرا نزائیدہ پس شتری توانا و قوی چشہ بوی ارزانی فرمود **لطیفہ** ساکنان ولایت غور اکثر احمق باشند روزی ظریفی بدیہی از ولایت غور رسید و بشمال دہ کوہی بغایت بلند واقع بود کہ بسبب کوہ ہوای آن دہ نہایت گرمی داشت و ساکنان آن جا اکثر بتلای امراض می بودند مردم ظریف باشندگان آنمقام را گفت کہ اگر یکسال خدمت من بجا آرید و اطعمۂ لذیذہ بخورانید بعد یکسال این کوہ را بردارم و در ترازو اندازم غوریان بسیار خرسند شدند و بخدمت و گرسبتد یکسال این کوہ غذاہای لطیف و میوہ ہای پاکیزہ خورانید چون سال بسر آمد ظریف را گفتند برخیز و وفای عہد کن گفت ہمہ مردمان مرا ناہموار من شوید ہمگنان ہمپای او بنیکوہ رسیدند مرد ظریف بزیر کوہ پشتم کرد و

ایستاده و گفت شما هازور کرده کوه را برداریده و بر پشت من بگذاریدمن کوه را دور تر بنیدازم اهل ده گفتند که تو دیوانه شده
این کار از صد قدرت و توانائی ما بیرون ست گفت شما دیوانه شده اید هزار مرد گر آمده اید کوه را برداشتن نتوانید من تنها
چگونه این کوه را برداارم اهل ده بر فهم و عقل خود منفعل شدند و ظریف راه خود گرفت **لطیفه** زنی بغایت کریه منظر بکار ظریفی
خوشخوئی و لطیفه گوئی در آمد ظریف نهایت ملول شد روزی ان گفت ای مرد تو برادران خوبشان بسیار اند تو بفرما که
از کدام پرده کنم و روبروی که بیایم مرد گفت از من پرده کن و روبروی من میاد دیگر هر که خواهی روی خود بنما **لطیفه**
از بخیل پرسیدند که شجاع ترین مردمان کیست گفت آنکه گر آواز دهان جمعی بگوش او برسد که چیزی بخورند زهره آب نشود
لطیفه درویشی نزد شمامه که در بخل مشهور بود بیامد و حاجتی خواست شمامه گفت اول تو یک حاجت من
برار تا من حاجتی که عرض کنی برآرم درویش گفت بفرمائی که آن کدام حاجت ست گفت حاجت من
همینست که از من هیچ حاجتی نخواهی **لطیفه** دزدی جامه کسی ندرید به بازار برد و بدست دلال داد که بفروشد
دزدی دیگر پیدا شد و جامه را از دلال بدزدید و به بازار برد و بدست دلال داد که بفروشد گفتند جامه را بچند
فروختی گفت بانچه که خریده بودم **لطیفه** معلمی را گفتند که از هیچ جای کفن کهنه بهم رسانید چه خواهی کرد گفت
تا مرا بعد از مرگ دران بر چیند و در گور نهند گفتند از چیز نا پاک گفت چون منکر نکیر بیایند و به بینند که کفن کهنه است گمان برند
که مرده بر بنیه است سوال نکنند و بروند **لطیفه** مردی گاز ساربان رفتار و راه میرفت و این مصرعه با لحان خوش میخواند
مصرعه مست شراب بودم و افتاد بر خیابان **لطیفه** لوطی بشنید آه سرد با کمال حیف و درد بر کشید و گفت کاش که من سر
گشته و بخت برگشته آن وقت خبردار نشدم **لطیفه** زنی جوان و خوبروی با شوهر پیش قاضی آمد و فریاد کرد که شوهرم
با من التفات کم دارد و به تشفی و تسکین من نمی پردازد مرد گفت ای قاضی هر شب سه نوبت بخدمتش ایستاده
میشوم ازین قوت و طاقت ندارم زن گفت من هر شب پنج نوبت میخواهم و کمتر ازین راضی نمیشوم قاضی گفت ای زن
شوهر تو زیاده بر سه طاقت ندارد و ترا بغیر از پنج نوبت تسکین خاطر نیست منکه قاضی ام رعایت حال ناتوان و
حاجتمندان بر من لازم ست پس رعایت حال تو شوهر تو تکلیف دو نوبت بر ذمت همت خود برگزیدم
تا پنج نوبت کامل شود و خواهشش تو برآید **لطیفه** درویشی بدر خانه سوال کرد کنیزک گفت این
وقت هیچ مهمانیست سر خویش گیر اتفاقا صدای طپانچه نان که اندرون می پختند بگوش درویش رسید گفت ای کنیزک

این گفتش بابر سر کہ مینہ نہ زند کنیزک گفت درویشی گرفتار شدہ بر سر او مینہ نہ زند گفت آن درویش با نوی خانہ گرفتار شدہ با کنیزک این بگفت و راہ خود گرفت **لطیفہ** بادشاہی را در دیدہ چشم بر خاست از طبیب درخواست کہ طبیب گفت کہ جناب پادشاہ بالذ خواجہ سرائے حاضر بود گفت ای طبیب چشم را با کف پا چہ نسبت ست گفت ہر نسبتی کہ خصیہ را بر نخدان است یعنی خواجہ سرایان را خصیہ نباشد موبرز نخدان برنمی آید شاہ ازین لطیفہ بخندید و طبیب را زر بغایت بخشید **لطیفہ** شخصے چنان کریہ منظر بود کہ دیو از صورتش بگریختے و ابلیس از ہیبتش نفرت گرفتے روزے زنے پیش او آمد و گفت ای مرد بتو حاجتے دارم اگر با تا با تو ہمراہ من بیائی ممنون و شکور لطف و احسان تو باشم مرد ہمراہ زن روان شد زن مرد را بر دوکان مصورے ایستادہ کردہ راہ خود پیش گرفت مصور چون روے آن شخص دید بسیار بخندید آن شخص حیران شد و از مصور سبب خندہ پرسید مصور گفت این زن از روز ہا پیش من می آید و ہمی گوید کہ برای من صورت ابلیس بساز من گفتم کسے را کہ ندیدہ ام صورتش چگونہ سازم زن وعدہ کردہ بود کہ روزے شخصے را پیش من بیارد کہ مثال تمثال ابلیس باشد چنانکہ امروز ترا پیش من آورد **لطیفہ** مردی پیش طبیب آمد و گفت کہ اندام من ہمیشہ تنگ و گرم و خشک و نرم میباشد طبیب گفت چہ خوش بودے کہ این ہر چہار علت بکس زن من طبیب لاحق شدے **لطیفہ** در نقش فرغانہ صورت سہ کس بر سہ دابہا مختلف کشیدہ اند در کیفیت ہر یکے پائین ہر شبیہ نوشتہ صورت کی متفکر کشیدہ و بزیر آن نوشتہ کہ این فکر می کند کہ زن کنم یا نہ کنم و صورت دیگر بہیئتی است کہ دست بر سر سرزند و بر تاسف می گزند و بزیر آن شبیہ نوشتہ کہ این حسرت است کہ زن کردہ و پشیمان شدہ صورت سوم شادان و فرحان ست و بزیر آن نوشتہ کہ این کس زن را طلاق دادہ و از بند او نجات یافتہ **لطیفہ** بنادان طفلے را پرسیدند کہ از کلام اللہ کدام آیت خوش تر گفت فالکہ لا تاکلون یعنے چند بار گفتند کہ بخوانید گفتند کدام مرا کسی را از قرآن پیش نیاورد گفت کلوا و اشربوا یعنے بخورید و بیاشامید گفت گفتند کدام دعا از قرآن ورد ساختہ گفت ربنا علینا مائدۃ من السماء یعنے ای پروردگار ما مرا کن بما خوان طعام از آسمان **لطیفہ** بعضے از ظرفیان بصرہ نزد رابعہ بصری رفتند و گفتند کہ ای رابعہ از روے تقدس و تعالی مردان را فضیلت بخشیدہ کہ زنان از ان محروم اند اول آنکہ مردان کامل العقل اند و زنان ناقص العقل و این بہ شہادت دو زن برابر یک مرد ست دوم آنکہ زنان ناقص الدین اند زیرا کہ بہر ماہی بعلت حیض از نماز و روزہ باز مانند سوم آنکہ ہیچ زنی پیغمبر نے رسیدہ رابعہ گفت بلے راست ست اما زنان را ازین فضیلت ست کہ مردان را ازان بہرہ نیست

اول آنکه درمیان زنان مخنث نیست دوم آنکه هیچ زنی دعوی خدائی نکرده سوم آنکه همه انبیا و اولیا از بطن زنان برآمده اند **لطیفه** روزی وزیر خلیفه بهلول دانا را بمزاح گفت که امروز خلیفه وقت ترا سرزنش کرده بهلول گفت اگر چنین بست پس تو یکی از اتباعان من شده باید که مطیع و فرمان پذیر من باشی خلیفه را تبسم آمد و همه اهل مجلس بخندیدند و وزیر بر جسارت خود نادم و منفعل گردید **لطیفه** ابلهی بصحرا بانگ نماز همین گفت فی الفور دو مرغ پرید و گوش میداشت از و پرسید که این چه کار میکنی گفت دو یار از دور خویش آیند میگویند من بانگ صلوٰة میدهم و دو مرغ میروم تا آواز خود را از دور بشوم که مردم راست میگویند یا دروغ **لطیفه** طفلی بدبستان پیش معلم مصحف شریف میخواند و لفظ علیک اللعنة را تکرار میکرد معلم بغضب درآمد و گفت لعنة الله علیک و علی والدیک کودک نیز همان لفظ یاد گرفت و گفت علیک و علی والدیک **لطیفه** خواجه غلامی را بطلب انگور بیازار فرستاد غلام بدیر یا زآمد و انگور آورد خواجه غلام را تهدید کرد و گفت که هرگاه ترا بیک کار فرستم باید که یکبارگی چند کارها سرانجام دهی و نعد باز آئی پس از چندی خواجه بیمار شد غلام را گفت برو طبیبی را حاضر کن غلام رفت و چند کسان برازده ها خود آورد خواجه پرسید که این مردمان چرا آمدند گفت ای خواجه آنروز فرمودی که چون بیک کار اشارت کنم باید که چند کارها بعجلت تمام سرانجام دهی بموجب حکم تو بدین فرصت قلیل چند کارها سرانجام داده ام یعنی طبیب را آوردم تا علاج کند و مطربی را آوردم اگر صحت شود نغمه سراید و عسائی آوردم که اگر میری ترا غسل دهد و شاعری آوردم تا مرثیه موزون کند و نوحه گری نماید و گورکنی آوردم تا مرقد تو تیار کند و حافظی آوردم تا بر بالین تربت تو ختم کلام مجید کند **لطیفه** نوشته اسکندر رومی در ایام محاربه دارا بر اسپ راهوار صبا رفتار سوار بود و لشکر را ملاحظه می نمود ناگاه سواری بر اسپ لاغر و لنگ از پیش نظر او بگذشت سکندر غضبناک شده سوار را از بالای اسپ فرو کشید سوار را خنده آمد سکندر پرسید که درین محل سبب خنده چیست گفت از غضب تو مرا خنده آمد که تو بر آنت فرا نوشته و من بر آنت قرار یعنی اسب چالاک در قرار چست نست و اسپ لنگ در قرار درست و باوجود آن غضبناک میشوی سکندر را لطیفه سوار پسند آمد و پایه و منصب او بلند گردانید **لطیفه** یعقوب لیث پیش از ایام سلطنت مردی بی نوا ضعیف الحال بود و در ایام سلطنت خود یکی از اغنیای سیستان را بعرض مواخذه انداخت و همه مال او را ضبط ساخت تا او بپارهٔ نانی محتاج گردید روزی آمد پیش یعقوب لیث پرسید که امروز حال تو چون است گفت چنانکه دیروز حال تو بود یعقوب گفت دیروز حال من چون بود گفت چنانکه امروز حال من است

یعقوب بدل انصاف کرد و تمام مال و منالش باو باز داد **لطیفه** اعرابی بمحکمهٔ قاضی برای گواهی رفت و او را دید عاطیه
خواست که گواهی او رد کند گفت ای قاضی این عرب هرگز نماز نگذارده گواهی او چگونه معتبر می پندارد عرب گفت
دروغ میگوئی فلان تاریخ حج گذارده ام و مناسک حج بجا آورده قاضی گفت اگر راست میگوئی نشان بده که زمزم کجاست
گفت پیر مردی ست در عرفات نشسته قاضی گفت ای جاهل زمزم چاهیست در عرفات صحرائیست عرب گفت
در حالتیکه من بحج رفتم چاه در آنجا نبود و عرفات باغی پر از انواع شقائق و ریاحین بود اکنون بصر و زنان بچنین شده باشد
چنانکه ارشاد میفرمائی **لطیفه** اعرابی را پرسیدند که این چه رسم ست در میان شما که نامهای اولاد خود را اسعد و کلیب میگذارید
و نامهای غلامان را اسعد و مبارک گفت نام اولاد را اسعد و کلب برای دشمنان میگذاریم و نامهای غلامان برای خود
اسعد و مبارک می نهیم **لطیفه** اعرابی را پرسیدند که شوربای گرم را چه میگوئی گفت یخنی گفتند شوربا سر دو را چه
نام نهاده اند گفت هرگز سرد نمیگذارند که نامش می نهادند **لطیفه** روزی سلطان نصر الله بسر
شاه سبحان بمجلس بادشاه در آمد و بپهلوی ملک نشست پس از وی قاضی فتح الله در آمد خواست
که بر سلطان نصر الله مقدم نشیند سلطان دست او گرفته نزدیک دست خود نشاند گفت حق سبحانه تعالی در قرآن
مجید درجات من و تو همچنین تعیین فرموده ایجا سلطان نصر الله و الفتح **لطیفه** روزی مولانا قطب الدین علامه
در راهی میرفت شخصی از نهای را فتاد دیگر دون مولانا در آمد بهره گردون مولانا صدمهٔ عظیم برداشت و چند روز
صاحب فراش شد جمعی بعیادت مولانا آمدند و گفتند مخدوما چه حال داری گفت ازین حال بدتر چه باشد که
دیگری از بام افتد و گردن من شکسته شود **لطیفه** شخصی نزد قاضی آمد و داد خواه شد که فلانی مرا گفته ست
که گه خر قاضی فرمود که اگر ترا منع او بد آمده برو و بکار خود مشغول باش **لطیفه** در مجلسی بدست حجاج بن یوسف
ظلم و جفا کاریهای او میگردند یکی از آن مجلسیان بطلاق زن خود سوگند خورد که حجاج ظالم پیشگ و فرخی
است اهل مجلس او را ملامت کردند که چون حقیقت حال و انجام کار معلوم نیست پس طلاق زن بر تو لازم آمد
آن شخص اندوهگین از مجلس برخاست و نزد عمر بن عبیده که یکی از فقهای عهد و متقیان روزگار بود آمد و
ماجرا بادی در میان نهاد عمر گفت زن خود را نگاهدار اگر خدا یتعالی حجاج را با آن همه ظلم بامید خواهد بخشید
به بخشیدن یک گناه تو در نخواهد نمود **لطیفه** ابو منصور را پرسیدند که چون بسحرای باق و دق

برای غسل باز رویم روبکدام سمت کنیم گفت روی بجامه های خود کنید تا دزد جامه ها را نبرد و شما برهنه نشوید
لطیفه جوانی نزد فقیه آمد و گفت زنی جمیله دارم که از ادراک مزاجی طاقت سر انجام امورات خانه داری
ندارد و انقدر زر ندارم که کنیزک بدست آرم زنی را بهمرسانیده ام و میخواهم که با او مناکحت کنم تا امکان خانه از دست
او برآید و مجبور بمرافعه تکلیف نشود اما والیان ان زن همیگویند که تا وقتیکه زن اولین را طلاق ندهی عقد نکاح محال است
مرا حیله بیاموز که مجبور بمراجعت بطلاق نرسید و زن مطلوبه بعقد نکاح درآید فقیه گفت زن مجبوبه را بگو که بگورستان
رود و تو پیش والیان زن که خواستگار او شده رفته ظاهر کن که بغیر آن زن که بگورستان دارم هرگز باشد طلاق ندهم
والیان آن زن خواهند دریافت که زن تو مرده ست جوان بچنان بعمل آمد و بدین حیله زن را بجاله انکاح
خود درآورد **لطیفه** از حکیمی پرسیدند که چه گوئی در حق نکاح گفت یکماه ستادمانی ست و بعد ازان اندوه
جاودانی **لطیفه** حکیمی گفته که تا من مجرد بودم که خدایان گنگ بودند که مرا بزرگی های که خدائی مطلع نکردند
و اکنون که من کدخدا شدم مجردان کر شدند که هرگز گوش بر نصیحت من ندارند **لطیفه** روزی در مجلس نوشیروان
همه امرا آدها حاضر بودند یکی ازان که مردی بانا موس و آبدو بود در پیش چشم نوشیروان جام زرین مرصع بدزدید و بحیلت
خود کرد نوشیروان دیده و دانسته تجاهل کرد چون اهل مجلس بی خاستند ساقی گفت که هیچکس را رفتن ندهم تا جام زرین مرصع گم
شده پیدا نکنم نوشیروان گفت بگذار تا سلمان برود انگس که گرفته ست باز نخواهد داد و انگه دیده است با هیچکس نخواهد
گفت بعد از چند روز آمد و تاج و دستار و جامه های نو بیش بهاء پوشیده به مجلس نوشیروان آمد نوشیروان بر مرد کلاه از سر پرسید
این لباس ها از ان ست آخر دامن برداشت و گفت کلاه پیراهن و ازار و موزه نیز از ان ست نوشیروان
بخندید و بفرمود تا هزار مثقال زر سرخ بوی دادند دیگی از مقربان بارگاهش کردند **لطیفه** شخصی پیش قاضی آمد و گفت
اگر خرما خورم خللی در دین باشد گفت نه گفت اگر قدری شونیز در ان داخل کنم مضایقه ست گفت نه گفت
اگر آب بر وی زنم حرام شود گفت نه گفت شراب از همین چیز ها ست چرا حرام ست قاضی گفت اگر قدری خاک بر سر ریزم سر از الهی
بر گفت نه گفت اگر آب بیامیزم و بزنم تکلیفی دهد گفت نه گفت اگر آنرا خمیر سازم و خشتی تیار کنم و بر سرت بزنم چگونه
باشد گفت سرم بشکند قاضی گفت شراب نیز همین حکم دارد **لطیفه** در عهد خلافت هارون رشید شخصی
دعوی نبوت کرد هارون او را طلب داشت و پرسید چه دعوی میکنی گفت دعوی پیغمبری هارون گفت چه

چه معجزه داری گفت هرچه خواهی گفت عصای خود را بیندازتا بصورت مار شود چنانکه معجزهٔ موسی نبینا علیه الصلاة والسلام بود مو گفت عصای موسی وقتی مار شد که فرعون دعوی خدائی کرد اگر تو نیز دعوی خدائی کنی عصای من مار شود هارون گفت ارباب انجمن من خزینهٔ شیرین طلب دارند بمعجز مخود پیدا کن گفت مهلت سه روز بده هارون گفت همین دم وقت حاضر کن مرد گفت زهی انصاف خدایتعالی با چنین قدرت و توانائی از تو تخم بیزی بسنه پیدا میکند و تو با من بسه روز صبر نمیکنی هارون بخندید و دانست که مرد ظریف است او را گفت از دعوی توبه کن و نعمتی باد ارزانی فرمود و رخصت نمود **لطیفه** زنی شوهر خود را پیش قاضی حاضر آورد و گفت ای قاضی داد من ازین زندیق بستان قاضی گفت زندیق مشهورست تندیق نمیدانم زن گفت تندیق آنست که بازن خود از پس معامله کند قاضی گفت سبحان الله از مدت دراز من خود تندیقم نمیدانم **لطیفه** سلطان محمود غزنوی روزی در غضب بود و هیچکس مجال آن نداشت که پیش او رود و او را خوشنود گرداند بیقی بحضرت بادشاه رفت و سر بمین نهاد و گفت مدت هاست من ملازم این آستانم میخواهم که لقب و نام حضرت معلوم کنم سلطان پر غضب بود گفت برو گمشو بیقی گفت ظاهر از این لقب باشد نام چیست بادشاه ازین لطیفه بخندید و آتش غضب او بسر رسید **لطیفه** زنی ستیزه روی و عربده خوئی که عیش شوهر همیشه منغص داشت بمرض صعب مبتلا گشت از شوهر گفت اگر من بمیرم بصعوبت فراق من چگونه خواهی زیست گفت که اگر نمیرم چگونه خواهم زیست **بیت**

زن بد در سرای مرد نکو ✻ همه دین عالمست دوزخ او ✻ **لطیفه** یکی ناحق اندیشی گوسپند شخصی را در دیه نجانه خود آورد زن بچه گرده بخورد و مرد گفتش که بعلت گوسپند تراروز قیامت سیاست کنند گفت من هرگز امان روزی گوسپند نخواهم کرد مرد گفت گوسپند در محشر حاضر آید گفتا هی هی او را گفت گاه او خود حاضر خواهد شد گوشش را گرفته بمالش خواهم خواهم کرد **لطیفه** شخصی دختر خود را جوانی زیبا روی دلپسند دیده خوی کج او را ناخوش داشت بشنی فاف دادا و را معلوم شد که صندوق عصمت دختر قفل بکر نداشت داماد پیش پدر دختر رفت و گفت که دختر تو نا دخترست گفت اگر دختر نیست پس پیرست گفت کس یکبی داده است گفت زنان مگر کوان میدهند گفت بکسی بیگانه داده است گفت آیا بیگانه را میدهد گفت نمی فهمی او در حقیقت مهر از جانب حق تعالی ندارد گفت خدا بر قبیلهٔ ما اعتماد دارد ازان مهر نمی کند **لطیفه** زنی جمیله و جوان بدرا از انقضا آمده پیش قاضی شکایت شوهر کرد که با انکار او استطاعت

خانۂ وسیع مفارغ برآمن نیگرد بخانۂ تنگتر مراجعی داده قاضی گفت شکایت تو بیجاست جایگاه زنان چندانکه تنگتر باشد بهترست **لطیفه** درویشی بدرخانۂ رفت و پارۂ نان طلب کرد دختری در خانه بود گفت نان نیست درویش اندکی نمک طلب کرد گفت نمک هم موجود نیست درویش گفت قدری آب بیار که حلق خشک را سیر اب کنم گفت شکا هنوز آب نیاورده درویش پرسید که مادرت کجاست گفت بماتم پرسی رفته درویش گفت حالتیکه بخانۂ تو مردم رود داده باید که دیگران برماتم پرسی بخانۂ تو آیند **لطیفه** ثعلبی از شعرای پای تخت منصور خلیفه بود روزی قصیده در مدح خلیفه گفته امید صله پیش او بخواند خلیفه گفت ای ثعلبی بصله این قصیده ازین دو چیز کدام دوست تر داری انیکه ترا سیصد دینار زر سرخ بدهم یا سه کلمه حکمت تعلیم کنم که هر کلمه بصد دینار سرخ ارزد ثعلبی بنا بر خوش آمد گفت حکمت باقی به از نعمت فانی ست کلمهٔ اول چون جامهٔ کهنه شود موزهٔ تو نوشی که بسیار بدنماید باسای این کلمهٔ حکمت ذده از نهاد ثعلبی برآمد دست بزر زد گفت داد بلا صد دینارم بسوخت خلیفه تبسم کرد گفت کلمهٔ دوم اگر چون روغن در دوشین مالی بریزش هرسان که گریبان تر اچرب کند ثعلبی گفت دیگر او احسرتا که دویست دینارم رایگان رفت خلیفه باز تبسم کرد و میخواست که کلمهٔ سوم بگوید ثعلبی گفت ایخداوند اکنون از زدی که کلمهٔ سوم ندارم مرا بعوض آن صد دینار زر انی دا که آن مرا بزار بار نافع تر ازین کلمات حکمت ست خلیفه بخندید و بفرمود تا پانصد دینار زر سرخ بوی بخشیدند **لطیفه** چون امیر تیمور ولایت فارس را مسخر کرده بشیراز آمد حافظ شیرازی را طلب کرد حافظ بگوشه نشین بود و بفقر و فاقه گذران مینمود سید زین العابدین رکنابادی که مرید او بود نزد امیر تیمور تقرب تمام داشت حافظ را بملازمت امیر تیمور در آورد امیر دید که آثار فقر و بیماضت از ناصیهٔ احوال او ظاهرست گفت ای حافظ من بضرب شمشیر تمام روی زمین را خراب کردم تا سمرقند و بخارا معمور کنم و تو از انجا ل هندوی بخشی و میگوئی **بیت** اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل ما را + بخال هندوش بخشم سمرقند و بخارا را + حافظ گفت ازین سخاوت هاست که بدین فقر و فاقه افتاده ام امیر تیمور بخندید و برای حافظ وظیفهٔ لایق معین فرمود **لطیفه** روزی حکیم انوری در بازار نیشابور گذشت در اثنای راه دید که مردم بسیار حلقه زده ایستاده اند در آن حلقه رفت دید که مردی ایستاده قصاید انوری بنام خود میخواند و مردم او را تحسین میکنند انوری از آن مرد گفت که انوری را می شناسی گفت چه میگوئی انوری منم انوری بخندید و گفت شعر زده شنیده بودم شاعر دزد هم دیدیم **لطیفه** شخصی نزد جهان رشید آمده گفت که مرد غریب و بینوایم مامون گفت عجب نباشد آن شخص گفت

میخواهم که بجز بردم گفت بر وراه کشاده است گفت چیزی زاد راحله ندارم مامون گفت حج از تو ساقط شد گفت آدم بی استطاعت راج فرض نیست آنمرد گفت من آدام تا از تو چیزی بگیرم نه انکه فتوی خواهم مامون بخندید و او را صد دینار داد و رخصت فرمود **لطیفه** جمعی از زهاد نزد مامون رشید آمدند و از عامل ظالم شکایت کردند و داد خواهی نمودند مامون گفت در میان عاملان براستی و عدالت مثل او دیگری نیست از سر تا قدم همه اعضای او از عدل و انصاف پرست در میان جمع یکی از ایشان گفت ای خلیفه چون همه اعضای او از عدل و انصاف پرست عضوی از اعضای او را بفرست تا همه مملکت تو از عدل معمور گردد مامون بخندید و آن عامل را معزول ساخت **لطیفه** باهلی علی الصباح بر سر شکار بیرون رفت مردی را دید از مقابله بادشاه پیدا شد بادشاه از ان شکل قبیح فال بد گرفت و او را زجر توبیخ کرد اتفاقا آنمرد را بادشاه را صید های خوب بدست آمد و شاد و خرم باز گشت بخادمش گفت که علی الصباح آنمرد را ناحق ملامت کردم در رنجانیدم او را باید طلبید و استعذار باید نمود پس بفرمود تا او را احضار کردند بادشاه عذر خواست و خلعتی با هزار درم انعام کرد آن مرد گفت ای بادشاه من خلعت و انعام نخواهم اما التماس دارم که مرا رخصت یک سخن دهی ملک گفت بگو گفت علی الصباح اول کسی را که تو دیدی من بودم و اول کسی را که من دیدم تو بودی ترا امروز در صید شوم بعیش و طرب گذشت و مرا بر سنج و تعب برای خدا انصاف فرما که ازین هر دو کدام شوم رد تریم بادشاه بخندید و او را خلعت خاصه با ده هزار درم انعام کرد **لطیفه** جوانی را بجرم دزدی گرفتند و پیش هارون رشید بردند بعد از انکه دزدی بر و ثابت شده بود هارون حکم فرمود که دستش ببرند او در زور و با اضطراب تمام پیش هارون آمد گفت ای خلیفه وقت دستی را که خدا آراسته قطع مکن هارون گفت بحکم خدا قطع میکنم و من ابتدا می نمایم کرد خود سازم و شرعی تا دون کنم پیرزن گفت ای خلیفه قوت من از کسب دست اوست دست او می بری و قوت من می بری هارون گفت دستش ببرید اگر این عدد بر و نرانم یکی از بد گنهکاران باشم پیرزن گفت ای خلیفه ترا گناه بسیار است این یک گناه را نیز یکی از ان بشمار که شب دو روز از ان استغفار میکنی خلیفه را این سخن خوش آمد بخندید و بسرش را ببخشید **لطیفه** ظریفی را بگناهی ماخوذ کرده پیش بادشاه بردند بعد از ثبوت جرم بادشاه فرمان داد تا دینی او را سوراخ کنند ظریف گفت ای بادشاه اسلام دانه که یعنی من دو سوراخ دارم مرا آن کافی ست بسوراخ سوم حاجت نیست بادشاه بخندید جرم او را ببخشید **لطیفه** اسحاق موصلی غلامی داشت که همه روز به تخت آب کشی و راننده شدی تا

اسحاق از و پرسید کای غلام حال خود و حال مرا چون می بینی گفت که درین خانه بدبخت ترین مردمان من و تو هستم اسحاق گفت بچه دلیل غلام گفت که تو همه شب در فکر آن ایشان بسر میکنی و من همه روز در فکر آب و ایشان از غم من و تو فراغتی دارند و مراد ترا از خدمتگاران خود نمیشمارند و با وجود اینقدر محنت و مشقت من و تو یکدام از ما راضی نیست و همیشه برما منتی دارند اسحاق بخندید و گفت الحمد که راست میگوئی پس غلام را آزاد کرد **لطیفه** در تاریخ فرشته منقول ست که حضرت همایون بادشاه مذهب حقی داشت لیکن مرزا کامران و بعضی امرای چغتا و اتباع مذهب سید انستند و سبب بدگمانی های ایشان آن بود که هم از عهد خرد و شاهزادگی جمعی کثیر از اهل عراق و خراسان که شیعه مذهب بودند بر وی گرد آمده بودند و بیرم خان که مصاحب همدم او بود مذهب شیعه داشت مرزا کامران با آنحضرت در باب مذهب اکثر اوقات همزبانیها می نمود روزی مرزا کامران و حضرت همایون بادشاه در رهگذر سگ سفیدی بنظر در آمد که پای برداشته بر قبری می شاشید چنانکه معمول سگان ست که بر جای بلندی می شاشند مرزا کامران گفت چنین معلوم میشود که صاحب این قبر شیعه است بادشاه گفت آری چنین معلوم میشود که این سگ سنی ست **لطیفه** ظریفی دعوی کرد که من و نوکر من هر دو در علم نجوم کمال مهارت داریم که در حکم ما هرگز خطائی واقع نشود گفتند چه حکم کردی که دران خطا واقع نشد گفت چون ابر بر هوا ظاهر شود من گویم که باران خواهد آمد و نوکر من گوید نخواهد آمد البته یا آن میشود که من می گویم یا آن میشود که نوکر من میگوید **لطیفه** آورده اند که روزی یکی با بزرگی حال خود میگفت آن بزرگ گوش نکرد و متوجه احوال او نشد باز گفت التفات نفرمود سوم بار عرض کرد گفت چرا چندین ورد سر میدهی آمرزیده خواهی شد گفت سر تو درد نکند بهر آن بزرگ را این لطیفه خوش آمد فی الحال حاجت او را داد **لطیفه** خرغوری را دزد بر دغوری سجدهٔ شکر آورد گفتند ای غوری چه محل سجدهٔ شکر ست گفت خدا نخواسته اگر من بروسعار بودی مرا نیز بزدی برده بودندی **لطیفه** خواجه منعم برای خود مقبره ساخت معماران یکسال تعمیر آن پرداختند تا بانجام رسید خواجه از اوستاد معماران که مردی ظریف بود پرسید اکنون این عمارت را دیگر چه می باید گفت وجود شریعت شما دیگر هیچ **لطیفه** مردی نهایت کریه منظر و قبیح الوجه بود نقل کرد که روزی بر سر بازار ایستاده بودم زنی خوبروی مقابل من آمد در دم من بسیار نظر کرد چون نگریستن او از حد گذشت گفتم ای زن چه قصد داری که چشم بر روی من دوخته

وچنین تیز تیز در روی من نظر میکنی زن گفت چشم من گناه عظیم کرده بود خواستم که ادای عذاب کنم بچر نکه سخت ترین عقوبت ها باشد و هیچ عذابی سخت تر ازان نباشد که ساعتی بر روی زشت و صورت نامیمون تو نگاه کنم **لطیفه** نابینائی در ظلمت شب مشعلی در دست و سبوی پر آب بر سر در راه میرفت ظریفی گفتش تو کر مشعل نه بینی به مشعل چه بینی نابینا گفت که این مشعل نه برای من ست بلکه برای دیگران ست تا بتاریکی مرا آسیب نرسانند و سبوی را نشکنند **لطیفه** مزدوری بطویلهٔ دولتمندی در آمد تا اسپ او را بدرد و سائیس بیدار بود در زمان بگرفت و آواز خبر کرد مالک اسپ آمد زر داد گفت که چگونه اسپ را بدزدی می بردی اگر این عمل بدست من کنی ترا زنده آزاد نکنم و زود گفت فهو المراد پس مزدور لجام در دهان اسپ انداخت و ریسمانها پس و پیش ببست و بالای اسپ سوار شد و گفت اسپ را بدین طریق بدزدی من ببند این بگفت و اسپ را پاشنه زد و بطرفة العین از نظر غائب شد چندانکه جستند سراغش نیافتند **لطیفه** امیرزاده به ندیم خود گفت که در اسمهای که لفظ بان می آید مثل فیلبان و ساربان و مثل آن اکثر تند خود عربده جو پیدا شد ندیم گفت ای مهربان همچنین ست ✣

در بیان کنایات و مصطلحات فارسی

فصل الف ممدوده آب آتش دیدن و آب آتش زدای آب آتشین و آتشین آب و آب آتش زده و آب آتش نمای و آب افتادن آب ارغوانی و آب گلرنگ و آب آتش لباس کنایه از شراب خوشرنگ و اشک گلگون باشد آب باده رنگ کنایه از اشک خونی ست آب در جگر نداشتن کنایه از مفلسی ست آب در جگر داشتن عبارت از تونگری ست آب رفته باز در جوی آمدن کنایه از آنست که بعد از زوال دولت باز بر دولت کامیاب شدن آب روشن کنایه از رونق باشد آب بی لجام خوردن کنایه از خودسری و آزادگی ست آب بهادن کوفتن و آب در سیکدون آب بر سیمان بستن کنایه از کار بیفائده کردن ست آب بروی کار آوردن رونق و خوبی پیدا کردن ست آب بر روی کار آوردن رونق و خوبی پیدا کردن و عزت و امتیاز حاصل نمودن آب دهان خوردن کنایه از تحمل کردن ست آب بپوست افگندن کنایه از پخته شدن میوه و بالغ شدن کودک ست آب بدهان آمدن مشتاق چیزی شدن آتش بی دود کنایه از آفتاب ست آتش تر کنایه از شراب سرخ

رنگ آتش زبان کنایه از شاعر فصیح زبان و تیز بیان ست آتش دشت کنایه از مرد چالاک و چست ست
آرزو شکفتن کنایه از حاصل شدن آرزو دست آستین افشاندن و آستین زدن کنایه آرزو ترک کردن ست
و هم بمعنی تحسین و آفرین آید آستین چیدن کشیدن و آستین بر چشم کشیدن کنایه از دلاسا و غمخواری ست آغوش دادن
کنایه از بخبر شدن ست آفتاب لب بام کنایه از کسی ست که قریب مرگ رسیده باشد آفتابی شدن کنایه از
ظاهر شدن آفتاب جوی دون کنایه از محنت و تعب کشیدن آگنده گوش کسی را گویند که نصیحت شنو نباشد آهو
پرستی کنایه از دوست داشتن شکار آتش از چشم پریدن کنایه از حالتی ست که بوقت رسیدن صدمه قوی
بر دماغ روی دهد و در پیش چشم روشنی مثل برق معلوم شود آبی شدن کنایه عبارت از تباه شدن کار ست آسمان
بابر و پوشیدن کنایه از انکار وجود بدیهی ست آب بر دست کسی ریختن کنایه از خدمت کردن آستان
برخواستن کنایه از دربان شدن آب باختن کنایه از بول کردن آسمان سوراخ شدن کنایه از تواتر نزول
باران ست آب بشت پیمودن بمعنی کار بیفایده کردن ست آب از جگر بخشیدن کنایه از عطا کردن آب بیکران
کنایه از ستارگان ست آب خرابات کنایه از شراب ست آب خفته و آب بسته کنایه از برف و یخ و ژاله و
تگرگ باشد آب شدن کنایه از شرمنده شدن آبگینه طارم کنایه از آسمان ست آبله برخ فلک کنایه از ستارگان
باشد آبنه سوز کنایه از آفتاب ست آتش آب پرور کنایه از تیغ آبدار ست آتش بهار کنایه از گلرخ و لاله زار
باشد آتش بی بهار کنایه از قهر و غضب و ظلم و تعدی و نیز شراب باشد بی دود کنایه از آفتاب و قهر و غضب و شراب
سرخ رنگ ست آتش دل کنایه از مرد عاشق باشد آتش زدن کنایه از ترک تعلقات ست و نیز کسی را بر
سر غضب آوردن و بیقرار کردن آتش سخن کنایه از طاعن و لاعن آتش تیز سرد کنایه از شراب لعل و لب معشوق باشد
آتشکدهٔ بهرام کنایه از برج حمل باشد چه بهرام در فارسی مریخ را گویند و برج حمل خانهٔ اوست آتش لباس کنایه از سرخ
پوش باشد آتش مجسم کنایه از خنجر و شمشیر باشد آتش فشاندن آتش قهر و غضب باشد آتش و آب کنایه از تیغ آبدار
باشد آتش هفت مجمره کنایه از سبع سیاره آتش از دها کنایه از وجود هر یکی از سبعه سیاره است آتشین پنجه آتش
دست کنایه از کار یگرو استاد و چابکدست باشد آستین برچیدن کنایه از مستعد و آماده شدن بکاری ست
و آستین بر زدن نیز همین معنی دارد آستین بر کردن کنایه از کوتاه کردن دست باشد از دراز دستی و فضولی

آسمان برین کنایه از طبق نهم ست که بالای فلک الروج یعنی فلک هشتمین ست آفتاب بر سر دیوار رفتن کنایه از انتهای عمر و زندگانی دد و دولت و کامرانی باشد و آفتاب بر سر کوه و آفتاب بر لب بام نیز همین معنی دارد آفتاب بگل اندودن کنایه از پنهان ساختن امر بود که در غایت ظهور باشد آفتاب سوار کنایه از مرد سخنور باشد آبگینه در جگر شکستن کنایه از بیقرار شدن و بیقرار کردن باشد آهوی چین و آهوی فلک و آهوی خاوری کنایه از آفتاب ست آهوی سرگین کنایه از چشم معشوق باشد

فصل الف مقصوره

ابرو زدن کنایه از رضا دادن و اشارت کردن باشد ابر و فراخی کنایه از خوشدلی و کشاده روئی و همت و سخاوت باشد ابلق ایام و ابلق چرخ کنایه از دنیا و روزگار باشد اختر دانش کنایه از عطارد ست اختر شمردن کنایه از بیدار باشد از بن دندان و از ته دل کنایه از رضا و رغبت باشد از بن گوش کنایه از اطاعت و فرمان پذیری باشد آب پوست برامدن کنایه از کشف راز و ترک و بنا از خودی و نفسانیت باز آمدن و خندان بودن و به مقصود رسیدن باشد آخر افتادن کنایه از مردن و از زین عالم سفر کردن آب از دست رفتن کنایه از بیجودی و بی اختیاری و اضطراب و از دست شدن نیز همین دارد آب دهان بار بر آمدن کنایه از راستی ست که هیچ کجی در ان نبود از بان جستن کنایه از سهو و خطا در سخن آب خوان در گلو رفتن کنایه از رنج و محنت کشیدن آشک داری کنایه از گریه بسیار آشک شیرین و اشک کنایه طرانی گریه شادمانی انگشت بدندان و انگشت حیرت در دهان کنایه از تعجب و تحیر و حسرت و افسوس باشد انگشت بر دیده نهادن کنایه از قبول کردن و مسلم داشتن انگشت بر جوف نهادن کنایه از عیب گرفتن و نکته گیری کردن انگشت نما شدن کنایه از مشهور شدن از بر گار افتادن کنایه از بی اعتباری باطل شدن کار

فصل باي موحده

بسر زلف سخن گفتن کنایه از نیاز و تکبر حرف زدن پوستین در افتادن کنایه از عیب خوبی و غلبت بر شکستن محفل کنایه از پراگنده شدن مردم آن مجمع بر خوالیدن کنایه از ناز کردن و فخر کردن بر گت شدن شدن بفتح باد فتح رو فتح کاف بمعنی تمام شدن باد در دست داشتن کنایه از تهیدستی و مفلسی باد بشت پیمودن کنایه از کار بیفایده کردن باد در سر داشتن کنایه از غرور و تکبر بار در کف و باد در مشت کنایه از مرد تهیدست و مفلس و مسرف باد شدن کنایه از ناپدید شدن و پریدن باد کی بروزن عادل کنایه از مرد شجاع و دلاور باد دادن کنایه از دخل دادن بار نهادن کنایه از زائیدن باز سفید پر کنایه از آفتاب باز داشتن

بمعنی منع کردن بازو کشاده کنایه از نیازمندان و محتاج و مفلس باز گوش کنایه از شوخ و شنگ باغ رنگین کنایه از دنیا بام نهم و بام مزاج و بام کشاده رواق کنایه از فلک الافلاک بانوی مشرق کنایه از آفتاب باهن کشیدن کنایه از زنجیر بپا کردن بپا در آمدن کنانه از نعزیدن پای بپای شدن کنایه از ایستاده شدن و قائم گردیدن و توقف کردن بجام عدل دادن کنایه از پیش و کم ندادن و باعتدال دادن بچراغ رسیدن بدولت یا بخدمت و دولتمند بجیبون نشستن کنایه اگر به بسیار کردن بجان آوردن کنایه از تنگ آوردن دیگری بجان آمدن کنایه از به تنگ آمدن خود بچشم مخم رسیدن بمعنی آزار یکسی رسیدن بحیکان دیده کنایه از قطره های اشک بچه خورشید کنایه از جواهرات و فلزات بچه خوش کنایه از اشک گلگون بچه طاؤس علوی کنایه از آفتاب و روز روشن و آتش و لعل و یاقوت بچه لوی کنایه از شجعی که او را بطفلی از راه گذر برداشته پرورش کرده باشند و تبازی بصطر گویند بچه بر روی کار افتادن کنایه از فاش گردیدن راز بچم فرو شدن کنایه از مراقبه بخاک انداختن کنایه از لیل و خوار کردن برات بر شاخ آهو کردن کنایه از دروغ گفتن و وعدهٔ دروغ بر کردن آتش بمعنی افروختن آتش باشد بر کردن چراغ بمعنی چراغ افروختن باشد بالاخوانی خود را افزون تر از اندازه ستودن بر سر آمدن بمعنی غالب آمدن برق شدن کنایه از شتاب رفتن و دو دو بدن بر کرسی نشاندن کنایه از کار حسب دلخواه سر انجام دادن بزرگ لاجورد کنایه از آسمان بر گرفتن بمعنی قبول کردن بریده زبانی کنایه از خاموشی برید فلک کنایه از قمر بزغالهٔ فلک کنایه از برج جدی بسر بردن بمعنی وفا کردن بانجام رسانیدن و سازگاری نمودن بط سرخاب زای کنایه از صراحی شراب بغداد خالی عبارت از گرسنگی و شکم خالی بغل زدن و بفلک زدن کنایه از شماتت و بدگوئی بلبل گنج کنایه از چغد و بوم که در ویرانه باشد بلندی گرای کنایه از شخصی ست که خواهش بزرگی داشته بلند نظر کنایه از مرد عالی همت بهشتی روی کنایه از خوبصورت و خوش روی بهم برآمدن کنایه از غضب ناک شدن بیدار مغز کنایه از مردم هوشیار و عاقل بید دست و باشدن کنایه از سر اسیمه و مضطر شدن بیضه های زرین کنایه از ستارگان آسمان بیضهٔ چرخ کنایه از خورشید و بیضه زر و نیز همین معنی دارد و همچنا با

فصل پای فارسی

پیک کنایه از دنیا و مرگ بمغز کنایه از مردم سبک دبی تمکین پرده از روی کار افتادن کنایه از فاش شدن زار پای خاکی کردن کنایه از سفر رفتن ست پشت چشم نازک کردن بمعنی آزرده شدن از راه ناز پای از پیش رفتن کنایه از نعریدن پای پای پس آوردن کنایه از ترک دادن و گذاشتن و منهزم شدن در رزم باشد پای بلند کردن کنایه از دو بدن پا در رکاب بمعنی سواری و سفر و کنایه از مهیا بودن اسباب سفر ست و دم نزع را نیز گفته اند پادشاه چین و پادشاه نیمروز کنایه از آفتاب عالمتاب ست و پادشاه نیمروز پادشاه سیستان را نیز گویند پاسبان طارم نهم و پاسبان فلک کنایه از کوکب زحل ست پای بر پی نهادن کنایه از متابعت و پیروی پای بر جای نهادن بمعنی ثابت قدم بودن پای بر سنگ آمدن کنایه از پیش آمدن مخاطره پای در لب سنگ آمدن کنایه از گرفتار محبت شدن پای تابه کشادن کنایه از سفر باز آمدن و اقامت کردن پای فره کشیدن کنایه از آمدن و توقف کردن پای فشردن کنایه از ثابت قدم بودن و ایستادگی کردن پایمزد اجرتی که قاصد را بدهند پایین پرستی کنایه از اطاعت و بندگی و خدمتگاری پرده هفت رنگ کنایه از عالم ست پرده بر گرفتن کنایه از ظاهر شدن و بجایی ست پرده دار فلک کنایه از قمر ست پرده دخان کنایه از شب نیره و تاریک پرده زجاجی کنایه از شب تاریک و ابر سیاه پرده نیلگون پرده شب رنگ و پرده هفت رنگ کنایه از هفت آسمان آموختگان ازل کنایه از انبیا و اولیا و شعرا باشد پرده زنگاری فلک کنایه از خورشید تابان ست پس افتاده کنایه از کسی ست که در قفای کاروان مانده باشد پس افگنده علفی که بعد از خوردن دواب مانده باشد پس افگندن کنایه از خیره کردن چیزی بود که بعد خرج بودنیگاهدارد تا بوقت حاجت بکار آید پس گوش نهادن کنایه از فرا موش کردن پشت پا خاریدن کنایه از شاد شدن و خوشحال گردیدن پشت پا زدن کنایه از ترک دادن و گریزان شدن و بیدار شدن پشت چمن کنایه از سبزه چمن پشت دادن کنایه از روی گردانیدن و گریختن باشد پشت دست بدندان گزیدن و پشت دست کندن کنایه از پشیمان شدن باشد پنبه در گوش کنایه از مردم غافل و سخن ناشنو پنبه در گوش نهادن و پنبه در گوش کردن و پنبه در گوش افگندن کنایه از غفلت و سخن ناشنیدن باشد پوستین دریدن کنایه از عیب جوئی کردن افغشای راز پولاد خای و پولادرگ کنایه از اسپ پرزور باشد پولاد بجان کنایه از دلاوران و مبارزان باشد پهلو تهی کردن بمعنی کناره گرفتن پهلو دادن کنایه از تقرب رسانیدن و نزدیکی نمودن و هم بمعنی کناره گرفتن و روگردانیدن پیشتر آورده

پهلو زدن کنایه از برابری کردن در مقدار و قدر و مرتبه باشد پهلو کردن کنایه از گریختن و پرهیز کردن باشد پهلو نهادن کنایه از خوابیدن پیراهن قبا کردن کنایه از چاک زدن و پاره کردن پیراهن پیراهن کاغذی کنایه از زداخواهی و روشنائی صبح و شعاع آفتاب باشد پیر چهل ساله کنایه از بی عقل و نیز فیروزه باشد پیر دهقان و پیر سالخورده معروف است دیهم کنایه از شراب انگوری کهنه باشد پیر سر اندیب کنایه از آدم صفی الله دست پیر هفت فلک کنایه از کوکب زحل ست پیکران درخش کنایه از ستارگان آسمان پیک راگان و پیک فلک کنایه از قمر پی گم کردن و پی گم گردن کنایه از بی نشان شدن پیل افگندن کنایه از عاجز کردن پیل معلق در هوا پیل هوائی کنایه از ابر سیاه است پیمانه لبریز شدن کنایه از آخر شدن عمر باشد **فصل تای فوقانی** تن زدن بمعنی خاموش ماندن تن در دادن بمعنی رضامند شدن تاج فیروزه کنایه از آسمان ست تاج گردون کنایه از خورشید تابان تباشیر صبح کنایه از سفیدی صبح تخت آبنوسی کنایه از شب تاریک ست تخت روان کنایه از آسمان و تخت سلمان علیه السلام ست که دیوان آنرا بر هوا برداشتند تخته اول کنایه از لوح محفوظ ست تدرو زرین پر کنایه از آفتاب و آتش ست ترازو شدن کنایه از برابر شدن غنیم باشد بقوت و زور ترازوی فولاد پنجان کنایه از نیزه و سنان مبارزان ست ترازوی زر کنایه از آفتاب عالمتاب تردامن کنایه از فاسق و فاجر و عاصی و معیوب باشد تردست بروزن بدمست کنایه از مزوتند و جیب و چابک ست تردستی بروزن بدمستی بمعنی چستی و چابکی ست تر زبان بروزن همزبان کنایه از مرد زبان آور و شخصی که گرم گفتگو شود و سخنهای تر و تازه گوید و بمعنی ترجمان هم آمده یعنی شخصیکه لغتی را از زبان دیگر تقریر کند تر فروش کنایه از کسی ست که بظاهر خود را خوب و انماید و بباطن بد باشد ترکان چرخ کنایه از سبعه سیاره است ترکتازی بروزن مرغبازی بمعنی تاخت آوردن بشتاب و تعجیل بر سم غارت و تاراج و بمعنی جولان هم آمده ترک چین بضم اول کنایه از آفتاب نسبت ترک حصاری از قمر و نیز آفتاب ست ترک فلک کنایه از کوکب مریخ و نیز آفتاب ست ترک نیمروز و ترنج زرد لشت آتش و لشت زرین و تشت زر کنایه از آفتاب ست تشت سیمین کنایه از قمر تشت بلند کنایه از آسمان و کنایه از آفتاب نیز هست تشت از بام افتادن کنایه از رسوا شدن و مشهور شدن تفته جگر کنایه از عاشق و نیز از کسی که علت تپ دق داشته باشد تنگدل کنایه از دنیا ست باعتبار روز و شب تلخ عیش کنایه از کسی ست که بتلای صعوبات و بلاها باشد تلخ و ترش کنایه

از محنت و مشقت دنیاست تنگ چشم کنایه از مردم بخیل ست تنگدست کنایه از مرد مفلس و فقیر باشد تنگ شکر کنایه از دهان معشوق ست تنگ عیش کنایه از مرد مفلس توشه برداشتن کنایه از مسافر شدن تر آنگندن کنایه از دعای بد کردن و طعنه زدن تر گردیدن کنایه از خشمگین شدن تیشه بر پای خوردن کنایه از برهم زدن و ضایع کردن کار و بار خود ست تیغ زن آسمان کنایه از صبح صادق و آفتاب و کوکب مریخ نست تیغ ستم کنایه از رونق ظلم و رواج تعدی باشد تیغ سحر کنایه از آه سحر گاهی و دعای سحری باشد و روشنائی صبح کاذب را نیز گفته اند تیغ شدن بمعنی روبرو شدن تیغ گوشتن کنایه از زبان ست تیغ کوه بلندی کوه را گویند تیغ نطق کنایه از زبان فصیح ست

فصل جیم

تازی جامهٔ کاغذی پوشیدن عبارت از استغاثه و داد خواهی ست جامهٔ سرخ بر سر چوب کردن نیز فاعده همین معنی بخشید جام بر اشک زدن کنایه از توبه کردن و گذشتن از شراب باشد جام سحر کنایه آفتاب ست جام شهریاری کنایه از قدح بزرگ شراب انجوری ست جام شیر کنایه از پستان شیر دار جامگی خوار مردم علوفه دار را گویند و کنایه از مردم شراب خوار ست جامهٔ خورشید کنایه از زمین ست و برگ درختان را نیز گفته اند و غبار و ابر و آنچه روی آفتاب را بپوشاند و باصطلاح سالکان عبارت از بدن آدمی باشد چه جسم لباس جان ست و خورشید در عرف سالکان روح حیوانی ست و مردک دیده را هم گفته اند جامهٔ در نیل زدن کنایه از تعزیت و ماتم داری باشد جامهٔ عید کنایه از جامهٔ و قبای سرخ باشد گلها و شگوفه ها و بهار را نیز گویند جان آهنی کنایه از بی رحم و سخت جان و دلاور باشد جان شکار کنایه از ملک الموت ست و معشوق را هم گویند جای گرم کردن کنایه از آرام و قرار گرفتن باشد و بر اقبه رفتن را نیز گویند جامه گذاشتن کنایه از مردن ست جگر گوشه کنایه از فرزند باشد

فصل جیم فارسی چشم روشنی بمعنی تهنیت باشد چهره شد بمعنی مقابل شدن باشد چادر لاجوردی کنایه از آسمان ست و سبزه زار و مرغزار را گویند چهار ارکان و چهار اوستاد کنایه از عناصر اربعه است و چهار جوهر و چهار خشیج نیز همین معنی دارد و چهار پهلو شدن کنایه از چیز بسیار خوردن و بر پشت خوابیدن باشد چهار تکبیر زدن کنایه از ترک و تجرید ست و نیز کنایه از نماز جنازه است چهر زرین و چهر سحر کنایه از آفتاب ست چهر سیمابی و چهر سمین کنایه از ماه شب چهاردهم

باشد چیز آبگون کنایه از آسمان ست چتر عنبرین کنایه از شب تاریک ست چراغ چشم بکسر اول کنایه از فرزند ست چرخ انداز بروزن دست انداز کماندار را گویند چرخ زرین کنایه از فلک چهارم ست چشم بچیزی سیاه کردن بمعنی طمع کردن دان چیز حرام توشه کسیکه او قاتش بمال حرام بگذرد حرام گرده کسی را گویند که تن و توشش از مال حرام پیدا کرده باشد حرف سه دو حرف خشک کنایه از سخن بیمزه و بی تاثیر شده حرف زمحنت و حرف گلوگیر سخنیکه باستماع آن خاطر آزرده شود حرف گلوسوز نیز همین معنی دارد حرف فسردن کنایه از سخن گفتن ست حساب از خود داشتن کنایه از خود مغرور شدن ست حسن فرنگ کنایه از حسن سفید ست چنانکه اهل فرنگ را باشد **فصل خا** خارداه کنایه از مانع و حائل خار چین و خار بست و خار بنه آنچه بر دور زراعت و باغات از خار و خلاشه بندند تا سد راه حیوانات شود خارخار کنایه از دغدغه و خواهش شی مرغوب باشد خواه غیر مرغوب چون خار خار غم خسن بدندان گرفتن کنایه از زنهار خواستن خار در جگر شکستن کنایه از بیقرار کردن خاک بیزی کنایه از غریب و سفرست خامه زدن کنایه از خامه تراشیدن باشد خط کشیدن کنایه از باطل کردن و محو کردن چیزی خانه فردا کنایه از عقبی ست خانه بردوش و خانه بدوش آواره از خان و مان را گویند خان دمان آواره خان مخفف خانه دمان مخفف ماند کسیکه از خانه و ماند و بود خانه آواره شده باشد خواب چهار پهلو کنایه از خواب دراز و بافراغت ست خون بجوش آمدن کنایه از رغبت و شوق خار به پیرهن رنگین بمعنی بیقرار کردن **فصل دال** **مهلة** داده کنایه از نصیب و قسمت دامن شب کنایه از آخر شب در حساب آمدن کنایه از منعم و مالدار شدن ست دامن زیر سنگ آمدن کنایه از عاجز شدن در حساب نگرفتن کنایه از هیچ و پوچ شمردن و خط شدن کنایه از متغیر و آزرده و شرمنده شدن در پس زانو نشستن کنایه از مراقبه و تلمذ و استفاده دست یافتن کنایه از غالب آمدن در عرق افتادن کنایه از خجل شدن در نظر آمدن کنایه از پیشکش کردن گذرانیدن در دست داشتن کنایه از نخوت و غرور دست آشنا کنایه از صاحب معامله دست در گلو کردن کنایه از رسوا کردن و بیرمت نمودن دلوش بسر چاه رسید کنایه از آنکه کارش تمام گردید دست از سر کسی گرفتن کنایه از امداد و اعانت او دریغ داشتن دید و بر هم نهادم کنایه از چشم بستن در خود فرو رفتن کنایه از متفکر و متحیر بودن در آب و آتش بودن کنایه از رنج و محنت دیده گرم کردن کنایه از غنودن و خواب نرم کردن دامن بدندان

گرفتن کنایه از عجز باشد **فصل راء مهمله** راه بجای بردن کنایه از چیزی منتفع و کامیاب بودن راه بسر کسی بردن بسر وقت او رسیدن رنگ رختن و رنگ زدن کنایه از تغیر کردن روزگرد کنایه از آفتاب روزه کشا کنایه از اندک چیز خوردنی که بدان افطار کنند روغن آخ کنایه از مرد مخرم و شگفته روی **فصل زای معجمه** زهر بار کردن کنایه از خوردن چیزی که بر مزاج خوب باشد زدن باین مصدر متعدی ست و گاهی لازم نیز آید چو بودن یعنی بوبر کعلان پراگنده شدن و بمعنی خوردن آید چون باده زدن و شراب زدن و کباب زدن و افیون زدن و بنگ زدن و قدح زدن و بمعنی کردن آید چون مشق زدن و زور زدن و بسیر زدن و جولان زدن و تغافل زدن و نظر زدن و خنده زدن و بمعنی داشتن آید چون چشم براه زدن و بمعنی افگندن آید چون چین بر جبین زدن و شکار زدن و بمعنی ریختن و انداختن چیزی بر چیزی آید چون نمک زدن و اکسیر زدن و بمعنی رسانیدن آید چنانکه خود را بقلب سیاه زدن و بمعنی دادن آید چون بوسه زدن و دشنام زدن و بمعنی تاراج کردن آید چون قافله زدن و بمعنی بریدن آید چون شاخ زدن و گردن زدن و بمعنی ساختن آید چون خشت زدن و بمعنی گفتن و خواندن آید چون حرف زدن و داستان زدن و بمعنی نواختن آید چون رود زدن و جنگ زدن در باب زدن زدن و بمعنی بستن آید چون شبیز از زدن و لعل زدن و بمعنی قائم کردن چیزی بر چیزی آید چون گل زدن و طره زدن و کلاه زدن بر سر و دستار و بمعنی کشیدن آید چون عماری زدن و بمعنی گشادن آید چون تخت زدن و بمعنی ساختن آید چون نرد زدن و بمعنی قائم کردن آید چون خیمه زدن و بمعنی کشادن آید چون رگ زدن و فال زدن زهر خشک کنایه از صلاحیت و عبادت ظاهری ست که بی خلوص باطن باشد **فصل سین مهمله** سحر بیان کنایه از شاعر خوش بیان و شیرین زبان سخت پیشانی کنایه از کسی ست که در نهایت جرات و بیباکی باشد سخت چشم کنایه از شوخ و بیحیا ست سخت خوردن کنایه از بسیار تصدیع کشیدن سنبل تر و سنبل نورس کنایه از خط و زلف معشوقان ست سر فرو دادن کنایه از اطاعت سر کشیدن کنایه از نافرمانی ست سبت کردن کنایه از عاجزی ست سر تو قطع نمودن کنایه از امید واشتن سینه طرح دادن کنایه از سینه والودن **فصل شین معجمه** شوخ شاخ شدن گلو کنایه از گرفتگی گلو ست بسبب بسیاری از اواز با بلند شاد بهر کنایه از کسی ست

کنایه از اموال دنیوی متمتع باشد شیشه در جگر شکستن و شر بر پیر من افشاندن بمعنی بیقرار کردن گفتگو فه کردن کنایه از خموش کردن در **فصل صاد و ضاد و طا و ظا و عین و غین و فا** بکتب لغات و مصطلحات گفته منظر اعه لهذا فرو گذاشته شد **فصل قاف** قالب تهی کردن کنایه از مردن و بیخود شدن غفل بر زبان انداختن و غفل بر لب زدن کنایه از خاموش ماندن و خاموش کردن ست قطره زدن کنایه از شتاب رفتن ست قلم تراشیدن کنایه از باطل کردن و محو کردن چیزی ست قطره زن کنایه از مرد بهره گرد قطره رو کنایه از ابر ست قلم در سیاهی نهادن کنایه از تهیه سامان بدبختی ست **فصل کاف** کار از جان و زدان کردن یعنی بذوق تمام کردن کفن پاره کردن کنایه از مرض مهلک و حادثه سخت نجات یافتن کاسه گرداندن کنایه از زیوزه گری ست و گدا را کاسه گردان گویند کلاغ گرفتن کنایه از تمسخر و استهزا ست کلاه انداختن و کلاه گوشه بر آسمان بردن کنایه از شاد شدن ست کاسه سیاه کنایه از ممسک و بخیل کاشه لبس کنایه از ذات آچین حریص و خوشامدگو بودن همت کاسه بر کسی شکستن کنایه از رسوا کردن او را **فصل کاف فارسی** گوش داشتن بمعنی نگاه داشتن و انتظار کل کردن کنایه از ظاهر شدن و ظاهر کردن گره گان بر گبند کنایه از ناپائداری ست گران مغز کنایه از ست دماغ و جاهل گران پشت کنایه از مرد دم قوی پشت و بارکش گرفته لب کنایه از آدم خاموش گرم دل کنایه از عاشق سوخته دل گرم و سرد کنایه از رنج و راحت دنیا گره بر گوش زدن کنایه از سخن نشنیدن گل صبح کنایه از سفیده صبح گل نشاط کنایه از شراب گواه لبا سے کنایه از گواه کاذب ست **فصل لام** لب دادن کنایه از بوسه دادن لب کشادن کنایه از سخن گفتن باشد لقمه آهن چشیدن کنایه از زخم خوردن لقمه آهن کشیدن کنایه از زنجیر بپا شدن لگد در کار شدن کنایه از برهم شدن کار لگد بر گور حاتم زدن کنایه از کمال سخاوت و بخشش کسی ست که وصف کم بایکی داد و دهش بسیار کند **فصل میم** متاع شیرین کنایه از کالای کمیاب و گران بها مغز سکستن کنایه از تبدیل ذائقه کردن مژگان بر ابرو زدن کنایه از اعراض و روی بر تافتن مشت بیضه کردن کنایه از گرد از کردن مشت ست برای زدن کسی مغز و شن کردن کنایه از صحیح الفکر گردانیدن دماغ را مغز مور سر نهاده و مغز خر خورده است کنایه از آن ست که عقل در سر ندارد موج حصیر و موج بوریا کنایه از خطوط و نقوشی که در بوریا افتد موشگاف کنایه از کسی ست که کار را بکمال دقت و باریکی سر انجام دهد میدان عاج کنایه از کاغذ سفید مشورة بالکلاه

کردن کنایه از ترک و تجرید **فصل نون** ناخن بدبده بختن کنایه از بسیار آزار دادن و رنجانیدن ناخن تیز کردن کنایه از طمع زیاده کردن نافه بوی کنایه از گنده دهن چه بوی ذات نافه گنده میباشد ازین ست که سخن چین را نیز نافه بوی گویند نان در ابنان گذاشتن کنایه از آمادگی سفر باشد نان خوردن و نمکدان شکستن کنایه از نمک بحرام بودن و ناسپاسی کردن نان در آستین خوردن کنایه از کمال خست و بخل ست نان در تنور سرد بستن و نان بدیوار زدن کنایه از کار بیفائده کردن نان بر روغن افتادن کنایه از برآمدن مقصود ست نمک بر آتش افگندن بمعنی شور و غوغا کردن نقل در آتش و نقل در چرخ مضطرب و بیقرار نقل در آتش نهادن و نقل در آتش کردن کنایه از بیقرار گردانیدن نقش بر آب کشیدن و نقش بر آب کردن کنایه از کار بی ثبات کردن نقش بر آب زدن بمعنی فریب دادن **فصل واو** ورق سیاه کردن کنایه از مسوده کردن ورق ورق گشتن کنایه از خوب مطالعه کردن ورق در بدن بمعنی ترک کردن و زن بر خویش گذاشتن خود را بزرگ پنداشتن ورق چیزی خواندن کنایه از احوال و اوصاف چیزی بیان کردن **فصل ها و همزه** خوردن باده کنایه از زائل شدن کیف باده چه تصرف هوا در شراب از اله کیف آن میکند هوا پرست کنایه از شخصی که بآرزوهای نفس زندگانی بسر کند هوا در گره بستن و هوا پیمودن کنایه از کارهای بیفائده کردن هیکل بستن کنایه از مردن **فصل یای تحتانی** یوسفی کردن کنایه از معشوقی ست و بعضی مراد از یوسفی گرفته اند پنجند کنایه از ایام معدوده نان قلیل یکتا پیرهن کنایه از شخصی که یک پیراهن در بر داشته تمام شد منتخب از برهان قاطع و فرهنگ جهانگیری و فرهنگ رشیدی و غیاث و بهار عجم

در بیان بعضی از لغات فارسی **فصل الف ممدوده**

آبارهٔ بمعنی حیاب آبخانه بتازی مستراح با میم مفتوح و بیت الخلا و بهندی پایخانه آذرخش بفتح دال مهمله و سکون فا سوزنی که بدان در چرم سوراخ کنند و بهندی سوتانی نامند آذرخش با دال موقوف بتازی برق صاعقه و بهندی بجلی آژده بمعنی چین و شکنج آش لعاب غله که آنرا بهندی پیچ یا پای معروف نامند آغال جای خفتن بدین و آرام گرفتن گوسفندان آهار آنچه از برنج و آرد گندم و غیر آن مثل آش بنیرند و بر کاغذ و جامه مالند و آنرا

بهندی لئی گویند آتش باژ اعجمی مفتوح وخای نده دانهٔ سیاه یا سرخ باشد که آنرا تباتی توول وبهندی مساتا مند آتشینه باژای معجمه مکسور ویای معروف ونون وهای مخفی آهنی باشد یا دسته که سنگ سیارا بدان درست کنند تا دانه بزودی آرد شود وآنرا آسیاز نه نیز گویند آژند بالف ممدوده وژای فارسی مفتوح گلی که بکار عمارت برند وآنرا بهندی گاره گویند آرد غ بالف ممدوده وراء مفتوح وعین معجمه یعنی بادی که از راه دهن دفع شود وآنرا بهندی دکار گویند آژنگ بالف ممدوده چین وشکنی که بر جسم افتد وآنرا بهندی جهری گویند آذنگ باوا ومفتوح ریسمانی که که جامه بران اندازند وبهندی الگنی گویند آنجون بروزن وازگون یعنی جزیره وخشکی که درمیان دریا افتد وآنرا بهندی چه گویند آبکار بروزن نابدار سفار اگویند آبیار بروزن یادگار کسی را گویند که بزراعت دباغ وبستان آب دهد آتشک وآنرا بتازی برق وبهندی بجلی گویند ونیز نام مرضی ست آتش گیره بهندی وباسلائی آگس باکاف مضموم قلم آهنی که سنگ تراشان بدان سنگ تراشند آهن سرکج بهندی انکراه گویند آده کوه خشت نیران وکوزه گران آنرا گویند آتش پاره بهندی انگاره آتش دان بتازی کانون وبهندی انگیٹھی **فصل الف مقصوره**

اریب بالف مضموم وراء مهمله مکسور بتازی محرف وبهندی باڑ اگویند آنبه بفارسی نغرک گویند ارایه بهندی بهل انبانه وآنرا گل بالله نیز گویند دست افزار معماران ست که بهندی کرنی گویند آسیناناخ بتازی اسفناخ بهندی پالک وآن سبزی معروف ست آشاسپند بالف مفتوح یعنی فرشتهٔ رحمت آشکوب بروزن اجبود یعنی وجبه عمارت آسپهد بالف مفتوح سردار فوج را گویند انگاره بالف مفتوح نقش وصورت ناتمام را گویند وآنرا نیز نگاره گویند آژنیز گویند وبهندی خاکا نامند آمبر بروزن قنبر آلهٔ که آتش بدان بردارند وبهندی وسنا گویند وغالبا که سپنا هم فارسی باشد مخفف دست پناه اضافت قلبی ست یعنی پناه دست آنبوبه بروزن منصوبه لوله را گویند که بهندی آن ٹونٹی ست اورک بالف مفتوح جوا وهیسته داری مفتوح بکاف فارسی زده ریسمانی که آنرا بسه تفو باشاخ درخت بندند وپای بران گذارند وبهوا آیند ورونده وبهندی جهولا نامند اگدش بالف ودال مکسورین ودو تحمه خواه خر باشد یا اسپ وآنرا مجنس نیز گویند اشعر بروزن اشتر اسم جالوری ست خاردار که بهندی سیهی گویند ارک بالف مفتوح قلعه کوچکی که درمیان قلعه باشد اباع بمعنی دوزن که یک شوهر داشته باشد وبهندی سوت گویند بسین مفتوح دواد مجهول **فصل باری** لغو **حده** بلغوه باطل مفهوم وغین معجمه مضموم

وداو معروف قسمی از خوردنی ست کہ بہندی دلیا گویند و مہیلا اسپ را نیز گویند بلد خانہ ہندی آن اٹالہ
بلاعہ لقط تازی بضم با موحدہ و فتح عین مہملہ تقلی کہ از دہان اندازند و آنرا ہندی اوگال گویند توتیمار ہندی
بگلا و آن طائری ست معروف سفید رنگ باد فروش و باد خوان ہندی بہاٹ کہ باشعار ہندی مدح مردمان
سر آید بابرن شیخ کباب را گویند باد افراہ با افراہ دو معنی دارد یکی مکافات عمل زشت و زدن دوم پارۂ چرمی یا آہنی
کہ کودکان ریسمانی دران انداختہ بگردش در آرند و بدان بازی کنند و آنرا بادہ فرہ نیز گویند و بہندی پہرکی نامند
بادرنگ باد اول موقوف و رای مفتوح بنون زدہ و کاف عجمی پیچ معانی دارد یکی نوعی از خبارست دوم ترنج سوم
اسپ تیز تند رو چہارم گہوارۂ کودکان پنجم نام مرضی ست کہ بہندی باگولہ گویند بادریس و یا دریسہ با دال موقوف
و رای مکسور و یای معروف چرم یا چوبی مدور کہ در دوک چرخہ و چوب خیمہ کنند و آنرا بہندی پہرکی گویند بادہ
زہرہ افسونی کہ در دان بر صاحب کالا بدمند تا خواب گران بروی مستولی شود و دزد کار خود کند باشت بروزن
چاشت چوب بزرگی باشد کہ بکار سقف خانہ برآید و آنرا شہتیر و سعرسب نیز گویند بالا رچوبہای باشد کہ بکار
سقف درآید و بہندی کڑی گویند دبالال نیز بمعنی بالا راست با یا دبایست و بایستہ ہر سہ بمعنی ضرور و ضروری
بود بند باز بمعنے رسن باز و ریسمان باز کہ بہندی نٹ گویند بیارہ بہای مفتوح آن رستنی را گویند کہ ساقش بلند نباشد
مثل خربوزہ و خیار و کدو کہ بہندی آنرا بیل گویند بیای مکسور و یای مجہول **فصل بای فارسی** پرو
بزن اول مفتوح بثاتی زدہ غربال را گویند کہ بہندی چلنی نامند پتو از اول مفتوح ثباتی زدہ تختہ را گویند
کہ برای کبوتران و دیگران جانوران بالای دو چوب بہ بندند و آنرا بہنداڈہ گویند پوسہ بروزن بوسہ ریسمان
رسیدہ کہ بر دوک بپیچند و آنرا بہندی پنڈ یا دلکری و بہٹی گویند پیغارہ بروزن بیخوارہ بمعنی طعنہ و سرزنش و بہتان
باشد پیش نشین پانراج و دایہ و ماما چہ را گویند کہ تبازی قابلہ خوانند بت بتبازی خرسہ و بہندی اپہوانی بیای مفتوح
و آن دوای مشہور ست کہ زن زائیدہ رد ہند پیشگاہ بتبازی ساخت و بہندی انگنائی یعنے صحن خانہ پاافراز
و پافراز کفش دموزہ را گویند پاپال گوی باشد کہ چولاہگان بوقت جامہ بافتن پایہای خود را دران گذرانند پاچک
سرگین خشک گاو را گویند انچہ از دست سازند آنرا پاچکدستی گویند و آنچہ بدشب بہرسد آنرا پاچکدشتی نامند پاد
بمعنی پاسبان باشد و ازین ست کہ سلاطین را بفارسی پادشاہ گویند کہ او نگاہبان رعایا ست پارسالگذشتہ را

گویند پارگین بارای موقوف وکاف فارسی مکسور و یای معروف گوی را گویند که در پس مطبخ وحمام وانجا نه وامثال
آن سازند و آبهای کثیف وچرکین وغیره وانجا فراهم شود و بارنج نقدی که بشاعران ومطربان ومغنیان دهند پاره شش
معنی دارد اول معروف است دوم به معنی رشوت سوم به معنی تحفه چهارم نوعی از حلوا که آنرا شکر پاره هم گویند پنجم بمعنی پرین
ششم کوزپشت را نامند پانچ اول بای فارسی وآخر جیم فارسی بمعنی پیش نشین ست که پیش ازین مذکور
شد پاغنده پنبه محلوج که برای ریسیدن تیار کنند وبهندی پونی بوا مجهول گویند پاغوش بمعنی غوطه باشد
که در آب سر فرو برند پالاهنگ وپالهنگ ریسمانی را گویند که بریک جانب لگام اسپ بسته اسپ کوتل
را بکشند وآنرا بهندی باگڈور گویند پالیدن بمعنی دیدن وجستن باشد پانزه بای تحتانی وزای عجمی مفتوح
ریسمانی که بردامن خیمه وسرایرده ها وصل کنند وآنرا بمیخ بندند پرشک بادزای فارسی مکسور طبیب را گویند
پای وپر بمعنی تاب وطاقت وقدرت واستطاعت بود پالامرست از پالودن واسپ کوتل را نیز گویند پست
بپای فارسی مکسور تبازی سویق وبهندی ستو وآن عبارت از آرد جو یا گندم یا نخود بریان ست پرستوک
بپای فارسی مفتوح ورای مفتوح ابابیل را گویند پله بپای فارسی مفتوح ولام مفتوح هندی پیوسی
وآن شیر روز اول گاو یا گاومیش باگوسفند زائیده را گویند **فصل تای فوقانی** تنگو اول فوقانی مفتوح
بنون زده وکاف فارسی مضموم صندوقی که دوکانداران زر قیمت اشیا دارند نهند وآنرا بهندی گولک گویند
تسنه لفظ تازی بمزه شدن طعام که آنرا بهندی السنا گویند تذریه لفظ تازی ست بمعنی کاه خرمن بیاد دادن
که کشاورزان خوشه های غله را بکلد کوب کرده بوسیله باد گاه را از غله جدا کنند تابسار هندی جهرو که تیر وتیره بزرن
فقیر وفقیره بمعنی طبل وکوس تندر بتای مضموم عربی رعد هندی معلوم نیست تیشه وتبر هندی بسولا تا با بمعنی
گرفتن زبان باشد در سخن گفتن وآنرا بتازی لکنت گویند وبهندی هکلانا تاخیره بمعنی نصیب وسرنوشت تاراستاه
را گویند توب بروزن خوب بتازی طاقه هندی تهان خانه تافشک باتا وشتن منقوطه مفتوح وبوک باشد که
آنرا دوچه در یوکجو لینک نیز گویند وبتازی ازنه وبهندی ویکب نامند قان تارهای طولانی را گویند که جولاهگان بجهت
بافتن ترتیب داده باشند وآنرا تانه وخرت ووفرات نیز گویند **فصل جیم تازی** جامه فوک سبزی باشد
شبیه بابریشم که در آب بهم رسد وبهندی کائی بپای معروف گویند جرگ جیم مضموم برای زده وکاف تازی معروف

محل کشتی گیران وجای ورزش پہلوانان کہ بہندی اکاڑہ گویند بجر بحر بہند بیر بپای معروف وآن جایہای غاز ونشیب ساحل دریارا گویند جاغر باغین معجمہ مفتوح چینہ دان مرغانرا گویند وبتازی حوصلہ نامند جال لغظاً وبمعنی دام راگویند وبتازی شباک نامند بفتح شین وبای موحدہ جالش بالام مکسور یعنی جماع وکسی راکہ در مباشرت حریص تر بود جالشکر گویند جاامفعول یا میم موقوف وغین معجمہ مضموم وواو مجہول حرامزادہ راگویند جاگی دو معنی دارد یکی وظیفہ درانیہ دوم آنکہ رشتہ ہارا باہم بتابند وسہ آنرا روشمن کنند ودر بندوق آتش دہند وآنرا در ہندی توڑہ گویند جاداندانہ در وسط سر کودکان جای نرم باشد وبجہد وآنرا بتازی بافوج وبہندی تالو نامند جادرس ہندی باجرہ دان غلہ ایست معروف در ہند **فصل جیم فارسی** جانور یسمانی کہ مجرم را بدان بکلیق درکشند تاخفہ شود وبمیرد وآنرا بہندی پہانسی گویند چکسہ بجیم فارسی مفتوح بکاف پیوستہ وسین مفتوح بہازدہ کاغذی کہ دوایاشی دیگر رادران نہادہ لبہای آن کاغذرا درہم پیچند وآنرا بہندی پڑیا گویند چگ بجیم فارسی مفتوح اوست ازچکیدن یعنی قبالہ نیز آید وقفای سررا نیز گویند چیر بااول وثانی مفتوح خانہ راگویند کہ ازکاہ وگل سازند وآنرا بہندی چھپر گویند چاولی وچج ہر دو غلہ برافشان راگویند کہ آنرا بتازی منسف وبہندی سوپ باواو معروف گویند چشم بندک نوعی ازبازی ہای کودکان ست کہ آنرا بعرف اہل ہند آنکہ مچولی گویند چشمک زدن پلک زدہ بجانب کسی اشارہ کردن چنگلوک دست افزار ازنان چرخہ زن کہ رشتہ خام ریسیدہ بران پیچند وآنرا بہندی ایٹرن گویند چنگ بالنشستن بر پای نشستن بہندی اکڑو گویند چوبکین دست افزاری کہ دانہ پنبہ ازان برآرند وآنرا بتازی محلاج وبہندی اوٹنی گویند چوچہ باواو معروف وچوبہ باواو مجہول بتازی محور وبہندی بیلن نامند چالیک دو پارہ چوب باشد کہ طفلان بدان بازی کنند یکی درازیک کوتاہ ودوازرا برکوتاہ زنند وبہندی آنرا انگلی ڈنڈہ گویند چاوچاو آواز کنجشک راگویند **فصل خای معجمہ** خودنمائی بہندی آنرا اترانا گویند ناخشتک سخنہای پریشان کہ درجواب کنند وبہندی بیانا گویند خردہ فروش ہندی بساطی خشکار زمین نجر راگویند خرد پاچہ کسیکہ خرد قامت باشد ہندی بونا خزیر بروزن امیر خاکستر گرم ہندی بہبل خوباواو مجہول وچوب بست ہر دو یک معنی دارد ہندی پاڑ اکہ ازچوبہا بوقت تعمیر عمارت دبرائے تفار خانہ وغیرہ بندند خاوش باواو مضموم بشین منقوطہ زدہ خباری کہ بلای تخم

نگاهدارند خادل باواو مضمون مسورچه راگویند **فصل دال مهمله** داداو داهر کنیزی راگویند عموماً وخصوصاً
کنیزی که درعهد طفلی خدمت ها کرده باشد دامنی سراندازرنانرا گویند که تبازی آنرا مقنعه وبهندی دوپٹه
خوانند واهل داهول باهای مضموم چوبی باشد که درمیان زراعت ایستاده کنند وکاه ولته وامثال آن برآن
بندند وگاه صورتی نیز بسازند تاجانوران آنرا دیده رم کنند وبکشت نیایند دست خال سودا آهل راگویند
که ازان فال گیرند وآنرا سفته نیز نامند وبهندی گھنی گویند داس ودستاس بفتح دال مهمله آله راگویند که بدان
گیاه ها را بدروند وآنرا تبازی مجشه وبهندی درانتی گویند دربندان تخته بند کردن وکاکین که آنرا بزبان اهل
هند ہٹ تال گویند دشمر بدال مفتوح بشین معجمه زده هندی ارهر وآن غله معروف ست وآنرا شاخل بضم خاے
معجمه نیز گویند **فصل رای مهمله** ره آورده بمعنی سوغات وارمغان دنوراهان دنوراهان نیز همین معنی دارد وبتازی
هدیه وتحفه رونمن جوش وآنرا سپیداغ هم گویند هندی بگهار روزنامچه هندی بهی وآنرا بفارسی دفتر حساب نیز گویند
رایگان چیزی راگویند که درراه افتاده بابندبی بدل وعوضی دبی مشقت وکسبی ودراصل راهگان بوده حرف
ها را بهمزه بدل کرده بصورت یانوشتند رایگان شد وهمین قیاس ست شایگان دراصل شاهگان
بوده بمعنی سزاوار شاهان **فصل زای منقوطه** زاچه وزچه زن زائیده راگویند تاهفت روز زاچ جشنی که درایام
ولادت کنند زالوک گالوله گلوله کمانرا گویند وآنرا غالوک بغین معجمه نیز گویند وغلوله کمانرا اهل هند غلیل بضم غین
معجمه نامند زجر لفظ تازی ست پیچش که بجای از بلغم برآید زاد لانه بند پای که ببهندی بیڑی گویند وجولانه غلط العام
ست زغنک بغین معجمه بتازی فواق هندی ہچکی زرت بضم رای معجمه هندی جواروان غله معروف ست **فصل**
زای فارسی ژکیدن هندے بڑبڑانا یعنی سخنهای بیهوده زیرلب گفتن ژاژ گیاهی بود کبی تخم روید و
درغایت بدمزگی باشد وچندانکه آنرا شتر بجاید نرم نشود وسخنهای بیهوده ونادرست گورا بهمین اعتبار ژاژخا
گویند وژاژخائی افاده حاصل بالمصدر کند **فصل سین مهمله** ساماچه وساماکچه درلغت اول باخای
موقوف ودرلغت ثانی باکاف تازی موقوت ودرهردو لغات جیم فارسی مفتوح باهای مختفی سینه بندزنان
ست که آنرا بهندی انگیا گویند سیاده وسبناده سنگی راگویند که ازان فسان تیار سازند وحکاکان نگین
رابدان تیز کنند وجلادهندواهل هند کهرنڈ گویند سپیچه بااول وثانی مکسوروبای مجهول وجیم مفتوح چیزی

باشد کہ بردی شراب یا سرکہ مثل نانی بستہ شود و آنرا بہندی پہپوندی گویند سرمالک ہر دو میم مفتوح بازی کودکان کہ آنرا چشم بندک نیز گویند و اہل ہند آنکہ چولانا مند سنج باشد بدو پای ایستادہ شدن اسپ سرمک ہندی بتہوا و آن ببری معروف ست در ہند سبیدن ہندی برمانا یعنی از بر باسوراخ کردن بچوب وغیرہ سیوسہ ہندی بفاسنہ و سنہارزن پسر ہندی بہو و بتازی کنہ گویند بفتح کاف تازی و نون مشدد مفتوح سپندان ہندی راتی پسنیج بمعنے عاریت و ازین جہت ست کہ دنیا را سپنچی سرای گویند یعنی خانہ عاریت و تیز بمعنی کرکشا و رزان برکنار کشت ساز نداری و کاہ و شب و روز برای محافظت کشت دار ہمدران باشند **فصل شین معجمہ** شار بمعنے عمارت و غارستان جمع آن شگیر سفر شب شاخل بجائے معصوم ہندی ار ہر شارہ دستار ہندی باشد کہ آنرا اہل ہند چیرہ گویند شاکار مزدور پیمز در اگویند و آنرا ببکار نیز نامند شاماچہ و شاماکچہ ہر دو ہمان معنی دارد کہ در فصل سین گذشت شان و شانہ خانہ زنبور عسل را گویند کہ ازان شہد برآرند و آنرا بہندی سہال گویند شایگان چیزی را گویند کہ لایق و سزاوار بادشاہان باشد و اصل شاہگان بودہ ہا را بہمزۂ ملینہ بدل کردہ بصورت یا نوشتند تا شایگان شد و ہمچنین قیاس ست لایگان کہ در فصل راگذشت شبارہ زنی را گویند کہ در شبہا ہر دہ گردی کند شب تاب کرمی را گویند کہ در شب و بنا لادو مانند چراغ بتابد و آنرا بنازی حجل و بہندی جگنو بضم جیم تازی بکاف عجمی زدہ و ضم نون بواو معروف زدہ شب غریب نان و حلوائے بود کہ در شب اول وفات بجہت نر و بیج روح مردہ بمردم قسمت کنند شپشہ بکسر شین اول و فتح شین ثانی کرمکی باشد کہ در ہوائی گرم در پوسیدن و خدو مسقرات و دیگر پشیمینہ ہا و اقسام غلہ ہا بہم رسد و تباہ کند و آنرا سوس نیز گویند شفتا ہنگ تختہ آہنی بود کہ دران سوراخہا باریک تر یکی از دیگری کردہ باشند و تار کشان تار سیم زر و آہن و فولاد و غیر آن ازان در کشند تا باریک تر شود و آنرا بہندی جنتری گویند شکپو و شلیو و شلیپو آواز پای یا غیر آن کہ بزبان ہندی آہٹ گویند ن بمعنے اکڑنا یعنی تختہ شدن سلفینہ بتازی فرح و کس گویند شقشقہ آواز شتر مست را گویند ششدر بتازی متحیر ہندی

بچگاتا و حا و صاد و ضاد و طا و ظا و عین و قاف در لغات تازی نیامدہ

فصل غین معجمہ غازیدن دانہ از پنبہ برچیدن و آنرا بہندی روئی تومنا گویند غلولہ کمان کمانی کہ

اہل ہند آنرا غلیل گویند **فصل فا** فانہ قلم آہنی باشد کہ سنگتراشان سنگ را ازان شگافند و بخاران بہنگام تراشیدن چوب پارۂ چوبی راکہ در شگاف چوب تراشیدہ گذارند تا در زند نشود و آنرا پانہ نیز گویند فرتاب بمعنی وحی و کرامت فرقہ لغت تازی آوازہ گرہ ہای انگشتان کہ آنرا بہندی انگلی چنجانا گویند فلیدن دانہ از پنبہ دور کردن کہ آنرا بہندی روئی اوٹنا گویند و فلخودن نیز ہمین معنی دارد فلوق و آنرا شقوق ہم گویند ہر دو لفظ تازی ست بمعنی شق شدن کفپای کہ بہندی بوائی گویند **فصل قاف** قوتی بضم قاف و سکون واو معروف دکستہ تار فوقانی طرفے کہ از چوب تراشند یا از قلزات سازند و آنرا بزبان ہندی ڈبیہ گویند **فصل کاف تازی** کاج بتازی احوال و بہندی بہنگا و کوچ باجیم تازی و کاژ بکاف تازی و ژای فارسی نیز ہمین معنی دارد کاچ و کاسنی خار پشت را گویند و آنرا بہندی سیہی نامند کاغ کاغ بانگ کلاغ و زاغ باشد کادرس ہندی باجرہ و آن غلہ معروفست کہتاب بروزن مہتاب تازی بخور دہندی بہپارہ کسکش ہندوی بہڑ و الکبۃ با اول مضموم و ثانی مشدد و شاخی را گویند کہ حجامان آنرا بر موضع حجامت نہند و بکند تا خون فراہم آید آنگاہ بران موضع استرہ زنند و خون برآرند کبار بفتح اول شخصی را گویند کہ ہیزم و کاہ و علف از صحرا پشتارہ بستہ بر سر آرد و در شہر فروشد و آنرا بہندی گہسیارا لکڑہارا گویند کاغذین باغ مراد از تختہ ہای گل کاغذ باشد کہ در شادیہا جشن و عروسیہا سازند کرا و کرائے و کرایہ مزد مکان و مرکب و جز آن کرایندہ کسی کہ وجہ معاش او از کرایہ باشد کاچال بمعنے زجت و متاع خانہ کارتن تبازی عنکبوت و ہندی مکڑہ و خانہ آنرا دام عنکبوت و منسج عنکبوت گویند کوخ خانہ کہ از نی و کاہ سازند و آنرا کازہ بکاف تازی و گومہ بکاف عجمی نیز گویند کلند با کاف تازی و لام مفتوح ہندی پہاوڑا **فصل کاف عجمی** گازۂ ریسمانی را گویند کہ سر آنرا بر درخت بندند و گودکان بر آن نشست در ہوا آیند و روند و آنرا بہند جہولا گویند و نیز گہوارۂ اطفال نامند کہ آنرا بہندی پالنا و جہولنا گویند گران ضد ارزان در نرخ و ضد سبک در وزن و گاہی افادہ معنی قوی کند چون بخت گران و جای فائدہ معنی بسیار دہد چون گرانسنگ و گرانقدر و گرانمایہ و گرانخواب و گرانخوار و گاہی افادہ معنی دیر کند چون گران سیر و گران گوش و گران گیر ہندی اڑیل و آن اسپی کہ از جاے خود نجنبد گرانچہ ہندی پوٹا **فصل لام** لباش و لباشہ و لبیش و لبیشہ و لوبش و لوبشہ ریسمانی کہ بر سر چرخی

یا شاخی به بندند و لب بالای اسپان بدنعل برادران نهاده تاب دهند تا عاجز آمده شوخی نکنند بعلیندان
آنرا پوزمال گویند لاوه احمق و بعقل و درشت و مکروه بعبت لفظ تازی ست صورتی که از جامه سازند
و دختران نارسیده بدان بازی کنند و بهندی گڑیا نامند لکد بمعنی لت و این لفظ تازی ست هندی آن لات
لکدکوب و لکد کوبه بمطلق ضرب خواه از لکد باشد خواه غیر آن مثلاً گویند فلان کس لکد کوب حوادث زمانه شده
لال بمعنی گنگ که گویائی نداشته باشد لانه خانه زنبور را گویند **فصل سیم** ماچی باخامه موقوف و جیم فارسی
مکسور اسپ مجنس را گویند و الکدش نیز بهمین معنی دارد یعنی دو تخمه مالا چوبی را گویند که مزارعان و باغبان
کلوخها را ازان بشکنند راه رله با های موقوف و رای مفتوح و میم مفتوح دست افزاری ست نجارا
آنرا که بدان چوب را سوراخ کنند و آنرا برمانیز گویند مراغه لفظ تازی ست جای علیفدن جانوران و
فارسیان بمعنی مطلق علیفدن اطلاق کنند منده لفظ تازی ست پنبه ندف زده و فراهم آورده را گویند که
بهندی گالهٔ نامند منقاش با میم مکسور لفظ تازی ست موچنه را گویند که موی ازان برکنند میموم بازکسیکه معاش
او در میمون بازی باشد و در بدر بگردد تا خود چیزی بدهند مهامل بروزن تغافل بتازی افیون گویند محمص ماهای
مهملهٔ مفتوح و صاد مهملهٔ لفظ تازی ست نخودنیز را گویند هندی بهڑبونجا مویه گریه که بیاد و بیان اوصاف مرده
کنند **فصل نون** نادانشت طائفه از گدایان اند که چون بدر خانه یادکان سوال کنند و چیزی نیابند ناز
کرده اعضای خود را خم کنند و چیزی نیابند از کار اعضای خود را خم کنند و بهندموڑ چرا گویند نانو نلون
سرودی را گویند که زنان در وقت خوابانیدن طفلان در گهواره بسرایند و آنرا بهندی لوری یا یا معروف
گویند که طعام نخورده باشد نشخوار و نشخار با اول مضموم دو معنی دارد اول آنکه شتر و گاو و گوسفند و امثال آن
چیزی را که خورده باشند باز از معده بدهن آورده خوب چاویده باز فرو برند و آنرا بتازی جِرّه و بهندی جگالی
گویند با جیم تازی مضموم و کاف فارسی و یای معروف نشکنج با اول مکسور شباتی زده کاف تازی مفتوح گرفتن بسر دو
ناخن که درد کند و آنرا ملک نیز گویند و بتازی قرص بصاد مهمله و بهندی چٹکی نامند نوبان هندی ٹوکرا ناخن چین و
ناخن گیر دست افزار مونراشان ست که آنرا بهندی نهرنی نامند نان کشک و نان کشکین نانی که از آرد جو
و گندم و نخود آمیخته تیار کنند نغوله با واو مجهول زلف و موی پیچیده که بهندی چوٹی گویند و بعضی گویند موی های

سر کہ زنان بہم آوردہ در پس سہ گرہ دہند و آنرا ہندی جوڑا نامند باجیم تازی و واو معروف و راء ہندی فی مابین
ہندی با نسا نورد شکم شکنجے کہ بشکم فربہ افتد ہندی بٹ گویند **فصل واو** واشامہ دامنی را گویند کہ بتازی
معجر و مقنعہ و ہندی دوپٹہ و اوڑہنی گویند واش کوزہ خشت پزان و کوزہ گران و آنرا آوہ نیز گویند و میمہ لفظ
تازی طعام ماتم را گویند یعنی طعامی کہ بعد موت بروز سوم یا دہم یا بستم یا چہلم کنند **فصل ہا** ہار آنرا گویند کہ رشتہ
گل یا جواہرات یا زر و نقرہ در کشند و بگلو اندازند و آنرا بتازی حمائل گویند ہاکرہ و ہاکلہ کسی را گویند کہ در سخن گفتن
زبانش بگرفتہ شود و لکنت کند و آنرا بتازی الکن نامند **فصل یای تحتانی** یارہ دست برنجن و پای برنجن
را گویند ہندی کڑہ یازیدن بمعنی کشیدن و آہنگ کردن باشد یسل و یسال ہر دو لفظ ترکی ست بمعنی قطار فوج کہ آنرا
ہندی پرہ گویند یام بمعنی ڈاک کہ در ہندی معروفست تمام شد منتخب از کتاب غیاث اللغات و انفس الفضائل
و فرہنگ جہانگیری و برہان قاطع فقط **فصل یازدہم در بیان تشبیہات** موی سر معشوقان را باشب
تاریک و شب و بجو روشب بلدا و ظلمات و مشک و عنبر و شام و دام مشکین و ابر سیاہ تشبیہ دہند فرق
معشوقان را با راہ ظلمات و خط استوا و خط کہکشان و برق درخشان و خط سحر تشبیہ دہند زلف و کاکل و گیسوے
معشوقان را یا سنبل و کمند و زنجیر و مشک و شام و شب و مار سیاہ و عنبر و رسن و دام و ابر سیاہ و ہند و کافر تشبیہ
دہند قامت معشوقان را با سرو و صنوبر و شمشاد و طوبی و شاخ گل و نخل و نہال و تیر و الف تشبیہ دہند رخ
معشوقان را با ماہ و آفتاب شمع و چراغ و کعبہ و مصحف و شعلہ و مشعل و شعلۂ طور و تجلی طور و لالہ ارغوان و صبح
و گلستان و گلشن و گلزار و چمن و بہشت تشبیہ دہند خال معشوقان را با ہندو زنگی بچہ و حبشی زادہ و مشکدانہ
و اسپند و نقطہ سویدا و مردمک و حجر الاسود تشبیہ دہند چنین معشوقان را با آئینہ و لوح سیمین و لوح محفوظ و بدر
و خورشید و زہرہ تشبیہ دہند چین جبین را با تیغ و رگ گل و موج دریا تشبیہ دہند ابروی معشوقان را با محراب
و ہلال و کمان و قوس قزح و شمشیر و طاق و نون تازی تشبیہ دہند چشم را با نرگس و بادام و آہو غزال و
صاد و عین ہندو و ترک و جاد و گرد و فسونگر تشبیہ دہند مژگان را با تیغ و سنان خنجر و خار و سوزن
و خدنگ و پیکان و نیش و نشتر تشبیہ دہند گردن را با صراحی دوستہ عاج و بیاض صبح
و گردن آہو و بینی را با الف و غنچہ نرگس و لب را با پستہ و آب حیات و موج شراب و شہد و شکر

شراب و شهد و شکر و نبات و قند و لعل و یاقوت و عقیق و مرجان و آتش و شفق تشبیه دهند.
و خط را بنفشه و ریحان و زمرد و خط ریحان و خط غبار و سبزه تشبیه دهند و دهن را با غنچه و
پسته و نقطهٔ موهوم و تنگ شکر و حقهٔ مروارید و حقهٔ یاقوت و حقهٔ لعل و سیم و نمکدان و لوزهٔ نبات
تشبیه دهند و دندان را با گوهر و دُر و الماس و انجم و دانهٔ انار و عقد گوهر و سلک دُر و خنده
و تبسم را با برق و شکرین و نمکین و غنچهٔ نیم شگفته و صبح و نرگس و نارنج را با سیب و گوی سیمین و بهی و چاه زنخ
را با چاه و غبغب را با گرداب و آب و بهی و طوق و بر و دوش را با آئینه و صبح و سیم و با سیمین و نسرین
و نسترن و ساعد را با دستهٔ گل و شاخ گل و سیمین و پنجه حنائی را با آفتاب بهر و پنجهٔ مرجان و شفق
و پنجهٔ گل و کف دست را با برگ گل و خطوط کف دست را با رگ گل و ناخن را شکیده هلال و ناخن تیر
تراشیده را به آئینه و بدر و لطف را با بر و دریا و چشمهٔ آبحیات و باران رحمت و جنت و خلق
را با مشک و کافور و نسیم صبح و باد بهاری و شمیم گل و باغ و گلستان و بهشت و عطر و عنبر و قهر
و غضب را با برق و آتش دوزخ و باد سموم و باد صرصر و سیلاب تند و صور قیامت و باد خزان تشبیه دهند

جدول تصحیح الفاظیکه غلط مشهور اند

غلط العام	صحیح	مغنی	غلط العام	صحیح	مغنی	غلط العام	صحیح	مغنی
الیق	الیق	لائق تر	آتو	آتون	زن معلمه	بیخ	بیطک	بطاحره
دالانه	والا	وگرنه	آذر	آزر	نام پدر ابراهیم	بجاز	سـ بزاز	جامه فروش
انگاشتن	انگاشتن	پنداشتن	اثامی	اسامی	جمع اسم	بنجه	بقچه و پنجه	هندی کلهی
اورمه	یورمه	دوخت باریک	اجنه	جنه	جمع جن	لبطلیموس	بطلیموس	نام حکیمی
ادریب	ادیب دوزنده	محرف	اخوانصاحب	برادر صاحب	معروف	بیانه	بیعانه	معروف
ایال	یال	موی گردن است	اذای	ازای	مقابل	بے ابتر	ابتر	بمعنے دم بریده
پرکار	پرگار	آلهٔ نقاشان	خذف	خزف	ریزهٔ سفال	رنگینت	رنگینی	معروف
پیکار	پیگار	جنگ	جرچ	خرج	معبد و هیکل	ریشیم	ابریشم	معروف

جدول صحیح الفاظ یکہ غلط مشہور اند

غلط العام	صحیح	معنے	غلط العام	صحیح	معنے	غلط العام	صحیح	معنے
تالاش	تلاش	جستجوے	خرادی	خراد	جوب تراش	زکاوت دہنی	زکاوت ذہنی	تیزی و تیز بینی
تابعدار	تابع	فرمانبردار	خشخش	خشخاش	دانہ معروف	زیادتی	زیادت	افزونی
تاہنوز	ہنوز	تاحال	خورسند	خرسند	خوش	سانچق	ساچق	شیرہبا
تاالی الآن	الی الآن	تاایںوقت	خورم	خرم	خوش	سلامتی	سلامت	برکران باد
پتنچہ	تفنگچہ	ہندوق	خوردہ	خردہ	تکتہ و عیب در شے	سوہن	سوہان	آلہ معروف
تدبیر	تزویر	مکر کردن	خورداد	خرداد	نام ماہ فارسی	سیوم و سیوم	سوم	عدد معروف
تعویز	تعویذ	معروف	داوات	دوات	ظرف سیاہی	سوئش ہر دو سین مہملہ	سوئش مہملہ و معجمہ	براوہ ہر چیز
تعلیقہ	تعلیق	کاغذ کہ برائے فرق و ضبط طلبہ بکار	دروغہ	داروغہ	ناظم امور	سہنک	صحنک	ہندی رکابی
تعمہ	تمغا	معروف	درعہ	درعہ	ذال معجمہ گنز	شابش	شاباش	شاد باش مخفف
تلمیز	تلمیذ	شاگرد	درع	دزع	گزہا	شاگرد ہم	شاگرد ہم	معروف
جامدانی	جامہ دان و جامدان	معروف	دفع الوقتی	دفع الوقتی	نتائج گذاری و ایام گذاری	شبانروز	شبانروز	شب و روز
جرمانہ	جریمانہ	معروف	دویم	دوم	عدد معروف	شب لیلۃ القدر	لیلۃ القدر یا شب قدر	معروف
جریح	جری	دلاور	دوائی	دوا	معروف	سپس	سپش	عربی فعل ہندی چون
جراب	جورب	پاتیانہ	دوائین	دوادین	جمع دیوان	شیر و شیر	شبیر و شبر	نام حضرت امام حسین و امام حسین ع
جلاب	مسہل	معروف	دیباچہ	دیباجہ بجیم تازی	آغاز کتاب	شولہ	شلہ	طعام معروف
جمادالاول	جمادی الاولی	نام ماہ معروف	دیہہ	دہ	ہندی گانو	شوستر	شوشتر	نام شہرے
جمعدار	جماعہ دار	معروف	ذخار	زخار	موجزن	صفائے	صفا	معروف
جواہر	جاد	فیاض	ذکریا	زکریا	نام پیغمبرے	صفلے گر	صیقل گر	زنگ زدا
چغل خور	جغل	غماز	ذلہ	زلہ بزا بجیم	پسخوردہ	صمیمے	صمیم	خالص

غلط العام	صحیح	معنے	غلط العام	صحیح	معنے	غلط العام	صحیح	معنے
چکو	چاقو	کارد خرد	ربیع الاول	ربیع الاول ربیع الثانی ربیع الاخر	ناسہائے	صیحت	صحت	تندرستی
حاوق	حاذق	تیز طبع و	ہدی	ردی	چیز ہوچ	ضیمران	ضمیران	نام گلے
حاطہ	احاطہ	دیوار گرد خانہ	رزیل	رذیل	کمینہ	طلادہ	طلادہ طلیعہ	دیدبان لشکر
حرج مرج	ہرج مرج	آشوب فتنہ	زنگت	رنگ	معروف	طوطیا	توتیا	سرمہ
عذب	عزب	مرد بی زن	گذاف	گزاف	سخن بیہودہ	مغزالیہ	مغزی الیہ	ایچ مستورہ نسبت کنند
عرابہ	ارابہ و عراوا	گردون	گلاب	گلسرخ	معروف	معہ	مع	بمعنے با
عج بن عنق	عوج بن عوق	نام کافری	گلنواز	گلنار	باغ	ملاونت	ملازمت	بایگدیگر لازم شدن
غریب النواز	غریب نواز	معروف	گنجاک	گنجلک	شکن جامہ	ملا وم	ملازم	معروف
غش	غشے	بہوشے	گیاست	کیاست	دانائی	بلبب	لبالب	پر
غل	غلو	شور و غوغا	لاپروا	بے پروا	معروف	منشیات	منشات	مرقومات
فرسید	فرسند	ازدی مضارع	لاچار	ناچار	ناکدیر	مہربانگی	مہربانی	معروف
قدوم	اقدام	جمع قدم	لاش	لاشہ	مردہ ذی روح ہر	نامحردم	محروم	بی نصیب
کذلک	گزلک	کارد ترپر	للاوبالی	لاابالے	باک ندارم	نامکروہ	مکروہ	بد
گشنیز	گشنیز	معروف	مایوس	آیس	ناامید	نگہت	نکہت	بوی خوش
کلیجہ	کلیچہ	نان خرد	مجرب	چیرب	معروف	ہرج	حرج	تنگے
گمخاب	گمخاب	معروف	مرزا	میرزا	خلف امیرزادہ	ہزولی	ہجولی	ہم من ہم عمر
کوائف	کیفیات	جمع کیفیت	مردہا	میرزہ	رئیس زادہ	ہمزہ	حمزہ	نام عم رسول اللہ
گاذر	گازر	جامہ شو	مشکور	شاکر	شکر کنندہ	ہمگنان	ہمگنان	ہمہ ہا
گذر	گزر	ہندی گاجر	مسئلت	مسالت	خواستن	یگان	یگان	یک
گذارش	گزارش	ادا کردن	مطالع	مطالعہ	دیدن	یکانگت	یگانگی	اتحاد

خاتمۃ الطبع

الحمد للہ کہ کتاب عدیم المثال اسم بامسمّی **خزینۃ الامثال** مولفۂ عالم باعمل فاضل اکمل کمالا دستگاہ فضیلت پناہ جناب **سید حسین شاہ** طاب ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ کہ محاورات وامثال مین ایسی نفیس وجامع کوئی کتاب اس دم تک اس ملک کی تعلیم وتربیت کے لیے دیکھی نہین مدارس واسکول کے طلبا کے لیے ترقی وتائید علوم ومحاورہ مین بخشنے والی یہ کتاب ہی عربی زبان کا ترجمہ بھی قبل مین مرقوم ہی مصنف مرحوم نے جو مشقت اسکی تالیف مین فرمائی ہی وہ قابل تحسین ہی اور اس سے پہلے چند بار یہ نادرۂ روزگار مطبع **اودھ اخبار** مملوکہ فخر روزگار عالی جناب معلے القاب **منشی نول کشور صاحب سی آئی ای** دام اقبالہ۔ واقع لکھنؤ مین حلیۂ طبع سے پیراستہ ہوئی تھی اور اب شائع مطبع موصوف واقع **کانپور** ماہ جون ۹۲ء مین پہلی مرتبہ زیور انطباع سے آراستہ ہوئی۔

تاریخ طبع از ابو ناظم مولنا محمد حامد علی خان حامد مصحح مطبع خلف حافظ غلام علی خان صاحب شاہ آبادی

اودھ اخبار کے مطبع کا فی الحال	خدا کے فضل سے ہی حال اچھا
کتابین کیسی کیسی چھاپ ڈالین	مرے منشی کا ہی اقبال اچھا
مثالون مین چھپے نسخے ہزارون	چھپا لیکن ہی یہ فی الحال اچھا
لکھی حامد نے یہ چھپنے کی تاریخ	کہ ہی یہ مخزن امثال اچھا

۱۳۰۹ھ

مہر نبوت - لغت ہمیشہ میں تصنیف نواب محمد مرزا علی بیگ
رموز قرآن - اوقات قرآن کا بیان مؤلفہ مولوی محمد حسین
کافی شاہجہانپوری -
آثار محشر - علامات قیامت کا بیان -
صبح کا ستارہ - حالات بہشت و دوزخ و قیامت مؤلفہ
مولوی عباس علی -
قیامت نامہ بہشت نامہ - مؤلفہ مولوی فیاض الحق
آثار قیامت - ہمین آثار قیامت کا بیان ہے -
کیمیاء سعادت - ترجمہ کیمیاء سے سعادت مترجمہ مولوی
محمد فخر الدین صاحب -
مذاق العارفین - ترجمہ احیاء العلوم کا اجزاء
ترجمہ مولوی بشارت علیخان -
رایۃ الکونین - شہادۃ الحسنین - مؤلفہ
ابو الخیر مولوی محمد معین الدین مشہدی -
تحفہ درود - ملقب بخیر الکلام مؤلفہ مولوی منظور احمد
رسالہ نسب الانبیا مصنفہ مولوی ظہور الحق -
تحفۂ طوسی - ہمارے دوازدہ امام علیہ السلام از
منشی کاری مولوی ہادی علی خوشنویس لاثانی -
ذکر مجلس منظوم - و معرکۂ شہادت کربلا علی الترتیب
شہور بچودہ مجلس -
ننگ نامۂ کربلا -
آہ و فغان - مصائب کربلا مصنفہ حکیم فضل اللہ خان وصال -
مجموعۂ توشۂ عقبیٰ - ورد و وظائف رسمای الٰہی مع خواص
نامہای مبارک رسالت پناہی تالیف مولوی محمد عباس
مسلم مجلس - تصنیف نور بخش سید عطاء اللہ -

عین البکا - مروف بہ وہ مجلس مع رسالہ شطرنج مشہور -
مجموعۂ لونہ نامہ - شامل چند رسائل ذیل - ۱ -
دعای منفی - ۲ - قصیدہ بردہ - ۳ - قصیدہ بانت سعاد
۴ - قصیدہ غوثیہ - ۵ - دعای سریانی - ۶ -
قصیدہ اویس قرنی -
انوار محمدی - بیان اختلاف فرق اسلامیہ تصنیف محمد میر
اکبر آبادی -
شرح چہل حدیث - تصنیف میر علی -
مجموعۂ وفات نامہ - قصیدہ نعتیہ و قصہ حضرت بلال
و قصہ حضرت دائی حلیمہ - نبوت نامہ معروف بکلمۂ شریف
مولود شریف منظوم - از مرزا علی بہار - نسخہ
مولود شریف شہید نشر - واضح خط از مولوی غلام امام شہید
میلاد مصطفوی - بروایات امامیہ تصنیف مولوی
محمد وزیر حسن صاحب -
حدیقۂ میلاد در فضائل و ولادت حضرت رسول الاعظم
رضی اللہ عنہ -
نسب نامہ رسول مقبول - حال نبوت سے وفات تک
تاریخ مدینہ - ترجمہ جذب القلوب - مترجمہ مولوی
عبد الحق بریلوی -
نور نامہ و شمائل نامہ - نور محمدی و شمائل احمدی کا
بیان ہے -
خدا کی رحمت - حال پیدائش حضرت صلی اللہ علیہ وسلم
اسرار نبوت - و فضائل نبوت و لغم البدل مولد شریف
یہ تین کتابین مصنفہ منشی ظہیر الدین ہین -
محامد خاتم النبیین - غزلیات محامد ہین مولفہ منشی امیر محمد

سرور القلوب فی ذکر المحبوب - معجزات پیغمبر کا بیان
مولفہ مولوی محمد نعیم علیخان -

گلدستۂ محسن - در مجامد پیغمبر شامل رسائل - ۱ -
مدیح خیر المرسلین - ۲ - مخمس نعتیہ - ۳ - مثنوی
صبح تجلی - ۴ - سراپا رسول اکرم - مولفہ مولوی
محمد محسن صاحب -

حسنہ محمدیہ - در فضایل پیغمبر تصنیف مولوی نجم الدین

مجموعہ نسیم جنت - قصیدہ نعتیہ و خیابان فردوس
- و فضائل درود - مولفہ محمد کافی -

سبیل الجنان - ترجمۂ تکمیل الایمان مصنفۂ
سید علی مخلص میر -

تذکرۃ الجمعہ - فضیلت جمعہ میں مصنفۂ نواب
مولوی قطب الدین خان -

فلاح دارین - آداب معاشرت شرعی مولفہ ,,

موضح الحق - مسائل جزئیہ دین مولفہ ,,

تحفۃ الزوجین - بیان بی بی کے باہمی حقوق
اور انکی معاشرت مولفہ ایضاً -

احکام العیدین - مولفہ ,,

تحریم الدنا - رشتہ داروں کی کون عورتیں حلال ہیں
اور کون حرام یعنے جنکے ساتھ نکاح درست نہیں
شرعاً مولفہ - ,,

رسالہ کلید باب الحج - احکام حج کا بیان مصنفۂ
منشی محمد سید النور علی -

تفسیر سورہ یوسف - حضرت یوسف علیہ السلام کا
مفصل حال مصنفہ اشرف -

تواریخ احوال انبیا و رسل اردو

قصص الانبیا - موسوم بہ روضۃ الاصفیا از
مولوی محمد ظاہر صاحب -

عجائب القصص - مبسوط کتاب ذکر و حالات انبیا
و اولیا میں مرتبۂ مولوی فخر الدین - دو جلد ہیں
اجلد - میں حالات آفرینش نور محمدی سے تا قصۂ
سکندر فیلقوس - ۲ - جلد میں تمام ذکر حضرت
ختم المرسلین صلے اللہ علیہ وسلم -

تاریخ حبیب آلہ - احوال حضرت از ولادت تا وفات
مصنفہ مولوی عنایت احمد صاحب مرحوم -

فتوحات واقدی - علیہ الرحمۃ کا ترجمہ اردو زبان
۱ - حصہ میں مغازی الرسول -
۲ - حصہ میں فتوح الشام -
۳ - حصہ میں فتوح مصر -
۴ - حصہ میں فتوح العجم -
یہ مجموعہ کتاب عربی میں مصنفہ حضرت واقدی تھا جسکا
ترجمہ اردو میں بعبارت سلیس عام فہم فرمایا مترجمہ بمدد
بشارت علیخان و سید مہدی حسین -

ترجمہ فقط مغازی الرسول - موسوم بمغازی النبی
ترجمہ فتوح الشام و فتوح المصر یکجائی
ترجمہ فتوح العجم مسمی بہ غزوۂ عرب -

حدیقۃ الاولیا - اولیاء اللہ کا ذکر ہر قسم کا مولوی
مفتی غلام سرور صاحب -